Panait ISTRATI. Interpretare de Dan BĂJENARU, după fotografia unui portret executat de pictorul Eustaţiu STOENESCU în anul 1935. Tabloul a fost pus la dispoziţia noastră de către soţia scriitorului, Margareta ISTRATI.

Coperta şi prezentarea grafică
VICTOR MAŞEK

MANUSCRIPTUM: 10 numere

1/1970

VASILE ALECSANDRI • G. IBRĂILEANU • PANAIT ISTRATI • AL. PHILIPPIDE • HELIADE RĂDULESCU MIHAIL SADOVEANU • IONEL TEODOREANU TRISTAN TZARA • ION VINEA • V. VOICULESCU

1(2)/1971

DIMITRIE ANGHEL • LUCIAN BLAGA • EMANOIL BUCUŢA • ŞERBAN CIOCULESCU • OSCAR WALTER CISEK • CONST. DOBROGEANU-GHEREA • GIB I. MIHĂESCU • ION MINULESCU • A. I. ODOBESCU • MARCEL PROUST • M. SADOVEANU

2(3)/1971

ANTON C. BACALBAŞA • JEAN BART (EUGENIU P. BOTEZ) • N. D. COCEA • GALA GALACTION RAICU IONESCU-RION • EMIL ISAC • PANAIT ISTRATI • MIRON RADU PARASCHIVESCU • MIHAIL RALEA • MIHAIL SADOVEANU • AL. SAHIA

3(4)/1971

ALECSANDRI • ARGHEZI • BARBU • BOTTA CISEK • HOLBAN • IBRĂILEANU • IORGA ORTIZ • SAHIA • UNAMUNO • VALÈRY

4(5)/1971

EMINESCU • PERPESSICIUS • GHICA • MIRON CONSTANTINESCU • ANDREI OŢETEA • PANAIT ISTRATI • M. DRAGOMIRESCU • CEZAR PETRESCU E. LOVINESCU • V. HUGO • HERMIONA ASACHI J. U. JARNÍK • MAIORESCU • PAPINI • BACOVIA

MANUSCRIPTUM

1/1973 (10) ANUL IV

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU, CORIN GROSU, ROMULUS VULPESCU

SECRETARIAT

COLEA PIROTICI

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,
de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefoanele 12.21.95—14.00.87

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918"
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCÎNTEII"

SUMAR

SUMAR

SUMAR

«AICI LA IPOTEŞTI,
UNDE S-A ÎNĂLŢAT
ÎN STRĂLUCIRE UNIVERSALĂ
LUCEAFĂRUL GENIULUI POETIC NAŢIONAL,
CINSTIM CU EMOŢIE
MEMORIA NEPIERITOARE
A CELUI MAI IUBIT
POET AL NEAMULUI NOSTRU —
MIHAI EMINESCU.»

NICOLAE CEAUŞESCU

Inscripţie în cartea de onoare a muzeului ,,Mihai Eminescu'' din Ipoteşti, cu prilejul vizitei conducerii de partid şi de stat în judeţul Botoşani (1968).

REVELAȚIA UNUI MANUSCRIS EMINESCIAN

(II)

AL DOILEA FRAGMENT PE CARE ÎL alegem, tot în premieră, din manuscrisul eminescian al traducerii lucrării lui Theodor Rötscher, *Arta represintațiunei dramatice*, se intitulează *Originalitate și manieră*, conform titlului din originalul german. Deși obiectul de referință aprioric este teatrul ca literatură și ca spectacol, Rötscher — și cu el, Mihai Eminescu — dezvoltă subiectul pînă la hotarele poeziei, trecînd în acest domeniu ca într-un stadiu ideal. Poezia, de altminteri, nu face corp străin de teatru și de arta dramatică în general; ea este esența și sublimul acestei arte. Marea creație dramatică, fie sub forma textului literar, fie sub forma complexă a reprezentării dramatice pe scenă și în sala de spectacol, cuprinde și exprimă virtuțile și harurile poeziei. Poezia apare ca un ideal al perfecțiunii artei dramatice. De la autorul dramatic și pînă la artistul «represintator», adică la interpretul de text literar, poezia — ca supremă realizare artistică — devine, în optica lui Rötscher, un tot al creației, semnul perfecțiunii. *Originalitatea* și *maniera* formează antinomia ireconciliabilă în artă, între creație și improvizație, între trăire și înscenare de viață, între identificare și mascare. Originalitatea aparține geniului artistic, maniera—individului. Critica dramatică nu intervine pentru a stabili valori, cum va spune în secolul nostru José Ortega y Gasset, ci de a le releva, confirmînd publicului căile sale de acces. Originalitatea actorului mare se realizează ca o armonizare a naturii proprii, a punctului său de vedere, adică a concepției sale de viață «cu obiectivitatea personalității poetice». Totul este o punere în lumină a conținutului, o *descoperire* a lui, o marcare a unui nou sens, a unui mesaj inedit, am spune noi. Obiectivitatea operei dramatice trebuie trecută prin filtrul conștiinței și talentului unei personalități, reconcepută în întregul ei, «fără de a-i diminua întruceva ținoarea sa substanțială — natura». Totul este *de a concepe*, de a vedea, de a interpreta, nu de a subordona. «Artiștii represintatori mari privesc asupra celor mai varii farmece a unei naturi frumoase din diferite pun[c]te de vedere; numai modul cu care i se oglindează fantasiei lor munte și vale, rîu și codru într-un întreg, acela diferă». Maniera este subordonatoarea unui scop străin artei, alterarea «ținoarei» substanțiale a operei de artă, falsificarea mesajului din cauza unui mod de interpretare «*numai individual*», «nepus în consonanță cu pretențiunile artei și a obiectivității caracterului». Ea apărea firesc în urma dezacordului dintre eul artistului și eul caracterului interpretat, a insuficientei contopiri artistice, a lipsei de elan și de ardere. Maniera este efectul profesionalizării artistice, punctul de vedere al individualității — «particularitatea» sa, particularitatea personajului și a caracterului. Originalitatea înseamnă cuprinderea totului, «ni dă un întreg în sine», maniera unilateralizează, rupe unitatea artistică, coboară trăirea artistică pură, în marginea artei. «În manieră însă actorul iese de după tabloul care ar trebui să-l acopere cu desăvîrșire, și ni răpește ilusiunea artistică, pentru că noi ne simțim provocați de-a face deosebire între represintator și ceea ce represintă el — deosebire care ar trebui să ne facă s-o uităm». Nu numai originalitatea este propulsată de un demon al creației, ci și maniera. Există un

demon al stricăciunii și al deformării caracterelor, al epatării personale și nu al exprimării complete a personalității. Theodor Rötscher descinzînd, prin formație, din Lessing, din Herder și din Hegel, se îndreaptă prin originalitate spre idealul clasic al expresiei artistice, ca un tot de viață ideală. Ceea ce nu răsare organic din intuiție, ceea ce nu este natural, conform firii umane, nu este trăit și plăsmuit cu puterea adevărului și a frumosului cuprins în adîncul caracterului uman, este manieră. « Forma și chipul de-a represinta, cari în artiștii cei mari se presintă numai ca o frîngere deosebită a razelor spiritului lor poetic, capătă în aceia cari le împrumută de la aceștia numai caracterul unei haine imperiale împrumutate, sub care însă nu arareori poate vedea vălul cel sărac ». Maniera este condamnată a nu pătrunde în esența artei. Destinul ei este al unei flori parazitare pe un caracter sau o operă de artă. Imitația nu face casă bună cu creația. Aceste considerații ale lui Theodor Rötscher despre originalitate și manieră, cu aversiunea sa contra a tot ce este parodie a minunilor spiritului uman, vor fi reținute de tînărul Eminescu în pledoariile sale teoretice împotriva parodiei și a imitării în literatură, în teatru și, mai ales, în politica vremii sale. Avem impresia că în aceste pagini nu o dată se identifică o concepție și un viitor crez artistic și politic, fiind o bază timpurie a unor atitudini eminesciene vehemente din presa conservatoare. *Arta represintațiunei dramatice*, de la un capitol la altul, prin varietatea și prin bogăția aspectelor teoretice, discutate într-un spirit de elevată cultură și filozofie, dă lui Eminescu, pe parcursul muncii de traducător, care îi va fi luat mult timp, putința unei instruiri și a unei fundamentări într-o diversitate de probleme. Cine cunoaște activitatea sa de cronicar dramatic și de teoretician literar, de polemist iluminat la „*Timpul*", surprinde în aceste pagini traduse de Eminescu, contacte subtile, prin intermediul lecturii stăruitoare, cu concepțiile lui Theodor Rötscher. Firește, un punct de plecare, de incitare a unui subiect sensibil, aceste demonstrații teoretice, demonstrații care vor fi topite în problematica culturii și a politicii românești. Teoria imitației și a autenticului ființei noastre obștești prin artă și prin instituțiile politice și de stat, prin intermediul acestor pagini de traducere, poate fi corelată cu o sursă sigură, într-un oarecare grad chiar și determinată de ea. Tratatul lui Theodor Rötscher, cu fiecare tentativă de studiu, arată că, pentru formația spirituală a lui Eminescu, el a slujit cu funcții complexe și a lăsat urme adînci asupra personalității sale.

Marin BUCUR

ART(E)A (REPRESINTAȚIUNEI) REPREZENTĂREI DRAMATICE DEZVOLTATĂ SCIINȚIFIC ȘI ÎN (COHESIUNEA) LEGĂTURA EI ORGANICĂ de Profesorul Dr. Enric Theodor Rötscher

Originalitate și manieră[1]

Artistul acela dramatic, pe care natura și activitatea proprie l-a ridicat în stadiul al treilea al artei, va fi totdeuna *original* și interesant pentru că el formează <din> totdeuna din intuițiunea proprie în afară. Concepînd și commembrînd un caracter dintr-un pun[c]t al vieței, el va avè cuvînt pînă la un grad oarecare. Critica va lua așa dar față cu acest stadiu, atitudinea pozitiv înțelegătoare, să recunoască în tot dreptul <său> lor cele date de acest stadiu. Numai în cazuri rare se vor înșela artiștii mari într-atîta în toată personalitatea lor, că se vor sumeți într-un teren ce li-ar contrazice.

Critica însă, oarecum corul care plutește asupra tuturor diferitelor moduri de-a concepe și de-a represinta, are de datorie de-a coprinde toate momentele caracterului și de-a indica, complectînd cu deosebire aceea ce în virtutea organisațiunei artistului, n-a putut să ajungă la deplina sa îndreptățire. Așadar compararea între represintatorii cei mari trebuie mai nainte de toate să caute a aprofunda și găsi diferitele momente, pe cari fiecare din ei <în> le-a așezat în prosceniu, și de la cari el a organisat viața toată. * Mijloacele naturale și înru-

[1] Manuscrisul 2254 (Biblioteca Academiei Române), ff. 363—366.

* Noi ne-am format această opiniune asupra lui Schröder din simplele comunicate asupra acestui mare artist.

E impresiunea totală care ne-a rămas din ocuparea cu activitatea sa. Afară de însemnările cele vioaie, ce ni le dă Tieck în *Phantasus* și pe

direa spirituală pe care artistul o aduce cu sine, nu arareori decid asupra unuia seau a celuilalt mod de represintare. Cîți artiști creatorii [*sic!*] atîtea diferite realisări ale caracterului poetic se pot cugeta, cari cu toate astea totuși să fie poetice; căci <ale caracterului poetic se> fiecare <pătrundere> pătrunde viața caracterului din pun[c]tul său de vedere și-și împacă natura sa cu objectivitatea personalității poetice. Fiecare<de ace> artist într-adevăr mare * va pune de-aceea fețe oarecari într-o lumină nouă și va descoperi referințele cari au scăpat din vedere altora seau cari la ei nu ajunsese[ră] la viață deplină, căci fiecare își formează pe poet după propria sa natură artistică, fără de-a-i diminua întru ceva ținoarea sa substanțială, — natură, care, fie cît de obiectivă, va reda totuși întregul într-o formă proprie numai ei. Artiștii represintatori mari privesc asupra celor mai varii farmece a unei naturi frumoase din diferite pun[c]te de înălțime; numai modul, cu care <l> i se reflectă ((oglindează)) fantasiei lor munte și vale, rîu și codru într-un întreg, acela diferă. Naturile poetice de artist trimit astfel și aicea razele cele mai varii, cari însă toate se adună și se condensă într-un soare universal de poesie.

Decisamente însă avem de a distinge *maniera* de această originalitate adevărată, pe care noi o <așezăm> bazăm pe modul cel propriu, în care obiectivitatea caracterului poetic prinde în el coloare și formă. Maniera din contra e modul de espresiune a unui represintator în parte, însă un mod *numai individual* și nepus în consonanță cu pretențiunile artei și a obiectivității caracterului.

Maniera e așa dar într-adevăr o proprietate a individului, însă fără de-a fi pătrunsă și satură [saturată] de adevăr și de obiectivitate. De-aceea ea se și tîrîie ca o *particularitate* ((besonderheit)) a artistului prin toate represintațiunile sale și e oarecum punctul cela vârtos care n-a putut fi înmuiat și făcut fluid de către viața organică. Cît de varie e espresiunea manierei, și în faptă e nemărginită, totuși ființa ei remîne felul de represintare individual, care nu s-a topit în concepțiunea și represintarea characterului, prin urmare n-a fost cucerit de ea. În manieră așadar totdeauna personalitatea se face observabilă pe contul caracterului, ce e a se represinta și ne <arată> presintă întotdeuna contradicțiunea amândor[or] părților. Cine concepe și esecută un caracter cu originalitate, ni dă un întreg <deosebit în sine> în sine individualisat, care poartă în el însuși legea vieței sale, și care poate fi înțeles numai din el însuși. Critica are așadar a se transpune înainte de toate în cercul acestei represintațiuni și de-a concepe de la ea-ncolo adevărul intern și dreptul acestuia. În manieră însă actorul ese de după tabloul care ar trebui să-l acopere cu desăvârșire, și ni răpește ilusiunea artistică, pentru că noi ne simțim provocați de-a face deosebire <distingere> între represintator și ceea ce represintă

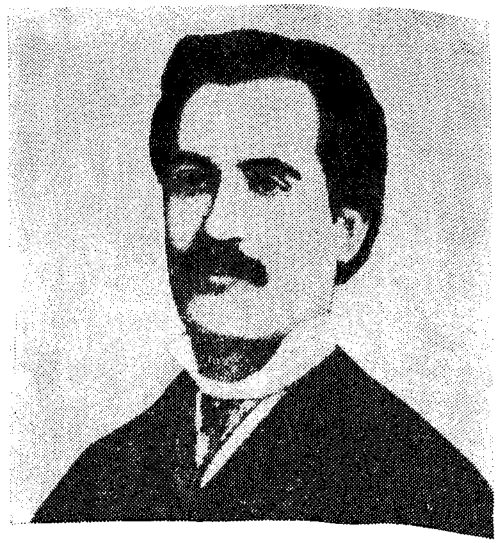

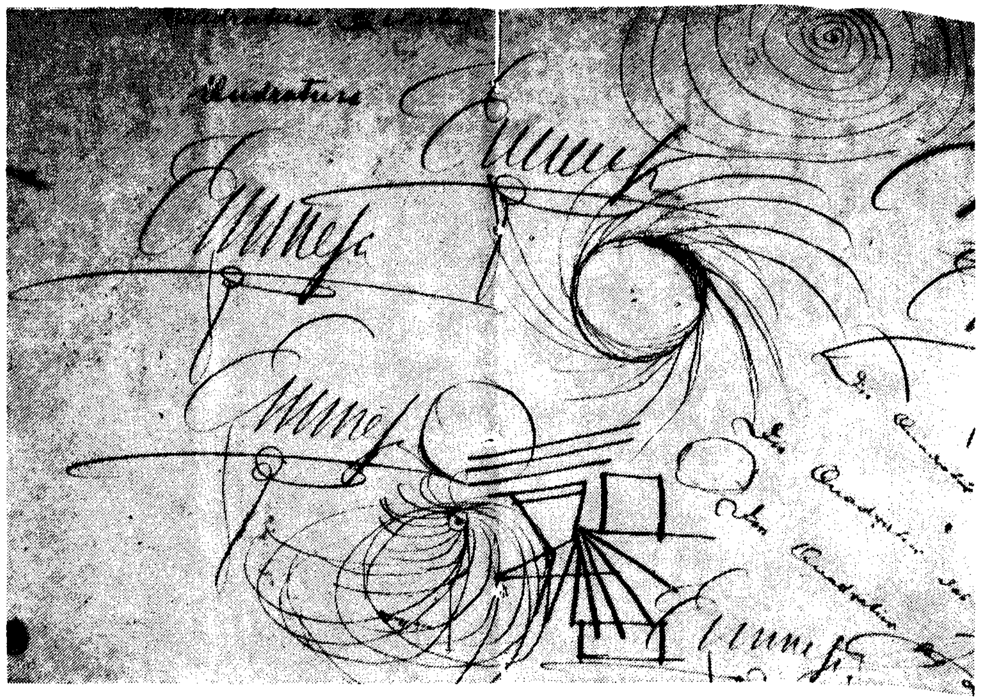
ici pe colea în *Foile dramaturgice*, noi ne rezimăm încă aicea pe descripțiunea lui Schink în *Contimporanii* săi, cari ni presintă cu putere mare unele din creațiunile mari ale lui Schröder -- și afară de asta pe opul copios al lui Meyer asupra vieței lui Schröder. Simțim respectul cel mai necondiționat față cu această activitate a lui Schröder, măreață, dusă de seriozitatea cea mai morală, dirigiată de tot atîta rațiune pe cît <ă> entusiasm. El ne apare ca o figură plastică cu totul mare.

* Cele trei trepte (scăriri) ale criticei desvoltate de noi în tractele asupra filosofiei artei (I, p[p]. 58—72) ca necesarii și ca resultînde din diferința obiectului află deplina lor aplecare și pe *acest* teren al nostru. Vis-à-vis artiștii mari, creatorii, critica trebue să fie și aci înainte toate recunoscătoare și pricepută. În fața operei de artă veritabile critică apare ca cunoștiința rectificătoare a creațiunei unui geniu. Ea dovedește rațiunea imanentă ei.

8

E Th. Rötscher: Arta reprezentațiunii dramatice

el, deosebire <distincțiune care> care tocmai ar trebui să ne facă s-o uităm. Zace în însuși conceptul manierei, că ea e un gen de espresiune primită de represintator, făcută de el însuși, nu ceva impus de natură. Esprimarea nefrumoasă a unor sunete oarecare, condiționată de organ, dar de-aceea jenantă <genătoare>, care nu s-a putut învinge cu totul de către artist, — asta nu e manieră, pentru că e un defect cu totul natural, nu născut din libertate. Din contra, modul devenit solid și care revine, mod în cari escelează în recitațiune și în mișcările corpului oarecari forme individuale, pe acela-l <însemnăm> indicăm noi ca pe maniera represintatorului. Pentru că e un mod de espresiune stereotip, de aceea și turbură întotdeuna curățenia unui caracter și se presintă ca o trăsură desfigurată în întregul tabloului. O manieră în sine cît de nensemnată, poate să-l lipsească pe represintator de-ntreg triumful jocului său — și asta mai ales în momente în cari sufletul e cufundat într-o singură simțire și nemărginit de iritabil contra a or[i]ce atingere, căci ne smulge afară din tonul cel tragic, pentru că fiece manieră e o disonanță nedisolută. Nu poate așadar cineva să facă unui artist un serviciu mai mare decît de-a-l consilia necontenit [pentru] învingerea manierei, pentru că ea-i întotdeuna un obstacol la un efect deplin și curat, și pentru că e inamica cea mai mare a unui întreg organic. Critica trebu[i]e iar să și-o facă de dătorie de-a afla și-a stători atît în orce caz concret, cît și la fiece represintator, limitele manierei și acelea ale originalității.

Cercul manierei e foarte larg. O cultură artistică, care urmărește cu seriozitate ținta supremă, 'și va propune de problemă principală, de-a îngusta <cît se poate> din ce în ce mai mult acest cerc.

Cu cît se neglige mai mult lupta contra manierei, cu-atîta ea prinde rădecini mai afunde. Daca încă ea s-a născut din silința de-a produce un efect oarecare, și dacă aceasta a succes la o masă care primește și favorisă cu ușorătate tot ceea ce-i su[r]prinzător și frapant, mai ales cînd mai sunt și susținute de mijloace fericite, — atunci pericolul cel <mai> mare e aci, cum că maniera se va-ntreține ca o stricăciune incurabilă prin toată viața artistică a represintatorului. Pînă și naturi de artist însemnate și superb dispuse nutresc adesea în manieră un vierme pe care-l iau cu ele-n mormînt. Putem s-o zicem, că asta a fost cauza absolută care l-a oprit pe Esslair de a deveni un actor tragic de prima ordine, cum că a fost dominat de o manieră ce era calculată, ((precugetată)) anume pe efect, carea apoi <prin> ne arunca afară de or[i]ce ilusiune prin căderea deodată din disposițiunea tragică într-o bunomie... (spiesbürgerlichen Hausväterlichkeit), prin o rătăcire spontanee din cel mai sguduitor patos tragic în proză goală și rece — trecere care sfărâma, de natura cea mai grandioasă.

Acest artist, unde nu gonea <caută să> asemenea contraste, d[e] e[xemplu] în drama de familie, acolo crea nu arareori o unitate complectă, care ni descoperea tabloul pe cît de original, pe atîta de adevărat a unui caracter omenesc. *

---

* De-aceea Esslair nu se putea satisface neci odată cu desăvârșire în caractere tragice. Maniera eșea tocmai în momentele cele mai sguduitoare ca o disonanță zgîrîietoare care atingea adînc sufle-

Cum esistă un stil, care nu e purtat de puterea obiectului și de patosul ideei, ci care și-a țesut o haină artificioasă pentru un coprins esterior lui, tot așa esistă și o manieră de represintațiune, care corespunde <acestui stil> unui asemenea gen de stil. Forma, pe care scriitorul și-o compune din elemente a espresiunei, cari sunt înrudite cu el și care-i convin așadar cu deosebire, elemente pe cari apoi le <elaboreză> prelucră cu <într-o> mai mult seau mai puțin noroc într-o haină proprie, această formă își are în arta represintativă un analogon al său în *manieră*, care basîndu-se pe un naturel fericit se pereneasă în modul de-a represinta a[l] actorilor mari și confecționeasă din ei un amalgam. Și aceasta aparține așadar esențialmente categoriei *manierei*, pentru c-o găsim pretutindene unde o formă nu a resărit organic dintr-o intuițiune.

Forma și chipul de-a represinta, cari în artiștii cei mari se presintă numai <se pres...> ca o frîngere deosebită a razelor spiritului lor poetic, capătă în aciea cari le împrumută de la aceștia, numai caracterul unei haine imperiale împrumutate, sub care însă nu arareori poate vedè vălul cel sărac. * În situațiunile acelea, cari cheamă ca cu o vrajă sufletul cel mai intern din abisul lor, se va cu deosebire într-o coloare grelă neputința represintatorului de-a se familiarisa cu o specie de espresiune, care nu e proprietatea sa. Această manieră o vedem foarte mult întinsă în arta represintatoare. Ea e cu atît mai naturală, cu cît talente mari invită prin efectele lor cele puternice la aceea de a-și însuși feliul (modul) lor de represintare. Fiindcă însă maniera după însăși ființa ei nu poate imita decît cele esterioare, și fiindcă că-și împrumută pentru sine ceea ce la represintatorii cei mari nu e decît forma necesarie, — ea însă din formă numai își <face> constituie însăși *ființa sa*, de-aceea toate modurile individuale de-a concepe și de-a se esprima, cari ni se prezintă la actorii cei mari ca inspirațiuni și erupțiuni ai geniului său, se vor răstoarce în imitatori numai într-o simplă manieră, care ne alungă de pe terenul poetic. Trăsura de durere, care face din o actriță mare o copie a Niobei, pentru că vine din sufletul cel mai adînc și se așează asupra feței mișcate ca un nour întunecos, — într-o imitătoare, într-o ruină ce plînge silit și care mai atinge caricatura. Și totuși trebu[i]e să mărturisim, că în lipsă de puteră creatorie, e cu mult mai bine de preferat, daca se reproduc chiar cu o manieră oarecare creațiunile represintatorilor însemnați, decît daca un naturel neputincios și brut <lasă> se-ncrede-n sine însuși și-și închipuiește, de-a putè trece de fructe ale geniului isbucnirile năuntrului său nelămurit și neharmonic. <E> Nu e nimica mai cumplit decît de-a vedè parodiate de către nemijlocirea brută tot ce-i mai nalt, minunile spiritului uman.

---

tul iritabil. Aducem aminte de Lear al său, de Theseu, de Wallenstein. Din contra, în o seamă de figuri burgheze el ne da un întreg într-adevăr complect. Ce nobil și adevărat ne apărea el în silvicultorul din *Vînătorii* și-n consiliarul Dallner. Nu ai fi putut crede privind represintațiunile acestea, cum că același om era dominat în tragedie de-un astfel de demon al manierei. Din început Esslair surprinsese lumea prin căderea neprevăzută în recitațiune, și mulțimea a luat această mirare, în care era transpusă, drept o minune a artei, careia-i urmau nemijlocit esplosiuni de aplause. Prin asta maniera a prins rădecini în Esslair și a crescut spre paguba cea mai nenorocită. În or[i]ce caz originea manierei lui Esslair a fost o concesiune neartistică în favoarea mulțimei; mai tîrziu poate c-o fi pierdut el însuși conștiința asupra acestui obiect. Descrierea ce ne-o face Tieck despre consiliarul Dallner a lui Esslair, ne remprospătează și mai bine represintarea lui plină de măiestrie. *Foi dramatice*, II, p[p]. 87—90.

* Cele zise mai sus au valoare pentru orice artă în genere. Ceea ce la artistul esersător de geniu e un product al celei mai profunde proprietăți spirituale a lui, aceea la un imitător al său <lui> nu apare decît ca ceva cu totului estern și casual. Amintim aicia pe Paganini și pe aciea, cari, <adeseori> nu fără dibăcie și noroc adesea reușise de a-și însuși unele din particularitățile minunatei sale esecuțiuni. Auditorului priceput <cu înțeles> totuși i s-arată-ndată diferința cu mare, cum că <o> întreagă technică ce punea în mirare, cu care Paganini domina instrumentul său și-l ridica la o potență mai naltă erau totodată moduri de espresiune a întregului său intern, pe cînd la urmașii lui nu erau decît greutăți învinse, fără însă de-a esprima <vre> un caracter.

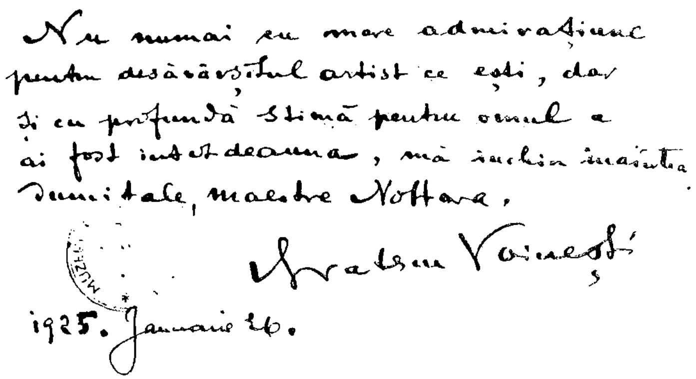
Humorul tragic al lui Paganini se manifesta în toate întorsăturile cari la ((în)) alții nu erau decît efectul unor desterități în artă, la auzul cărora nu ieșim niciodată afară din recunoașterea technicei. O viață internă nu se manifestă în ele ca la *Paganini*.

Cu desvoltarea celor trei stadii ale artei dramatice, stadii cari resultă din conceptul artei însuşi, noi am adus la capăt <încheiere> cu partea <aceea> generală, care coprinde în sine principiile abstracte şi cestiunile de viaţă ale artei noastre. Ceeace-i general nu este viu însă decît în desfăşurarea sa. De-aceea partea întîia condiţionează şi-o a doua parte, care să se coboare pînă-n particularităţile şi minuţiozităţile artei noastre şi care s-o urmărească pe ea pînă-n elementele sale. Commembrarea acestei părţi speciale resultă din însuşi conceptul artei noastre. Pentru că ea are de problemă a sa, represintarea poesiei dramatice, va să zică realisarea caracterelor umane în mersul lor <indicat> însemnat de cătră poesie, fiindcă <şi> ea însă resolvă această temă a ei prin materialul personalităţii individuale, — de-aceea partea specială are a reproduce momentele personalităţii în raport cu arta noastră, va să zică are a efectua ridicarea <lor> conştiută a acestor momente dintr-o esistenţă numai naturală la esistenţa artistică.

Organele prin mijlocul cărora formează actorul sînt: *tonul şi gestul.* E dar tesa celor două părţi prime de-a urmări organic formarea lor prin toate treptele, începînd de la elementele cele mai simple pînă la manifestaţiunile cele mai curate a stărilor sufletului. Ele sunt columnele ce susţin întregul edificiu al artei. Adevărul lor însă ele au numai ca momente a unei unităţi mai nalte, la cari se ridică, şi care abia ni-i descopere ţinta <but> absolută a artei noastre. Acest resultat este represintarea caracterelor care condiţionează aşadar pe-al treilea despărţemînt a părţii speciale.

Fără această piatră ce încheie, ele nu sunt decît pregătiri fără scop şi ţintă, ambiţele unui templu fără sanctuar. Represintarea caracterelor e oarecum statua zeului la al cărui cult nu poţi ajunge decît prin ambiţele tonului şi ale gestului. Fără privirea ei, cultului îi lipseşte ultima vegheare, şi artei noastre sănţirea ((sancţiunea)) supremă.

Partea specială se împarte aşadar în aceste trei despărţeminte necesarii: I). Cultura tonului pînă la virtuositatea artistică a declamaţiunei orale. II). Cultura corpului spre a face din el un organ al sufletului şi desvoltarea lui pînă la aptitudinea realisărei artistice a stărilor sufletului. Adică elocinţa corporală (fizică). În fine, III). Represintarea characterelor în care se pătrund reciproc într-o frumoasă viaţă organică recitaţiunea şi elocinţa fisică. Desvoltarea acestui al treilea stadiu, resultatul celor două momente, unilaterale dintîi, ni arată arta dramatică în adevărul şi frumuseţea ei, în care amîndouă vin la drepturile lor absolute şi la împăcarea lor deplină. Conceptul represintaţiunii dramatice cîştigă aşadar în ea realitatea sa deplină, şi opera poetică <sensibilisarea sa> cea mai pătrunzătoare şi mai naltă sensibilisare a sa.

Nu numai cu mare admiraţiune pentru desăvârşitul artist ce eşti, dar şi cu profundă stimă pentru omul ce ai fost întotdeauna, mă închin înaintea dumitale, maestre Nottara.
Brătescu Voineşti
1925. Ianuarie 26.

Dedicaţia autografă face parte din albumul omagial C. I. Nottara, vezi articolul 15 autografe: Al. Brătescu-Voineşti, Ion Minulescu, George Ranetti, Ticu Arhip, Radu Rosetti, Al. Kiriţescu, Camil Petrescu, Caton Theodorian, A. de Hertz, Tudor Arghezi, Victor Ion Popa, Liviu Rebreanu, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Octavian Goga pe un album omagial Constantin I. Nottara, de la pp. 158—162 (ca şi cele de la pp. 47, 58, 84, 85, 132 154).

«*EMINESCU este intelectual restabilit*»

Titu MAIORESCU CĂTRE AL. VLAHUȚĂ

AMPLEI SERII DE DOCUMENTE LEGATE DE biografia eminesciană îi adăugăm epistola adresată de T. Maiorescu lui Vlahuță, la 15/27 aprilie 1884.

Este un moment de speranță pentru întreg cercul Junimii și pentru prietenii, între care și Vlahuță, ce urmăreau îndeaproape starea sănătății poetului, grav afectată în vara anului 1883. După șapte luni petrecute sub îngrijirea medicilor bucureșteni și a profesorului H. Obersteiner la sanatoriul din Viena, la începutul lui februarie 1884 — la inițiativa lui Maiorescu și însoțit de bunul lui prieten, Chibici Rîvneanu — Eminescu pleacă în Italia. În tot timpul călătoriei, Chibici îl informează pe Maiorescu asupra sănătății poetului, nu pe deplin restabilit.

Grija lui Maiorescu și a celorlalți junimiști pentru soarta lui Eminescu nu se desminte nici acum. La dorința, des exprimată de el, de a reveni cît mai curînd în țară, aceștia sînt preocupați să găsească locul cel mai potrivit, prielnic pentru refacerea sănătății. Th. Rosetti îi oferă ospitalitatea la moșia sa de la Sculeni, Slavici era dispus să-l ia cu sine la Sibiu; preferințele lui Eminescu se îndreaptă însă spre București, unde poposește o singură zi, continuîndu-și, împreună cu Chibici, drumul spre Iași, fiind găzduit de profesorul și scriitorul Miron Pompiliu. O scrisoare a lui T. Maiorescu, datată: « vinerea mare — seara, 1884», adresată Emiliei Maiorescu-Humpel (Cf. I. E. Torouțiu, Studii și documente literare, VI, pp. 50—53) mărturisește aceeași stare de optimism pe care o încerca Maiorescu cu privire la sănătatea poetului precum și despre diligențele depuse pe lîngă Ministerul Cultelor, pentru obținerea numirii lui Eminescu ca bibliotecar la Universitatea din Iași, cu un salariu de 285 franci, sumă care se va adăuga fondurilor adunate lunar la București și la Iași, în favoarea poetului.

Diana CRISTEV

B. C. S. — Inv. 29.344

[*F. 1 r°*]

București, $\frac{15}{27}$ *aprilie 1884*

Iubite domnule Vlahuță,

Em[inescu] a plecat din București la Iassi în Vinerea Paștilor, adecă a Patimelor. Era dar de mai multe zile în Iasii, cînd mi-a sosit scrisoarea D[umi]tale.

Acolo e instalat în odaia sa proprie lîngă Miron Pompiliu. Strămutarea lui la Iassi era indicată, [*f. 1 v°*] fiindcă acolo are să fie numit în vreo funcție la Bibliotecă.

Buna D[umi]tale propunere nu se putea dar realiza.

Em[inescu] este intelectual restabilit. Întreaga memorie i-a revenit și funcțiunea argumentării lucrează ca mai înainte de boală. Dar în partea sentimentală [*f. 2 r°*] este obosit și deprimat. Poate cu timpul și o dietă convenabilă se va îndrepta și aceasta.

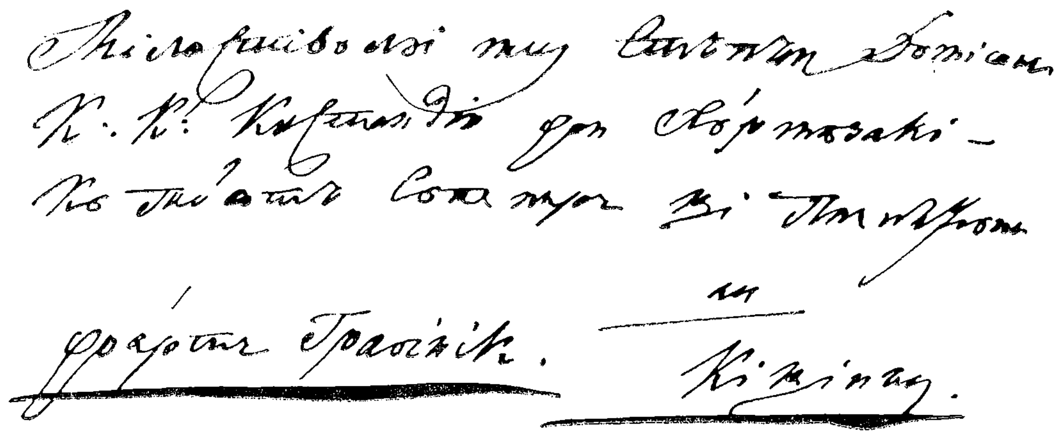
Al D[umi]tale
devotat

T. MAIORESCU

P. S. Slavici s-a strămutat definitiv la Sibiu, la redacția unei noi foi „*Tribuna*".

Sîmbetele literare [*f. 2 v°*] au încetat deocamdată. Dar dacă vii prin București, Te rog să nu Te dezlegi de convenția încheiată cu mine. Știi că ești oricînd bine venit în casa noastră.

T. M.

Gheorghe EMINOVICI Scrisori către Constantin HURMUZAKI (1841–1845)

CONCEPUTE ÎN PERIOADA 1841–1845 de Gheorghe Eminovici, tatăl viitorului poet național, și adresate lui « Costandin fon Hurmuzaki »[1]*, scrisorile pe care le publicăm, fac parte din lunga și conștiincioasa corespondență a căminarului, legată de atribuțiile sale de slujbaș boieresc la Dumbrăveni, în fostul ținut al Botoșanilor.*

[1] (« Mult Milostivului meu Stăpîn Dumisale C[u]c[o]nului Costandin fon Hurmuzaki Cavaleri. Cu adîncăSupunere... » — în formula exactă, menționată pe exteriorul uneia din epistolele lotului respectiv).

Reprezentant al uneia din cele mai vechi familii de boieri moldoveni, frate al marelui învățat și istoric bucovinean Eudoxiu D. Hurmuzaki, Constantin (1811–1869) — jurisconsult și om politic de faimă al epocii — devine arendașul general al întinselor moșii ale bătrînului boier Costachi Balș (mai apoi procurist și epitrop al casei acestuia) și proprietar al unei rudimentare industrii de fabricat rachiu și spirt — « velnița din Dumbrăveni » — unde, între slujbașii principali, îl are pe căminarul Gheorghe Eminovici. (E vorba de perioada 1840–1848). Numele lui Constantin Hurmuzaki, întîlnit adesea în istoria politică și culturală a Moldovei, este prețuit cu osebire în epocă pentru intensa activitate de susținere a patruzecioptiștilor din toate provinciile românești. Să amintim aici doar cazul lui Aron Pumnul, adus de la Brașov și găzduit după evenimentele de la 1848 din Transilvania la familia Hurmuzăkeștilor, spre a ne situa și în acest fel în preajma existenței și a destinului viitorului Mihai Eminovici — Eminescu. (Vezi, N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barit*, Vălenii de Munte, Tipografia *Neamul Românesc*, 1911; G. Bogdan-Duică, *Multe și mărunte despre Eminescu*, I–IV, în „*Viața romînească*", 1924, v. LIX, pp. 52–54, 153–156; v. LX, pp. 383–393 ș. urm.) Meritele activului și inimosului luptător unionist de mai

Căminarul Gheorghe Eminovici — portret de epocă.

Epistolele-documente scrise de tatăl poetului și păstrate pînă astăzi[2] *— printre puținele piese autentice rămase de la acela fără de care nu se poate începe cercetarea vieții lui Eminescu — constituie autentice mărturii asupra preocupărilor cotidiene ale căminarului-boiernaș, la acea epocă a anilor săi de început și de propășire. Originalele rapoarte, cu aerul unor fragmente de cronici de curte boierească, dezvăluie o exprimare și un scris stăpînite cu meșteșug propriu. Sînt așternute nu numai lizibil, ci și caligrafic (este aici un autentic și excelent preambul caligrafic eminescian, reținînd în special atenția pentru analogii și pentru cercetări grafologice legate de viitorul poet!), în caractere chirilice (dar și cu unele litere latine ce începuseră a fi introduse în alfabetul vremii), scrise cu cerneală cafenie sau violetă (pe* recto*-ul și pe* verso*-ul filelor, sau numai pe* recto*); unele — pe coli duble de hîrtie de epocă, ușor transparente (format 227 × 275 mm), de culoare gălbuie, cu dungi, altele — pe coli groase de cancelarie, cu suprafața plină, marca « J. W. Hatman » cu filigran, avînd stanțate în colțul din stînga, sus, miniatura unei embleme dreptunghiulare cu o coroană și inscripția « London » (format 201 × 258 mm, cu mici variații), în tonuri gălbui-șterse spre maron-pal; în sfîrșit — coli simple de hîrtie de calitate inferioară, unele cu dungi mărunte, imperceptibile, altele cu asperități, formate variabile (174 × 215 mm, sau 174 × 210 mm), în tonuri de la alb-gălbui la alb-vernil. În general, cîteva din colile duble ale scrisorilor păstrează dungile îndoiturilor sau perforațiile pentru sigilare; o parte din ele dețin fragmente din sigiliul-pecete*[3] *în ceară roșie cu monogramul «G. E.» al expeditorului. Starea tuturor acestor piese-unicat este diferită: unele în stare bună, altele deteriorate și în parte degradate, nemaiputînd fi citite în întregime.*

Intenția noastră a fost, înainte de toate, scoaterea la lumină și introducerea în circuitul istoriei literare a unor documente Gheorghe Eminovici, legate de susținuta sa activitate de administrator și coordonator priceput al treburilor gospodărești-agricole, de pe moșia Dumbrăvenilor[4]*, în*

---

tîrziu, același Constantin Hurmuzaki, sînt deopotrivă de însemnate.

[2] Lotul scrisorilor de care este vorba, face parte din fondul documentar al *Muzeului memorial „Ion Creangă" din Iași (Bojdeuca din Țicău)*, provenite de la preotul-econom Dumitru Furtună din Dorohoi — cunoscutul folclorist și etnograf. (*Sînt inventariate la nr.* 3278/I—XXXVI.) Precizăm că, din numărul total de 36 de piese, șapte scrisori (situate în timp între 28 iulie 1841 — 18 mai 1842, și una singură din 1844 — 14 aprilie), însoțite de trei rapoarte statistice asupra unor realizări gospodărești de la Dumbrăveni și din satele aparținătoare moșiei, au fost publicate de profesorul Augustin Z. N. Pop, în volumul *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei R. S. România, București, 1969, pp. 245—258, în cadrul *Anexelor*, în urma mențiunilor și a conspectelor făcute pe marginea lor la pp. 85—88 ale cărții.

[3] « *Tabla mé* » — potrivit unei mențiuni a căminarului. (Vezi, mai jos, scrisoarea a [VIII]-a, *nota*[34]).

[4] Data pe care o poartă cea dintîi scrisoare din lotul de care vorbim se situează doar la două luni de la ridicarea tînărului sluger Gheorghe Eminovici — în vîrstă, atunci, de 29 ani — în treapta boierească de căminar, prin decretul domnesc, dat de Mihail Grigore Sturza la 12 mai 1841, drept răsplată « a destoiniciei sale în slujbele ce a săvîrșit patri[e]i în osăbite vremi ».

prima jumătate a secolului trecut. Pe de altă parte, o serie de fapte și de datări pe care le conțin aceste scrisori — redactate conștiincios, adesea cu exces de zel și cu meticulozitate scriptică impresionantă, de cel a cărui familie întemeiată în primăvara lui 1840 sporește din an în an, împovărîndu-se de greutăți și de griji — se alătură celor cunoscute pînă acum[5] *și ne întregesc perspectiva asupra stărilor de lucruri în miezul cărora, în curînd, se va ivi pe lume nemuritorul nostru poet. Sîntem convinși că publicarea unor asemenea piese documentare, prin conținutul lor, poate fi utilă și istoricilor și economiștilor, cît și altor categorii de cercetători.*

Corespondența în discuție, din care publicăm 15 piese, în continuarea celor deja apărute[6], *se alătură altor scrisori-documente ale aceluiași G. Eminovici, încredințate tiparului de unii istorici literari în ultima vreme*[7]. *Ea vine să completeze alte goluri ale destul de întinsului « roman epistolar » de cancelarie al trudnicului căminar, oferindu-ne unele informații relative la familia sa, luminînd și mai mult raporturile energicului slujbaș de la Dumbrăveni cu « stăpînii » sau cu « prințipalii » săi, cu unii oameni ai epocii, ori cu cei din subordinea sa, edificîndu-ne asupra « diplomației », asupra intransigenței sau a conștiinciozității lui — deci, prețioase elemente privind firea și caracterul acestui om. Semnificativă prin conținutul ei, prin dramatismul ei, între toate documentele selecției noastre, ni se pare scrisoarea a [IV]-a din lotul de față*[8] *(datată: 30 octombrie 1843). G. Eminovici trece printr-un moment de grea încercare, atunci cînd « milostivul stăpîn », în necunoștința situației reale, îi comunica de la distanță nemulțumirea pe care o are în privința gospodăriei Dumbrăvenilor, amenințîndu-l că, « dacă aceea nu ar lua prifacire și îndreptare apoi este în hotărîre fără întîrziere pi di o parte di a mă da afară din slujbă, iar pi di alta, fără milă și cruțare mă veți judeca aspru ». Prilejul răscolește într-atît cugetul căminarului dumbrăvean, încît se simte obligat să riposteze cu argumentele contrarii ale stărilor de fapt ale lucrurilor, dar și cu dezamăgirea celui care « după sălința și sîrguința ci am întrebuințat cu necontenire spre sporire și înmulțire a producturilor pe moșiele dumneavoastră, am fost în nădejde că și în viitorime mă va privi tot aceiași milă pe care am avut-o și păr acum, sau și mai multă și, acum mă văd urgisit di către dumneavoastră ».*

Scrisoarea de răspuns adresată lui C. Hurmuzaki vădește un neașteptat curaj al subscrisului « supus și slugă » de a-și apăra cinstea și demnitatea pe baza corectitudinii și a muncii sale, cerînd ca în situația nerespectării îndatoririlor pe care le are să fie eliberat din slujbă. Ea mai probează, totodată, intransigența și fermitatea caracterului acestui om, buna sa credință. Anii vor adăuga ciclice necazuri numeroaselor întreprinderi și aspirații ale lui Eminovici, sporind marea sursă a nefericirii acestuia, numită de poet — « deșertăciune »[9].

Nu mai puțin interesante sînt scrisorile lui Gheorghe Eminovici prin aceea că vădesc un tipic grai moldovenesc, cu aleasă savoare arhaizantă și un deosebit meșteșug al descrierii. Iată un pasaj din scrisoarea datată: « 1844[,] septem-

---

[5] Aceste scrisori ale lui G. Eminovici completează bibliografia documentară eminesciană, alăturîndu-se informațiilor referitoare la M. Eminescu și la familia sa, informații aflate în bogatele fonduri ale *Arhivelor Statului din Iași*, ale celor din Botoșani, din Sibiu sau din București, ca să nu mai vorbim de colecțiile Serviciului de manuscrise al *Bibliotecii Academiei R. S. România*, de alte fonduri publice sau particulare cunoscute pînă în prezent, precum și de alte colecții aflate în străinătate.

[6] Vezi, mai sus, *n. 2.*

[7] Este cazul celor 34 de scrisori în limba germană, întocmite de Eminovici, tot la Dumbrăveni, în perioada 1 august 1839 — 7 februarie 1841 și expediate boierului Costachi Balș, în a cărui slujbă tatăl poetului se găsește din anul 1836, precum și secretarului acestuia, Alecsander Bizai. Aceste scrisori, ce au aparținut lui G. Călinescu și la care istoricul literar va face scurte referiri în ultima sa ediție a monografiei *Viața lui Mihai Eminescu*, citînd chiar formele din acele « mss. G. E. », pentru a recompune portretul fizic și moral al căminarului (vezi G. Călinescu, *op. cit.*, Editura pentru literatură, București, 1964, p. 12), au fost publicate de profesorul Ovidiu Papadima în „*Revista de istorie și teorie literară*“, tomul 13 (1964), nr. 2, pp. 455—486. Epistolele de față se mai alătură și altor piese documentare publicate de Augustin Z. N. Pop în cele două volume de *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei R. S. România, București, 1962 și, respectiv, 1969. De curînd, revista de față a publicat o scrisoare din perioada mai tîrzie a corespondenței căminarului către Constantin Hurmuzaki, aflată în fondurile *Arhivelor Statului din Sibiu, Colecția Hurmuzaki* (vezi: M. Stoia, *Un document despre familia Eminescu*, „*Manuscriptum*“, III, nr. 1, pp. (168—169).

[8] Vezi scrisoarea a [IV]-a a grupului de mai jos.

[9] Vezi, G. Călinescu, *op. cit.*, pp. 20—21, cf., *Biblioteca Academiei* ms. 2255, f. 294 și ms. 2258, f. 169.

brie 2 zile[,] *Dumbrăveni*»: « *Pi aice urmiază cu necontenire ploile, din a căror pricină n-am putut sfîrşi săceratul şi caratul, cu toate aceste lucrul merge dişi încet, dar tot spre sfîrşit, şi pi la 6 a curgătoarei voi scoati şi lăcuitorii ca să-m*[*i*] *facă puţină arătură, fiindcă în altfeli cu totul în sămănături ne întîrziem. Păpuşoii sînt verzi*[,] *atît cei boiereşti*[,] *precum şi a lăcuitorilor, şi să apere Dumnezeu di o brumă* [,] că apoi pentru bieţii lăcuitori sărăcia îi gata »[10].

Un anume umor — să-l numim « căminăresc »— se degajă adesea instantaneu din comicul situaţiilor înregistrate şi descrise cu gravitate de G. Eminovici. Căci, pe lingă frecventele rapoarte statistice şi valorice, grele în realizări pe ansamblul moşiei şi temeinic întocmite pe compartimente şi pe articole (pînă la operaţiuni financiare sau de export), ce-i sînt înaintate în aşteptarea altor « poronci », vivanta « cronică dumbrăveană » a lui Eminovici abundă — între altele — în « reportuirea cu supuşenie şi plecăciune »[11], *aceluiaşi « milostiv stăpîn », a unor evenimente şi întîmplări petrecute pe moşie, incidente sau presupuneri cu totul insignifiante ivite în neaşteptate şi nu o dată reluate « odisei ». Lipsa spaţiului nu ne îngăduie a cita aci măcar un pasaj din grăbita scrisoare expediată de Eminovici la 22 noiembrie 1844 aceluiaşi « fon Hurmuzaki », spre exemplificare. Dar, ne întrebăm, la toate aceste « scripte » ale lui Eminovici, cum vor fi sunînd « răspunsurile » ori « poroncile » eruditului jurisconsult şi « stăpîn », prin corespondenţă ? !*

★

Încercarea noastră de a comunica asemenea documente prin transcrierea ad litteram *a textului s-a lovit nu numai de dificultatea parcurgerii şi a înţelegerii sensului precis al exprimării originale şi pitoreşti a căminarului, ci şi de scrierea chirilică în care sînt redactate scrisorile, apoi, destul de numeroaselor alternanţe fonetice şi oscilaţii sau scăpări în scrisul epistolierului, datorate desigur şi grabei în unele situaţii, precum şi altor confuzii ori chiar unor părţi degradate şi deteriorate ale documentelor etc. Ca urmare a acestor greutăţi, am socotit că este mai bine să înlesnim cititorului de azi lectura lor, prin întregirea şi prin completarea unor cuvinte sau a unor expresii prescurtate, ori de cîte ori o mai bună înţelegere a sensului lor impunea acest lucru. Această metodă de transcriere, o socotim potrivită în cazul lui Gheorghe Eminovici, — om de altfel, înzestrat cu o deosebită iscusinţă, cu experienţa unei activităţi îndelungate şi iniţiat într-ale scrisului epocii, dar mai puţin cultivat.*

Pentru edificarea cititorului, reproducem în transcriere « diplomatică » cea dintîi scrisoare a selecţiei noastre, celelalte, în scopul facilitării lecturii, adaptîndu-le scrisului actual, prin cîteva norme stabilite mai jos.

Ne-am străduit să respectăm variantele fonetice şi pe cele lexicale, cît şi formele morfologice regionale, populare sau neologice. Astfel, am socotit necesară transcrierea diftongării unor vocale (de pildă: e, *în* ea; o, *în* oa*), cum va fi fost de fapt şi în exprimarea verbală a epocii, în cazuri ca:* totă nemulţumire *(toată nemulţumirea)*; scotire *(scoatirea)*; aprope *(aproape)*; bola *(boala)*; morte *(moarte)*; prospăt *(proaspăt)*; tomna *(toamna) etc.*

În toate cazurile unde am întîlnit forme vechi de folosire a lui ă *pentru* î *sau invers (în scris uneori mai greu de stabilit, întrucît semnul* (ъ) *e unul şi acelaşi în documentul chirilic), am generalizat vocala* î.

Am menţinut unele alternanţe vocalice în cuvinte de felul: arata *(arăta)*; daca *(dacă)*; moşiele *(moşiile)*; mulţămi *(mulţumi)*; porîncă *(poruncă)*; sfîrşăsc *(sfîrşesc) etc., pentru bogăţia şi varietatea formelor de exprimare.*

Pentru uzitata expresie « milostive stăpîne » am stabilit pretutindeni în texte această formă, fără alternanţele vocalelor finale e—i, *sau invers (cum ar fi fost cazul uneori:* milostive stăpîni, milostivi stăpîne *sau* milostivi stăpîni...*).*

În mai toate cazurile, am preferat prefixul vechi în, *mai noului* îm. *Exemple:* înpărtăşită, înprejurare *etc.*

Articularea cuvintelor cu articol hotărît enclitic acolo unde nu vorbirea, ci scrisul lui Eminovici nu le marchează — în exemple ca: înflorire, *pentru* înflorirea*;* casieriu, *pentru* casieriul; tamazlîcu, *pentru* tamazlîcul; a velniţ *sau* a velniţi *pentru* a velniţii *— a fost corectată tacit.*

În general, destul de multe aspecte grafice au necesitat îndreptări. Aceasta şi pentru că ortografia chirilică şi, mai ales uzanţa scrisului de mînă, folosea curent moda legării cuvintelor, cea a suprapunerii semnelor, a prescurtării, a scrierii anilor şi a datelor (de pildă: « $\overline{842}$. Maiu 18. Zile »*) şi pînă la marcarea şi situarea apostrofu-*

[10] Sublinierea din text ne aparţine.
[11] Într-un fel, efectul acestui automatism din recuzita formulelor de reverenţă ale epocii, frecvent folosit în epistolele de faţă, prefigurează parcă elemente ale anecdoticii de faimă cazonă de mai tîrziu.

rilor, a spiritelor, a accentelor, sau a punctelor (care pe lîngă valoarea funcțională semnificau și o anume estetică a scrisului, o « scriere pretențioasă », o distincție aparte în cadrul genului epistolar).

Am renunțat la marcarea, în croșete, a semnelor noastre ortografice. De pildă, am transcris: a mă, *pentru situația* amă; ca să-m[i], *pentru* casăm; mi-au *pentru* miau; unde-i *pentru* undei *etc. În paranteze drepte, am însemnat vocalele lipsă ori nemarcate ale scrisului chirilic.*

Am corectat în mod tacit cuvinte în scripta continua: acurgătoarei, *prin* a curgătoarei; arfi — ar fi; cutoată — cu toată; dipi — di pi; săfiți — să fiți; vărog — vă rog *etc. În cazul invers, unele cuvinte scrise în particule despărțite au fost de asemenea transcrise în forma lor obișnuită. Exemple:* a casă, *prin* acasă, a probarisit, *prin* aprobarisit; asă mine, *prin* asămine; bună voință, *prin* bunăvoință; de șarte, *prin* deșarte; di opotrivă, *prin* diopotrivă; di și, *prin* diși *(deși!);* ia ste, *prin* iaste; în șala, *prin* înșala; nu mai dicît, *prin* numaidicît; pi ste, *prin* piste; ra mas, *prin* ramas; un blînd, *prin* umblînd *etc.*

Am păstrat și multe alte forme de limbă existente în scrisorile de față, care, de fapt, dau și un anume farmec expresiilor căminarului, elemente la care și Eminescu în mulțimea variantelor sale poetice din manuscrise, ori în dicționarul său de rime, va ține cu osebire. Iată cîteva exemple: asămine; avé[12] *(pentru* avea*)*; carăle; giudecata; grăunță; jăluesc; lăcuitori; mé *(pentru* mea*)*; oam *(pentru* om*)*; orzi; păr la *(adică* pînă la*);* poronca; reportuind; săcită (secetă); sîlință; trebi; trimăs *etc.*

Cu excepția unor arhaisme mai rare, pe multe altele mai cunoscute nu le-am explicat în note de subsol, sensul lor fiind completat și de context. E cazul cuvintelor de felul: aht (act); holercă; holercari *(adică fabricanți de rachiu și de spirt inferior);* maister; spițer; izvod *etc., denumiri calendaristice ca:* ghenarie; *funcții și ranguri ale epocii:* serdar, slujer, căminar, agă, logofăt, postelnic, vornic; *unități de măsură ca:* stînjăni, fălci, prăjini, merțe (mierțe), dimerlii, funturi, vedre, ocă; galbeni[13], parale *și altele, întîlnite frecvent în toate rapoartele căminarului.*

Cu excepția primei scrisori din grupajul nostru, care încearcă să transpună cît mai fidel cu putință aspectul textului în chirilică, în transcrierea tuturor celorlalte scrisori, am completat prescurtările astfel: C. C. = cucoane; camr. = caminar *sau* căminar; d, d-, d., d:, D; d. d., Dumv., Dumvoastre... = domnul, dumnealui, dumisale, dumneavoastră, dumilor voastre; dumnealor; dumilorsale; Log. *sau* l. = logofăt; mer. *sau* m. = merțe *(mierțe)*; nmr. = nomer (număr); răp. = răposatul; s. = satul; ved. *sau* v. = = vedre *și altele.*

N-a fost marcat în transcrierea noastră semnul pentru „i" scurt *din chirilică, iar* „u" scurt *a fost eliminat.*

Am păstrat forma grafică « Eși » *din originalul manuscris, pentru denumirea capitalei Moldovei.*

În sfîrșit, punctuația folosită de G. Eminovici în corespondență, nu e lipsită de originalitatea omului atent pînă și la nuanțe, zelos și cenzurat în felul său, cu atît mai mult cînd e vorba de un document scris și adresat mai marilor săi. Este evidentă aici cîteodată exagerarea. Apostrofuri („'"), *accente* („´"), *sau spirite* („ ' "), *virgule, puncte sau puncte duble* („ : ")[14]*, linioare finale alungite* („—") *— acestea au rolul separării ideilor mai însemnate din textul scrisorilor și totdeauna finalul lor — toate acestea abundă în grafia epistolierului, fiind folosite în moduri foarte diferite. Dar această « manie », cercetată atent, nu e mai puțin interesantă decît alte particularități. Mulțimea, neorînduiala adesea și vîrtejul semnelor de punctuație ne reamintesc remarca lui G. Călinescu, prin ale cărui mîini trecuseră scrisorile în germană ale căminarului către C. Balș și A. Bizai, din 1839—1841 — « scrise mai ceremonios ori mai pripit de cel care scria bine în nemțește, rutenește, românește... »*[15]*. O mențiune specială merită accentuarea diferită a silabelor propriului nume în semnătura de la sfîrșitul unora dintre scrisori* (Éminovici, Emínovici, Eḿinovici, Eminóvici, Éminóvici...).

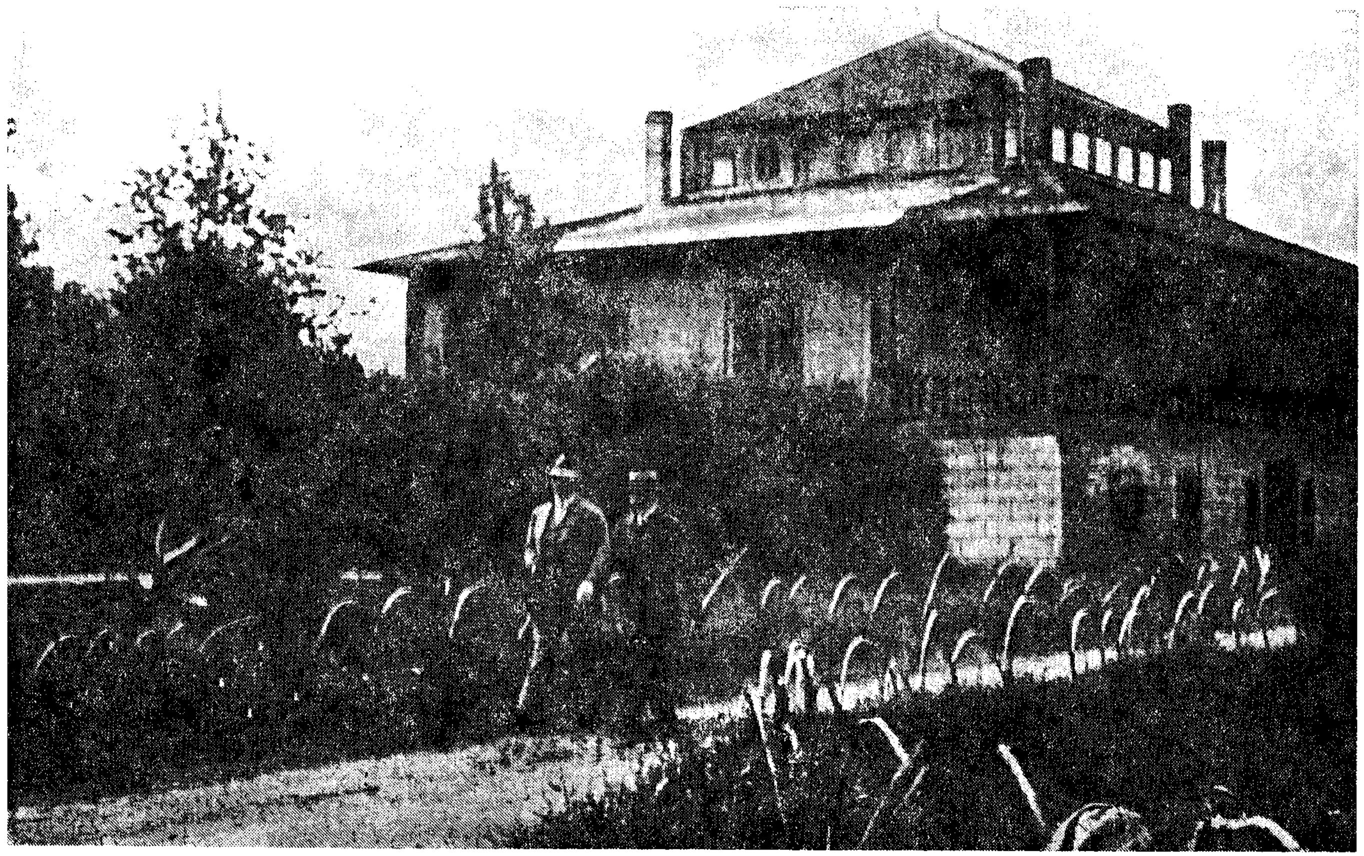
Corecții de transcriere s-au impus și obișnuinței lui Eminovici de a ortografia adesea unele substan-

[12] În textul original, asemenea forme populare de exprimare specifice graiului moldovean nu poartă accent. În transcrierea noastră, aceste cazuri sînt marcate cu accent.

[13] Pretutindeni semnul uzual în epocă, « # », l-am transcris prin cuvîntul monedei respective « galbeni ».

[14] Cele « două puncte » nu au corespondent tipografic în alfabetul latin. Plasate mai jos și foarte apropiate între ele, au semnificația punctului care indică prescurtarea unui cuvînt.

[15] G. Călinescu, *loc. cit.*

Aspect de la Dumbrăveni (jud. Botoșani): conacul familiei Balș. (Fotogramă reprodusă din filmul puțin cunoscut « Eminescu — Veronica Micle — Creangă », realizat în 1914 de Octav Minar, surprins și el în imagine).

tive cu literă mare în mijlocul frazei, așezarea punctelor după cifre sau date etc. (influențe ale scrierii germane pe care căminarul o cunoștea), ca și modul frecvent de utilizarea a formelor pronumelui de reverență.

O serie de termeni legați de explicarea activităților și operațiilor gospodărești, agricole, zootehnice sau economice, ca de pildă: stalimaistru, velniță, velnițer, arhitektorul moșielor, erb (herb), precupie, blanc (bianco) *etc. vădesc aceeași influență germană, ruteană sau de altă natură, întrutotul explicabilă în vorbirea și în scrisul lui G. Eminovici.*

Luate în totalitate, mărturiile eminovicene ce ne stau în față — fragmente de viață adevărată de la mijlocul veacului trecut — grăiesc deopotrivă (la propriu și la figurat) de vocația muncii, de vocația activității, fie cea practic-productivă, fie cea scriptică, bazate pe rîvnă, pe risipa de energie și pe destoinicie, la părintele celui care a fost unicul Eminescu. Acolo, în lumea uneltelor, a vitelor, a acareturilor, într-o neîntreruptă silință mai mult pentru alții decît pentru sine, cu zbucium și cu amărăciuni, păstrătorul cu sfințenie a rînduielilor vechi, coborîtorul din răzeșii Moldovei de nord — căminarul din Dumbrăveni — parcă realizează și consfințește simbolic monumentalul « testament » și legat arghezian, întru Eminescu:

« ...Ca să schimbăm, acum, întîia oară,
Sapa-n condei și brazda-n călimară,
Bătrînii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani.
Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite
Eu am ivit cuvinte potrivite... ».

Flaviu SABĂU

I

[F. 1 r⁰]

Sărut Mînile Dum[nea]v[oastră], Milostive Stăpâne
C[u] : C[oane] : Costandine !

Păr la sfîrşitul Luni[i] trecute[,] Martie, după raportul ci am dat d:[umisale] Baum áu ramas datori 995. Ved[re]: 7. Ocă Spirt, Socotit fiind tot rachiul ci áu dat pe 30. Grad[e]: temperatura 12. [,] iar după Temperatura obicinuită tot păr la Vreme[a] mai sus Zisă, au rămas datori 1389 V[edre]: 8. Ocă rachiu [,] Spirt, fiind că rachiul ci au dat tot dia úna după 24. di Ciasuri numai 29 di Grad[e]: au ţinut.

Tot o dată nu lipsăsc cu toátă Supunere á repórtui, că şi pe Luna trecută Aprilie, au ramas d[umnealui]: Baum datori 589 Ved[re]: 8. Oc[ă] di Spirt, după cum alăturată [1] pi Lăngă acea ste Socotiale pre larg veţi Pliroforisi [2]. Aşa dar pi ste tot áu ramas datori d[umnealui]: Baum păr la Sfîrşitul Luni[i] trecute [,] Aprilie [,] 1879 Ved[re]: 4 Ocă di Spirt: acea sta după cum aţi cerut Dum[nea]v[oastră]: di la dănsul prin un în Scris Slobozit că tră d[umnealui]: Hain.

Milostive Stăpâne! tot ó dată pe lîngă áce[a]sta cu toată Supúnere[a], alăturezi un Plan, pentru facere[a] unii nóvă Slădării [3], care plan după áme Idee iaste cu totul Greşit şi fără ánaloghie. Pentru că după acel Plan, făcăndu[-] să Acaretul [4] în scurtă Vreme s[-] ar dărama /Pica/ [5] fiind că nu are nici o ánaloghie átăt în tăria Zidurilor pre cît şi în Greútate[a] care ar veni peste dănsul. Asămine Lipit di acel Plan, veţi primi şi un Izvod di Cheltuelile Cerşute pentru facere[a] acelii Slădării şi pentru prifacere[a] Velniţii [6] în lăuntru, care Izvod după ame Idee asămine iaste plină di Gréşale *[f. 1 v⁰]* din Pricină că un Acaret di 39 Stănjăni Lungime a dică cu 4. Stănjăni mai lung di căt Velniţa, nupoate săsă facă cu 27.507 lei, ci i[-] ar trebui aproape di 2000 # [galbeni]. Baum iaste un Holercari şi un Gospodari di Pomînt în osamă de óbecturi bun, iar cu arhitect[ura], şi pentru aceasta nici poate săfacă fără Greşale un Plan şi un Izvod pentru facere[a] unui Acaret. — Eu săngur după cîtă Stiinţă am, i'am arătat că numai Piatră în Coşuri şi Cărămidă 50000, Mai molt trebueşte dicăt în Izvod[ul] S[-]au aşăzat, la care d[umnealui]: Baum mi [-] au răspuns, că el nueste nici Teslari [7] şi nici Pietrari, care ácesta şi mare dovadă au dat că el ştie a cere Acaretul cît di mare să fie, iar cît acel acaret ar Costisi Socotială nupoate să dee. Aşa dară cum poate cineva Hotărî facere[a] unui aşa Costisitori Acaret, care nuare nici un feli Analoghie [8] şi care nu înfăţoşază nici un folos împotriva Cheltuelilor.

În zilele di pi urmă, am avut mare filonichie [9] cu d[umnealui]: Baum pentru facere[a] ácelii Slădării, şi di la care cerînd să[-]m[i] dee Dovadă, cum poate sădee mai mult rachiu cănd Slădăriia S[-]ar face mare, mii[-]a dat răspuns! că dacă arlua în doit Slad di cum óbicinuit au luat apoi poate să dee mai mult rachiu, la aceasta, l[-]am îndatorit săfacă prubă cu Slad îndoit, din care prubă la *47. Mer*[ţe]: *8. Dim*[erlii]: *24. funturi* di făină Plămădită *120. Ved*[re]: Spirt au dat. Această prubă nu mi[-]au Slujît însă nici di un feliŭ di Dovadă; fiind că în cîteva rănduri mai înainte, unde au luat Slad ca tot diauna au dat 23 Mer[ţe]. 7. dimer[lii]: 11. funturi *55. Ved*[re]: Spirt. La 45 Mer[ţe]: 9 d[imirlii]: 7. fun[turi]: au dat *115 Vedr*[e]: şi 24 M[erţe]: 7. d[imirlii].

---

[1] Ultima pagină a scrisorii (*f. 2 v⁰*) conţine «Raportul asupra Producturilor lucrate şi a rachiului care S[-au] Scos pe Luna Aprilie 1842» compus din date statistice.

[2] *A pliroforisi:* a informa, a lumina, a desluşi, a se lămuri; (grecism).

[3] *Slădărie:* fabrică de bere, de la *slad:* malţ; (slavism).

[4] *Acaret:* imobil, construcţie. Anexă la casa unei moşii ca hambar, şopron; obiecte care ţin de o proprietate etc.; (turcism).

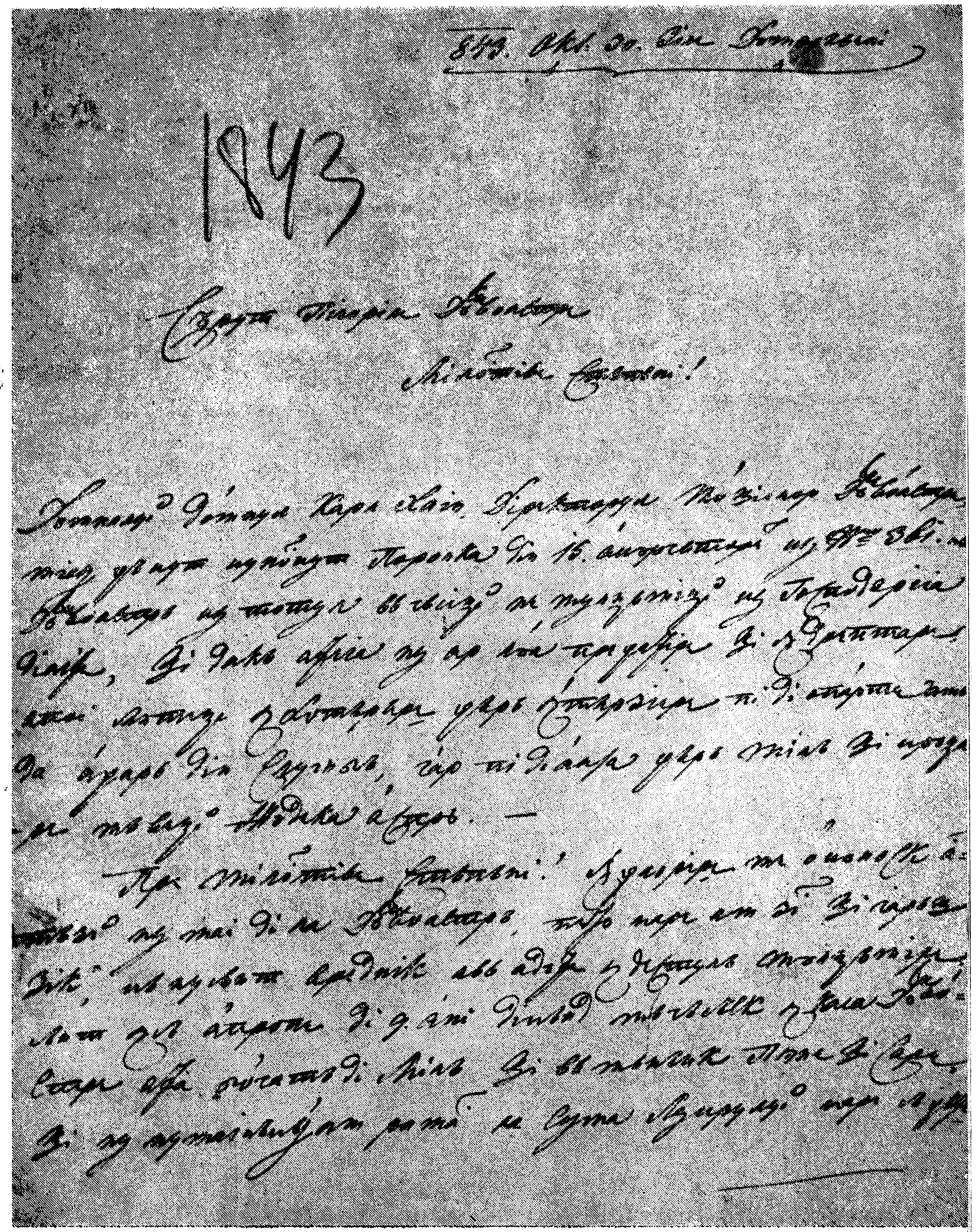
[5] Barele aparţin autorului.

[6] *Velniţă:* povarnă, fabrică de rachiu sau de spirt; (slavism).

[7] *Teslar:* dulgher, lemnar.

[8] *Analoghie:* proporţie, raport, comparaţie, impozit, bir, învoială agricolă între moşier şi ţăran.

[9] *Filonichie:* gust de dispută, de ceartă; (grecism).

Una din epistolele lui Eminovici din 1843 adresată lui Constantin Hurmuzaki.

10. f[unturi]: au dat *50* Ved[re]: Spirt. Deci dară, eu din aceasta giudic că nu[-]i toată pricina Slădăria, ci mai mare pricină Sau ne bagare di Samă la plămădială care totdiauna săface numai di cătră O[a]meni[i] d[umisale]. Baum, Sau că d[umnealui]: încă diplină ştiinţă în facere a Holercii nu are.

[*F. 2 r°*] Milostive Stăpâne! eu sănt di aceasta Idee, ca Alembicul să să facă Nou — Cadă di Plămadă săsă facă Nouă şi trupnicul să să meremetesască care aceste mai mult di 120 # [galbeni] nu pot Costisă, şi di acolo înainte să isă ceară casă dee nu mai dicît Cvantumul care înanul trecut au făgăduit că va da. Şi pentru ca în anul Viitori să poată lua mai mult Slad săi să pue îndatorire ca pe Vreme ci va Sta Velniţa săfacă Orezervă ca di 700. Merţă di Slad, în Slădăriia care să găseşti [.] Crezînd şi acesta că după facere[a] unii Noi Slădării di ar şi da vro una Mie Vedri mai mult di cît s[-]au în datorit, apoi tot nu face, di asă face Cheltuială aproape di 3000 # [galbeni]. Tot o dată Vărog Milostive Stăpâne! di anu giudica, că, eu aş fi înpotriva Folosului a Domnului şi a Stăpânului meu, dila care am avut şi am atâta bine şi Milă, ci să giudicaţi că 3000 # [galbeni] ci s[-]ar cheltui poate că în Anul Viitori nici pe 10000. Vedri di Spirt nu s[-]ar aduna.

Sfîrşăsc Hiritisănd[10] întru mulţi Ani atît pe Domnul şi Stăpânul meu di Ziua Patronului Milostiviri[i] Sale, precît şi pe Dum[nea]v[oastră]: şi rămăn ca totdiauna foarte Norocit cînd măpot în sămna

Al Dum[nea]v[oastra[,]
Pre[a] plecat şi Supus
Slugă [,]
EMINOVICI Cam[ina]r[.]

1842. Maiu 18. Zile[.]
Dumbrăveni[.]

II

[*F. 1 r°*]

Sărut mînule dumneavoastră mult milostive stăpîne cucoane Constandine!

Nu lipsăsc mai întăi cu toată supunerea a reportui, că sămănăturile păr astăzi să află în foarte bună stare, din care putem nădăjdui un foarte bun rezultat, şi mai ales urmînd timpul tot aşa, apoi grîul, păpuşoiul şi sacara va rămîne di a să vinde în natura fiindcă numai barabule[11] şi orzi vom avé pentru 9. luni di zile, a arde în velniţă. Păpuşoiul şi barbulile păr astăzi sînt di o dată toate prăşuite, şi pe la 15 a curgătoarei voi începe di al doile praşila în 186 fălci di barabule.

Tot o dată reportuiesc cu toată supunerea, că dumnealui Baum şi pe luna trecută [,] mai [,] au ramas datori 198 vedre, 8 ocă di spirt, după cum alăturatul pi lîngă acesta raport[12] veţi pliroforisi. Iar piste tot păr astăzi s-au făcut 17,921 vedre di spirt şi care mai tot s-au vîndut.

Baum între altile iaste şi foarte lacom, şi nici poate recunoaşte binele pe care îl are aice. Au luat în reştauraţie velniţile din Zvorîşte, la care amblînd adesăori, şi lăsînd numai în căutarea oamenilor săi velniţa din aice, care oameni sînt mai vintiţi[13] şi mai zurbagii decît dînsul, au pricinuit păgubiri dumneavoastră, încît în zilele trecute fiind Baum la Zvorîşte şi rămăind velniţa numai în căutarea oamenilor săi, care sînt alcătuiţi numai din naţie leşască, au pricinuit păgubire în velniţă. Adică în slădărie

---

[10] *Hiritisănd, heretisind* = firitisind, felicitînd.
[11] Cartofi.
[12] Raportul întocmit cu grijă, purtînd iscălitura aceluiaşi „Eminovici Căm[ina]r", e aşternut pe ultima pagină a scrisorii de faţă (*f. 2 v°*).
[13] Neidentificaţi.

au putrezit un mare nomăr di merță di pîne[,] luat pentru facerea sladului, și în berărie făcînd drojdii, numai în zadar au ars bietul orzi, din care merța păr la 50 lei costisește.

Pentru toate aceste, apucîndu-l eu pe Baum la întoarcerea sa din Zvoriște [14] [*f. 1 v⁰*] și făcîndu-i cunoscut încă o dată poronca dumneavoastră că el nici di cum fiind holercarii aice nu iaste slobod a să diparta din velniță, mai ales în căutare altora velniți, la care el nu numai că mi-au răspuns zicînd, că nimene nu are a-i poronci aice, și eu cu atîta mai puțin, pentru că el iaste ficior di horat [15] și eu cu 6 ani înapoi ciocoiu am fost. Vorbile oamului acestuia întru atîta m-au fost scos din rabdare[,] încît dacă dumnealui Haim [*Sic!* — pentru *Hain*] nu era di față, apoi ca di bună seamă bataie mînca. Milostive stăpîne! Pentru toate aceste plecat vă rog, ca să-i poronciți di a-și păzî meșteria după alcătuirea și îndatorirea care are, și tot o dată să nu lasă velnița în despoziția oamenilor săi, care nu meritarisăsc a le da bună dimineață, și care lesne pot în lipsa stăpînului lor din nebagare di samă a priface velnița în cenușă. Asămine vă rog să-i poronciți, ca el pi vreme ce va sta velnița să facă o rezervă di slad pentru viitorime, fiindcă el nu pentru vreun folos au uniltit ceriri di a să face slădărie mare, ci numai făcîndu-să slădăriia mare el să poată face slad mult la iarnă pentru ca în vară să alerge pe la toate velnițile căutînd mai mare folosuri pentru sine, lucrul bine cunoscut că nu poate fi însoțit cu folosul dumneavoastră și nici el la doi domni nu poate face diopotrivă slujbă bună. Aceste toate judicînd, milostive stăpîne, bine vă veți lămuri că Baum oam cinstit nu iaste, însuși și din aceste, fiindcă păr am dovedit lucrul, în multe rînduri au poroncit oamenilor săi, ca la măsura barabulilor, sau la căntăritul făinii, sau la darea rachiului, să caute toate chipurile de a înșala pi bietul Costache, din care să înțălege că nu înșală pe Costache și însuși pi acela care îl hrănește și di la care să schivirnisește [16].

Sfîrșăsc rugîndu-vă încă o dată, milostive stăpîne! ca să binevoiți [*f. 2 r⁰*] grabnic a-i poronci spre a nu să diparta di la velniță în căutarea altora velniți — pentru că[,] apere Dumnezău di vreo nenorocire, oamenii lui atunce nu pot fi răspunzători și nici ar îngădui spre a fi trași la răspundere, iar eu di mare norocire îm[i] cunosc cînd mă pot însamna.

Al dumneavoastră[,]
prea plecat și supus slugă.
G. EMINOVICI cam[ina]r[.]

1842[,] *iunie 12 zile*[.]
Dumbrăveni.

III

[*F. 1 r⁰*]

Cu adîncă supunere închinîndu-mă, sărut picioarile dumneavoastră mult milostive stăpîne!

Dumnealui aga Iancu Canta, fiul dumisale logofătului Neculai Canta, au fost aice și au cumparat și 4 cai di la noi. Adică pe cei doi roibușori și pe Șchiopu cu soția lui, în preți di 14 galbeni blanc [17], pe care foarte bine i-au plătit.

La acel prilej dumnealui mi-au arătat, că în Eși, să găsește unul din boierii pomînteni, care dorește a lua Dumbrăvenii în posesie și au hotărît a plăti pe an 10000 galbeni blanc în doi [*sic!*] vadele [18]. Eu în pricină aceasta tare mult l-am rugat pe dumnealui, ca să binevoiască însuși a vă vesti asămine înprejorare, și așa am luat și făgăduința dumisale.

---

[14] Localitate în fostul județ Dorohoi, plasa Siret.
[15] Germanism: neidentificat.
[16] Chivernisește, agonisește.
[17] *Blanc = bianco:* termen financiar internațional indicînd procedura unor condiții de plată.
[18] *Vadea:* termen de plată.

Milostive stăpîne! Dişi eu şi alţi mulţi ca mine, să schivirnisăsc şi să folosăsc tare mult în Dumbrăveni, care di vor fi înposesuiţi di bună seamă vor lipsi asămine prilejuri, însă eu la asămine întîmplare nu protimisăsc [19] folosul meu ci al dumilovoastre şi pentru aceasta mă grăbăsc di a vă înştiinţa di asămine şi totodată socotesc că asămine preţ să-l protimisiţi înaintea tuturor altora — fiind un preţ foarte bun [*f. 1 v⁰*] şi totodată vă lipsăsc şi grijile a gospodării.

Sfîrşăsc cu toată supunerea reportuindu-vă, că am mai făcut şi cu plugurile lăcuitorilor încă 500 di fălci di arătură, şi au mai ramas pentru primăvară di a să face 500 di fălci.

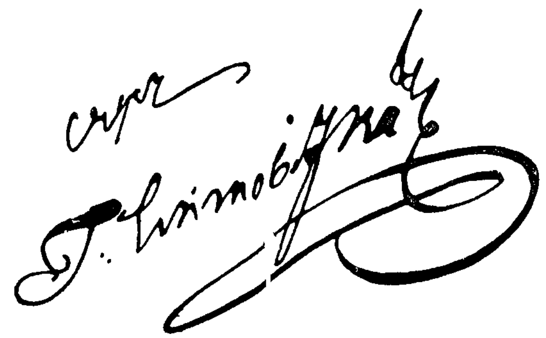
Al domilovoastre[,]
supusă slugă[,]
G. EMINOVICI caminar[.]

1842[,] *decembrie 4 zile.*

S[*atul*]: *Dumbrăveni.*

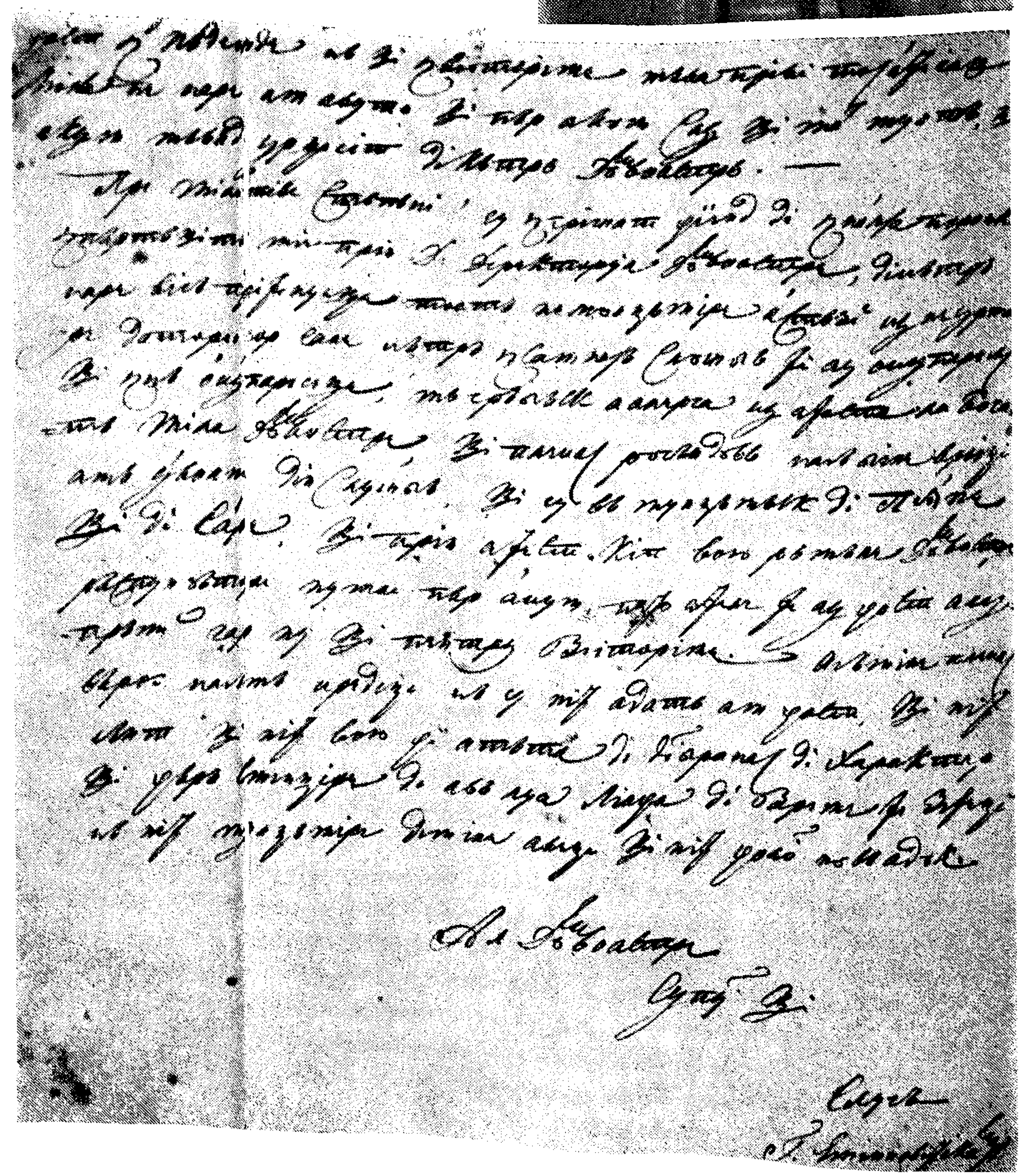

Bisericuța Eminovicilor și mormintele părinților lui Eminescu de la Ipotești.

Gh. Eminovici cu unul din fiii săi. Fotogramă din filmul Eminescu — Veronica Micle—Creangă,1914.

Finalul scrisorii lui Eminovici din 30 octombrie 1843 conținind însemnate date confesive și de atitudine ale epistolierului față de „stăpînul" său.

IV

[*F. 1 r⁰*]

1843[.] *Oct*[*ombrie*] *30 zile*[.] *Dumbrăveni*[.]

Sărut picioarile dumneavoastre
milostive stăpîne!

Dumnealui domnul Hain, directorul moşielor dumneavoastre mi-au făcut cunoscut poronca din 15 a curgătoarei nr. 361, că dumneavoastră cu totul vă găsiţi nemulţămiţi cu gospodaria di aice şi dacă aceea nu ar lua prefacire şi îndreptare, apoi sînteţi în hotărîre fără întîrziere pi di o parte a mă da afară din slujbă, iar pi di alta, fără milă şi cruţare mă veţi judeca aspru.

Prea milostive stăpîne! Înflorirea me o cunosc astăzi numai di la dumneavoastră, pentru care am zis şi iarăşi zic, că nu sînt vrednic a vă aduce destulă mulţămire; sînt însă aproape di 9 ani di cînd mă găsesc în casa dumneavoastră, acea bucată di milă şi vă mănînc pîne şi sare, şi numai că nu am ramas la suma lucrului care să făce [*f. 1 v⁰*] în ştiinţa şi supt a dumneavoastre înalta povețuire şi înțălepciune, ci prin toată silința, sîrguința şi rîvna me, am înmulţit însamnat toate lucrurile a gospodăriei, şi întru atîta, încît de către ori şi cine vă veţi încredința, că nici pomeniturî mai mult deşarte nu aveţi, şi nici puterea lăcuitorilor dupre numărul lor de astăzi mai mult nu dăvideşte di a lucra, că rămăindu-mi mai mult nici un chip de a vă pute face mai mare spori şi folos.

Prea milostive stăpîne! Dumneavoastră aţi poroncit în anul trecut după cerire ci v-am făcut, ca să nu înmulţăsc samanatul cartoflilor [20] [*sic !*] piste n[u]m[ă]r[ul] di 200 fălci, şi eu văzind că acel nomăr di fălci nu iaste di agiuns, am samanat tot atunci 240 di fălci, iar în anul acesta văzind că nici acele nu sînt de agiuns, m-am silit şi am samanat 250 fălci, şi cu acest chip am urmat întru toate datoriile mele, fără di a mă povăţui întrucît di puţin cineva asămine, ci însă dinpotrivă, o samă di oameni a dumneavoastre, în mai multe rînduri îmi zice[au], că sau mult sau puţin di voi face, tot o răsplătire di la dumneavoastră voi ave.

O, prea milostive stăpîne! Eu după sălinţa şi sîrguinţa ci am întrebuinţat cu necontenire spre sporire şi [*f. 2 r⁰*] înmulţire a producturilor pe moşiele dumneavoastre, am fost în nădejde că şi în viitorime mă va privi tot aceiaşi milă pe care am avut-o şi păr acum, sau şi mai multă, şi acum mă văd urgisit di către dumneavoastră.

Prea milostive stăpîne! Eu îngrijat fiind di înalta poroncă înpărtăşită mie prin dumnealui directoriul dumneavoastre, di către care vi să pricinueşte toată nemulțămirea de astăzi, cu neurmarea datorielor

---

[19] *A protimisi:* a da protimia, a prefera.

[20] Influenţă a terminologiei germane în scris. Cuvîntul ortografiat în mod constant astfel înlocuieşte popularul « barabule » de mai înainte.

sale către însamnata slujbă ci au ocuparisit și încă ocuparisășe, mă grăbesc a alerga cu aceasta la bogată milă dumneavoastre, și plecat rugîndu-vă să binevoiți a mă unvolni[21] din slujbă, și eu vă mulțămesc de pîne și di sare, și prin acest chip voi rămîne dumneavoastre răspunzători numai păr acum, pentru acele ce au fost asuprămi, iar nu și pentru viitorime. Asămine plecat vă rog ca să mă crediți că eu niciodată am fost, și nici sînt și nici voi fi atît di disbracat di haracter și fără sminţire [*sic !*] di a vă lua liafa di vreme ce ziceți că nici mulțămire di mine aveți și nici folos nu vă aduc.

Al dumneavoastre[,]
supus și slugă[,]
G. EMINOVICI cam[ina]r[.]

V

[*F. 1 r⁰*]

Sărut mînule dumneavoastre milostive stăpîne !

Dumnealui domnul Hain, directorul moșielor dumneavoastre să află di la 7 a curgătoar[e]i foarte bolnav, încît după spusa doftorilor Maks și Ghișcovschei și a spițăriului Binder nu are loc di scapare. Pricina bolnăvirii dumisale iaste aceasta! că cu vr[e]o cîtiva săptămîni înapoi, viind aice un preut catolicesc cu unu[,] *Ţeț*[22] [,] ungur, au făcut logodnă cu fiica dumisale Emiliia, și au așăzat ca nunta să fie în carnaval cu o săptămînă înainte a postului mare, cînd atunce au a fi și doi[23] a dumisale spițăriului Binder. Ungurul acela iaste spițări di mesăriia sa, căruia domnul Hain au luat în posăsie pe patru ani și spițăria a lui Dobrovelschei din Botoșani, și intrînd Ţeț în spițărie și primind contract di posăsie, în loc di a mulțămi dumisale Hain, și di a să pregăti mai cu diosăbită sîrguință di nuntă, el chemînd pe dumnealui Hain chiar în spițerie, i-au aratat [*f. 1 v⁰*] că nu poate să-i [i]é[i]e fata, puindu-i înainte feliur[i] di minciuni, și dumnealui Hain di suparare ca unu[l] slab[,] pe loc au căzut la pomînt, pe care rădicîndu-l și ducîndu-l sus în casa spițeriului Dobrovolschei, să află și astăzi. Doftorii zic că din suparare i-au venit Nünfantflug[24].

Milostive stăpîne! Aice vă alăturezi nişte condiții a unui Erb[25], din care vă veți lămuri, că el vă îndatorește fără di a vă face di un ban cheltueală în velniță, a da alte 12 ocă spirt din merța di cartofle, care vă face piste tot un folos di vro 7000 vedri, căruia pe răspunderea mé puteți da credit, fiindcă el are velnițile din Udeștii Lățăscului, din Flămînzii lui Vodă, din Cristeștii Cristescului și din Grimeștii Șuțului, și nici în una din aceli velniți mai puțin nu dă di cît 14 și 15 ocă di spirt. El să îndatorește a nu primi și a nu cere nici un ban leafă dacă nu va da 12 ocă spirt în toată vremea din merță di cartifle [*sic !*]. El să îndatorește a vă plăti lipsa ci nu ar agiunge la 12 ocă la sfîrșitul fieștecăria luni și alte multe folosuri și iconomii în cheltuele făgăduește a face.

[*F. 2 r⁰*] Baum după cum veți încredința din alăturatul aice raport va rămîne foarte mult datori, și nădejde nu-i ca să poată spori folosul, sau a îndiplini condițiile contractului său, — iar eu, sînt ca totdiauna

Al dumneavoastre[,]
supus și slugă,
EMINOVICI cam[ina]r[.]

1844[,] *ghenarie 14 zile*[.]
Dumbrăveni.

---

[21] *A unvolni :* a licenția, a elibera; (slavism).
[22] Numele sau porecla unei persoane.
[23] În exprimarea lacunară și personală a căminarului Eminovici, în acest caz, sensul de aici ar fi următorul: « *cînd atunce* ar avea loc și nunta a *doi însurăței* protejați ai *dumisale spițăriului Binder* ».
[24] E vorba de simptomul unei boli — sau « rău », « amețeală », « leșin »... Termenul nemțesc este scris de Eminovici în modul în care îl cunoștea, în ortografia germană.
[25] *Erb, herb :* moștenitor (germanism, rutenism). Aici pare a fi vorba de o persoană anume.

VI

[*F. 1 r*⁰]

1844[,] *Fevruarie 18 zile. Dumbrăveni.*

Sărut mînule dumneavoastre
milostive stăpîne!

Pentru că m-ați cunoscut că sînt destoinic a îndiplini și îndatoririle domnului Hain păr la a sa însănătoșare, sau păr la cea mai diparte despoziție a prințipalului meu într-o asămine, vă foarte mulțămăsc, dar apoi îndată ce aghentul în persoană viind la Botoșani și puind în fheră pi Teț pentru precupie [26] a bancnoturilor plastografe și trimețîndu-l la Criminalul Bucovinii, domnul Hain s-au făcut cu totul sănătos, unde să zicem, că pedeapsa lui Dumnăzău care au venit asupra lui Țeț au fost cel mai bun doctor pentru dumnealui Hain, dispre care reportuindu-vă, dumneavoastră veți avé bunătate și iarăși veți îndrepta poroncile către dumnealui Hain, însă acele poroncite mie în auzul tuturora li-am cetit în canțelarie, după care atît socotiala dumnealui Winkler, precît și a dumisale Bizai [,] dumnealor Hain și casieriul [*f. 1 v*⁰] s-au apucat a se face și a le trimite dumneavoastră.

Milostive stăpîne! Baum numai prin mine au locul aicé, după cum nici dumneavoastră și nici el însuși nu tăgăduește. Apoi, după giudecata dumneavoastră, prin recomendația mé di atuncé pentru dînsul am fost dușmani fostului maister jidov, și prin recomandație ce dau lui Erb m-am făcut dușman lui Baum. Eu nu sînt dușman lui Baum ci pagubii dumneavoastră, pentru că astăzi în Țara Moldovii între alții și dumnealui aga Ilie Gherghel ci este înpotriva prințipalului meu numai ca un razeș pe giumatate de Sat Brăiești, are pe fieștecare zi în a sa velniță 70 vedri spirt din 60 merțe cartofle. Apoi dușmănie este aceasta, cînd eu vă recomenduesc pe Erb di meșter? În care n-am altă siguranție dicît fiind singur cu două zile în velniță, la Flămînzi, am luat diplină încredire că Erb din 60 merțe cartofle nespalati, scoate 73 vedri spirt pe 30 grade. Di astăzi înainte, spre a nu rămîne dumneavoastră cuvînt [*f.* 2 *r*⁰] di a nu zice că eu sînt dușman dumisale Baum, fiți bine încredințați, că dînd piste un meșter cît di bun, nu vor îndrăzni a vi-a recomendui... [27] dupre zicerea velnițerilor, însămnează cartofle necoapte.

Pi vreme cînd Baum au fost bolnav, practicanții lui au dat mai mult rachiu dicît acum di cînd el sănătos se găsește, și pentru aceea am socotit că nici trebue a vă scrie di boala lui, știind totodată că dispre boala lui domnul Hain au făcut report.

Al dumneavoastră[,]
supus și
slugă[,]
G. EMINOVICI cam[ina]r.

VII

[*F. 1 r*⁰]

1844[,] *mai 9 zile*[.]

Sărut mînule dumneavoastră milostive stăpîne!

La 7 a curgătoarei au trecut boii granița în n[umă]r di 155, între care 5 au fost din acei din Basarabie, iar 67 di boi au ramas pi loc, din pricină că puindu-se tîrziu în grajdiu nu s-au îngrășat.

---

[26] *Precupie:* negutătorie cu un interes, speculă; (slavism).
[27] Două cuvinte în germană, indescifrabile.

Asupra cheltuelilor făcute făcute [*sic !*] cu boi[i] ecsportarisiți la Ungarie, vă alăturez aicé și izvodul. Asămine, vă alăturez și izvodul făcut di ștalmaistrul[28] asupra [i]epilor care au ramas sterpe și vă aduc la știință că anul viitori și mai multe sterpe vor rămîne, fiindcă armasarii rînduiți nu sînt în stare a bate [i]epile rînduite pentru dînșii.

Milostive stăpîne! Vînzări di la moartea dumisale Hain încoace nu s-au făcut, altile, dicît numai 80 di miei s-au vîndut, la 7 lei 20 parale mielul și tri boi bracuri[29] și șchiopi drept 17 galbeni, care vînzare s-au făcut potrivit poroncilor date di dumneavoastră.

Cu aratul și cu samanatul merge foarte greu [*f. 2 r*⁰] din pricina lipsii plugarilor bo[i]erești, din care nici unul nu avem, însă precît să poate tot înainte să samănă și păr acum am piste 1000 fălci bezi[30] Sarafinești.

Rachiul are în Eși preț di 14 lei pe vadră, și după toată greutatea ci să întîmpină, trimăt chiar în zilile acesté vr[e]o 600 de vedri.

Al dumneavoastră[,]
supus și
slugă[,]
EMINOVICI[.]

VIII

[*F. 1 r*°]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne!

Potrivit cu poronca dumneavoastră din 2 și primită la 9 a curgătoarei, dobînda dumilorsale bo[i]erilor logofătului și cavaleriului Costachi Balș și vornicului Alecu Balș Lungu. Astăzi am primit în n[umă]r di 552 galbeni prin dumnealui căpitanul Vasilie, la Eși, spre a mă numara acolo prin dumnealui caminariul Toader Gros, fețelor pomenite. Iar capitalul din 500 galbeni cu a lor dobîndă a dumnealor spițări Binder și Gheorghias piste zece zile să va plăti.

Milostive stăpîne! Potrivit tot cu aceași poroncă a dumneavoastră vă trimăt alăturat pe lîngă acest.

A. Doi raporturi [*sic !*] a velniții iscălite di gramaticul ei, și di dumnealui Baum
B. Raportul tuturor vitilor — a stupilor — și a mascurilor. Și
C. Raportul arăturilor și a sămănăturilor din toamna anului trecut 1843.

[*F. 1 v*°] Milostive stăpîne! P trivit cu acele poroncite, predipisanie[31] ci mi-ați trimăs, am cetit-o în auzul tut rora în canțelarie, și totodată am lipit-o la dellă[32] spre neabătuta urmare întocmai a tuturora, în care predipisanie numai dumnealui casieriul n-au vroit a iscăli, iar aceilanți n-au fost înpotrivă următori a celor poroncite.

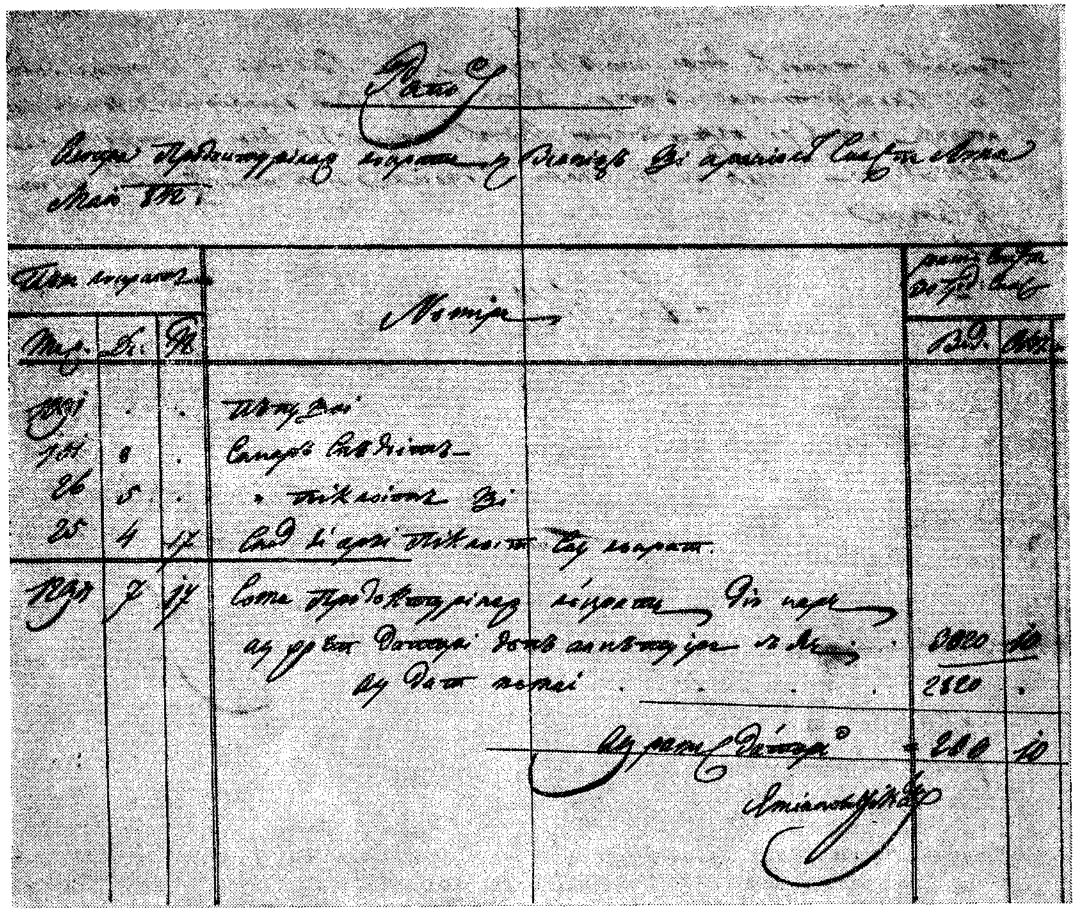
Cartofle diși s-au fost vîndut grecilor din Salce a 1500 merță, dar apoi ei numai 18 merță au luat, și celilante n-au vroit a le lua, după care, am fost săliți în urmă a vinde acele cartofle altora, fiindcă prisosăsc și piste n[umă]r[ul] sus aratat încă vr[e]o 4 sau 5000 di merță, din pricină că velnița pentru reperațiile netrebuitoare s-au pornit cu 3 luni în urma v[r]emii obicinuite.

Fînul s-au cumparat din mare nevo[i]e, iar dacă să vinde grîul, apoi în locul fînului ci s-au mîncat în iarnă, s-ar fi hrănit cu paile, și pe prim'vară rămîne fînul.

Di la 13 a curgătoarei să vor începi a face și sesiile[33] potrivit cu poronca, și raporturile casii să vor cerceta [*f. 2 r*°] și să vor iscăli și di cătră mine întocmai după cum poronciți. Nu uitați, milostive stăpîne, și pentru comisie ci are a să face la

---

[28] *Stallmeister:* nălbar, grăjdar-șef; (germanism).
[29] Gloabe; (regionalism).
[30] În afară de; (slavism).
[31] Dispoziție scrisă.
[32] *Delă* dosar; (rusism).
[33] E vorba de *boierescul* (un anume bir în epocă), prestat de locuitorii moșiilor respective.

Unul din rapoartele anexă ale scrisorilor «asupra producturilor lucrate în velniță și a rachiului spirt luna mai 842» scris de Eminovici în aceeași caligrafie aleasă.

Sarafinești, și socotiți și aceasta, că dacă nu sînteți, sau nu veți pute fi pe acea vreme aice, apoi protivnicul dumneavoastră tocmai la Divanul Domnesc stă mare, și acolo nu disăvîrșit să sting asămine pricini.

Curțile bo[i]erești să grijăsc și să meremetisăsc toate mobilile intrînsile, care mai înainte di vr[e]o 5 sau 6 săptămîni nu pot fi gata.

Iar raportul di producturile anului trecut 1843 cu poșta viitoare voi trimete, pe care și acum l-aș fi trimes, dar apoi răposatul dumnealui Hain înaintea morții sale mi l-au cerut vr[e]o 5 zile și așa au ramas la dumn[e]alui chiar condica mé pe care n-am putut să o primesc nefiind fi[i]cile răposatului acasă, însă nu-m[i] aduc aminte bine, dar atît știu că raportul acela în luna martie în dialectul nemțăsc iscălit și de mine și aprobarisit cu tabla mé [34] s-au trimes di cătră răposatul[,] dumneavoastră.

[*F. 2 v°*] Un grec di la Galați vre să cumpere 3000 merță di grîu, dar mai mult de 22 lei pi merță nu dă.

Al dumneavoastră[,]
supus și slugă,
EMINOVICI căm[ina]r[.]

1844[,] *mai 12 zile*
Dumbrăveni

---

[34] E vorba de sigiliul-pecete personal al căminarului. (Vezi, mai sus, *nota 3* din prezentarea introductivă.)

IX

F. 1 r°]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne!

Potrivit cu poronca ci di mai înainte ați slobozit, pe lîngă aceasta vă prostavlisesc[35] cu toată supunerea supt

Lit[era] A. raportul casii pe care l-am cercetat și l-am iscălit și eu, însă di mai cele trebuință ca și di astăzi înainte să mai iscălesc asămine raporturi, apoi dumneavoastră binevoiți a poroncii ca fără di știrea mé nici un ban din casă să nu iasă, fiindcă dumnealui casieriul amú ș-au tras bani fără să mă întrebe.

B. Raportul arăturilor de primăvară, însă numai di pi Dumbrăveni și Vlădeni, iar di la Sarafinești nici sîngur dumnealui Sardariu n-au venit și nici raport nu ne-au trimis.

Milostive stăpîne! vă reportuesc cu toată supunerea că sesiile nu se fac așa precum ați poroncit fiindcă oamenii nu să adună după cum cere trebuința și pentru ca să nu fiu pentru asămine eu răspunzători [,] nu lipsesc a vă reportui.

[*F. 2 r°*] Vînzare cu nimica nu s-au făcut, fără numai în lînă, după cum dovidește raportul casii supt n[um]er 3, iar vînzarea ci s-au făcut în grîu și iaste cuprinsă în raport supt n[um]er 2, iaste făcută cea din 22 merță prin dumn[e]alui sardariu Anastasă, iar cea di 32 merță di dumnealui Lazar Lămătescu, nefiind trecute în protocolul vînzărilor.

758 vedri 1 1/2 oca di spirt, ci s-au trimăs la magazie din Eși, după măsurătoarea ce s-au făcut acolo, au [i]eșit 60 vedri 1 1/2 ocă scădere, fiind măsura acolo mai mare dicît a velniții.

Al dumneavoastră[,]
supus și
slugă[,]

EMINOVICI cam[ina]r.

1844[,] *iunie 3. Dumbrăveni.*

X

[*F. 1 r°*]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne!

Potrivit cu poroncile dumneavoastră, vă alăturez aicé, cu toată supunerea[:]

A. raportul arăturilor, sămănăturilor și a tahminului[36] producturilor din anul trecut 1843, care iaste întocmai cu acel ci l-au trimes dumneavoastră, scris în dialectul nămțesc, răposatul dumnealui Hain.

B. raportul velniții pi luna trecută [,] mai, în care să cuprinde producturile lucrate, rachiul [i]eșit cu socoteala lui, unde s-au întrebuințat, și cîtă somă dumnealui Baum dator au ramas.

Milostive stăpîne! Buhaiul primesc aicé cu cu [*sic!*] tamazlîcul[37] din Basarabie iaste foarte greoi, și nu iaste în stare di a goni toate vacile, din care multi sterpi pot să rămîe, apoi bine ar fi ca să poronciți spre a să da din aceli vaci și la alți [*f. 1 v°*] buhai care mai sînt aicé.

Cartofli avem mulți și buni și dumnealui Baum numai dacă să va sili, apoi poate să de[i]e rachiu tot atîta din merță precît au dat și păr acum.

---

[35] A *prostavlisi:* a expune simplu.
[36] Prețuri aproximative, aproximație; (turcism).
[37] Loc pentru îngrășarea vacilor și a boilor, cireada; (turcism).

Naneta, fiica răpusatului dumisale Hain[,] să căsătoreşte cu Brand, arhitectorul cniazului Cantacuzino, la care dumnealui Baum au fost mediator.

Rachiu am trimes la Eşi chiar astăzi 930 vedre şi voi urma înainte trimetirea cu necontenire. Preţul rachiului pi loc în magazie iaste 12 lei pi vadră.

Al dumneavoastră[,]
supus şi
slugă,

EMINOVICI cam[ina]r.

1844[,] *iunie 6 zile. Dumbrăveni.*

XI

[*F. 1 r°*]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne !

Potrivit cu poronca dumneavoastră din 10 şi primiţă astăzi, mă grăbăsc a vă reportui următoarile:

1. Moşiia Protopopeni iaste a Sfîntului Mormînt şi nici mie şi nici tovarăşilor miei nu le iaste cunoscut, că moşiia Sarafineşti ar avé vre o pricină di hotar cu pomenita moşie Protopopeni, afară că ne iaste cunoscut aceasta, că moşiia Protopopeni are proţes cu Joldeşti şi nu cu Sarafineşti, iar protivnicu dumneavoastră di care v-am scris iaste dumnealui vornicu Iordachi Cariomfil Cristescu sin [38] [,] răzeşi di moşie Orăşani, cu care Sarafineştii au dellă [39] dischisă. Cu scoatirea documenturilor din ladă să va urma întocma[,] aşa precum poronciţi, şi tot asămine vom urma şi întocma precum poronciţi.
   [*F. 1 v°*] Şi cu primirea domnealor aga Lascaraki Roset şi Vinkler [40], spre a puté dosloşi comisie di care pomeniţi în poronca dumneavoastră, voi cerceta chiar în della giudecătoriei [41], şi fără zăbavă voi face raport dumneavoastră.
2. Iarba în n[um]er di 400 fălci să va cumpara dacă numai să va puté găsi, fiindcă poronca tîrziu aţi trimes cînd acu toate [i]erburile sînt vîndute, cu toate aceste, eu dinpreună cu dumnealui sardario Anastasă pe mîne la 20 a curgătoar[e]i sînt gata a mă porni şi a trimete în toate părţile spre a ei căutare, şi de ispravă ce vom face vom reportui.
3. Rachiu n-am vîndut noi nici o vadră cu podvoadă [42] păr la Botoşăni[,] ci tot fără podvoadă vindim, afară di acel mai înainte vîndut cu podvoadă di răp[osatul] dumnealui Hain.
4. Dobînda cuvenită dumisale logof[ăt] Costachi Balş, să va plăti vechilului dumisale [,] precum poronciţi.
5. Dobînda dumisale slugeriului Terentie să va plăti îndată ce se va înfăţoşa cu sinetio [43].
6. Casile stăpîneşti sînt aproape di gată. Adică [*f. 2 r°*] [44], văruite pi din lăuntru şi făcute şi sobi noua, şi văruite şi cîrpite pi din afară cu toate acareturile aflătoare în ogradă.

---

[38] Fiul.
[39] Proces; (rusism).
[40] Numele proprii le-am reprodus întocmai cum apar în textul lui Eminovici.
[41] Dosar.
[42] Bir care constă în corvoadă de cărăuşie.
[43] *Sinet:* act, dovadă, adeverinţă, chitanţă; (turcism).
[44] *Verso*-ul acestei file conţine o serie de socoteli în creion făcute de o altă mînă într-o manieră mai puţin experimentată.

7. Toate acelelante cuprinsă în poronca dumneavoastră nu voi lipsi a face cunoscut tuturor oamenilor casii, şi îi voi sfătui spre neabătuta lor urmare.
8. Am început a dosi, şi aproape di 350 stogur[i] fîn nădăjduesc că voi face: săcită mare avem, şi dacă tot aşa va urma apoi în pănile tărzie vom avea lipsă.
9. Rachiu la Eşi am trimes încă 1219 $\frac{23}{12}$ vederi şi numai dacă s-ar rădica preţul acolo, apoi şi mai mult voi trimete. Şmai [45] maistru [,] bătrînul meşter, au murit.

Al dumneavoastră[,]
supus şi
slugă

1844[,] *iunie 19 zile*[.]
Dumbrăveni[.]

G. EMINOVICI cam[ina]r.

XII

[*F. 1 r*⁰]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne!

Domnul Baum s-au pornit di aice la Galiţie la 24 iar velniţa au contenit la 27 avgust cu lucrarea cînd apoi acea mai mică întîrziere au şi început meremetisirea ei. Potrivit cu poronca dumneavoastră vă alăturez pi lîngă aceasta gheneralnic raport asupra producturilor lucrati în velniţă şi a rachiului scos din iele.

Boi puţini avem, şi pentru aceasta mai mult dicît 70 fălci di grîu păr acum n-am putut samana. Pi aice urmiază cu necontenire ploile, din a cărora pricină n-am putut sfîrşi săceratul şi caratul, cu toate aceste [*f. 1 v*°] lucrul merge dişi încet[,] dar tot spre sfîrşit, şi pi la 6 a curgătoarei voi scoati şi lăcuitorii ca să-m[i] facă puţină arătură, fiindcă în altfeli cu totul în sămănături ne întîrziem. Păpuşoii sînt verzi[,] atît cei bo[i]ereşti[,] precum şi a lăcuitorilor, şi să apere Dumnezău di o brumă[,] că apoi pentru bieţii lăcuitori sărăcia îi gata.

Nici din partea Crîstescului — nici din partea casii răposatului vornic Alecu Calimah şi nici acei din partea Probotii n-au urmat mai mult a vă chema la giudecată.

Al dumneavoastră[,]
supus şi
slugă[,]

1844[,] *septembrie 2 zile* [.]
Dumbrăveni.

G. EMINOVICI cam[ina]r.

XIII

[*F. 1 r*°]

Sărut mînule dumneavoastră mult milostive
stăpîne !

Potrivit cu poronca dumneavoastră din 20 a curgătoarei şi primită astăzi, alăturezi cu toată supunerea pi lîngă aceasta supt lit. [era]

A. Raportul casii pi luna octomv[rie].
B. Raportul producturilor adunate în vara anului curgător [46].
C. Raportul asupra banilor plătiţi în conta [47] sinetiurilor dumnealor logofătului Todiraş Balş, vornicului Alecu Balş şi slugeriului Costache Terentie şi

---

[45] Numele sau porecla cuiva din personalul Dumbrăvenilor.
[46] Respectivul raport statistic (în care se includ şi celelalte menţionate) este transcris pe fila 2 *recto* şi *verso* a respectivei scrisori.
[47] *În conta:* în contul! (Formulă uzitată în secolul al XIX-lea în Moldova, folosită cu efect satiric de Ion Creangă în capodopera sa.)

D. Raportul ştalmaistrului Iohan Hauptman dispre starea cailor şi a hergheliilor. Iar raportul velniţii pi luna trecută octomv[rie] neştiind că dumneavoastră sînteţi în Eşi l-a îndreptat cătră dumnealui sardariu Bizai. Velniţa s-au pornit la 12 a trecutei luni octomv[rie], în care, în toată ziua avem 120 vedri spirt din 136 merţă cartofle preţul rachiului se politiceşte [48] pi aici 16 lei pi vadra di spirt.

Boi am legat în grajdio numai aceia care au ramas în primăvară tricută di drumul Ungarie[i]. Tamazlicul trimes din Besarabie, s-au aşezat în [i]ernatic la Sarafineşti. Hergheliilor am făcut bune [i]ernatice dispre care şi Hauptman vă răportueşte[.] Iar oile, să [i]erniază în şăs la Mîndreşti. [*F. 1 v°*] Un n[um]*er* di boi ca di 24 păr la 30 iaste numaidicît trebuitori pentru caratul nutreţului trebuitor pi la herghelii[,] pentru care plecat vă rog ca să binevoiţi cu grăbire a regularesi cele di cuviinţă. Boala di vite la cîmp au mai slăbit şi să nădăjduieşte în curîndă vreme cu totul stîrpirea ei.

După sosirea aice a ştalmaistrului Hauptman, la două săptămîni în urma sa şi fimeia lui[,] Margica[,] au fost venit aice, însă să vede că ştalmaistrul sau di frică, sau din nedragoste n-au primit-ă[,] căci ea s-au făcut nevăzută. Iapa pierdută dispre care ştalmaistrul [i]n al său raport pomineşte[:] nu s-au pierdut aice în Dumbrăveni ci pi drum, sau încă în Basarabie sau în Moldova. Şi poate şi mai multe vite sînt pierdute fiindcă ştalmaistrul nu are catagrafie di numărul cailor. Iar eu sînt

Al dumneavoastră[,]
supus şi
slugă,
G. EMINOVICI cam[ina]r.

1844[,] *noemv*[*rie*] *22*[.]
Dumbrăveni.

XIV

[*F. 1 r°*]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne !

Asupra acelora cuprinsă prin poronca dumneavoastră din 22. şi [pri][49] mită la 25 a curgătoarei cu toată supunerea vă reportuesc, că toate cercările şi răviziziile [*sic !*] ci am făcut întru prinderea Mărginoaie[i] au fost zădarnice, căci ea nu să găsăşte aici pi moşiile supt numi di Dumbrăveni, dar nici în tot ţinutul Botoşanilor, fiindcă şi chiar în Botoşani am făcut revizie prin poliţie di acolo şi nu s-au găsit, cu toate aceste eu spre îndiplinire a poroncii dumneavoastră voi fi cu necontenire cu privighiere asupra acestui predmet [50], îndată ce voi simţi şi dosluşi a ei lăcuinţă ori şi unde prin ocărmuire prinzîndu-o[,] oi trimeti-o la locul unde îm[i] poronciţi. — Cu prilejul facerii revizii întru prinderea Mărginoae[i], am găsit venită aice în sat o ţigancă cu un copil sugari, şi căreia făcînd întrebare cine iaste, mi-au răspuns că iaste fimeia lui Alecsa Vezăteu[,] [*f. 1 v°*] iar după ce am luat-o mai di aproape în cercetare mi-au mărturisit că iaste ţiganca roaba Răşcanului din Basarabie şi pentru că i-ar fi făcut Alecsa copilul şi îndemnată chiar de dînsul au venit la Moldova. Apoi vă rog poronciţi-m[i] di urmare ci am a păzi şi cu acea ţigancă.

După iapa acea tînără şi perdută am trimis în căutarea ei şi acum, dar nu cred să să poată găsi, fiindcă ea trebui să fie perdută încă în Basarabie, şi nu numai aceia dar poate şi alte vite di cai sînt perdute pentru că n[umărul] cailor porniţi di acolo ştalmaistrul Iosip nu mi-l poate arata.

Cu fănul — pa[i]e — ovăsul şi orzul nu să face nici o ispravă, dar cu singur poron-

[48] În realitate, *a se politifsi:* a avea curs, valoare.
[49] Hîrtia ruptă în document.
[50] În această privinţă.

cesc hergheliilor și feciorilor bo[i]erești care sînt rînduiți asupra [i]ernaticului cailor ca să dee di agiuns hrană, iar spre a nu urma ispravă am făcut [i]esli în care să pune nutrețe și dacă nutrețu[l] pus în [i]esli nu dovidesc a mînca [i]epile apoi rămîne acolo păr unde flămînzesc și îl mănîncă ca acel proaspăd și ca acel ci șade în țarc. Lipsă di nutreț nu vom avea, dar lipsă di ovăs va fi dispre care v-am făcut arătare și prin alte două raporturi a mele.

[*F. 2 v°*] [51] Socotiala dumisale l[ogofăt] Todiraș Balș, o alăturez aice scoasă di pi hîrtiile dumisale slobozite [...] [52] casii di primirea acelor 300 di pi care vă [...] [52] foarte bine. Iar raporturile celilantă a [...] [52] casii și a velniții să vor predstavlisii dumneavoastră la... sfîrșitul a curgătoarei luni.

Din mînzii veniți din Basarabie au mai perdut di[...] [52] lor încă doi, și un mare no[măr] tare bolesc. Asămine [...] au perit și o iapă din acele di aice o fată a lui Zalcade, murgă în păr cu steluță în frunte, au fost bătută cu Emir, și peirea ei s-au întîmplat din lepădătura mînzului. Acelilanti vite sînt, slava lui Dumnezău, sănătoasă și [i]epile vinite slabi s-au mai îndreptat.

Velnița umblă tot bine, în care avem pe zi neprecurmat cîti 120 vedri spirt. Prețul rachiului să politicește pi aice 14 lei pi vadră. Pentru magazie di acolo am pornit chiar astăzi 801 vedre 4 1/2 ocă spirt.

Al dumneavoastră[,]
supus și slugă[,]
G. EMINOVICI cam[ina]r[.]

1844[,] *decemvrie 29 zile*[.]
Dumbrăveni.

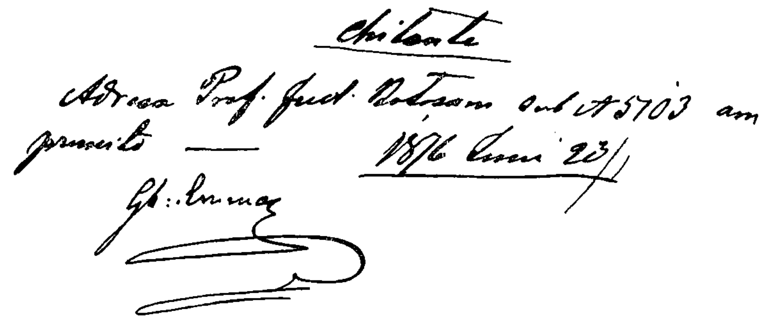
XV

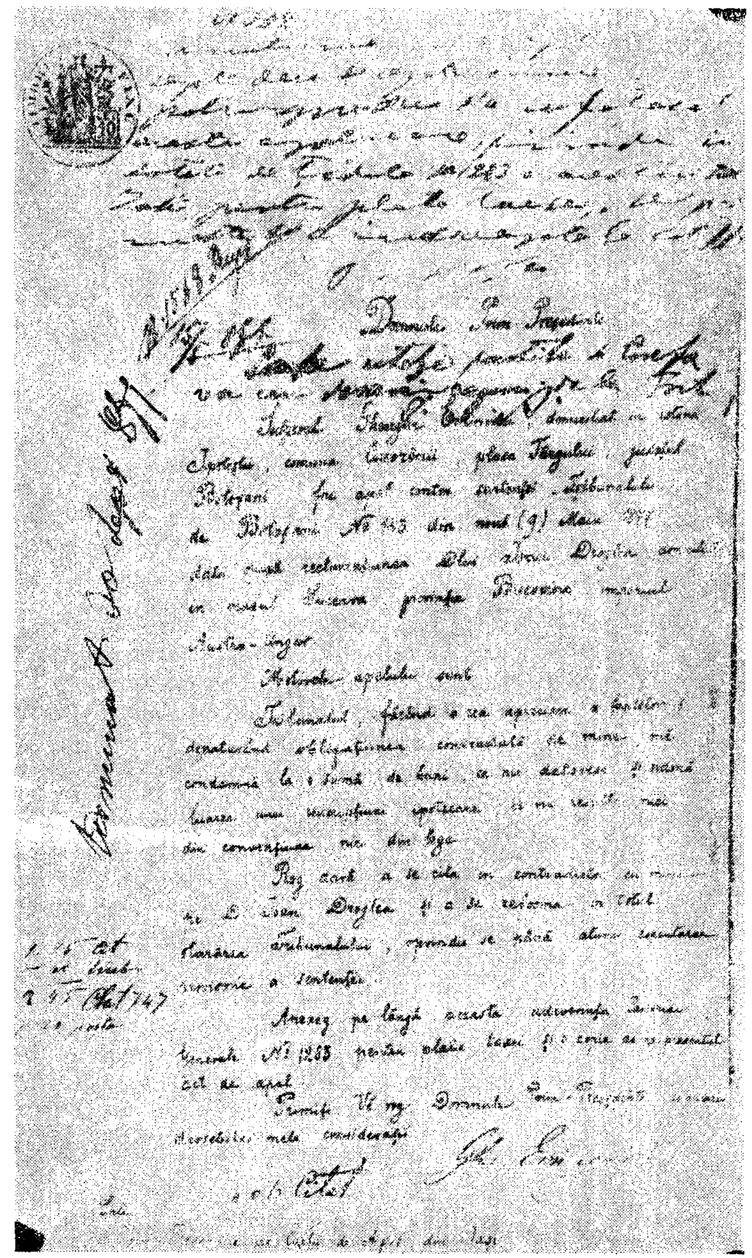
[*F. 1 r°*]

Sărut mînule dumneavoastră
milostive stăpîne!

Dumnealui Baum după toati cercările ce au făcut în velniță, văzînd că nu poate îndiplini condițiile contractului său, au început a face și catarhirisi [53] în următoriul

[51] *F. 2 v°* conține doar un șir de socoteli în creion, desigur ulterioare.
[52] Documentul deteriorat.
[53] *A catarhirisi*: a abuza; *catahris, catahrisis*: abuz; (grecism).

chip. Adică au poroncit oamenilor săi di a face plămădelile di la 7 ceasuri sara și păr la 4 ceasuri dimineață, și cu acest prilej supt taină li-au poroncit ca să fiarbă parnicile și giumătate și apoi să le bată bine cu maiu[l] și iarăș[i] să le umplă cu cartofle proaspite. Dispre asămine acea făptuire făcîndu-mi Costachi Tomovici raport, și eu fără să pierd mai mult vreme, la 5 a curgătoarei la două ceasuri după miezul nopții însoțit di ștalmaistrul Hauptman am mers la velniță și tocma[i] în ceasurile în care am sosit acolo am și prins practicanții lui făcînd asămine catahrisis, și cărora făcînd întrebare cu a cui voae fac asămine uneltiri mi-au răspuns că dumnealui Baum li-au poroncit, însă cu aceasta ca nimene să nu să priceapă. [*F. 1 v°*] Așa dar, după detoriea me, spre a nu să urma mai mult asămine făptuire mai mult din partea dumnealui Baum di cum să-l mai îngăduiască a umple parnicile cîte di doi ori [*sic !*] și dumnealui Baum, văzînd că șede zapciul acolo au chemat pi toate slugile sale și au bătut atît pi zapciu cît și pi un lăcuitori din satul Bursuceni, care era dat di rînd la velniță mustrîndu-i spre a nu-m[i] da mie întru nimica ascultare. Și tot întru aceiaș[i] zi îm[i] scrie, alăturată pi lîngă acest spre a dumneavoastră pliroforie, hîrtie prin care să dizvinovățăște și zice prin pomenita hîrtie, că așa îi mai folositori. După care a sa hîrtie mergînd eu la velniță, și sfătuindu-l di a nu mai face asămine cutezare, dumnealui mi-au răspuns că să pornește la dumneavoastră la Eși, și eu zicînd cătră dumnealui cum poate lasa velnița și fără osăbita voae di la dumneavoastră a să diparta di aice, și că eu nu pot să-i îngădui dipartare[a] di aice, la care dumnealui mi-au răspuns, că dacă eu l-aș înpotrivi apoi m-ar înpușca.

Un autograf al lui Gh. Eminovici din 1876 — în caractere latine.

Apelul din 14 iunie 1877 către Curtea de Apel din Iași — redactat de mîna lui Eminescu în numele tatălui său — în procesul de moșie avut cu Ioan Droglea (Iscălitura finală aparține bătrînului Eminovici.

În zilele trecute dumnealui Baum au venit în ogradă însoțit di niște necunoscuți mie, și fără să întrebe pi ștalmaistru[,] [*f. 2 v°*] au mers la grajdiul armasarilor, și dişi străjăriul grajdiului i-au înpotrivit intrarea în grajdio după poronca ce ave[a], însă dumn[e]alui în putere au intrat în grajdio și au aratat toți armasarii străinilor. Aceste sînt cutezările dumisale Baum dispre care cu toată supunerea vă reportuesc, fiind

Al dumneavoastră[,]
supus și plecată slugă[,]

G. EMINOVICI cam[ina]r[.]

1845[,] *fevruarie 7 zile*[.]
S[*atul*]*: Dumbrăveni.*

Sigiliul și pecetea căminarului de la Dumbrăveni cu monogramul «G. E.» și emblema—în ceară roșie—aplicate pe exteriorul împăturit al scrisorilor la expediere, după moda vremii.

1848–1973

C. A. ROSETTI–ION GHICA
un singur subiect:
PATRIA NOASTRĂ

ȚINEM SĂ MULȚUMIM ȘI PE ACEASTĂ CALE PREȚUITEI NOASTRE COLABORATOARE CORNELIA BODEA, CARE NE-A PUS LA DISPOZIȚIE AMPLA CORESPONDENȚĂ C. A. ROSETTI–ION GHICA (PRECUM ȘI REZUMATELE INTRODUCTIVE).
EPISTOLARUL – PE CARE-L PUBLICĂM ÎN NUMERELE REVISTEI NOASTRE DIN 1973, DATĂ CE MARCHEAZĂ ÎMPLINIREA A 125 DE ANI DE LA REVOLUȚIE – NE INTRODUCE ÎN MIȘCAREA DE IDEI A PERIOADEI DE MAXIMĂ IMPORTANȚĂ PENTRU ISTORIA NAȚIONALĂ, CUPRINSĂ ÎNTRE 1848 ȘI UNIRE.
MARCÎND TRECEREA DE LA GRAFIA CHIRILICĂ LA CEA LATINĂ, PRIMA EPISTOLĂ A GRUPAJULUI (CONSTITUIT CRONOLOGIC) ESTE SCRISĂ CU LITERE CHIRILICE, CELELALTE FOLOSIND ALFABETUL LATIN.
ÎN TRANSCRIEREA MODERNIZATĂ A TEXTULUI S-AU MENȚINUT FORMELE DE LIMBĂ SPECIFICE EPOCII, PRECUM: *VAZĂ* (PENTRU *VADĂ*, VB. *A VEDEA*), *ESCUZE, CURIOZ, PISTE* (*PESTE*), *POCI* (*POȚI*, VB. *A PUTEA*), *CORAGIU, BAVARDAGIU, CARI* (PRONUMELE *CARE*), *ESEMPLAR, RESBEL, DACA* (*DACĂ*). LA FEL, FORMELE DE GRAFIE FOARTE OBIȘNUITE ATUNCI, CA „S"-UL INTERVOCALIC. PUNCTUAȚIA A RĂMAS NESCHIMBATĂ; S-A CORECTAT TACIT NEFOLOSIREA MAJUSCULEI ÎN TOATE SITUAȚIILE CARE O IMPUNEAU.
ÎN SUBSOLUL PAGINII, AM DAT, ÎN TRANSCRIERE DIPLOMATICĂ, TOATE CUVINTELE CARE PREZINTĂ ERORI ȘI FORME ARHAICE DE GRAFIE.

N. R.

I

Paris, 5/17 februarie 1849

C. A. Rosetti *către* Ion Ghica: *Prima scrisoare din exil. Preocuparea unică: patria, trecutul și prezentul ei. Despre viața de toate zilele, despre copii și familie, elogiul Mariei Rosetti în legătură cu drumul ei de-a lungul Dunării, urmărind ghimiile exilaților. Despre greutățile financiare, bugetul deficitar al prăvăliei. Despre disarmonia dintre emigrați. Golescu-Negru, Tell și Eliade, «dictatorii». Apel la o colaborare strînsă cu Ion Ghica—N. Bălcescu: știri despre activitatea lui D. Brătianu.*

BAR, corespondență inventariată: 83.635

[*F. 1 r°*]

Rue et hôtel Castiglione
Paris, 17 fevruarie

Nu ți-am scris ai niciodată; dacă mă vei întreba pricina eu unul nu o știu. Știu numai că din r norocire vreme am avut destulă, că totdeauna te-am iubit și-am dorit să vorb ;c cu tine, că mai în toate zilele cu mine și cu soția mea am vorbit de tine ș că cu toate acestea nu ți-am scris. Și ceea ce este și mai

2 totdauna. *4* ceace.

Un singur subiect: patria noastră

frumos, soția mea în București s-a dus într-adins la maică-ta ca să vază pe gineri-mio*, s-a-ntors acasă, a început scrisoarea, și nici pînă acum n-a mai trimis-o. Nu știu daca ea o găsi un adevăr sau un șiretlic ca să se escuze, sînt prea curioz s-o văz căci deși în acest moment este lîngă mine, adică lîngă șemine (căci știi că eu mă apropii de căldură) fierbînd de mîncare carotii, n-am de gînd să-i spui, că sîntem amîndoi în pîndă ca să vedem pînă unde se urcă șiretlicul dumneaei.

Dar în adevăr despre ce să-ți vorbesc? Chiar acum c-am hotărît să-ți scriu și m-am armat cu puternicul și mult roditorul meu condei, nu vezi cum alerg în dreapta și-n stînga căutînd în deșert un subiect? [*f. 1 v*⁰] Noi nu avem nu putem avea decît unul singur — patria noastră — și despre dînsa ce să-ți vorbesc? Aș avea cu toate acestea multe însă de ce să mai sîngerez ranele tale — căci tu trebuie să știi și să suferi îndestul văzînd cît de mare a fost popolul Român și cît de pitici furăm noi — aceste pentru trecut căci nu voi putea niciodată să-ți vorbesc de prezent, atît ticăloșia în care înotăm este mare. Să las dar acest subiect și să vorbim de altceva.

Ce faci? Cum și-n cîte moduri mai suferi pe acolo? Ce este pruncul cel nou? este un cetățean sau cetățeană? și maică-sa a putut avea fericirea d-a-l hrăni? Eu unul am hotărît să nu mai am altul deocamdată, căci văzînd cum merg lucrurile mi se pare o crimă a mai da viață la alți Români. Despre fii-mea** nu-ți vorbesc căci știu că maică-sa nu se va putea opri d-a nu vorbi, și prin urmare și vorbele mele o să fie foarte stupide pe lîngă ale ei. Sărmana femeie cît a suferit. Închipuiește-ți slabă, bolnavă cum este ea, abia sculată dintr-o lehuzie, plină de emoție să plece pe drum, singură cu un copil de 3 luni în brațe; să călătorească pe marginea [*f. 2 r*⁰] Dunării, cînd în cărușe mici desvelite cînd pe jos ținînd ne'ncetat în brațe pruncul ei, dormind în casele sătenilor pe pămînt, tremurînd de frig, mîncînd foarte prost și cu inima pătrunsă de suferința morală. În adevăr că chiar de nu i-aș fi dator libertatea mea, suferințele ei ar fi destule să mă facă s-o ador. Și tu poți înțelege cît trebuie să sufăr văzînd că sărăcia este aproape să bată la ușa mea. Căci știi că din 4000 #*** ce aveam, 2: s-au dus la revoluție mulțumită dobînzilor ș.c.l. și celelalte 2: sînt în mîna unor oameni de la care Dumnezeu știe cum le voi scoate. Prăvălia nu mai merge de cînd cu revoluția Franței, nu mai merge nicidecum de cînd lipsește Wint[erhalder] — nu-mi plătesc datornicii de la care am a lua 80.000 lei, și am fost redus a suspenda plățile încă de cînd eram în țară. Nu că mă tem de sărăcie, dar mă doare să fac să sufere o ființă ce iubesc. Încolo sînt sănătos, și neputînd face nimic pentru țara mea, din pricină că D. Negru Golescu, Eliade și Tell, dictatorii noștri, văd lucrurile într-altfel, și declară în public că Brătienii și cu mine sîntem vînduți Rusiei, am intrat iar în viața [*f. 2 v*⁰] de student și piste puține zile voi trece iarăși în dulcele meu quartier**** latin, căci am venit aci socotind că voi găsi mai lesne ceva lecții de englezește, și am fost înșelat și în această speranță. E! isprăvii și despre mine. Acum ce să-ți mai zic? Nimic — nu mai am nimic decît că în tine și în Bălcescu mai sper că veți mai face ceva pentru nenorocita Românie. Spune-i Bălcescului că-l rog să-mi scrie și mie cîte ceva; tot asemenea te rog și pe tine, căci deși știu că scrii regulat Golescului, însă eu în defavor fiind, nu poci ști ceea ce scrii. Brătianu cel mare***** este în London unde lucrează destul de bine, deși onorabila

---

5 întradins; maicăta; *6* ginermio. *7* ia. *11* șiretlicu. *17* trebue. *22* maicăsa. *24* fiimea. *25* să. *26* femee. *27* închipueșteți; ia. *32* iași. *33* trebue. *35* s-a. *39* eream. *42* noștrii. *46* înșălat. *49* să-m. *50* ceace.

* Aluzie la Dumitru, fiul lui I. Ghica.

** Liby, de la *Libertatea*, numele de botez al fiicei lui C. A. Rosetti!

*** Semn grafic monetar pentru *galbeni*.

**** În original, cu litere latine; *cartier*.

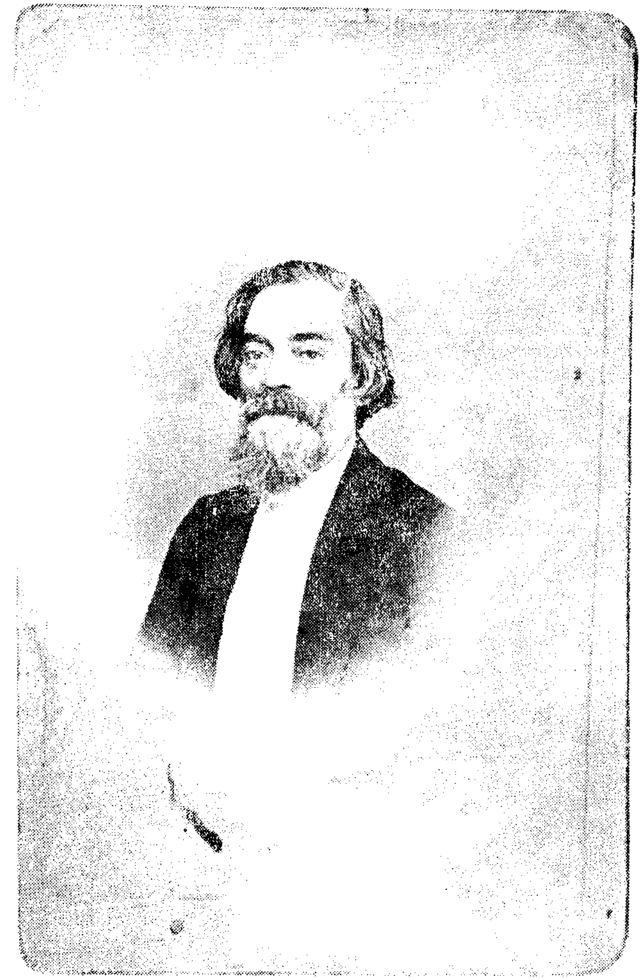
***** Dumitru.

Locotenență se silește cît poate a face rău patriei voind să facă rău unui om ce-l urăște și căruia cel puțin nu are coragiul de a-i zice să vie înapoi.

Dă-mi voie să-ți dau o-mbrățișare de frate și să te rog să faci pentru mine cele mai supuse închinări frumoasei și nobilei tale consoarte

Al tău frate,

C. A. ROSETTI

C. A. Rosetti.

II

Paris, 2/14 decembrie 1849

C. A. Rosetti *către* Ion Ghica: I. — *Îi reproșează că nu răspunde întrebărilor sale din scrisoarea trimisă în aprilie: « Ce trebuie să dărîmăm și ce trebuie să zidim? ». Nou apel la colaborare, la ieșirea din ideile despre atotputernicia și unicitatea sa. Discuții în contradictoriu; considerații despre misiunea politică și despre nevoia dezrobirii politice a României, despre socialism, despre revoluție și despre datoria către patrie. Se bucură că face parte din Comitetul recent ales. Gînduri glumețe cu privire la copiii lor, Dumitru, fiul lui Ghica, și Liby, fiica lui Rosetti. Despre educația lui Pantazi, fratele lui Ghica.* II. — 16 decembrie: *Răspuns la știrea dată prin N. Bălcescu cu privire la refuzul său demobilizator de a face parte din Comitetul susamintit. Din nou Pantazi Ghica.*

BAR, corespondență inventariată 83.636.

[*F. 1 r*⁰]

Paris, 12 rue de l'ouest 14 decembrie

Știi că mi-e frică de tine Ghica? Și știi de ce mi-e frică? pentru că ești mare șiret. Și nu te grăbi a mă numi poltron, căci tu nu ești șiret astfel precum fură toți șireții pînă acum. Mi-e frică de tine pentru că ești un *șiret onest*. Și omul așa este dragul meu, se teme de orice lucru nou, de orice idee nouă. Acum să-ți dovedesc ceea ce am zis.

Ți-am scris de mult, foarte de mult, o epistolă* la care nu mi-ai răspuns, și pe care ai primit-o, căci mi-ai trimis răspuns prin Wint[erhalder]: c-o să-mi răspunzi cînd vei găsi timp fiindcă epistola mea cere un răspuns lung. Ș-acum mă scoți pe mine dator? Și nu numai atît, ci împingi șiretlicul pîn-a te face că n-ai înțeles despre ce ți-am vorbit eu, și-n loc d-a-mi vorbi de ceea ce trebuie

52 să. *54* uraște; căruea. *57* dăm; voe.
1 șcii, șcii. *2* me. *5* cea ce. *6* respuns. *7* priimito; cîci; miai; respuns; se-mi. *8* respunzi; respuns. *9* me; șiretlicu. *10* d-ami, trebue.
* 29. IV 1. V. 1849. Cf. Ion Ghica, *Amintiri din pribegie după 1848. Noui scrisori către V. Alecsandri...* Comentate de O. Boitoș. Ed. *Scrisul Românesc*, Craiova, 1940, vol I, p. 69.

să facem pentru viitorul Rumânilor și de ideile tale politice, îmi faci o disertație despre socialism.

Ei bine, Ghica, o să mă silesc să te imit. O să mă fac semeț și tare ca tine și, deși natura nu mi-a dat arme tăioase ca ale tale, eu tot o să deschid lupta. E! d-a fi biruit chiar d-un om ca tine, nu este o onoare pentru mine carele avui coragiul a te provoca?

[*F 1 v*⁰] Ți-am vorbit despre efectul moral ce va avea asupra unei nații tinere numirea unui dictator. Tăcere din partea ta. Bine ți-ar veni acuma cînd aș spune lui Eliade că aspiri la dictatură? Ți-am cerut opiniile tale politice — adică: pe ce drum și cu ce arme și cu ce merinde crezi tu c-am putea merge ca să ne redobîndim patria, și redobîndind-o, ce trebuie să facem. Cine sunt vrăjmașii noștri — cu cine o s-avem să ne luptăm, și cum să-i biruim? Ce trebuie să dărîmăm și cum — și ce trebuie să zidim? Și la toate acestea tăcere. Apoi cînd te-aș da pe mîna lui Tell bine ți-ar veni? — fratele meu. În adevăr, nimic mai rău decît bavardagiul, dar nimic mai primejdios ca tăcerea și retragerea-n sine-și a fiecăruia. Nu vezi tu cîte avem de făcut? Nu vezi tu că nu facem nimic? Nu vezi tu c-avem mare trebuință de tine? Sau crezi că natura ți-a dat atîtea talente pentru ca să te bucuri tu numai de dînsele? sau că crezi poate că numai tu *singur* ești [*f. 2 r*⁰] capabil a re'nvia ș-a ferici România. De va fi așa, adu-ți aminte că cît de mari vor fi talentele tale singur vei face un ce neperfect, pentru că tot omul are misia sa, și niciodată nu vei putea împlini tu misia lui Marin ș-a lui George, precum Marin și George nu vor putea împlini pe a ta.

Acum să răspund la scrisoarea ta. Nu intru în discuție despre socialism, dar sunt silit a-ți zice că nu mă unesc cu tine cînd zici că societatea orientală n-are trebuință de dînsul. Știu că ceea ce trebuie să ne ocupe este desrobirea noastră: [..] și pînă aci sunt al tău supus.

Dar mă fac rebel cînd zici că socialismul leagă soarta unei familii de stat — mă fac rebel cînd zici că noi putem trăi 2 veacuri fără să ne ocupăm de dînsul, căci misia lui nu este numai distrucția mizeriei, ci a robiei, a esploatației omului de către om. Și prin urmare [*f. 2 v*⁰] sunt dator a mă ocupa a învăța cum să fac ca scăpînd de robia străbună să nu cad subt lașitatea lui Eliade sau subt dictatura ta. Noi suntem o nație tînără și prin urmare aș voi s-o punem d-acum în legile egalității ș-ale fraternității, ca să nu mai venim la revoluții la vreme de bătrînețe cînd ne vor slăbi puterile și cînd corupția ne va <în>dobitoci. Așa dar încă odată, mă unesc, primesc de bune toate cîte zici despre misia noastră, mai adăogînd numai că toate chestiile occidentului sunt ***neapărate*** și pentru noi. + [trimitere pe o pagină separată] Nu este oare de neapărat pentru noi a ne regula cheltuielile și finanțele pe o basă mai solidă, pe principiul fraternității și al egalității? — socialismul — nu este de neapărat pentru noi a ști ce fel de guvern să avem? adică dacă guvernul va cîrmui nația sau nația guvernul? Sau de trebuie să ne emancipăm cu totul și să nu mai avem nici chiar un guvern ce va avea numele de vătaf de curte. Căci știi că vătaful de curte deși este supus stăpînului, dar încarcă la socoteală și uneori escamotează pe stăpîn cum făcea Sergiescu lui Villara. — socialism — nu trebuie să regulăm de vom avea o cameră și care va fi puterea camerei ș-a representanților? — socia-

---

11 se *13* se me; se; se me. *14* se; deshid. *21* se; redobăndim; redobăndindo; trebue; se. *22* vrăzmașii; se; luptîm; se; trebue. *23* se; dărămîm; trebue; se. *24* te-ași. *25* rîu. *26* fiecîruia. *28* se. *29* Romănia. *30* aduți. *34* se; respund. *35* me. *36* sciu; ceace; trebue; se. *38* tîu. *40* me; se; ocupîm. *41* dinsu; cîci; destrucția; miserii. *42* me. *43* se; se; lașetatea. *45* fraternitîții; se. *47* me; priimesc. *48* adeogînd. *51* fraternitîții; egalitîții. *52* sci; se; cărmui. *53* trebue; se; amancipîm; se. *54* cîci; scii. *55* escamoteasă. *56* trebue; se; regulîm.

lismul — nu trebuie să știm ce funcționari vom avea de vor avea plată egală și cum vor fi numiți? socialism. — Ș-aș mai avea multe încă de zis dar te iert d-astă dată.

Dar ceea ce voiesc să aflu de la tine nu sunt acestea, căci sunt sigur c-o să ne învoim lesne. Voiesc să aflu de la tine ce trebuie să facem? Și nu numai atît. Voiesc să ne dai și impulsia, voiesc să tragi planul călătoriei, să te pui pe drum și să ne iei cu tine. Dorință, bunăvoință, ba încă chiar și amor avem, dar n-avem plan bine așăzat și activ. S-acestea le cer de la tine.

[*F. 3 r*⁰] Acum că ești membru al comitetului Român am drept a-ți cere și mai serios sfaturi; ș-aștept cu mare nerăbdare o lungă ordonanță și fii sigur că toate puncturile le voi medita și voi pune în lucrare pe cele ce le voi găsi bune (adică pe toate).

Acum să vorbim de copii.

Zici că Dumitru este frumos și că-ți seamănă. Zici că-i cu cucuie și sgîriat și trage lumea de nas. Copila mea pe de altă parte este d-o frumusețe rară și leită eu. N-are capul spart căci are bourrlet*, dar alminteri ar fi toată ziua în sînge căci este de-o viiciune rară. Maică-sa nu poate să se ție după dînsa atît de tare fuge cînd umblă ș-aceasta de cînd avea 11 luni. Nu apucă pe oameni de nas, dar bate din picior și se ceartă foarte cu oricine o contrariază. Spune-mi dar daca proiectata noastră căsătorie se poate face? Spune-mi ce vor fi copiii lor cînd fiul tău seamănă cu tine și fii-mea cu mine? [*F. 3 v*⁰] Apoi cum se vor învoi amîndoi? Eu unul am început a crede c-această căsătorie nu se va putea face, mai cu seamă că mi-e teamă că chiar guvernul va interveni și nu va da voie să se facă. Zici că Dumitru ascultă cu plăcere musica. Dar ce vei zice cînd vei afla că Libertatea cîntă, și cîntă bine întîia strofă din barcarola ș-a unui cîntec « drin drin... » Ce vei zice cînd vei afla că știe numele lui Mazzini, Garibaldi, Marin, Beranger, mama, tati, și Bem, și că-i numește singură și ni-i arată unul cîte unul, mai adăugînd că, cînd vede pe Giorgey zice hî... Vezi că mă silesc a-i da o educație vrednică de Dumitru Poliorchitul, dar încă o dată, mă tem că nu vor putea trăi amîndoi, ceva capete sparte sau stăpînirea îi va despărți negreșit. A propos de copii, frate-to m-a îndatorat să merg să-l scot Duminica din pensionat. Am fost, l-am luat și petrecurăm o zi împreună în care s-a jucat mult cu nora ta. Dar [*f. 4 r*⁰] trebuie să-mi spui:

1. de am voie a-l scoate din pensionat.
2. daca aceasta trebuie să se facă în toate duminicile și sărbătorile.
3. daca după ce iese trebuie să-l las a merge singur pe unde voiește. Aci este un punct cam delicat căci el este obișnuit acum a merge la femei — și nu știu de vom putea și de trebuie să-i oprim.
4. Care mai sunt corespondenții lui, și

al 5-lea rugăciunea ce-ți fac să ceri de la mine tot ce ai putea cere la tine, atît în aceasta cît și în toate. Aștept cît mai curînd răspunsul tău. Dar să nu uiți că Pantazi este fratele tău și prin urmare *neguvernabil*.

16 decembrie

Aș voi să rump această scrisoare, căci d-atunci se schimbară lucrurile, căci mi-a citit Bălcescu o parte dintr-o epistolă a ta care m-a domirit întru

---

58 trebue; scim. *59* ș-ași; ert. *61* ceace; voesc; cîci. *62* se; voesc; se. *63* voesc; se; voesc; se; se *64* se; ei. *67* ascept; nerebdare. *71* sgăriat. *73* cîci; zioa. *74* cîci; maicăsa; se. *76* spunem. *77* spunem; copii. *78* tîu. *79* amăndoi. *81* voe; se. *82* barcalora. *84* căi; numesce. *85* nii; adeogînd. *86* me; ai. *87* me; stăpănirea. *88* frateto; se. *90* trebue; se-mi. *91* voe. *92* trebue; se. *93* dupe; ese; trebue; sel; voesce. *94* cîci; obîcnuit; sciu. *95* trebue se-l. *97* se. *98* ascept; respunsul; tîu; se. *99* tîu. *101* se; 'cîci. *102* cîci.

* Franțuzism, *bourellet*. Podoabă capilară feminină, înconjurînd creștetul ca o diademă, menită să mențină părul ca o cordea.

Un singur subiect: patria noastră

toate. Dar fiindc-am scris-o, a nu ți-o trimite mi s-a părut un fel de minciună; și nu voiesc [*f. 4 v*⁰] a minți pe nimeni, mai cu seamă pe tine. În adevăr, de ce să-ți ascund gîndurile mele? mai bine să mă cunoști cu toate defectele mele.

În scrisoarea ce mi-a citit Bălcescu am zis c-am aflat mai tot ce voiam să aflu de la tine. Nu sunt în toate de părerea ta; și să-ți spui drept nici nu prea te cunosc. Îmi pari oarecum descurajat; nu frate — un om *ca tine* nu trebuie să se teamă de *nimic*, dar mai cu seamă de Eliade — În sfîrșit dacă nu vrei, fără tine eu unul nu mai fac nici o-ntreprindere, și nici Bălcescu nu se amestecă în nici o asociație unde nu vei fi tu inima ei. Aș dori să te combat în aceasta dar astăzi nu sunt disposat. Altă dată de vei voi vom vorbi.

Acum o să-ți mai vorbesc de frate-to. Am fost ieri cu Golescu Alexandru la Mr. Debain. Ne-a zis că nu merge bine tînărul și că de nu se va-ndrepta va fi silit să-l depărteze; ne-a zis că ne cere concursul nostru ca să-l sfătuim etc. și știi ce puturăm răspunde. [*F. 5 r*⁰] Golescu îți va scrie negreșit mai pe larg. Ne-a zis că el se silește a-l pune pe calea cea dreaptă, arătîndu-i că mîine poate va fi chemat să joace o rolă mare în patria lui și că ce va face de nu va fi adăpat decît de Paul de Kock*. Mai adăugînd c-ar fi bine să imite pe frate-so carele se vede după scrisorile lui că este un om ce nu ș-a pierdut timpul. Vezi că am eu dreptate cînd zic că ești un mare șiret. De! cum isbutiși să-nșăli și pe bietul Debain?

Așa dar încă odată, dă-mi instrucții positive și spune-mi dacă trebuie să-l las 2, 3 ore pe zi singur a merge unde va voi. Mi-a spus Debain că-i dai 40 de franci pe lună. Este mult. Eu nu dau Cornescului decît 15, pentru teatru poți face socoteală că are destul și că va fi plătit de corespondentul său. În fine, în mîna lui este mult 40 de franci — destul 20 — aștept răspunsul tău la care fii sigur că [*f. 5 v*⁰] mă voi conforma cu cea mai desăvîrșită bucurie. E! și ce alt bine poți face mai mare unui om decît a-i da asemenea mari și nobile însărcinări. Este dovada cea mai mare de amiciție și stimă și mă voi sili s-o merit.

Respectele mele bunei tale tovarășe, și cîte-o sărutare lui Sergiescu, Ionescu etc., etc.

Al tău frate,
ROSETTI

III

Paris, 4/16 februarie 1850

C. A. Rosetti *către* Ion Ghica: *Despre nevoia de a avea întîi o* patrie *a tuturor românilor și apoi* legi. *Despre atacul lui Rosetti împotriva lui Tell și Eliade (în* Apel la omenii liberi*). Elogii la adresa lui Ghica, pledoarie împotriva «dictaturii» în organizarea emigrației; pentru un comitet de trei. — Chestiuni private, despre educația lui Pantazi Ghica, fratele lui Ion Ghica, despre noul născut în familia Rosetti, despre Liby. Trimite un exemplar din* Apel la oamenii liberi.

BAR, *corespondență inventariată 83.608.*

[*F. 1 r*⁰]

Rue de l'ouest 12, 16 februarie 1850.

După epistolele tale înțeleg sau că nu ne-am înțeles unul pe altul în cuvinte, sau că ai poftă de ceartă căci, fratele meu, nu cred că vei găsi nici un om

103 scriso; sa. *104* voesc. *105* se; se; me; cunosci. *106* scrisoare; îmi; se. *107* se. *108* trebue. *109* se; sfărșit. *110* amestică. *111* se. *112* v-om. *113* se; frateto; eri. *114* nea. *115* se-l; sel. *116* respunde. *117* silesce; al. *118* se. *119* adeogînd; se. *120* dupe. *121* se-nșali. *123* dîm; spunem; trebue; săl. *126* corespondentu. *127* ascept; respunsul. *128* me; desevărșită. *129* ai. *130* însărcinîri; me. *1* dupe; epistolile; unu; altu. *2* cîci.

* Paul de Kock (1793-1871), autor francez politic, dramaturg și romancier de duzină, foarte gustat pe vremuri de publicul popular.

carele să nu zică ca tine, că trebuie s-avem întîi o patrie ș-apoi să facem legi; nu este nimeni carele nu dorește o Rumânie și carele nu zice că programa noastră trebuie să fie *unirea tutulor Românilor*: nu-nțeleg dar de ce-mi faci această propagandă? poate negreșit ca să-mi zici c-ar trebui să lucrez? pentru aceasta. Ai dreptate, sunt culpabil, și mărturisesc că n-am făcut nimic. Văd ca tine, nu numai imperiul Austriac, ci *toate*, putrede și gata a cădea. Văd ca tine că Europa are trebuință d-un stat nou, da' nu ca să poată garanta Orientul. O! Am onoarea d-a lua cu tine o legătură solemnelă că adică: în ziua cînd vei izbuti ca Europa să constituie Rumânia stat independent cu scopul să slujim de pîrghie orientului, în ziua aceea eu mă lepăd de orice stimă și încredere am pentru mine și în mine și mă constitui rob al lui Eliade chiar — nu, Ghica; aceasta nu va fi niciodată. Cred însă că trebuie să fim o singură Rumânie, c-o să și fim în curînd, căci avem în noi puterea d-a fi, și prin urmare cred că suntem datori a face toate cîte zici. Ar trebui însă tu care ne cunoști pe toți să te faci boldul fiecăruia, căci pînă ce nu va fi un bold, Rumânul nu se pune pe lucru.

Este adevărat c-am făcut o reputație onoraților d[omni]l[or] Eliade și Tell, și este și mai adevărat că nu merită ei jertfa de 3 zile din viața unui om. Am știut-o aceasta, și dovadă c-am tăcut 17 luni, soția mea m-a cicălit zile întregi oprindu-mă d-a răspunde, și cu toate acestea am făcut-o — am cuvintele mele, pe care ți le voi da de vei voi — mă mărginesc acum a-ți spune, că-n ziua de astăzi cela [*f. 1. v*⁰] ce tace trece de vinovat. Știu că vine o zi în care adevărul sparge singur norii calomniei, dar adesea ziua aceea întîrzie foarte mult, și vin momente în care o asemenea întîrziere este păgubitoare.

File din scrisoarea Ion Ghica către C. A. Rosetti (Constantinopol, 24 martie 1850).

Ai văzut pe scurt în adresul nostru pricinile ce mă fac d-a nu voi un cap, ș-aci mai adaug una — « nu mi-o dă nimini și nici nu o voi pentru că nu am destulă încredere în mine » — zici tu.

Ascultă-mă Ghica — nu te cunosc încă căci n-am trăit cu tine și nu știu *bine* încă nici cine ești nici cîtă capacitate ai. Pe cît însă te cunosc pînă astăzi am bănuit și bănuiesc că ești unul dintre cei mai capabili Rumâni. Și cu toate acestea îmi zici — 1: că nu vrei dictatura fiindcă nu ți-o dă nimini, făr-a ști, sau prefăcîndu-te că nu știi că dictatura nu s-a dat și nu se va da niciodată — ea se ia se răpește — [Al]2-lea că n-o vrei căci n-ai destulă-ncredere în tine — « cela ce nu e *sigur* de dînsul nu este omul ce ne trebuie astăzi » — și prin urmare dacă tu nu ești omul, apoi eu nu cunosc pe nimeni mai capabil decît tine. — *Nu* — nu primesc un om — pentru că nu cunosc pe niciunul așa cum aș voi să fie — cred însă că trei oameni ce au aceleași principii și cu aceeași inteligență și iubire pot face mult. Te-aș ruga numai să sfătuiești pe cei ce cunoști să nu se joace alegînd, să nu puie trei oameni ce prin construcția lor sunt oposanți unii altora. Un asemenea triumvirat trebuie compus de oameni ce au cum am zis aceleași principii și cari au unii în alții cea mai desăvîrșită stimă și încredere — iată cel puțin convincția mea. Cînd vorbesc cu tine cred că este de prisos a-mi desvolta ideile, sigur fiind că mă-nțelegi îndată ce te pui pe drumul meu — astfel dar destul.

Am primit negreșit o epistolă de la d. Debain și știi că-n zilele trecute îmi a trimis pe frate-to, zicînd că nu voiește să-l mai ție la dînsul. [*F. 2 r*⁰] N-am putut să-l primesc fiindcă n-aveam autorisația ta și nici n-aveam unde să-l

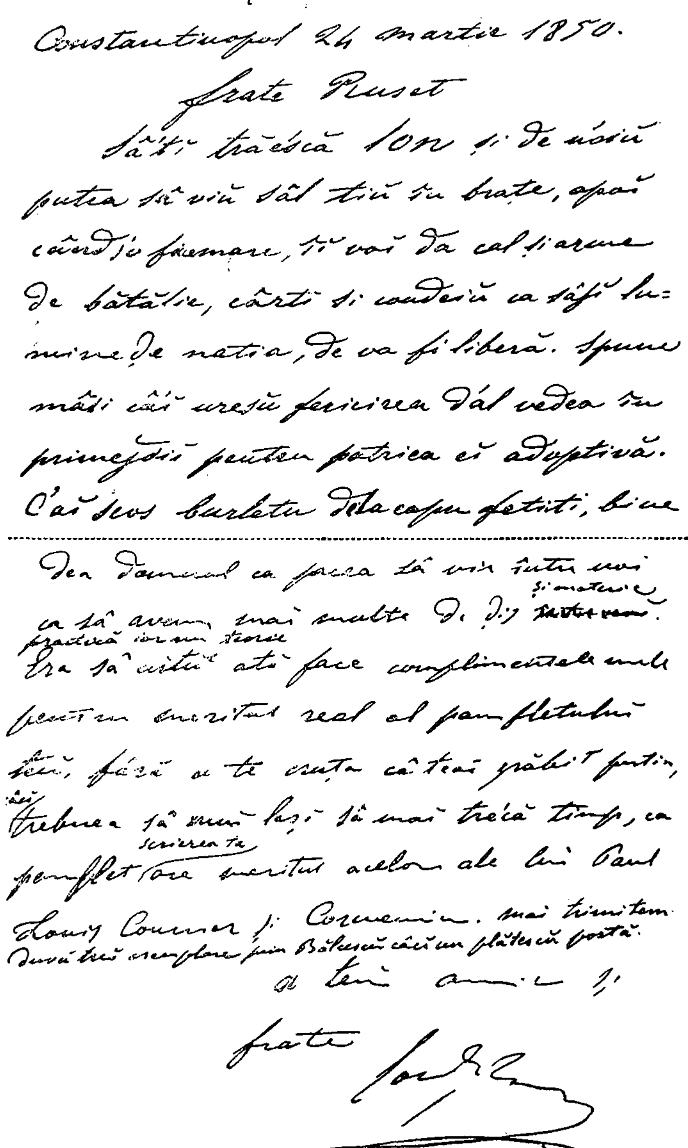
---

3 se; trebue. *4* nimini; doresce. *5* trebue. *6* se. *7* ved. *8* ved. *9* se. *10* zioa. *11* se; constitue; scopu. *12* zioa; acea; me. *13* me. *14* trebue; se. *15* cîci. *16* cunosci; se. *17* fiecîruea; cîci; Rumânu; *19* adeverat; onoraţiilor. *20* adeverat. *21* sciuto; socia. *22* oprindumă; respunde; făcuto. *23* me. *24* zioa; sciu. *25* adevîrul; calomnii; zioa; acea. *30* ascultămă; cîci; sciu. *32* bănuesc. *33* dî; fîr; sci. *34* prefăcîndute; scii. *35* ea; răpesce; cîci. *36* dînsu; trebue. *37* nimini. *38* priimesc. *39* inteligință. *40* teași; sfătuesci; cunosci; se. *41* se; pue. *42* trebue. *43* carii; desevărșită. *44* convicția. *45* am; me. *47* priimit; scii. *48* frateto; voesce; se. *49* se; priimesc; otorisația; se.

pui. Acum nu știu ce se va mai alege, căci Debain a fost silit să-l ție. Frate-to zice că l-a iertat. — A propos de frate-to, îmi aduc aminte că nu ți-am anunțat sosirea unui nou proscris — fiul meu*, carele a sosit în Paris la 28 genarie, luni la 7 ore ale serii — pîn-acuma este voinic și maică-sa a fost foarte bine. Acum sunt 10 zile de cînd umblă prin casă, și piste 5—6 zile va-ncepe să și iasă. Astfel dar acum iată-mă cu doi copii — din care unul *nebotezat*, căci aici nu este preot de religia noastră, și prin urmare nu va putea fi botezat decît cînd...

« Scoate, mi-ai zis, burleul din capul fii-ti căci nu-mi plac preservațiile pentru spartul capetelor » — Mi-a plăcut sfatul tău și i l-am scos *îndată*. A! d-ai voi să lepezi și tu burleul ce porți *uneori* m-aș prinde că-n curînd aș boteza pe fiul meu ș-atunci i-aș pune numele *Ion*.

Destul. Binevoiește a arăta respectoasele-mi închinări soției tale, a da o îmbrățișare lui Dumitru, o strîngere de mînă lui Marin Serghiescu, d-a primi și tu o îmbrățișare frățească de la al tău amic Rosetti; iată dragul meu un esemplar din *Apelul* meu. Citește-l *iute* și trimite-l îndată la Brussa d. Anorianu sau A. Golescu din partea mea. Pentru tine de vei voi unul sau 2, cere și-ți voi trimite, căci altfel n-o pot face temîndu-mă să nu te sărăcesc cu plata transportului.

Constantinopol 24 martie 1850.
Frate Ruset
Să-ți trăească Ion și de n-oiu
putea să viu să-l țiu în brațe, apoi
când o fi mare, îi voi da cal și arme
de bătălie, cărți și condeiu ca să-și lu-
mine de națiea, de va fi liberă. Spune
mă-si câtu-i urezu fericirea d-al vedea în
primejdii pentru patriea ei adoptivă.
C-ai scos burletu de la capu fetiți, bine
Dea Domnul ca poate să vin între voi
ca să avem mai multe d-ăști [illegible] și mature
[illegible]
Era să uităi a-ți face complimentele mele
pentru meritul real al pamfletului
tău, fără a te cruța că te-ai grăbit puțin,
trebuea să mai lași să mai treacă timp, ca
pamfletul tău meritul acelor ale lui Paul
Louis Courier și Cormenin. mai trimitem
două trei exemplare prin Bălcescu căci un plătescu poșta.
al tău amic și
frate Ion Ghica

IV

Contantinopol, 12/24 martie 1850

Ion Ghica către C. A. Rosetti: *Felicitări pentru nașterea lui Ion Tudor. Atacuri la adresa Locotenenței (Tell—Eliade). Crede că politica turcească este necesară pentru a avea o Românie de nouă milioane. Nu respinge ideea de a putea guverna odată în țara sa. Despre planurile lui de o Românie de 9 milioane. Regretă ocazia pierdută la 1848. Cu privire la mijloacele de atingere a țintei în contextul politicii europene curente; despre caracterul și diversitatea revoluțiilor la 1848; pledoarie pentru Statele Unite ale Europei după modelul american. Vot universal și principiul național; pentru o revoluție e nevoie de timp, de aceea pledează pentru adoptarea unei căi adecvate echilibrului european, adaptarea la condițiile triumfului temporar al absolutismului împotriva democrației. Comparația absolutismului cu octogenarii care caută să nu moară încă. Interese și alianțe între marile puteri; preponderența Rusiei; planurile Angliei și poziția Franței. Politica și îndatoririle românilor. Formula sa de organizare a emigrației: un comitet de unu sau trei membri, agenți politici și agenți propagandiști. Vede problema organizării sabotată de intrigile lui Eliade, care au învrăjbit pe toți, unii împotriva altora. Motivele de nemulțumire ale lui Ghica; reproșuri de inactivitate aduse grupului de la Paris și celui de la Brussa. Apreciază calitățile pamfletului lui Rosetti* (Apel la oamenii literari).

BCS.

---

50 sciu; cîci; se; frateto. *51* ertat; frateto. *53* maicăsa. *55* iatămă; cîci. *57* fiiti; cîci. *58* spartu; capetilor; tîu. *59* se; m-ași. *61* binevoiesce; respectoaselem; închinîri; sociei. *62* priimi. *63* tîu. *64* citeștel; trimitel. *66* cîci; temîndumă; se.

* Mircea.

[*F. 1 r*⁰]

Constantinopol, 24 martie 1850

Frate Ruset,

Să-ți trăiască *Ion** și de n-oi putea să vin să-l țin în brațe, apoi cînd s-o face mare, îi voi da cal și arme de bătălie, cărți și condei ca să-și lumineze nația, de va fi liberă. Spune mă-sii că-i urez fericirea d-a-l vedea în primejdii pentru patria ei adoptivă. C-ai scos burletul de la capul feti-tii, bine ai făcut; și bine ai face încă, să nu crezi că eu port cialma, sau că m-am băgat la stăpîn; numai Locotenența nu poate trăi fără stăpîn, și slujește totdeauna în condiții proaste și degradatoare; se bagă la stăpîn căci ca în trecut nu are nici nu va avea vreodată credință — Slugi bune și credincioase ale absolutismului <și> ale opresii și ale corupții, puteau ei să fie dătători de libertate? Acum i-ai însemnat în [*f. 1 v*⁰] frunte cu un fier ars, și semnul nădăjduiesc că rumânii îl vor vedea întotdeauna. Dar să lăsăm pe păcătoși nepocăiți.

Eu cred în politica turcească și aș vrea să mă reazăm pe dînsa căci avem trebuință de un punct de reasăm. Arhimed zicea: [dați-mi un punct de sprijin și voi mișca pămîntul]. Negreșit că dacă învățatul siracusan ar fi găsit punctul ce căuta în funta vreunui fes <nu> s-ar fi <lipsit să-l ia ca să miște pămîntul> ((grăbit a-l întrebuința și pămîntul s-ar fi mișcat poate d-atunci)) — Tu vezi că *noi* nu avem norocirea d-a fi făcut destul, ca diplomația Europei să ne bage în seamă, pentru noi numai; și nu ne ascultă decît daca ne înfățișăm sub formă turcească. Capricie sau calcul politic al guvernelor, trebuie să ne înclinăm necesității, ca să putem dobîndi o acțiune spre scopul dorit, care este *o Rumânie de nouă milioane*; dar zică [*f. 2 r*⁰] unii că sunt ambițios și că nu lucrez decît pentru un interes personal, ca să fiu domn sau president; atît mai bine, cine nu este ambițios nu este om; și de ce să nu lucrez a mă face capul nimănui dacă eu mă știu bun. Urez ţerii mele de a fi guvernată într-o zi de un om ca mine.

Dorința mea este o Rumânie de nouă milioane; aceasta nu este un vis de azi; Bălcescu îți poate spune că la 1848 cînd a venit el aici ca deputat, după ce li s-a declarat de însuși Fuat Efendi, lămurit și fără înșelătorie, drumul politic ce era tras Comisarului împărătesc, ideea mea a fost să ne facem datoria, să ne ținem de programă, să ne batem, fais ce que tu dois, arrive que pourra**. Cel dintîi succes era al nostru, nu este îndoială; atunci de vedeam că Turcii [*f. 2 v*⁰] persistă în sistema de silă, ceea ce nu crez, să fi proclamat un imperiu rumân cu un vicar, de cădeam rămînea un precedent istoric, un monument, un steag strănepoților noștri, pe care poate că ei l-ar fi știut face să triumfe. Ideea pare nesocotită și nebunească, dar cînd mă gîndesc la probabilitățile de isbîndă ce am fi avut, îmi vine turbare de necaz.

Să lăsăm trecutul și să vorbim de viitor, să venim la mijloacele ce am putea întrebuința ca să ajungem la scopul nostru; dar trebuie mai întîi să considerăm puțin starea Europei și împrejurările ei politice.

La 1848 popoarele au făcut o opinteală mare, și nu crez ca gloatele să fie în stare a se *mișca* mult timp. Revoluțiile n-au isbutit, fiindcă nu era [*f. 3 r*⁰] o idee îndreptătoare, lipsea principiul acela care să se poată face general și să electriseze deodată; și pînă acum încă acea idee, acel princip nu le văd nicăiri. Cu toată desilusiunea mea asupra francesilor, cu toată decadența lor morală,

---

2 trăească; viu. *4* mă-si. *5* patriea; burletu; capu; feti-ti. *7* slugasce; totdauna. *8* să. *9* credințioase. *10* putea. *11* fer; semnu; nădăjduesc. *12* întotdauna. *13* ași. *14* punt. *15* puntul. *16* ea; misce. *18* Europi. *20* trebue. *28* dechiarat; înșălătorie. *29* datoriea. *31* îndoeală; Turci. *34* strenepoților; sciut. *36* necas. *38* trebue. *42* principul; generală.

* Sublinierile lui C. A. Rosetti.

** Fă ce se cuvine, întîmple-se ce s-o-ntîmpla.

dar tot d-acolo poate să iasă într-o zi acea făclie care să lumineze omenirea în haosul în care s-a cufundat, și să-i arate a pune piatra edificiului social. Ideea generalisătoare a lipsit și de aceea am văzut revoluția luînd deosebite forme după popoarele la care se întindea; democratică și socială în Francia, a ajuns națională și de neatîrnare în Posen și în Ungaria. Lehii și Maghiarii voiau a fi Lehi, Maghiari, mai-nainte de a fi cetățeni; revoluția a avut două forme, două idei care s-au neutralisat și s-au luptat între dînsele. Acele idei combinate și [*f. 3 v*⁰] aliate, ar fi putut desrobi Europa și realisa toate dorințele liberalilor. Numai printr-o confederație generală a tutulor puteau isbuti popoarele. Numai sistemul de state unite ale Europei după modelul Statelor Unite ale Americii, putea scăpa Europa de naufragiu.

Votul universal pe care îl arătau democrații Franciei ca o panacee universală destinat a mîntui lumea de toate relele, pe buget de dropică, pe guvernuri de opresie, pe muncitor de nelucru și de sărăcie, pe bogat de corupție, pe sărac de desnădăjduire și pe desnădăjduit de beție și de crimă, deși nu sunt dintr-acei ce profită de trista experiență a Franciei, arătînd pe president și pe legislativă ca pe niște argumente vii împotriva principiului, dar tot socot că votul universal nu poate avea efectele sale decît după petrecerea a cîtorva generații, trebuie să treacă una pînă [*f. 4 r*⁰] ce va deschide Camera ochii că trebuie o altă sistemă de învățătură pentru a pregăti pe fiecare a se face bun alegător. De aci încolo cîteva generații pentru formarea cetățenilor și a representanților; și numai atunci poate că va pricepe acest neam că nu poate fi fericit și liber decît numai cînd și celelalte popoare ale continentului vor fi libere.

Principiul național singur duce la o luptă crudă între naționalitățile cele apăsate și cele obișnuite a domina; o luptă lungă și fără nici un folos pentru civilizație.

Cu unul numai dintr-aceste principii sau cu amîndouă desbinate, isbînda este a absolutismului; chiar Francia se va întoarce înapoi; numai cu alianța amîndurora ideilor se poate isbuti, și conjura primejdia.

Eu nu cred ca unii că popoarele au dat cea din urmă bătaie; dar cred că trebuie cîtva timp pînă se va propaga ideea roditoare și pînă cînd va străbate, pînă atunci orice [*f. 4 v*⁰] întreprindere nesocotită sau intempestivă, va fi în folosul absolutismului și al opresiei, o toartă mai mult la lanțul libertății.

Pînă cînd însă se va propaga ideea pînă cînd se vor pregăti popoarele printr-o înțelegere generală, nu văd alt mijloc de a salva naționalitatea noastră, o singură speranță pentru conservarea noastră, decît în sistemul echilibrului puterilor celor mari; deocamdată este singura scînteie de lumină ce zăresc, mă iau după dînsa; pentru noi nu este numai chestiunea de a dobîndi, ci încă de a nu pierde și ceea ce avem; ar fi un mare punct cîștigat pentru naționalitatea rumânilor dacă am putea dobîndi unirea principatelor; independența acum ar fi o primejdie [...] Tu nu vrei ca noi să fim pîrghia Orientului; poate că de ți-aș fi zis să facem Orientul pîrghia naționalității noastre, amorul propriu și egoismul tău nu s-ar fi revoltat și nu am avea sfadă.

Iată cum înțeleg lucrurile astăzi: absolutismul a cîștigat cea dintîi bătaie împotriva democrației; cu toată isbînda nu are însă alt mijloc de a opri ca biruiții să nu-și adune puterile și să nu se gătească curînd de o altă luptă, decît d-a se

---

47 revoluțiile. *48* Franciea. *49* Ungariea; Lehi; Maghiari; voea. *50* revoluțiea; duoă; duoă. *54* staturi; Europi; Americi. *56* arăta; Francii. *57* relile; budget. *59* dăsnădejduit. *60* sperientă; Francii. *61* nisce; principului. *62* trebue. *63* trebue. *69* obicinuite. *71* principe. *72* aliența. *74* bătae. *75* trebue; să. *77* opresii; libertăți. *78* să. *80* ecuilibrului. *81* scîntee. *82* perde. *83* cășcigat. *84* independința. *87* pîrghiul; ți-ași; pîrghiul. *90* cîșcigat; bătae. *91* democrații.

resema [pe] baionetele rusești; numai acest mijloc au de a mai putea duce tîrîș-grăpiș cîtăva vreme, pînă ce chiar și ordiile de calmuci vor deschide ochii. Astfel nu mai pot tărăgăni cîțiva ani ca bătrînii acei octogenari care dau dintr-o boală într-alta; deși viața le este un supliciu, dar nu caută alt decît să nu moară. Acesta este sistemul adoptat de Austria care pe de altă parte se simte [*f. 5 v*⁰] strînsă în ghiarele muscălești; pe subt mînă această sistemă este sprijinită de cîteva puteri ale Germaniei și poate și de guvernul francez; Engliterei însă și Turciei nu le vine aceasta nicidecum la socoteală, deși le place poate a vedea revoluțiile biruite; dar una obișnuită a comanda, cealaltă împinsă de instinctul conservativ, nu vor suferi ca Rusia să cîștige o preponderență care nu poate fi echilibrată prin nimic, și care ar aduce-o în stare a-și pune toate planurile în lucrare. Pe de altă parte, Rusia nu poate să se lepede de preponderența ce a cîștigat asupra Austriei și asupra Turciei. De aci o necontenită priveghere și neodihnă din partea Engliterei și o ură neîmpăcată, care mai curînd sau mai tîrziu trebuie să se prefacă în resbel general între puteri grupate astfel: de o parte Turcia, Statele Unite, poate Francia silită de opinie, cu Englitera în capul lor; de cealaltă, Rusia, Austria, Germania [*f. 6 r*⁰] cu propaganda națională în Turcia. Acesta socot că este planul de campanie al ministerului engles de astăzi, căzînd însă Palmerston lucrurile se schimbă; o transacție este mai lesne între absolutism și aristocrație; absolutismul va visa lucruri mari, căci nu poate suferi pilda a două republici vecine Swițera și Francia; vor încerca fără îndoială o campanie împotriva lor, ca să dea ideilor cea de pe urmă lovitură și să spargă ceea ce numesc ei cuibul revoluțiilor, poate că s-ar înțelege lesne între aceasta chiar cu guvernul frances împotriva nației. O expediție împotriva Franciei va aduce o luptă din care poate că revoluțiile ar ieși triumfătoare; cu toate că francesii ș-au cam mîncat credința.

Așa două nădejdi pentru noi: cu Lordul Palmerston în echilibrul european care nu mai există; prin care putem dobîndi o posițiune mai avantajoasă sau prin resbel sau prin negociații. Cea d-al doilea în ura absolutismului împotriva Franciei, din care poate ieși pentru [*f. 6 v*⁰] Rumâni binele cel mai mare în privirea națională politică și socială.

În expectativa întîmplării dintîi, trebuie să ne ținem legați cu Turcia și cu Englitera, în expectativa d-al doilea, trebuie să căutăm a lega relații mai serioase și mai strînse cu naționalitățile cele mici și născînde sau reînviinde.

Iată acum organisarea care mi se pare mai cuviincioasă, mai potrivită cu scopul la care țintim: 1. Un comitet de 1 sau 3 membri nu ales, nu numit de nimeni; trei inși care să ia inițiativa de sine-și și să lucreze în chipul următor: a) prin agenți politici la Constantinopol, la Londra, la Paris, la Frankfurt. b) prin agenți politici pe lîngă membrii căpetenii a celorlalte naționalități polone, maghiare, italiene, sîrbe etc. c) prin agenți propagandiști pe la puncturile cele mai însemnate al Rumâniei. Voi 20 de rumâni bine înțelești, iată ce cer.

[*F. 7 r*⁰] Poate că nu găsești planul meu destul de democratic, la aceasta îți aduc aminte că revoluția Rumânilor de la 1848 nu s-a făcut altfel; nu s-au poftit la sfat toți acei care poate prin patriotismul lor sau prin meritul lor, aveau tot dreptul de a fi consultați, ci numai aceia care s-au întîmplat, sau care s-au gîndit să ia inițiativa. Acum o să mă întrebi cine să fie acel om sau acei trei care să ia inițiativa? Răspunsul este în scrisoarea ta: *dictatura se ia nu se dă;* cînd ți-am

---

93 rusesci. *94* ordile; asfel. *95* tărăgîi; bătrîni. *97* Austriea; să. *98* ghiarăle. *99* Germanii; guvernu; Engliteri; Turcii. *101* obicinuită; instictul. *102* Rusiea; preponderință; ecuilibrată. *103* a-și. *104* Rusiea; preponderința; cîșcigat; Austrii. *105* Turcii; privighere; Engliterii. *106* trebue. *107* Turciea; Franciea. *108* ceaelaltă; Rusiea; Austriea; Germaniea. *109* Turciea. *110* ministeriului. *111* să; *113* Franciea; îndoeală. *114* după. *116* spediție; Francii. *117* eși; francesi. *118* ecuilibriul. *120* Francii. *121* eși. *123* espectativa; trebue; Turciea. *124* espectativa; trebue. *126* să; cuviințioasă. *128* iniciativa. *129* Francfort. *130* membri. *131* madjare; italiane; punturile. *132* rumânii. *133* găsesci. *134* revoluțiea; sa. *136* aceea. *137* iniciativa. *138* iniciativa; respunsul; să; să.

Un singur subiect: patria noastră

vorbit de mine a fost ca să-ți zic că eu sunt singurul *între voi asupra căruia* privigherea este mai mare, fiindcă am francheța d-a zice curat și lămurit ceea ce gîndesc într-aceasta, și poate că este pricina din care nu mi-ar fi cu putință a o realisa, chiar de aș avea dorința și încrederea trebuincioasă. *Voi* * care nu sunteți la index, [*f. 7 v*⁰] care aveți încrederea concetățenilor, care aveți popularitate, faceți-o, daca o găsiți bună; eu am ținut ca un fel de ison, cum se zice la biserică, am ținut pe cît am putut, pe cît mi-au iertat mijloacele, în adevăr departe de ceea ce-mi urlă-n cap, de ceea ce aș visa; am ținut în miniatură un fel de relație, un fel de propagandă, un fel de priveghere aici; am, într-un cuvînt, un capital, foarte mic în adevăr, un capital politic; îl pui împreună cu persoana mea, sau fără, cum îți voi, în dispozițiunea aceluia care se va socoti în stare a lua inițiativa.

Dacă fatalitatea nu ar fi fost de a avea pe Eliad, pe acel duh al răului între noi, toate aceste chestiuni de organisare nu ar fi existat între noi; fără zîzaniile și intrigile acelui infam nu am fi fost nici o secundă neorganisați; cei vechi ne-am fi adunat, sau ne-am fi înțeles lesne prin scrisori și un comitet [*f. 8 r*⁰] director ar fi ieșit îndată. Astăzi, deficiența și lucrurile au fost împinse atît de departe încît între noi o înțelegere nu mai mi se pare cu putință. Eu sunt acrit împotriva multora, împotriva tutulor Goleștilor — fiindcă m-au maltratat toți, împotriva altora pentru alte cuvinte; ei, din partea lor, or fi avînd împotriva mea cuvinte ce nu cunosc, asemenea socot că este și între alții dintre cei ce ne aflam odinioară adunați la tine sau la Nic. Golescu acasă; într-un cuvînt lucrurile sunt astfel încît nu văd o înțelegere cu putință. Cel puțin așa mi se pare mie.

Voi v-ați grămădit acolo, de faceți ceva nu știu; dar știu că sunt locuri unde este de făcut și unde nu este nimeni; care este acolo misiunea ta? și care a Brătienilor? Care a Goleștilor? și care a Bălceștilor etc. Alții iarăși s-au grămădit la Brussa, pe bere și pe mîncare, piste putință a deslipi pe unul și d-al utilisa la ceva. Bunăvoință și atît.

Socot că am zis destule pentru astăzi. Dea Domnul ca pacea să vie între noi ca să avem mai multe de zis și materie practică, iar nu teorie.

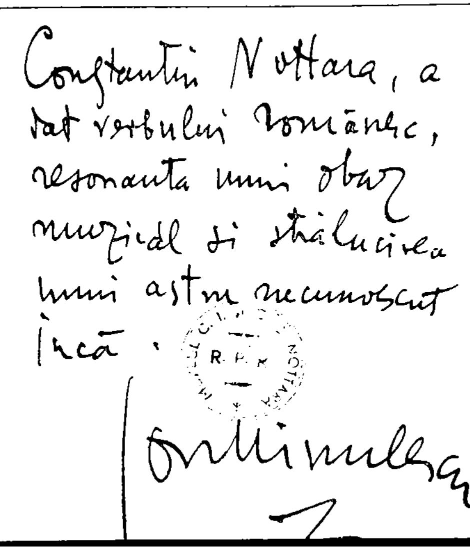
Era să uit a-ți face complimentele mele pentru meritul real al pamfletului tău, fără a te cruța că te-ai grăbit puțin, căci trebuia să lași să mai treacă timp, ca pamflet scrierea ta are meritul acelora ale lui Paul-Louis Courrier și Cormenin. Mai trimite-mi două trei esemplare prin Bălcescu, căci nu plătesc poștă.

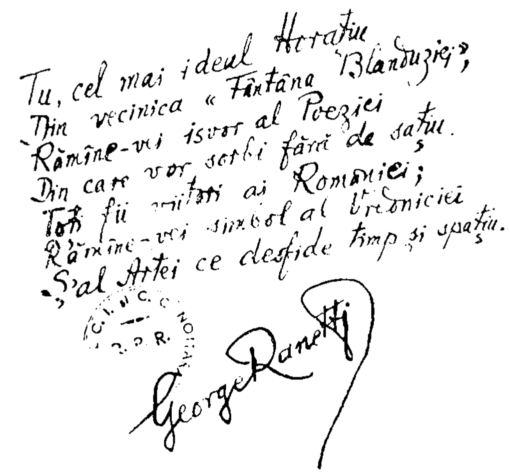
Al tău amic și frate,
Ion GHICA

---

143 ași; trebuințioasă. *146* ertat. *147* ași. *148* privighere. *149* adăvăr. *150* aceluea; să; iniciativa. *151* reului. *152* esistat. *153* intrigele. *155* eșit. *157* Golescilor. *162* sciu; sciu. *164* Golescilor; Bălcescilor. *165* măncare; unu. *170* trebuea.

* Nu crede ce zice (Nota lui C. A. Rosetti pe marginea paginii.)

E. LOVINESCU

«...o conştiinţă mai activă a solidarităţii în faţa primejdiei comune...»

ASIMILAREA SIMPLISTĂ A AUTONOMISmului estetic preconizat de Lovinescu în domeniul disocierii valorilor, cu tendinţa de izolare a literaturii şi a scriitorilor de viaţa socială, cu indiferentismul politic, este contrazisă nu numai de o cercetare la obiect a operei criticului, dar şi de o serie de mărturii asupra influenţei exercitate prin poziţia sa civică, în anii dictaturii fasciste.

În acest sens, unul din episoadele concludente ale vieţii literare a vremii îl constituie solidarizarea, în 1943, a unui grup de profesori şi de tineri scriitori din Ardeal, cu principiile lovinesciene de apărare a literaturii împotriva politicii fasciste. Ei publică în ziarul „Viaţa", din 13 mai 1943, sub formă de scrisoare deschisă către E. Lovinescu, un manifest programatic, semnat de Victor Iancu, Eugen Todoran, Cornel Regman, Damian Silvestru, Ovidiu Drimba, Ion Oană, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ştefan Augustin Doinaş. Apărut într-o perioadă de înteţire a atacurilor presei de dreapta împotriva lui Lovinescu, Manifestul reprezintă nu un gest întîmplător, ci o dovadă semnificativă a autorităţii de care se bucura criticul, nu numai prin opera sa, ci şi prin structura morală a personalităţii sale umane şi civice, prin răspunderea şi pasiunea cu care se consacra orientării estetice şi etice a tinerei generaţii formate sub ochii lui. Acestui aspect îi închinăm rîndurile de faţă, completînd ceea ce se ştie, cu elementele inedite cuprinse în corespondenţa întreţinută de E. Lovinescu — între ianuarie 1942 şi iulie 1943 — cu Ion Negoiţescu, considerînd că această activitate epistolieră, intensificată în ultimele luni de viaţă, ne poate ajuta să înţelegem mai bine sensul ideologic al influenţei lovinesciene asupra climatului spiritual al epocii.

În 1943, Ion Negoiţescu era unul dintre studenţii care semnau, sub pseudonimul Damian Silvestru, Manifestul Cercului literar din Sibiu. Scrisorile lui Lovinescu ni-l indică în cele din urmă drept autorul textului, pe care iniţial, criticul îl atribuia unuia dintre asistenţii universitari aflaţi printre semnatari. Pe atunci în vîrstă de 22 de ani, Ion Negoiţescu era student al Facultăţii de filozofie din Sibiu. Debutase ca poet, încă de pe băncile liceului, publicînd versuri în „Tribuna", în „Naţiunea Română" şi în „Sympozion". Primele articole de critică îi apar în 1940, în diferite reviste clujene. Temele predilecte erau Lucian Blaga,

Mihai Beniuc, Hortensia Papadat Bengescu, Erasmus, Bergson, Valéry, tineri poeți din cercul sibian — totul frecventat cu o frenezie specifică vîrstei. Îi trimite lui Lovinescu versuri și critică și în cenaclu se fac lecturi din textele tînărului sibian. Lovinescu îl ține la curent cu ședințele cenaclului, îi urmărește activitatea cu un interes mărturisit; îi scrie cuvinte de laudă și despre versuri (« de o mare distincțiune de expresie »)[1] și despre critică (articolele « sunt de bun augur pentru destinul dumitale critic »)[2], dar verdictul sună hotărît: « Preferințele mele merg spre critică »[3]. « Aștept cu interes de la d[umnea]ta tot ce-mi vei trimite, pentru că am intuiția că d[umnea]ta vei deveni cineva, prin cultivare și exercițiu »[4]. Inițiativele poetice sînt uneori descurajate cu o sinceritate brutală și imperativă: « Poezia să nu încerci să o publici; e atît de impregnată de baltazarianism; nu e nevoie să apari în dependența a oricui ar fi »[5].

Tonul scrisorilor este totdeauna ferm, lauda și rezerva sînt formulate fără ocolișuri, dar cu circumspecție și, în același timp, cu un aer de egalitate amicală, dominant în toată această conversație epistolieră, pe care bătrînul critic o întreține cu un tînăr de 22 de ani, fără a lăsa nici o clipă să se întrevadă cea mai mică urmă de superioritate sau de condescendență; dimpotrivă, criticul își informează corespondentul, ca pe un camarad de breaslă, asupra stadiului în care se află propriile sale lucrări, în așa fel încît interesul pe care îl manifestă în permanență față de proiectele tînărului și întrebările pe care i le pune, nu au aerul unui control profesoral sau al unei îndrumări — așa cum de fapt, erau — ci apar ca o implicație firească a raporturilor dintre doi oameni de meserie, care sînt datori să se informeze reciproc asupra lucrărilor în curs: « Am pus sub tipar o nouă ediție a lui Tacit. Ține-mă în curent cu activitatea dumitale literară, pentru care am o deosebită simpatie »[6].

Acestea erau raporturile dintre critic și tînărul său discipol, la data la care Cercul Literar de la Sibiu trimite la București Manifestul. Pentru a se evita controlul cenzurii poștale, textul este trimis prin Zoe Anghel, veri-

1 Scrisoare din 23 aprilie 1942.
2 Scrisoare din 28 august 1942.
3 Scrisoare din 24 martie 1942.
4 Scrisoare din 28 august 1942.
5 Scrisoare din 1 iunie 1942.
6 Scrisoare din 23 aprilie 1942.

șoara lui Radu Stanca. Apariția Manifestului în ziarul „Viața“ se datorește perseverenței lui Dan Petrașincu, care, după cum specifică Lovinescu într-o scrisoare, « a luat asupra lui »[7] toate demersurile practice pentru obținerea vizei cenzurii presei. După două săptămîni de eforturi, textul primit la București la 1 mai 1943, apare în „Viața“ din 13 mai a aceluiași an, dar nu în forma în care fusese redactat: implicațiile net antifasciste ale unei poziții care pleda pentru necesitatea de a face să rămînă « supraviețuitoare », « cultura străbătută de fiorul eternității » refuzînd categoric « jugul » și « caducitatea intereselor politice », « amenințate de la o zi la alta să îmbrace un aer desuet » — au trezit și așa, în forma în care au rămas, un întreg val de amenințări și de incitări la represiune.

Dincolo de curajul protestului politic — concludent în primul rînd prin ecoul provocat în presa de dreapta — Manifestul constituie o valoare în sine, prin maturitatea de concepție și de analiză, prin responsabilitatea opțiunii pentru o viziune de ansamblu asupra destinului literaturii naționale, într-un moment dominat de presiunea unei orientări de « incipientă primitivitate ». Pe drept cuvînt, Pompiliu Constantinescu avea să remarce imediat după apariția Manifestului, valoarea acestui text « de o frumoasă ținută literară, de un curaj civic care cinstește pe semnatari, de o elevație a tonului care impune o privire verticală în problema creației »[8]. Din toată argumentația acestei scrisori deschise, elementul care lovește în plin politica culturală a oficialității fasciste este demonstrarea caracterului neromânesc, impus de interese politice străine, a unor curente ce se pretindeau apărătoare ale tradițiilor naționale; fără acest sprijin, arată Manifestul, nici sămănătorismul, nici gîndirismul, nu ar fi devenit o primejdie. «S-a întîmplat însă ca, după 1930, în urma unor împrejurări favorabile de natură hotărît extraestetică și chiar antiestetică, împrejurări provenite din curente ce bîntuiau peste și din spre culturi din afara granițelor noastre, acel spirit sămănătorist [...] să renască și încă cu o virulență necunoscută. Azi suntem în plin paroxism al acestei crize» care «se prezintă ca o stare de spirit retrogradă.» Departe de a se reduce la un simplu omagiu adus poziției lovinesciene cu care se solidarizează, Manifestul își propune: să fie o gravă chemare către răspunderea civică a scriitorimii contemporane. « A nu vedea în adevărata lumină și în sens exact această perioadă literară înseamnă a avea ochi orbi pentru vremea în care ai trăit.»

Manifestul Cercului Literar de la Sibiu rămîne unul din textele semnificative ale influenței exercitată de poziția ideologică și de ținută civică a lui Lovinescu asupra tinerii generații de scriitori din deceniul al cincilea.

În atmosfera politică și morală a vremii, episodul depășea semnificația unui simplu discipolat literar. Nici un alt critic român nu trăise o epocă atît de zbuciumată: « literatura română a intrat de cîțiva ani în convulsiunile unei crize de o violență necunoscută pînă acum » — își avertiza criticul, în 1943, generațiile care îl urmează. În această vreme de furtună, el rămîne în fața tinerei generații, simbol al valorilor perene ale literaturii naționale. Într-un patetic comentariu al Manifestului, Dan Petrașincu spunea, că dacă este adevărat că valoarea oamenilor se arată în vremuri grele, « atunci putem spune că d. E. Lovinescu a fost mare într-o vreme de imense încercări »[9].

Din sanatoriu, unde era internat, Lovinescu urmărește toate etapele premergătoare publicării Manifestului și de la entuziasmul juvenil cu care reacționase la lectura formei originare « o boare de primăvară și de bucurie » — îi scrie el lui Ion Negoițescu, la 1 mai, după lectura « mesajului », trece, după intervenția cenzurii, la realizarea întregii gravități a situației în care se aflau tinerii săi discipoli. Printr-o carte poștală le anunța laconic vestea apariției, comunicînd, printre rînduri, și afecțiunea și îngrijorarea: « Scumpe domnule Negoițescu, Manifestul D[umnea]v[oa]s[tră] a apărut azi în „Viața” ediția de capitală (datat joi 13 mai nr. 743); el a fost supus unei operații impuse de împrejurări. Cu multe mulțumiri și salutări la toți, devotat, E. Lovinescu »[10].

A doua zi, atacurile presei de dreapta încep să curgă. Lovinescu se simte într-un fel răspunzător pentru consecințele care planau asupra carierei celor ce semnaseră Manifestul. În numărul din 14 mai, „Porunca vremii“ ceruse pedepsirea vinovaților. Peste cîteva zile, la 18

[7] Scrisoare din 1 mai 1943

[8] Pompiliu Constantinescu, **O nouă imagine a Ardealului creator**, în **„Vremea“**, nr. 700, din 13 mai, 1943.

[9] **„Viața“**, nr. 743, 13 mai 1943.

[10] Carte poștală din 12 mai 1943.

«...o conștiință mai activă a solidarității în fața primejdiei comune...»

iunie, ziarul „Țara" din Sibiu, cere rectoratului Universității, să ia măsuri împotriva semnatarilor Manifestului.

Lovinescu se hotărăște atunci, să-și încurajeze discipolii, dar să le atragă în același timp atenția asupra primejdiei la care se expun.

«Cred că ai văzut [în] nr. din „Viața" de joi manifestul D[umnea]v[oa]s[tră] cu careeare amendamente impuse de cenzură; e foarte bine scris și foarte bine prezentat. Apariția lui vă va produce totuși inconveniente ». Criticul se scuză parcă pentru faptul că « d[omnul] Petrașincu s-a văzut nevoit să dea semnăturile » (altfel, « se ridicau îndoieli asupra realității existenței Cercului Literar, totul putînd fi o simplă înscenare anonimă »)[11].

În fața adversităților crescînde, Lovinescu ia în mod public apărarea semnatarilor Manifestului. « Eu v-am răspuns printr-o scrisoare publică » — îi scrie el lui Ion Negoițescu, « pe care am și dat-o ieri lui P[etrașincu]. Va apare probabil, marți, miercuri, joi, în „Viața". Și acolo merge greu, întrucît Rebreanu, singurul înțelegător, e în Finlanda; restul redacției e huligană »[12]. Textul lui Lovinescu a apărut de abia peste douăsprezece zile, în 27 mai, iar a doua zi, criticul scria tînărului său prieten, cu sentimentul datoriei împlinite: « Cred că ai citit Răspunsul meu din „Viața" de ieri (joi); vă va fi dat satisfacția cuvenită ». Buletinul « frontului » presei bucureștene este comunicat de data aceasta cu mai multă siguranță de sine: « Alaltăieri, a apărut un articol neglijabil, al unui poet ce m-a asaltat cu admirația lui ani de zile; vă atacă, vă compătimește — și mă înjură. („Seara") [...] În „Vremea" de azi e un articol al lui Pompiliu Constantinescu despre D[umnea]v[oa]s[tră] excelent. Atît deocamdată »[13].

Atît « deocamdată », scrie Lovinescu, intuind cu luciditate că ecoul Manifestului va constitui încă multă vreme, obiectul principal al preocupărilor presei literare și politice. Curînd, într-o revistă bănățeană, apare al doilea Manifest, de solidarizare cu primul, și apoi, tot în „Viața", un al treilea, intitulat Cîteva precizări: printre semnatari se aflau și cîțiva studenți cunoscuți pentru atitudini de stînga, ca de pildă P. Groza (fiul doctorului Petru Groza). În aceeași zi, la 13 iunie 1943, apare în „Neamul nostru", al lui Georgescu-Cocoș, unul dintre cele mai periculoase atacuri împotriva mișcării provocate de Manifestul de la Sibiu. Sub titlul Grupul literar de la Sibiu și comunismul estetic. În jurul unei rătăciri și a eroilor ei, ziarul lansează acuza maximă împotriva «„junilor ardeleni" și a „dascălilor rătăciți" ».

În condițiile acestei atmosfere, cînd de la o zi la alta apăreau în presă violente incitări la exterminare, Lovinescu, deși chinuit de boala care în curînd avea să-i aducă moartea, este cuprins de o adevărată febră a creației: își revede lucrările în curs, se hotărăște să adauge la al doilea volum al ciclului Titu Maiorescu și contemporanii săi, un capitol nou, consacrat mișcării produse de tinerii sibieni; își intețește corespondența cu ei, îi trimite lui Ion Negoițescu tăieturi din toate articolele apărute în ziarele bucureștene, îi comunică opiniile colectate și cere la rîndul lui să i se trimită tot ce apare în Ardeal și în Banat, pe un ton imperativ, grăbit, al omului care se știe presat de timp: « Pentru dosarul D[umnea]v[oastră] vă trimit două tăieturi de ziar. [...] Ce-i cu bănățenii? Dacă au ceva serios iscălit, trimite-mi. Manifestul D[umnea]v[oastră] și răspunsul meu va fi anexat în Contemporanii II, care va apare la toamnă. Nu va dispare deci, ci va rămîne într-o carte a mea »[14]. Peste patru zile, cererea este repetată: « La Contemporanii II pe care îi isprăvesc, vreau să adaug un supliment[—] Reacțiuni nemaioresciene în Ardeal — cu diversele manifeste și manifestări. Trimite-mi, te rog, tot ce a apărut prin presa de acolo. Ministrul mi-a vorbit de un articolaș în „Luceafărul". „Țara" are ceva? De ce d[omnul] Todoran nu-mi trimite „Transilvania"? [...] Strînge orice crezi că interesează pentru eseul meu ». Cererile, telegrafic formulate, sînt completate de un laconic buletin medical, comunicat nu datorită atenției acordată bolii, ci ca o justificare a întreruperii activității cenaclului, ca o scuză în fața eventualilor vizitatori: « Mă bucur că veți veni pe aici. Ședințe nu sunt de trei luni, și nu vor fi alte cîteva luni. Pe la șase seara, temperatura se urcă la 38, pe care o întrețin și în conversație cu cîțiva prieteni și muncă de dimineață pînă seara »[15].

---

[11] Scrisoare din 16 mai 1943.
[12] idem.
[13] Scrisoare din 28 mai 1943.

[14] Scrisoare din 7 iunie 1943.
[15] Scrisoare nedatată. Ștampila poștei: 11 iunie, 1943.

Răspunsul pe care-l publică Lovinescu la Manifestul Cercului Literar din Sibiu, într-un moment în care nici două luni de zile nu îl mai despărțeau de moarte, este ultima și cea mai impunătoare prezență a spiritului critic lovinescian, care amintește, prin amestecul de luciditate și de patetism, cele mai vibrante pagini ale umanismului românesc: «Nu veniți ca beneficiarii unei lupte cîștigate" — se adresează criticul discipolilor săi; combătînd poziția « de expectativă și de prudență » el precizează: volumul T. Maiorescu și posteritatea lui critică avea tocmai scopul de « a trezi în cea de a treia generație postmaioresciană o conștiință mai activă a solidarității ei în fața primejdiei comune și un sentiment mai militant ce scoate pe om din deliciile unei Capue înșelătoare, pentru a-l scobori în tranșeea lui ideologică...»

Exemplul lovinescian rodise. Curajul civic al tinerilor sibieni îi evocă criticului semnul distinctiv al propriei sale cariere: acceptarea riscului de a înfrunta repercusiunile declanșate de oficialități.

Angajat într-o luptă inegală împotriva ideologiei oficiale, asumîndu-și cu luciditate toate riscurile implicate de manifestarea publică a poziției sale ideologice și civice, Lovinescu a cultivat cu pasiune credința în capacitatea de rezistență a valorilor perene ale literaturii române, asaltate de presiunea unei politici nefaste, în capacitatea de a smulge literatura națională — așa cum își propunea încă din 1926 — de sub influența « unui mediu de dizolvare morală », pentru a o îndruma « pe calea găsirii de sine și a progresului ».

Este legatul etic pe care Lovinescu l-a lăsat generației de critici formate sub ochii lui. Departe de orice poziție oficială, modestul dascăl de latinește și grecește nu avea la dispoziție nici unul din mijloacele materiale prin care Maiorescu își sprijinea și își apăra discipolii; ca situație socială, mentorul „Sburătorului" nu a reprezentat nimic pentru discipolii săi. A-l urma, în acel tragic început al deceniului al cincilea, însemna legămîntul de a-i îmbrățișa nu numai principiile estetice, ci totodată ținuta etică și civică.

Ileana VRANCEA

P. S. Reproducînd textul integral al cîtorva scrisori din bogata mărturie epistolară lăsată de E. Lovinescu, ne dăm seama o dată mai mult, că „olimpianismul" criticului, interpretat atît de abuziv de amatorii exegezei situate dincolo de bine și de rău, a fost în realitate un rezultat al demnității și al curajului civic izvorîte din renunțare și nicidecum o ipostază a indiferenței, născute din setea de chietism.

Aceste scrisori, datînd dintr-o perioadă de crunte încercări pentru țară, reprezintă fiecare în parte, nu o discretă confesiune lipsită de finalitate practică, ci gesturi civice ale unui mare cărturar democrat și patriot, implicînd o perfectă concordanță între vorbă și faptă.

Cînd în 1938 îi scrie Hortensiei Papadat Bengescu că este hotărît să renunțe la publicarea prozei din ciclul lui Bizu (e vorba de romanul Acord final, atunci proaspăt terminat, rămas doar în paginile „Revistei Fundațiilor Regale"), pentru a se apuca în schimb, în condițiile în care cenzura pusese « botnițe », de « o mare lucrare critică », Lovinescu își traduce hotărîrea în practică: romanul nu mai apare în volum, iar criticul intră în bătălia ideologică a epocii, inițiind, prin marele ciclu de studii maioresciene, pe care nu îl va mai părăsi pînă la moarte, o pledoarie contemporană, activă, pentru apărarea spiritualității naționale amenințate de dictatura fascistă.

Cînd, în 1942, îi scrie comandantului poliției Capitalei, generalului Pălăngeanu, cerîndu-i eliberarea poetului Alfred Margul Sperber dintr-un convoi de evrei destinat deportării în Transnistria, Lovinescu știa foarte bine că scrisoarea sa avea puține șanse de a schimba soarta poetului, dar avea în schimb foarte multe șanse de a înrăutăți propria sa soartă. El acționează totuși, sprijinit apoi de Ion Pillat și de Dinu Nicodin, obținînd împreună, salvarea vieții lui Alfred Margul Sperber și a soției sale. Gestul lor poate părea lipsit de importanță, raportat la scara generală a fenomenului, dar în contextul politic și moral al epocii de după 1940, scrisoarea lui Lovinescu și demersul lui Ion Pillat și al lui Dinu Nicodin se înscriu, alături de alte acțiuni similare, în nobila tradiție de apărare a spiritului românesc împotriva prejudiciilor aduse de « instinctul primitiv, teluric », veștejit de Maiorescu.

Cînd, în 1943, îi scrie lui Ion Negoițescu: « mai toată presa e în puterea energumenilor », Lovinescu luase totuși asupra sa, împreună cu Dan Petrașincu, misiunea de a asigura o finalitate practică, în ciuda tuturor greutăților, entuziastului manifest sibian.

Cînd în același an, îi scrie lui Victor Iancu « între atîtea lașități, actul D[umnea]v[oa]s[tră] constituie un gest de probitate intelectuală », Lovinescu se hotărîse să împărtășească împreună cu tinerii săi discipoli, hula dezlănțuită de presa oficială, răspunzînd și el tot printr-o scrisoare publică.

Iată de ce, aceste epistole reprezintă, fiecare în felul ei, consecvența faptului îndeplinit, în ciuda oricăror riscuri. Este semnul distinctiv, care marchează nobilul patetism al olimpianului.

E. LOVINESCU

MĂRTURII EPISTOLARE: 1938—1943

I

Fălticeni 15 August, Luni 1938

Iubită prietenă [1], aseară m-am întors; am scăpat de zăduful Bucureştilor şi am fost întîmpinat de ploaia Fălticenilor (de altfel mult aşteptată pe aici). Noroc că azi ne surîde iarăşi cerul. Cred că ai primit scrisoarea din Bucureşti cu grandioasa impresie ce mi-au lăsat-o *Rădăcinile*. Mi-am exprimat părerea şi tinerilor Şerbu şi Petraşincu; era în adevăr reconfortant de văzut delirul de bucurie cu care au primit vestea. Au început să danseze prin cameră; existăm măcar în bă[i]eţii ăştia. Era şi Dinu Nicodin, dar l-am lăsat să plece, pentru a nu-i da ocazia de a-l vedea ascultîndu-mă din Sirius. Vin destul de deprimat din Bucureşti relativ la *la chose littéraire*. Bărbosul nostru amic a vorbit la Radio jubilînd că cenzura ne-a pus botniţe; şi multe alte lucruri. Transcriu romanul în mers foarte domol; cînd la 1 Sept[embrie] va fi gata copiat, îl voi pune în saltar. Nu-l voi publica, cum nu voi publica nimic altceva, multă vreme. Am ajuns la convingerea că în împrejurările actuale e inutil. Totul ne e advers şi e păcat să aruncăm în vid rodul muncii noastre. Mai bine nimic. Sunt sigur că *Rădăcinile* vor fi un mare succes de critică şi că anul acesta va acoperi din nedreptăţi în ce te priveşte. Eu am iscat însă în jurul meu prea multe adversităţi. Asta nu înseamnă că nu mă voi apuca chiar din Sept[embrie] de o mare lucrare critică. Nu mă pot face geambaş.

Cu toată afecţia

E[ugen] L[OVINESCU]

II

12 Sept[embrie] [1]942

Stimate domnule general[2],

Nu mă autoriză nimic să mă adresez personal D[umnea]v[oastră] decît convingerea cauzei drepte şi prietenia comună ce ne leagă de *Dinu Nicodin*, a cărui absenţă o regret.

E vorba de *A. Sperber*, aflat acum la Prefectura poliţiei, în vederea clarificării situaţiei lui în chestia transportului de Evrei în Transnistria. Cunosc foarte bine pe

---

[1] Scrisoare către Hortensia Papadat-Bengescu. Colecţia Ileana Vrancea.

[2] Această scrisoare ne-a fost pusă la dispoziţie, în fotocopie, de către Alfred Margul Sperber, în

d[omnul] A. Sperber și nu voi atesta decît ceia ce cunosc; în afară de remarcabilul său talent de poet, de limbă germană, din lungile noastre conversații am dobîndit un profund sentiment de stimă pentru echilibrul său sufletesc, pentru lealitatea lui, pentru bunele lui sentimente ce l-au identificat cu realitățile și aspirațiile poporului nostru; într-un cuvînt, îl consider ca un român adevărat, prin sentimente și prin felul lui detașat de a privi problemele din punctul nostru de vedere.

Pentru nimeni altul n-aș da acest testimoniu cu mai multă convingere. Dacă această prețuire are o oarecare greutate morală în ochii D[umnea]v[oastră], aș dori ca ea să atîrne ceva în hotărîrile ce se vor lua cu privire la acest om de talent și de atitudine românească.

al D[umnea]v[oastră] devotat

E. LOVINESCU

III

Duminică 16 Mai 1943

Scumpe domnule Negoițescu,

Cred că ai văzut [în] nr. din „*Viața*“ de joi manifestul D[umnea]v[oastră] cu oarecare amendamente impuse de cenzură; e foarte bine scris și foarte bine prezentat. Apariția lui vă va produce totuși inconveniente; pentru că se ridicau îndoieli asupra realității existenței *Cercului literar* (totul putînd fi o simplă înscenare anonimă) d[omnul] P[etrașincu] s-a văzut nevoit să dea semnăturile, după indicațiile d[umi]tale din scrisoare; sunt membri cărora, totuși, această publicitate neautorizată nu le-ar conveni; de pildă, chiar d[omnu]lui Victor Iancu, care are de făcut o carieră. Aș fi nemîngîiat, dacă s-ar produce vreo nemulțumire în sînul cercului D[umnea]v[oastră]. Pare-se că notițe ostile au și apărut în „*Porunca Vremii*“. [...] Însăși „*Viața*“ ca mai toată presa, e în puterea energumenilor. Eu v-am răspuns printr-o scrisoare publică, pe care am și dat-o [i]eri lui P[etrașincu]. Va apare probabil, Marți, Miercuri, Joi, în „*Viața*“. Și acolo merge greu, întrucît Rebreanu, singurul înțelegător, e în Finlanda. Restul redacției e huligană.

D[oam]na Postelnicu mi-a vorbit de interesul D[umnea]v[oastră] de sănătatea mea; vă mulțumesc la toți din suflet. Cred că mai stau aici 8—10 zile în observație. Aștept din zi în zi apariția noului meu volum *T. Maiorescu și contemporanii lui* (I); voi lua măsuri, cînd voi fi întrucîtva restabilit, să-ți ajungă, un exemplar.

Cu salutările mele devotate,

E. LOVINESCU

1964. Cum a ajuns ea în posesia poetului? Lovinescu nu îi vorbise niciodată de acest demers. A. M. Sperber și soția sa fuseseră scoși, de Dinu Nicodin și de Ion Pillat, care continuaseră și pe alte căi, acțiunea începută de Lovinescu, din convoiul pregătit pentru deportare. După reîntoarcerea lui Sperber în cenaclu, criticul păstrează aceeași discreție; cu prilejul uneia dintre frecventele discuții „extraliterare“, încinse în cursul unei ședințe sburătoriste, Lovinescu, prudent față de provocările pe care le-ar fi putut produce unii dintre vizitatorii ocazionali, cunoscuți pentru simpatii legionare, încearcă să tempereze spiritele, schimbînd cursul discuției. Sperber îi mărturisește atunci lui Dinu Nicodin dezamăgirea sa față de procedeul amfitrionului, pe care îl considera lipsit de curaj, în comparație cu acțiunea celor doi scriitori, soldată cu salvarea vieții sale. Fără să-i spună un singur cuvînt, Dinu Nicodin îi aduce poetului peste cîteva zile, fotocopia scrisorii trimise de Lovinescu generalului Pălăngeanu.

IV

Domnului

I. Negoițescu,

pentru a o transmite D[omnu]lui
Victor IANCU[3]

12 Str. Mitropoliei Sibiu

E. LOVINESCU
Bul. Elisabeta 95 Bis
Sanatoriul Colentina. Șoseaua Ștefan cel mare 89
Clinica Dr. N. Lupu

Stimate domnule Iancu,

Abia azi iau un contact mai analitic cu scrisoarea colectivă ce mi-ați trimis, și care a apărut în „*Viața*" cu data de 13 Mai — Joi. Ea conține înainte de toate un omagiu personal, pentru care vă sunt recunoscător, deși nu sunt în stare de a ști dacă mi se cuvine integral sau deloc... Ceea ce importă e manifestul insuși. Mi se spune că în bună parte e redactat chiar de D[umnea]v[oastră][4]. Țin să vă felicit: e admirabil redactat și sub raportul stilistic și al atitudinii pline de curaj; între atîtea lașități, actul D[umnea]v[oastră] constituie un gest de probitate intelectuală ce vă face cinste în cel mai înalt grad. Sunt foarte fericit că această atitudine răspicată, dîrză, a ieșit tocmai din Ardeal, unde situația părea iremediabil pierdută. Manifestului i s-au făcut totuși diferite amendamente pentru a înfrunta furcile caudine ale cenzurii. Ele nu sunt esențiale. Vă rog să transmiteți tinerilor mei camarazi toată recunoștința mea. I-am telefonat și lui T. Vianu (care a suportat o foarte grea operație) să citească „*Viața*", pentru a se bucura de înjghebarea celei de a patra generații maioresciene a căror zori nu se presimt încă la noi... Nu cred să mai stau aici mai mult de 7—10 zile; icterul mi-a trecut, dar sunt într-un regim de observație asupra ficatului; e posibil ca să nu fie nevoie de intervenție chirurgicală. Peste cîteva zile apare noul meu volum *T. Maiorescu și contemporanii lui* — (vol. I) — îmi voi face o plăcere să vă trimit un volum de îndată ce voi [i]eși din sanatoriu. De altminteri adresa mea rămîne tot acasă — avînd comunicații zilnice cu locuința mea.

Iată ce aveam să vă spun pe scurt și să vă exprim încă odată mulțumirea mea pentru gestul public ce ați făcut — și pentru drumul ce ați apucat.

Al D[umnea]v[oastră] devotat
E. LOVINESCU

---

[3] Arhiva profesorului universitar Victor Iancu. Copia scrisorii ne-a fost comunicată prin bunăvoința lui Ion Negoițescu.

[4] Autorul textului — text semnat în deplină solidaritate de scriitorii sibieni — este identificat de Lovinescu de abia peste două săptămîni de la apariția *Manifestului*, în persoana lui Ion Negoițescu; la 28 mai 1943, Lovinescu îi scrie: « Sper că ai predat d[omnu]lui Victor Iancu scrisoarea mea. M-ai indus în eroare. M-ai făcut să cred că e autorul, singur, al *Manifestului* și i-am mulțumit ca atare. (De altminteri toată lumea crede aici același lucru) ». Confuzia, săvîrșită fără voie de Lovinescu, este lipsită însă de importanță: și din scrisorile ulterioare ale lui Lovinescu, și din întregul ecou al *Manifestului*, în presa vremii reiese însemnătatea pe care a avut-o pentru opinia publică în 1943 semnătura unui cadru didactic universitar pe un text orientat în mod programatic, împotriva politicii culturale oficiale.

FIȘĂ AUTOBIOGRAFICĂ

Timoteu CIPARIU*

NOTITIA BIOGRAFICA

Cipariu Timoteu; nascutu la 21 febr[uarie] st[il] v[echi] 1805, in Panade aprope de Blasiu, in Transilvania, dein parenti gr[eco-]catolici, familia preutiesca, de origine dupa mosi-stramosi dein P. in M.

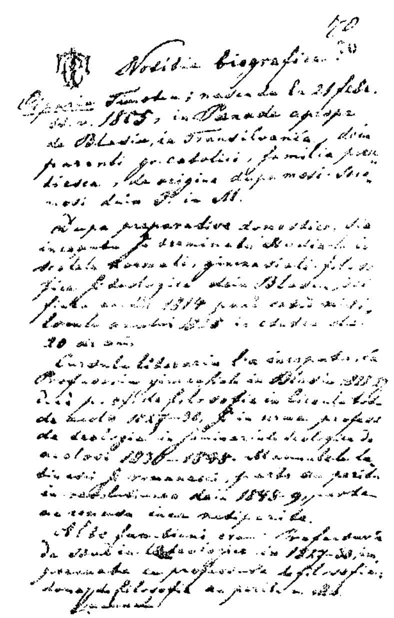
Dupa preparative domestice, s'a inceputu și terminatu studia-le in scolele normali, gimnasiali-filosofice și teologice dein Blasiu, de la finea anului 1814 pană catră midiloculu anului 1825 in etatea de 20 de ani.

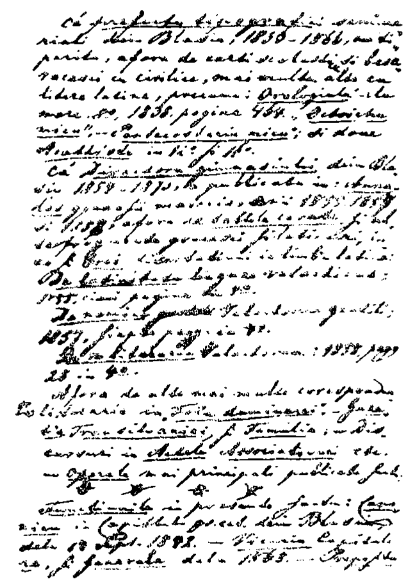
Cursulu literariu l'a început, ca Profesoriu gimnaziale in Blasiu 1825—[18]27; deci prof[esor] de filosofia in liceulu totu de acolo 1827—[18]30, și in urma profess[or] de teologia in seminariulu teologicu de acolosi 1830—1848. Manualele latinesci și romanesci, parte au peritu in revolutiunea dein 1848—[184]9, parte au ramasu inca netiparite.

Alte functiuni erau: Prefectura de studia-le teologice in 1827—[18]30, impreunata cu professura de filosofia; doua manuale de filosofia au peritu in m[anuscri]s.

Ca *prefectu [al] tipografiei* seminariali dein Blasiu, 1833—1866, a tiparitu, afara de carti scolastice si beserecesci cu cirilice, mai multe alte cu litere latine, precumu: *Orologiulu celu mare,* [in] 8⁰, 1835, pagine 464; *Octoichu micu;* — *Pentecostariu micu;* si doua *Acathiste* in 12⁰ și [in] 16⁰.

Ca *directoru [al] gimnasiului* dein Blasiu 1854—1873, a publicatu in: *Annales gymnasii maioris,* anii 1855.1857 si 1858, afara de *tablele cerate* și alte fragmente grecesci și latinesci, inca și trei disertatiuni in limba latina:

---

* Printre cei ce au răspuns la cererea Academiei de a prezenta scurte note biografice a fost și Timoteu Cipariu. El n-a completat însă formularul trimis de Academie, ci și-a scris *Notița biografică* pe o hîrtie ce purta în vignetă inițialele numelui său. Originalul, în Arhiva Academiei Române, mapa A-7-1879. În transcriere, s-au conservat formele de limbă și de ortografie specifice.

Petre POPESCU-GOGAN

De latinitate linguae valachicae; 1855, cinci pagine in 4⁰.

De nomine Valachorum gentili; 1857, șiepte pagg. in 4⁰.

De re literaria Valachorum; 1858, pagg. 25 in 4⁰.

Afara de alte mai multe corespondentie literarie in *„Foia Duminecei"*, — *„Gazeta Transilvaniei"*, și *„Familia"*;—Discursuri in *Actele Associatiunei* etc.

— Operele mai principali publicate suntu:

SCRIPTE PERIODICE:

„Organulu luminarei", gazeta beserecesca, politica și literaria, fol[io], Blasiu, Nr. 1—LXX; 4 ian[uarie] 1847; — 28 apr[ilie] 1848, cu suplemente, pagg. 398.

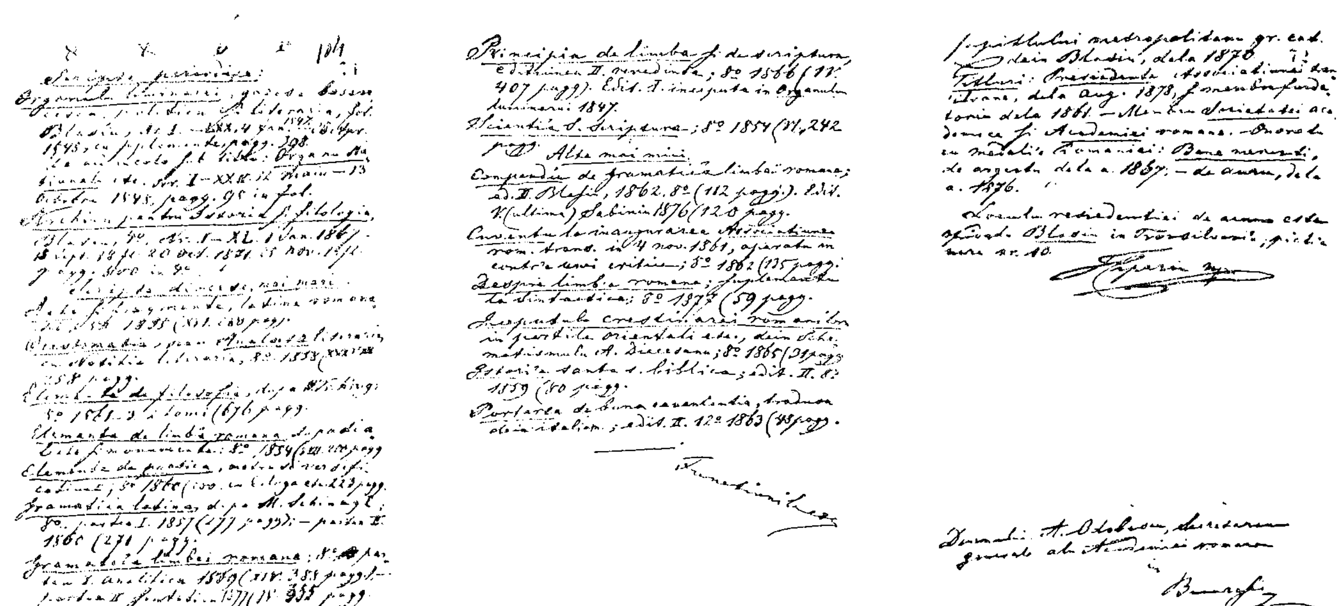
De aci incolo sub titlu: *Organu Natiunale* etc. Nr. I—XXII, 12 maiu — 13 octobre 1848, pagg. 98 in fol[io].

Archivu pentru Istoria și filologia, Blasiu, [in] 4⁰, Nr. I—XL. 1 ian[uarie] 1867 — 15 sept[embrie] 1870; 20 oct[ombrie] 1871—25 no[iembrie] 1872, pagg. 800 in 4⁰.

SCRIPTE DIVERSE, MAI MARI:

Acte și fragmente, latine romanesci, [in] 8⁰ 1855 (XVI, 280 pagg.)

Crestomatia seau *Analecte literarie*, cu Notitia literaria, [in] 8⁰, 1858 (XXXVIII, 258 pagg.)

Elemente de filosofia, dupa W. Tr. Krug; [in] 8⁰ 1861—[186]3. 2 tom[ur]i (676 pagg.)

Elemente de limba romana, dupa dialecte și monumente; [in] 8⁰, 1854 (VIII, 200 pagg.)

Elemente de poetica, metru si versificatiune; [in] 8⁰, 1860 (200 [pag.], cu *Ecloga* etc., 223 pagg.)

Gramatica latina, dupa M. Schinagl; [in] 8⁰, partea I, 1857 (277 pagg.); — partea [a] II[-a] 1860 (271 pagg.)

Gramateca limbei romane; [in] 8⁰, partea I, *Analitica*, 1869 (XIV, 388 pagg.), — partea [a] II[-a], *Sintetica*, 1877 (IV, 355 pagg.).

Principia de limba și de scriptura; editiunea [a] II[-a] revediuta; [in] 8⁰, 1866 (IV, 407 pagg.). Edit[iunea] I, inceputa in „*Organulu luminarei*", 1847.

Scientia S. Scripture; [in] 8⁰, 1854 (VI, 242 pagg.).

ALTE MAI MICI:

Compendiu de gramatica limbei romane; ed[itiunea a] III[-a], Blasiu, 1862, [in] 8⁰ (112 pagg.) Edit[iunea] V[-a] (ultima), Sabiniu, 1876 (120 pagg.).

Cuventu la inaugurarea Associatiunei rom[âne] trans[ilvane], in 4 no[iembrie] 1861, aparatu in contra unei critice; [in] 8⁰, 1862 (135 pagg.)

Despre limba romana; suplementu la *Sintactica*; [in] 8⁰, 1877 (59 pagg.)

Inceputulu crestinarei romanilor in partile orientali etc., dein Schematismulu A. Diecesanu; [in] 8⁰ 1865 (31 pagg.)

Istoria Santa s. biblica; edit[iunea a] II[-a], [in] 8⁰, 1859 (80 pagg.)

Portarea de buna cuvententia, tradusa dein italian[ă], edit[iunea a] II[-a], [in] 12⁰, 1863 (48 pagg.).

FUNCTIUNILE IN PRESENTE SUNTU:

Canonicu in capitlulu gr[eco-]cat[olic] dein Blasiu, dela 14 sept[embrie] 1842. — *Vicariu capitulare*, și *generale* dela 1868. — *Prepositu* capitlului metropolitanu gr[eco-] cat[olic] dein Blasiu, dela 1870.

TITLURI:

Presiedente Associatiunei transilvane, dela aug[ust] 1878; și membru fundatoriu, dela 1861. — Membru *Societatei* academice și *Academiei* romane. Onoratu cu medalia Romaniei: *Bene merenti*, de argentu dela a[nul] 1867; — de auru, de la a[nul] 1876.

Loculu resiedentiei de acumu este: Opidulu Blasiu in Transilvania; piatia mare nr. 10.

(ss) T. Cipariu

Domnului A. Odobescu, Secretariu generale alu Academiei romane in Bucuresci.

Cu atâta admirație
se 'nfeşte de Maestrul
[illegible] ştara şi atât de
[illegible] anim, — că numele
lui devine simbol. —

Tian Arhip

Alexandru VLAHUȚĂ

POEME ÎNTR-UN ALBUM TÎRGOVIȘTEAN DE «SUVENIRURI»

DIN BIOGRAFIA LUI A. VLAHUȚĂ ȘTIM DESPRE O CĂSĂTORIE timpurie și de scurtă durată a poetului la Bîrlad.

În 1879, oficial despărțit sau nu, îl aflăm institutor prin concurs, apoi profesor de limba franceză și de limba română la Gimnaziul „Vacărescu" din Tîrgoviște, unde cunoaște pe cele patru domnișoare Grecescu și pe fratele lor Christu; le frecventează, așa cum dovedește prima datare dintr-un album de « suveniruri » — 25 decembrie 1879 — care a aparținut inițial Matildei Grecescu, profesoară de piano și de limbi străine într-un pension de fete, condus de mama sa.

Poetul bîrlădean se îndrăgostește de Matilda fulgerător și o consideră logodnica sa, pînă în 1883, cînd aceasta moare, îndurerîndu-l pe Vlahuță, care i-a dedicat, se pare, elegia Dormi în pace.

Curînd însă, a doua soră a lui Christu Grecescu, prieten prin care probabil s-a introdus în această familie, Elena sau Lina, devine posesoarea albumului de « suveniruri » și muza inspiratoare a poetului. Dar... Elena-Lina preferă pe Nicu Cantuniari, fost coleg al poetului Vlahuță la Bîrlad și profesor acum la Tîrgoviște.

Îndrăgostitul se resemnează și păstrează legăturile cu tinerii căsătoriți și mai ales cu fratele Elenei, Christu Grecescu, de care nu s-a îndepărtat niciodată.

Albumul a fost păstrat de fiul Elenei, G. Cantuniari, care ni l-a pus la dispoziție.

La centenarul nașterii lui A. Vlahuță am publicat din el poezia satirică, scrisă în 1880, Cîrmacii, apoi cîteva cugetări și poezia foarte lungă, Umbra mea dusă departe.

Este timpul ca, la peste nouă decenii de la scrierea lor, să dăm luminii tiparului și celelalte încercări poetice ale tînărului A. Vlahuță, scrise îngrijit în albumul celor două surori Grecescu și semnate cu inițialele numelui său: A. V. De asemenea, alăturăm acestor poezii, care în parte i-au fost dedicate, carta de vizită a Matildei Grecescu, avînd pe verso un catren copiat sau poate chiar creat de ea — document olograf — al dialogului poetic întreținut în această perioadă de cei doi tineri.

Emilia Șt. MILICESCU

[mi-au spus ochii tăi de înger ...]

Domnişoarei [...]

Mi-au spus ochii tăi de înger cum sunt razele de soare,
Gura ta cum este roza pîn-a nu se face floare,
Rîsul tău cum rîd copiii, cînd văd îngerași în vis.
Ah! iubirea ta mi-ar spune cum a fost în paradis...
. . . .

Eva, p[i]erzînd raiul, zis-a lui Adam: «Nu-ţi pară rău,
Căci un rai cu mult mài dulce vei găsi la sînul meu».
Raiul dulce-aş vrea să-l caut, ca Adam l-al Evei sîn...
Evo, lasă-mă ca ţie, ţie, vecinic să mă-nchin...

Să respir în loc de aer calda, dulcea ta suflare,
În tot locul să-ţi fiu umbră, s-aştern flori p-a ta cărare,
Cu-ale lunei plete blonde să-ţi fac leagăn de dormit,
Un altar să am în tine... Să mă-nchin necontenit.

A. V. 25 decembrie 1879[.]

te rog nu-mi zîmbi

Mathilda Grecescu

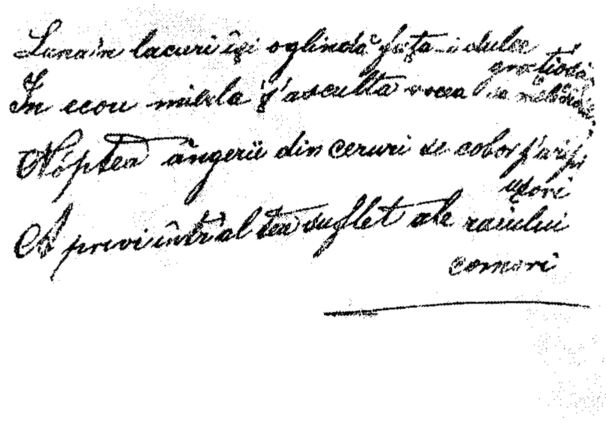
Sum [sic] tînăr. Dar soarta făcut-a din mine
Un rob al durerei, în veci plîngător
Şi zilele mele de viscole-s pline.
Sum prea tînăr încă şi n-aş vrea să mor.
Iubesc. Dar o mînă în rele vrăjită
Săpat-a speranţa din inima mea.
Şi viaţa-mi de-atuncea, ca creanga-nvelită
În ţurţuri de gheaţă pe iarna cea grea,
Bătută de vînturi se clatină[-]a moarte
Şi-n plînsete tainici se vaită mereu.
Ah! aspră-i voinţa teribilei soarte
Şi ceru-i ca iadul... E crud Dumnezeu...
....

Din ochii-ţi de înger o razià[sic]-nfocată
Lăsat-ai asupră-mi... Ce nu m-a durut!
Deschis-ai o rană de mult astupată.
Uitasem de dînsa, credeam c-a trecut.
Pe frageda-ţi buză văzut-am o dată
Reflecte din ceruri, surîs îngeresc,
Şi inima-mi stoarsă de simţuri, secată,
Păru că-mi şopteşte: «Aş vrea să iubesc!»

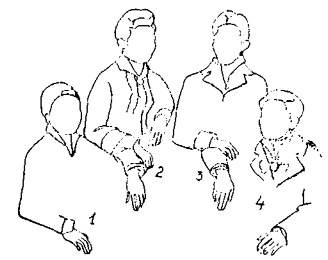
Dar vai! Disperarea o ţine-încleştată
Şi vecinic îi strigă: «Tu nu poţi iubi!»
Mă face să tremur privirea-nfocată
Şi glasul tău dulce... Te rog nu-mi zîmbi.

A.V. 1879 [.]

[Cu alt scris, probabil al inspiratoarei, se conchide:] 'ţi face rău.

Carta de vizită a Matildei Grecescu, logodnica tîrgoviştează a lui A. Vlahuţă.

Cele patru fete Grecescu; prima din dreapta — Elena, a treia — Matilda.

[foaie albă, aş dori...]

Foaie albă, aş dori
Ca să fiu în locul tău,
Însă viu, să pot simţi...
— Pentru ce? — Ştiu numai eu!

A. V. 1880 ianuarie 1 [.]

aş vrea să fiu gînd

Gîndirea-mi uşoară
Nu zboară
Decît l-al tău sîn
Ş-acolo-nşelată
Se-mbată
De-un farmec divin.

Ah! ea-i fericită,
Lipită
De sînu-ţi plăpînd;
Iar inima-mi plînge,
Se stînge...
Aş vrea să fiu gînd.

A. V. (iluziunea)
Tîrgoviştea, 6 fevruar 1880 [.]

A. Vlahuță în 1882.

[foaie albă, dac-ar fi...]

Foaie albă, dac-ar fi
Dulcea Lină-n locul tău,
În a ei inim-aș scri
Tot ce-a scris ea-n p[i]eptul meu[.]

A. V.
Ț. V. 1880, f[ebruarie] 12[.]

* * *

Dar nu e. Ș-atît de multe
Simt în p[i]eptu-mi de ea scris
Că de-ar vrea să mă asculte
N-aș mai termina de zis[.]

A. V.
Ț. V. 1880, f[ebruarie] 12 (seara)[.]

omul zeu

Lut însufleţit de raza vecinicei dumnezeiri,
Aluat în care cerul cu pămîntu-i plămădit,
Tainică verigă care leagă cele două firi:
Vecinicia de-o clipire, infinitul de finit.

Verme tăvălit în tină care muşti din cer cu dinţii,
Urieş semeţ pe care o suflare te doboară,
Tu, a cărei mînă scurmă măruntaiele ştiinţii,
Şi a cărei cugetare ia nimicul drept comoară!

În zadar încerci a rupe pînza care te desparte
De enigma nepătrunsă: Ce a fost? *şi* Ce va fi?
Cartea facerei e noapte, iară cealaltă carte
Nu e scrisă, sau de-i scrisă, nu e dat a o citi.

Ai în faţă şi la spate două semne de-ntrebare.
Tu-ţi trudeşti, sărmane, mintea ca să afli vrun răspuns,
Dai cu sfredelul în aer, caţi un strop p[i]erdut în mare,
Cerci zadarnică cercare în noianul nepătruns.

Şi cînd mintea ta zdrobită de nebuna-i alergare
Abia poate să mai iasă din a vremei adîncime
Şi cînd vezi că ziditorul n-a lăsat un drum pe care
Să se urce micul verme pîn' la a lui înălţare,

Tu turbezi, nesocotite, și în oarba ta mînie,
Strigi: «O nu! Dumnezeirea nu e decît o părere,
O nălucă născocită de-a norodului prostie.
Creatorul e natura. Ea e singura putere...

Verme, haos, ceruri, rîdeți! Microscopica furnică,
Spînzurată de-o lunetă, vă pătrunde, vă strivește!
Ea măsoară infinitul, întunericul despică,
Înaintea creaturei, creator, te umilește!»

A. V.
Tîrgoviște, 12 febr[uarie] [1881].

proză

teatru

poezie

Panait ISTRATI

DESTINUL UNUI MANUSCRIS NETERMINAT

PRINTRE MANUSCRISELE INEDITE ALE LUI PANAIT Istrati, se află și povestirea autobiografică În Docurile Brăilei, *care trebuia să inaugureze un nou ciclu:* Căutătorii de credință. *Manuscrisul, în limba franceză, conține 76 de pagini și a fost scris la Colmar, în iunie 1929. Povestirea* În Docurile Brăilei *nu a fost terminată de autor, din care a scris doar șase capitole și nici nu a mai fost continuată sau reluată în vreuna din scrierile sale de mai tîrziu.*

Înainte de-a vorbi despre conținutul acestei povestiri, — este bine ca cititorul să cunoască atît împrejurările care l-au determinat pe Panait Istrati s-o scrie, cît și ce rol atribuia acestui nou ciclu în contextul operei sale.

nul 1929 a fost deosebit de sbuciumat pentru scriitorul român. Confruntările avute cu Romain Rolland și chiar disputele în jurul cărții Vers l'autre flamme *il zdruncinaseră atît de mult, încît ia hotărîrea să renunțe la scris. „Nu mai public nimic, frate Ioane, — se mărturisea într-o scrisoare* [1] *— nici bunul, nici răul. Eu nu fac parte — cum zici tu însuți — dintre acei lingăi literari, pe care îi hrănește burghezia și care pot s-o scalde. Eu, ca înecatul: ori mă încleștez de un om, ori îi dau cu parul în cap. Și crede-mă, frate, am învățat și am înțeles și eu ceva...*

În iunie 1929, Panait Istrati a făcut a doua vizită din viața sa, la Villeneuve. El a fost oaspetele lui Romain Rolland, timp de o săptămînă, cu care ocazie i-a citit și 200 de pagini din noua sa lucrare: „Cînd le-am arătat lui Romain Rolland (...) s-a luat bietul om cu mîinile de cap și fugea prin toată casa". Se întoarce de la Villeneuve, cu hotărîrea de a abandona cartea. „În privința asta — spunea în aceeași scrisoare — am murit". Iar despre prietenii care îi făceau „morală", răspunde: „ar trebui să-mi dovedească că viața le-a dat lor ce mi-a dat mie, și că și-au păstrat glava la locul ei, așa cum mi-am păstrat-o eu — apoi să vie să se pună pe scaun în fața mea".

Îndreptățită sau nu, descumpănirea sa sufletească a existat, deci, la cea mai înaltă tensiune. Dovadă, însăși căutarea sa disperată de-a se refugia undeva, ca să „uite de cele rele (...) și în același timp, să mă

---

[1] Scrisoare către Ioan Stanesco, 21 iunie 1929, ora 2 noaptea.

regăsesc și eu o clipă singur". Părăsește Parisul, deoarece îi era imposibil „de-a lucra în acest oraș, unde tot felul de oameni îți pică pe cap". Și alege, la întoarcerea de la Montana, orașul Colmar. Aici, însă, la frămîntările sufletești se adaugă și suferința fizică. „Din nopțile cu ploi, de pe vremea cînd mă fugăreau sticleții la Alexandria, mi-a rămas ca amintire o pustie de sciatique, *să ferească sfîntul pe toți prietenii noștri, un junghi ce te înțeapă cam între 10 și 20 de secunde de interval, ba în pulpă, ba în gambă, ba în fese, — se mută de colo-colo, și așa ziua și noaptea, timp de-o săptămînă, de-ți vine să dai cu cuțitul în tine. E azi, a cincea zi de cînd nu dorm și am halit vre-o sută de pastile de Nopirină".*

Dar, biruindu-și uraganul sufletesc și canonul sciaticei, revine la scris și, în zece zile, umple „76 de pagini mari din Les Chercheurs de Foi, I volume: Dans les Docks de Braïla (...) *prima piatră a unei noi serii, unde n-o să mai fie „artă pură" (...), nici artă deloc chiar, ci un fel de spovedanie din topor, o zăpăceală de om care a înemerit în viață ca Ieremia cu oiștea-n gard".*

Așa s-a născut manuscrisul În Docurile Brăilei, *care vede acum lumina tiparului. Interesant de reținut, că Panait Istrati s-a grăbit să-l informeze pe Romain Rolland asupra „noii serii" din opera sa, dîndu-i lămuriri complimentare: „În cîteva zile, trebuie să încep partea capitală a operei mele (5—6 volume) și pe care sper s-o duc la bun sfîrșit în 3—4 ani. Această parte nu este aceea care trebuia să urmeze la* Mihail, *sau mai bine zis ea va fi, dar va avea mari modificări. În ea va fi vorba de acea* umilă omenire de credință, *în care am crezut (...) și care este redusă doar la cîțiva* „căutători de credință". *În continuare, Panait Istrati îl anunță pe scriitorul francez că „noua serie" va purta titlul* Les Chercheurs de Foi, *întrebîndu-l totdeodată dacă în franțuzește n-ar fi mai corect* „de croyance", *în românește neexistînd decît o singură formă* „căutătorii de credință"[2].

Despre povestirea În Docurile Brăilei *nu se pot face ample aprecieri, mai întîi fiindcă este neterminată. Poate fi, totuși, considerată ca un document evocator al Brăilei muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. În cele șase capitole ale povestirii, Adrian Zografi — alias Panait Istrati — începe să-și depene anii de ucenicie în atelierele Docurilor, prilej de-a reconstitui climatul social al acelor vremi, obiceiuri, mentalități, unele întîmplări din viața familiei sale. Cunoaștem, astfel, unele aspecte sumbre ale exploatării patronale: muncitori luptîndu-se cu cuțitul pentru agonisirea pîinii zilnice, primele începuturi de împotrivire (greva hamalilor), de luptă încă dezorganizată, ca și unele amănunte ale vieții de fiece zi, disputată de mentalități înapoiate și promiscuități. Și dacă omul, hăituit de exploatatori, se comporta uneori anapoda, autorul se grăbește să sublinieze că răul se datora exclusiv orînduirii sociale care îl degradase, transformîndu-i viața într-o cocină, în ocnă perpetuă. Desigur, unele aspecte sînt puțin îngroșate; lucrarea nefiind terminată, nu se pot trage concluzii asupra intențiilor scriitorului.*

În această direcție, merită a fi relevat că, patru ani mai tîrziu, Panait Istrati scrie Casa Thuringer, *inaugurînd noua serie: „Viața lui Adrian Zografi". El nu reia nici una din paginile scrise în 1929, deși prin conținut, este vorba tot de lupta muncitorilor brăileni împotriva patronilor, arătînd-o însă, aici, în contextul unor acțiuni politice organizate, menite a le dezvolta conștiința de clasă.*

Dar și așa — incomplet — manuscrisul În Docurile Brăilei *se înscrie cu contribuții valoroase în biografia scriitoricească a lui Panait Istrati. Pe-alocuri, el face unele notații, care explică atașamentul său față de „clasa săracilor", de solidarizare cu ea „fiindcă aceeași soartă ne paște", ca și hotărîrea de a lupta — încă de la 14 ani — pentru o omenire eliberată de exploatare, de cruzime și neștiință, de egoism. „Eram însetat după dreptate și mi-aș fi dat bucuros jumătate din viață, nu pentru distrugerea elevatoarelor, ci pentru a fi pusă în slujba omenirii (...) Sînt convins că ceasul dreptății va sosi pe pămînt, în ziua în care majoritatea oamenilor se va interesa de soarta celui în suferință. Eu mă și socoteam, ca aparținînd neînsemnatei minorități care dovedea acest interes."*

Profesiune de credință, pe care opera lui Panait Istrati o pledează, în întregul ei, în fața posterității...

Alexandru TALEX

---

[2] Scrisoare către Romain Rolland, Viena, 2 noiembrie 1929.

Panait Istrati

Les Chercheurs de Foi

×

Dans les docks de Braïla

Les Editions Rieder*

Ce jour d'été 1898, — quand je décidai de m'engager comme apprenti aux ateliers mécaniques des doks de Braïla, — un gros chagrin venait de frapper ma pauvre mère : notre vache Doumana *était morte tragiquement, tuée par le couteau d'un guérisseur populaire qui voulait simplement la saigner.*

La veille au soir, Doumana *rentrait du pâturage bien triste. Ma mère ne s'en inquiéta pas outre mesure :*

— Oui, je suis fautive, j'ai vendu ton veau, fit-elle, lui caressant le front. Mais tu en auras bientôt un autre. Regarde ton ventre !

Elle lui tapota le ventre, que la bête se mit à considérer avec de beaux yeux humides. Ce fut tout, ce soir-là. Nous allâmes nous coucher tôt, comme d'habitude, car ma mère luttait durement avec ses exténuantes journées de blanchisseuse. Toutefois, avant de s'endormir, elle parla encore de la vache.

— Pourvue qu'elle ne soit pas malade . . Mon Dieu, elle est toute jeune à peine son troisième veau. Et quel lait ! Je pourrais en vendre dix fois plus. C'est là notre seul moyen de tenir . . . Tu dors, Adrien ?

Je ne dormais pas, mais je ne pensais plus à Doumana. Je pensais à monsieur Nicolau, l'administrateur des Docks, chez qui ma mère travaillait une semaine par mois. Ce n'était pas une « bonne maison » : famille nombreuse, beaucoup de linge, avarice sordide. De cette « maison », ma mère ne rapportait rien, le soir : pas un morceau de bois, ou de savon, pas un brin de farine, ni le moindre chiffon. Deux francs, pour une journée de quatorze heures, et une nourriture médiocre, — alors que de « chez les Juifs », elle rentrait pleins les bras : — « Prends, pauvre Zoïtza, ça, et ça, et ça ; tu as un fils, et pas de mari ».

Mais, un jour que je me trouvais chez « Monsieur l'Administrateur », celui-ci daigna me questionner sur ce que j'allais « devenir », et aussitôt ma mère vint lui raconter, du fond de ses entrailles, combien nous étions misérables, — ce qui me fit de la peine, car on ne doit pas être à ce point sincère avec les égoïstes. Néanmoins, monsieur Nicolau, avait dit :

— Faites-moi une demande d'engagement comme apprenti aux ateliers mécaniques. Je l'approuverai. Et le petit se fera un avenir.

Un avenir ! Et dans les Docks ! Depuis que les Allemands avaient doté Braïla de ces vastes installations techniques, on n'aurait trouvé une seule famille de misérables, à cent lieues à la ronde, qui ne se fût bousculée pour y placer se progéniture. Aussi, ma mère

* Transcrierea şi colaţionarea manuscrisului de Alexandru Talex.

PANAIT ISTRATI

CĂUTĂTORII DE CREDINȚĂ

ÎN DOCURILE BRĂILEI

În acea zi de vară a anului 1898 — cînd m-am hotărît să intru ucenic la atelierele mecanice din Docurile Brăilei — biata mea mamă fu lovită de o mare supărare: vaca noastră, Dumana, murise în chip tragic, de cuțitul unui vraci care încercase să-i ia sînge.

În seara din ajun, Dumana se înapoiase de pe islaz, cam tristă. Mama nu se neliniști peste măsură. Îi spuse, mîngîind-o pe frunte:

— Da! Mă simt vinovată! Ți-am vîndut vițelul. Dar, în curînd, o să ai altul. Ia te uită ce burtă ai!

Și-i pipăi burta, în timp ce vaca o privea cu frumoșii săi ochi umezi. Asta fu totul în seara aceea. Apoi, ne-am dus, ca deobicei, îndată la culcare, deoarece mama se lupta din greu cu istovitoarele sale zile de spălătoreasă. Înainte să adoarmă, aduse iarăși vorba despre vacă:

— Numai să nu fie bolnavă... Doamne, e atît de tînără. Abia la al treilea vițel. Și ce lapte! Aș putea vinde, de zece ori mai mult. E singurul nostru mijloc de-a ne întreține... Ai adormit, Adriene?

Nu dormeam. Dar, nici la Dumana nu mă gîndeam. Mintea îmi era la domnul Nicolau, administratorul Docurilor. Mama muncea la el, lunar, cîte o săptămînă. Nu era o „casă bună“: familie numeroasă, rufărie multă, zgîrcenie dezgustătoare. De la această „casă“, mama se întorcea seara, cu mîna goală: nici măcar o surcea sau o bucățică de săpun, nici un pic de făină, nici cel mai mic petec de pînză. Doi lei pentru o zi de trudă, timp de patrusprezece ore, cu o hrană ca vai de lume, — în timp ce „de la ovrei“, mama venea acasă cu brațele pline:

— Ia, biată Joițo, ia și asta și ailaltă. Ai un copil și ești fără bărbat!

Într-o zi, pe cînd mă aflam la „domnul Administrator“, acesta catadixi să mă întrebe „ce-o să devin“. Îndată mama îi povesti, din rărunchi, cît eram de săraci, — ceea ce mă întristă, deoarece nu trebuie să fii sincer cu oamenii egoiști. Totuși, domnul Nicolau îi spuse:

— Fă-mi o cerere de angajare ca ucenic la atelierele mecanice. O s-o aprob. Și micuțul o să-și facă un viitor.

Un viitor! În docuri! De cînd germanii înzestraseră Brăila cu aceste mari instalații tehnice, n-ai fi găsit o singură familie nevoiașă, pe o rază de zece leghe, care să nu se

se précipita sur les grosses mains de « Monsieur l'Administrateur » et les lui baisa, les larmes aux yeux :

— Que le Seigneur vous donne selon vos pensées !

Oui : « que le Seigneur vous donne » . . . Et que le diable vous emporte ! avais-je ajouté dans ma tête, car, à mes quatorze ans, je connaissais les Docks mieux que ma mère. L' « avenir » de ceux qui s'appelaient Adrien et qui avaient une mère blanchisseuse, je le connaissais également, qu'ils se fussent engagés aux Docks ou ailleurs. Il ne fallait pas être grand philosophe pour pouvoir apprécier à sa juste valeur cet avenir-là : il était sous les yeux de chacun et parlait avec éloquence. Je n'en raffolais nullement. Vous m'en donnerez raison tout à l'heure.

N'empêche, ma mère en bavait. Et comme j'étais, ce soir-là, en proie à de tristes présentiments, je me disais que si nous perdions notre vache, la seule façon de remonter ma mère, c'était de lui faire la joie de m'engager aux Docks, y rester quatre ans, en sortir « mécanicien » et toucher à un avenir de 90 francs par mois, date à laquelle une épouse et sa prodigieuse fécondité vous attendent au tournant pour vous couvrir de baisers, de dettes et de merde. C'était, là, le meilleur avenir, car il y en avait un autre : celui de laisser, dans les fameuses « bandes » et « roues dentées », un bras, une jambe, les deux en même temps ou la peau toute entière, à l'exemple de tant de malheureux qui s'y faisaient journellement broyer comme des mouches, car nous sommes un peuple qui s'y connait aux machines autant que votre bottier s'y connait à la pharmacie.

Je pensais à tout cela, pendant que la nuit estivale réveillait les grenouilles et que les gamins de toute la banlieue grillaient des épis de maïs vert, dont la bonne odeur m'arrivait par nos fenêtres ouvertes.

*

Le lendemain, à quatre heure du matin, nous courions à l'étable. Doumana *avait un ventre gros comme un tonneau et se tenait à peine debout. Ma mère remplit la cour de ses cris désespérés. Il y eut vite un rassemblement de co-locataires lesquels n'eurent qu'un mot :*

— Il faut la piquer !

Et pour la piquer, naturellement, un seul nom sur toutes les lèvres : « père Todirika ».

— Il est adroit comme un singe. Pourvue qu'il ne soit pas ivre !

Certes, père Todirika était, en la matière, l'homme le plus habile, seulement, il ne dessoûlait jamais, depuis dix ans qu'il avait vu sa fille tomber sous le poignard d'un amoureux. On le lui pardonnait. Ma mère le lui pardonna aussi. Car il vint ivre, piqua la bête, juste dans le veau qu'elle portait déjà gros de six mois, et la tua net. Il s'en est même fallu de peu qu'il ne tuât ma mère en même temps que Doumana, *vu que la pauvre femme, par pitié, serrait à sa poitrine la tête de la vache, au moment où l'autre lui enfonçait le couteau. Il y eut un terrible rugissement, et voilà ma mère projetée hors de l'étable.*

Les femmes qui assistèrent à cette scène, pleurèrent notre malheur et maudirent père Todirika, malgré son excuse, puis, chacun vagua à ses affaires. Ce jour-là, ma mère fut en retard pour son travail, ce qui ne lui arrivait jamais. Quant à moi, j'allai à travers champs, me remémorer les circonstances qui m'avaient valu Doumana.

Cette belle bête était à moi. Je le tenais de ma grand'mère maternelle, qui me l'avait donnée de pomănă [1]. *On ne donne pas* de pomănă *à ses parents, mais, pour une fois, ma grand'mère en fit exception, sachant que j'étais le plus pauvre de tous ses petits-fils. Et après avoir paré, comme pour la noce,* Doumana *et son premier veau, elle leur donna trois fois le tour avec le pot à encens, puis, elle me les remit par le licou, en disant :*

— Tiens, mon petit Adrien : que ce soit pour l'âme des enfants qui meurent, faute de lait.

Cette émouvante cérémonie avait eu lieu dans le cadre rustique de l'ancien Baldovinesti, avant que son propriétaire, le boyard Alexandre Souliotti, se fût mis en tête d'en chasser

[1] Aumône religieuse.

fi înghesuit spre a-și plasa plodul, acolo. Așa că mama se repezi la mîinile butucănoase ale „domnului Administrator“ și i le sărută, cu lacrămile în ochi:

— Să vă răsplătească Dumnezeu, după inimă!

Da, „Dumnezeu să vă răsplătească“... Și să vă ia dracul, adăogasem în gînd, deoarece, la cei patrusprezece ani ai mei, cunoșteam Docurile mai bine decît mama. Cunoșteam, de asemenea, și „viitorul“ tuturor acelora cari se chemau Adrian și aveau o mamă spălătoreasă, — fie că fuseseră angajați în Docuri sau aiurea.

Nu trebuia să fii mare filozof, ca să-ți dai seama cîte parale făcea acest „viitor“. Se afla la nasul fiecăruia dintre noi și ne vorbea convingător. De aceea, nici nu mă înnebuneam după el. Îmi veți da dreptate numaidecît.

Mama plutea în nori. Și cum în seara aceea, mă aflam în prada unor negre presimțiri, îmi spuneam că dacă o fi să pierdem vaca, singura cale de-a îmbărbăta pe mama era să-i fac bucuria de a mă angaja în Docuri. Să rămîn acolo patru ani, să ies „mecanic“ și să cîștig de-atunci încolo 90 de lei, pe lună. Și odată cu ei, o nevastă-ie-puroaică, care te așteaptă la colț, ca să te acopere cu sărutări, datorii și rahat. Acesta era cel mai bun viitor, fiindcă se mai afla și un altul: acela de a-ți lăsa pe faimoasele „benzi“ și „roți dințate“ un braț, un picior sau pe-amîndouă în același timp, dacă nu chiar toată pielea — ca atîția nenorociți, zilnic striviți ca muștele, din cauză că sîntem un popor care se pricepe la mașini, tot atît cît un cizmar la farmacie.

Mă gîndeam la toate acestea, în timp ce afară, noaptea de vară trezea broaștele din somn, iar ștrengarii din mahala coceau porumb de lapte, al cărui miros plăcut năvălea prin ferestrele larg deschise.

*

A doua zi, pe la patru dimineața, alergarăm la grajd. Dumana avea burta umflată, ca un butoi și abia se mai ținea pe picioare. Mama sculă curtea cu țipetele-i disperate. Îndată, chiriașii se adunară buluc, rostind în cor:

— Trebuie înțepată!

Și ca s-o înțepe, desigur, un singur nume pe buzele tuturor: moș Tudirică.

— E priceput fără pereche. Numai să nu fie beat!

Desigur, moș Tudirică era omul cel mai priceput în meserie, numai că nu se mai trezea din beție de-acum zece ani, cînd își văzuse fata fulgerată de cuțitul unui amant. Din cauza asta, i se trecea cu vederea. Mama, la rîndul ei, îl ierta. Veni beat, înțepă vita tocmai în vițelul ce avea în burtă — mare de șase luni — și o omorî. Fu cît pe-aci s-o omoare și pe mama, odată cu Dumana. De milă, biata femeie strîngea la piept capul vacii, în clipa cînd celălalt îi înfigea cuțitul. Un răget înfiorător și iat-o pe mama asvîrlită afară din grajd.

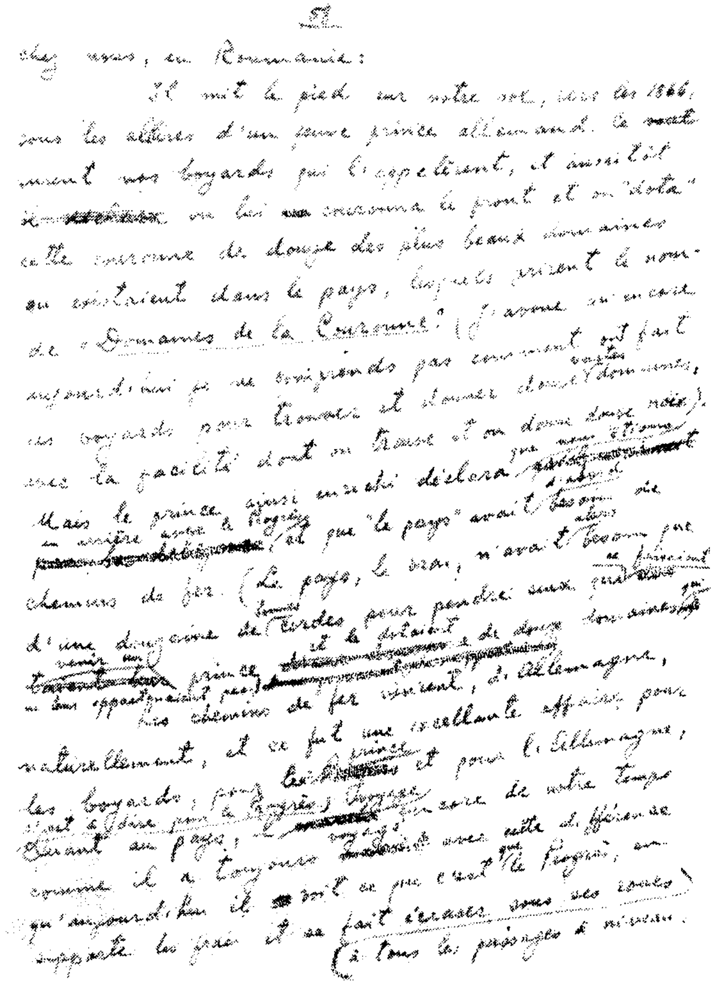
Femeile, martore la scenă, ne căinară pentru nenorocire, blestemîndu-l pe moș Tudirică, în ciuda dezvinovățirilor. Apoi, fiecare își văzu de ale sale. În ziua aceea, mama întîrzie ca niciodată de la muncă. Cît despre mine, o luai razna pe cîmp, pentru a retrăi împrejurările în care o căpătasem pe Dumana.

Această vită frumoasă fusese a mea. O aveam de la bunica dinspre mama, care mi-o dase de pomană.

Nu se dă de pomană la rude. Dar bunica se abătu, o singură dată de la regulă, știind că eram cel mai sărac dintre toți nepoții ei. După ce găti vaca și primul ei vițel, ca pentru nuntă, îi tămîie de trei ori, apoi mi-i dădu de funie, spunîndu-mi:

— Ia-le, micul meu Adrian. Să fie de sufletul copiilor, răposați din lipsă de lapte.

Această ceremonie înduioșătoare avusese loc în cadrul rustic al bătrînului Baldovinești, înainte ca proprietarul său — boierul Alexandru Suliotti — să-și pună în gînd

51
chez nous, en Roumanie:
Il mit le pied sur notre sol, vers les 1866, sous les allures d'un pauvre prince allemand.
nos boyards qui l'appelèrent, et aussitôt
on lui couronna le front et on "dota"
cette couronne de douze des plus beaux domaines
qui existaient dans le pays, lesquels prirent le nom
de « Domaines de la Couronne ». (J'avoue qu'encore
aujourd'hui je ne comprends pas comment ont fait
nos boyards pour trouver et donner douze domaines,
avec la facilité dont on trouve et on donne douze noix).
Mais le prince
que "le pays" avait besoin de
chemins de fer. (Le pays, le vrai, n'avait besoin que

Panait Istrati văzut de G. van Raemdonck, în timpul călătoriei în Olanda, ca oaspete al lui A. M. de Jong (6 august 1933) (Pag. 73).

Ianuarie 1929. Fotografie de pe actul de identitate, eliberat de Ambasada franceză din Moscova.

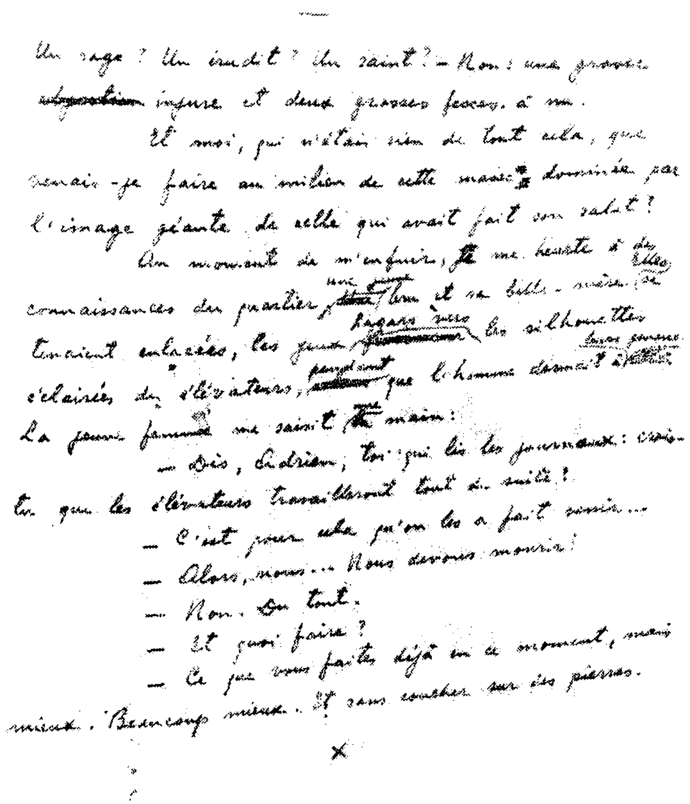

les paysans, démolir leur chaumières, arracher la vigne et les beaux peupliers, combler les fosses-rigoles et passer ses charrues sur ce qu'il appelait avoir été « un nid de bandits ».

Un nid de bandits, mon dieu, si vous voulez ! Le hameau de Baldovinesti, d'où je tire mon origine, n'avait qu'une cinquantaine de familles, dont la moitié nous était apparentée, mais presque tous les mâles étaient des Cosma et toutes les femelles des Kyra[1]. *Les Cosma donnaient l'exemple de l'infidélité, et les Kyra allaient au devant de leurs désirs, — comme cela sied à des descendants de Trajan, s'il faut en croire aux paroles de nos historiens. Et c'est là toute la force d'un homme, d'un peuple ou d'une race dans l'infidélité, oui. Plus on est infidéle, et plus on est généreux, car l'infidéle ne garde rien pour lui. Il féconde la vie et passe. En lui, rien n'est croupissement ; tout est orage, orage créateur.*

Mais cet orage-là n'est pas sans se heurter à des obstacles. Pour commencer par les plus amusants, je vous dirai que les Cosma de mon Baldovinesti s'y trouvaient, à cause de trop de parenté, bien à l'étroit, pour leur bouillante passion. Ainsi, il arrivait que le dimanche, à la hora, *notre fameuse danse nationale, quelque gars se fût mis à serrer la taille de sa partenaire, d'une façon trop pressante. Aussitôt, une de ces mères, grandes-*

[1] Voir *Les Récits d'Adrien Zograffi.*

Un sage ? Un érudit ? Un saint ? — Non : une grosse
[illegible] injure et deux grosses fesses à nu.
Et moi, qui n'étais rien de tout cela, que
venais-je faire au milieu de cette masse dominée par
l'image géante de celle qui avait fait son salut ?
Au moment de m'enfuir, je me heurte à des
connaissances du quartier, un jeune homme et sa belle-mère. Elles
tenaient enlacées, les yeux hagards vers les silhouettes
éclairées des élévateurs, pendant que l'homme donnait à leurs jeunes
La jeune femme me saisit la main :
— Dis, Adrien, toi qui lis les journaux : crois-
tu que les élévateurs travailleront tout de suite ?
— C'est pour cela qu'on les a fait venir…
— Alors, nous… Nous devons mourir !
— Non. Du tout.
— Et quoi faire ?
— Ce que vous faites déjà en ce moment, mais
mieux. Beaucoup mieux. Et sans coucher sur des pierres.
×

alungarea țăranilor, dărîmarea colibelor, smulgerea viței de vie și a frumoșilor plopi, astuparea șanțurilor, trecînd cu plugurile peste ceea ce el spunea că ar fi fost „un cuib de bandiți".

Un cuib de bandiți, Doamne!

Cătunul Baldovineștilor, de unde îmi trag obîrșia, nu avea decît vre-o cincizeci de familii, din care jumătate ne erau rude. Aproape toți bărbații erau niște *Cosma*, iar femeile, *Chire*[1]. Acești *Cosma* dădeau exemplul nestatorniciei, iar *Chirele* le ieșeau în întîmpinarea dorințelor, așa cum șade bine urmașilor lui Traian, dacă ar trebui să ne încredem în spusa istoricilor noștri. Da, în nestatornicie se află toată puterea unui bărbat, a unui popor sau a unei rase. Cu cît ești mai nestatornic, cu atît ești mai generos, deoarece nestatornicul nu păstrează nimic pentru sine. El face viața rodnică și trece mai departe. Nimic nu este molatec întrînsul; totul e furtună, furtună creatoare.

Desigur, furtuna asta se izbește de piedici. Ca să încep cu cele mai vesele, voi spune că alde Cosma din Baldovineștii mei se aflau la mare strîmtoare în pasiunea lor clocotitoare, din pricina prea multor rubedenii. Astfel, duminica la horă, se întîmpla ca unii flăcăi să strîngă prea stăruitor mijlocul tovarășei de joc. Îndată, una din acele

[1] Vezi *Povestirile lui Adrian Zografi.*

mères ou tantes, — qui restent accroupies autour de la hora, *à surveiller leurs belles genisses, — se mettait à crier furieusement, au pauvre garçon :*

— Hé là, Patroutz ! N'y touche pas : elle est ta belle-sœur, tu sais, la soeur de Maria qui a épousé ton cousin Matéï !

Le garçon, rouge de colère, lâchait prise et allait plus loin, murmurant : « Que le diable emporte mon cousin Matéï, qui a épousé je ne sais pas qui et te l'a fait savoir ! ».

Et il y recommençait, bien entendu, car cette affaire-là n'a pas de remède, mais, de nouveau on lui criait :

— Halte! C'est ta filleule ! Elle a été baptisée par ton oncle Vladimir !

Ou bien encore :

— C'est ta seconde cousine, la fille de Také, le cousin de ton père !

Et ainsi de suite. Il n'y avait que des parents. Mais un jour, il se trouva que ces méchantes persécutions tombassent sur un vrai Cosma. C'était Radou, le plus grand bûcheur du hameau, qui n'entendait se laisser faire en quoi que se fût. Et Radou nous fit une belle honte.

Comme on l'agaçait depuis des heures avec les « filleules », les « belles-sœurs », les « secondes cousines », le voilà qui se donne une tape dans le bonnet, arrête, d'une voix terrible, hora *et les tziganes violonistes, puis, blême, crie aux vieilles femmes :*

— Alors, quoi ? . . . On ne peut donc plus tirer son histoire du pantalon, à cause de vos parentés? !

Il appelait ça « histoire », le cochon...

*

Le plus affreux c'est que, après le choc produit par cette boutade, on vit toutes les « filleules », toute la jeune « parenté » du village, aller se coller contre la poitrine de Radou, comme la lierre à l'arbre. On n'en voulait que de lui. Et lui, toujours grave, les enlaça et les embrassa à tour de rôle, leur disant :

— Mais oui, mes belles enfants : il y en aura pour chacune, et même pour mes « parentes » des villages voisins ! Puisque c'est ainsi !

Alors, ma grand' mère, — celle qui m'avait donné la vache et qui, justement avait le plus embêté Radou, — se leva, furieuse :

— Ecoutez-moi ça ! Le diable ! Il ose encore dire qu' « il y en aura pour tout le monde, puisque c'est ainsi ! ».

Et elle appela ma mère, qui était là, — jeune, et belle, et heureuse de pouvoir danser, — et nous prîmes le chemin de la maison.

Je savais que grand'mère était une sainte femme, et que Radou, son neveu, l'avait offensée. Mais je ne savais pas tout. Je devais l'apprendre pendant ce retour. Car la mère et la fille, chacune boudeuse pour sa raison, allaient entamer une petite querelle amicale qui était faite à souhait pour mon âge assoiffé de savoir. Elles en prirent leurs précautions, comme cela se doit devant un gamin de neuf ans. Je n'en sus pas moins tout ce que j'ai voulu savoir, notamment que toute notre parenté, grand'mère comprise, n'était faite que des Radou à la Cosma et des « filleules » à la Kyra, jusqu'à la neuvième ascendance.

C'est que ma mère était l'ainée de la famille et qu'elle avait assisté, parfois participé, aux plus belles joutes, aux plus beaux exploits haïdouks de la génération de ses parents. Et presque toujours, la pieuse Nédélea d'aujourd'hui, ma grand'mère, s'était trouvée l'héroïne de l'histoire. Ainsi, elle débuta à ses dix-huit ans par aimer deux frères à la fois : l'un tomba sous le couteau de l'autre. Puis, mariée, elle aima son beau-frère, le père même de ce Radou qu'elle voulait appeler à l'ordre pour une faute qui tenait de la famille. Et tous les mâles du village, — mari, amants, ses fils ou de simples parents, — c'est elle qui les avait poussé à tenir tête aux convoitises démesurées de tout seigneur qui achetait notre hameau, — d'où, la renommée de « nid de bandits ».

Les gendarmes n'en pouvaient rien, car nos femmes étaient câlines. Quant aux gars, l'une des deux : se battre ou fraterniser, devant le même tonneau de vin. Et les gendarmes

mame, bunici sau mătuși — care stau pe vine în jurul horei, supraveghindu-și frumoasele odrasle — se pornea să strige furioasă la bietul flăcău:

— Hei, tu, Petruț! Nu te-atinge de fată! Ți-e cumnată, știi, sora Mariei care s-a măritat cu văru-tău Matei!

Flăcăul se lăsa păgubaș, roșu de mînie, și se ducea mai departe, murmurînd: „Să-l ia dracul pe văru-meu Matei, că s-a însurat cu nu știu cine și că ți-a spus-o!".

Și bineînțeles, o lua de la început, pentru că povestea asta nu are leac. Dar, iarăși i se striga:

— Stai! E fină-ta! A fost botezată de moșu-tău Vladimir!

Sau și mai și:

— E vară-ta de-a doua, fata lui Tache, văru' lui taică-tău!

Și așa mai departe. Numai rubedenii. Dar, într-o zi, se întîmplă ca aceste hărțuieli răutăcioase să cadă peste un adevărat Cosma. Fu Radu, cel mai zelos din cătun, care nu se dădu bătut și ne făcu de rușine.

Sîcîit ceasuri întregi cu „finele", „cumnatele" și „verișoarele de-al doilea", — iată că-și dă o palmă peste căciulă și oprește, c-un glas înspăimîntător, hora și pe țiganii lăutari. Apoi, galben, strigă la babe:

— Atunci, ce? Să nu mai poți scoate daravela din nădragi din cauza neamurilor voastre?!

Porcul, o numea „daravelă"...

*

Culmea nenorocirii fu după stinghereala produsă de aceste vorbe: toate „finele", toate „rudele" tinere ale satului se lipiră de pieptul lui Radu, ca iedera de copac. Nu-l voiau decît pe el, care serios nevoie-mare, le îmbrățișa pe toate, sărutîndu-le pe rînd, spunîndu-le:

— Da, da, frumoasele mele copile. Am pentru fiecare dintre voi, ba chiar și pentru „rudele" mele din satele vecine! *Pentru că asta e*!

Atunci, bunica mea, — care îmi dăduse vaca și care, ce-i drept, îl necăjise tare pe Radu, — se sculă furioasă:

— Ia te uită! Împielițatul! Are nas să spună, că „are pentru toată lumea, *pentru că așa trebuie să fie*!"

Și o chemă pe mama, care se afla acolo — tînără și frumoasă, fericită că poate juca. O luarăm, cu toții, spre casă.

Știam că bunica era o femeie habotnică și-mi dam seama că nepotul ei, Radu, o jignise. Nu știam, însă, totul. Îl aflai pe drum.

Între mamă și fiică se iscă o mică ciorovăială prietenească, fiecare îmbufnată în felul ei. Era tocmai ceea ce doream, curios la vîrsta mea, însetat de-a ști. Își luară toate măsurile de prevedere așa cum se cuvine în fața unui băiat de nouă ani. Desigur, n-am aflat cîte aș fi vrut, de pildă că rudele noastre, inclusiv bunica, erau făcute de-alde Radu-*Cosma* cu „fine"-*Chira*, pînă la a noua spiță.

Mama era prima născută în familie și asistase, cîteodată chiar luase parte, la cele mai frumoase răfuieli și isprăvi haiducești din vremea părinților ei. Și întotdeauna, habotnica Nedelea de azi, bunica mea, s-a trezit eroina vreunei povești. Astfel, la optsprezece ani, și-a început viața, iubind doi frați deodată, unul fiind înjunghiat de celălalt. Apoi, măritată, și-a iubit cumnatul, adică chiar pe tatăl acestui Radu, la care se răstise pentru un păcat moștenit din neam. Și tot ea a fost aceea care a îmboldit pe bărbații din sat — soț, amanți, copii sau simple rude — să țină piept lăcomiei nemăsurate a boierilor ce cumpărau cătunul nostru, de unde s-a tras și faima de „cuib de bandiți".

Jandarmii nu puteau face nimic, femeile noastre fiind drăgăstoase. Cît despre flăcăi, știau una și bună: să se încaere sau să se înfrățească dinaintea aceluiași butoi cu vin.

de l'époque étaient des hommes, après tout. Tant pis pour le boyard, qui recevait des coups de fusils dès qu'il s'approchait de nos retranchements. Cela je l'avais vu moi-même, avec les oncles Anghel et Dimi, dont les fosses circulaires et les digues boisées d'épine-vinette, — destinées soi-disant à nous défendre contre l'inondation du Sereth, — étaient redoutables pour l'adversaire qui s'y aventurait.

Quand ma mère eut fini de déballer ce magnifique trésor familial, grand'mère se trouva un peu mal à son aise :

— Oui, oui, fit-elle, mais n'oublie pas qu'il y a aussi la foi.

La foi... C'était vague, pour mes neuf ans. Ma mère se chargea de préciser :

— Bien entendu qu'il y a aussi la foi. Même, il n'y a qu'elle. Nous l'avons toujours eue. Nous l'avons encore.

— Quelle foi ? ! dit grand'mère, interdite.

— La seule qui puisse être, pour nous autres, gens pauvres : la foi dans le travail, dans l'amour et dans le droit de son prochain au travail et à l'amour, sans entrave.

— Tu appelles ça « foi » ?

— Appelle-la comme tu voudras, mais c'est ainsi que tu as vécu et que tu nous as fait vivre. Il n'y a rien au dessus de ça.

— Et Dieu ?

— Dieu, c'est justement cette foi, telle que je l'entends. C'est pourquoi il y a si peu de gens qui croient en Dieu.

Là dessus, grand'mère se tut. Il n'en fut plus jamais question. Mais, pour moi, — hélas, pour le pauvre de moi, — cette question ne fit que commencer à me brûler les entrailles : plus que je poussais, plus j'y pensais, et plus je voulais savoir si le monde pratiquait la foi que ma mère avait ainsi définie.

C'est un long voyage que j'allais entreprendre.

La semaine qui coûta à ma mère la perte de Doumana, lui valut de plus l'abandon de deux « maisons », sur les six qui lui permettaient de faire le tour du mois sans manquer un jour du travail. La première des deux, était celle où la malheureuse femme allait, le matin du désastre, reprendre son labeur, avec quelque retard.

On la rebroua pour ce retard. Elle répondit promptement par rendre son tablier. Et pas plus tard que le lendemain, ce fut la même chose dans la seconde « maison », mais pour un motif de sénilité bourgeoise : on lui reprocha, injustement, d'employer trop de savon.

— Salissez moins votre linge, Madame, ou plutôt, tenez : faites mieux vous-même !

Toutes les tentatives qu'on avait faites, dans les deux « maisons », pour la réconcilier, furent vaines. On la savait douce, soumise. On s'en apercevait du contraire.

Ah ! Pour une injustice, ma mère eut été capable de mettre feu à la ville. Elle acceptait avec résignation son impito able destin, « parce que, disait-elle, c'est moi-même qui me le suis fait : j'ai trop aimé » C'était injuste, mais ça venait de son Dieu, ou sa foi. Et qui nous donne le plus de m l, si non la foi, quand nous l'avons ? Mais, aussi, qui nous tient debout quand le coœur et le cerveau se vident, quand tout croule autour de nous ? L'homme sans foi est de bea icoup inférieur aux bêtes, car il est insatiable, il est aussi beaucoup plus nuisible qu'el s, car il a deux mains et l'esprit de l'invention destructive.

Au contraire : quelle que s it la foi d'un homme, du moment qu'il l'a, — même erronée, même absurde, — cet homme à peut être un bon compagnon d'existence, à la condition absolue que cette foi soit fon ée sur la justice et que sa pratique lui coûte cher, — car il n'y a que la foi professionnelle des « serviteurs » de l'église qui ne coûte rien et qui rap-

Și-apoi, jandarmii acelor vremi erau și ei bărbați. Cu atît mai rău pentru boier, care era întîmpinat cu focuri de pușcă, îndată ce se apropia de cuiburile noastre. Alături de moș Anghel și moș Dumitru, am văzut, eu însumi, cum șanțurile împrejmuitoare și digurile căptușite cu dracilă — pasă-mi-te să ne apere de revărsarea Siretului — erau de temut pentru dușmanul care ar fi cutezat să se apropie.

Cînd mama termină de despachetat toată această măreață comoară a familiei, bunica nu se prea simți la largul ei. Zise:

— Da, da, dar nu uita că mai există de asemenea și *credința*.

Credința... Ceva nelămurit pentru cei nouă ani ai mei. Mama se însărcină cu precizările:

— Desigur, mai e de asemenea și credința. Ba chiar, numai ea. Noi am avut-o întotdeauna. Și o avem încă.

— Care credință? — răspunse bunica, surprinsă.

— Singura valabilă pentru noi ăștia, oameni săraci: credința în muncă, în dragoste, în dreptul aproapelui nostru la muncă și dragoste, fără nici o stavilă.

— Și tu numești asta „credință“?

— Numește-o cum vrei. Doar tu în legea asta ai trăit și ne-ai crescut. Nimic nu-i mai presus decît ea.

— Și Dumnezeu?

— Dumnezeu este chiar această credință, în felul cum o înțeleg eu. De aceea sînt puțini oameni care cred în Dumnezeu.

Bunica nu mai spuse nimic. Și nici nu mai fu vorba vreodată despre asta. Dar mie, sărmanului de mine, această întrebare începu să-mi ardă măruntaiele, cu cît îmi frămîntam mintea, vrînd să aflu dacă lumea practica credința, așa cum o definise mama.

Un lung drum, pe care abia îl începeam.

Săptămîna, care o costase pe mama pierderea Dumanei, îi mai aduse și pierderea a două „case“, din cele care-i permiteau să muncească toată luna, fără vreo zi lipsă. Prima din cele două era aceea unde biata femeie ajunsese cu întîrziere la muncă, în dimineața nenorocirii.

Bruftuită fiindcă a venit tîrziu, mama răspunse scurt, scoțîndu-și șorțul. Și nu mai tîrziu decît a doua zi, același lucru se întîmplă și cu cea de-a doua „casă“, dintr-un motiv de ramoleală burgheză: i se reproșă, pe nedrept, că folosește prea mult săpun.

— Doamnă, murdăriți-vă rufăria mai puțin! Sau, mai bine, spălați-o dumneavoastră!

Toate încercările de împăcare cu cele două „case“ se dovediră zadarnice. O știau blîndă, supusă. Își dădură seama de contrariul.

Pentru o nedreptate, mama ar fi fost în stare să dea foc orașului. Ea își primea cu resemnare soarta nemiloasă, „pentrucă — spunea — mi-am făcut-o singură: am iubit prea mult“. Nu era drept. Totul i se trăgea de la Dumnezeul sau de la credința ei. Și ce alta decît credința ne aduce mai multă nenorocire, atunci cînd o avem? De asemenea, ce ne ține în capul oaselor, atunci cînd inima și mintea o iau razna și totul se prăbușește în jurul nostru? Omul fără credință e mai prejos decît animalele, din cauza lăcomiei, de asemenea, e mai primejdios decît ele, fiindcă are două mîini și talentul de-a născoci lucruri distrugătoare.

Dimpotrivă, oricare ar fi credința unui om, de vreme ce o are, — chiar greșită, chiar absurdă, — acest om poate fi un bun tovarăș de viață, cu condiția neapărată ca această credință să se întemeieze pe dreptate, iar practicarea ei să-l coste scump. Numai credința de tarabă, a „servitorilor“ bisericii nu costă nimic și aduce fo-

porte. C'est pourquoi ma mère ne m'a pas bourré de religion-marchandise et s'en est elle-même débarassée. Elle a vu clair, et de la façon la plus simple :

— Tous les prêtres font fortune. Presque tous engraissent comme des porcs. Leurs fils deviennent de gros messieurs et leurs filles de grosses dames : qu'est ce que c'est que ça, pour une religion ? Et ce sont encore ces corbeaux-là qui viennent nous faire de la morale, par dessus le marché.

Mais voilà qu'un jour aménage à côté de nous un adventiste, un homme dans la trentaine, maigre et vif comme un écureuil, hâve et plaisant comme un brave ermite, obligeant, discret, s'intéressant aussitôt partout où il y avait une aide à porter. Manœuvre, de son état et Moldave de Bacau.

Trop occupée par sa peine accablante, ma mère n'avait pas encore eu le temps de s'entretenir avec lui, mais il s'en attira l'attention par un autre côté : en moins d'une semaine, tous les locataires l'avaient pris en grippe :

— C'est un antichrist, un destructeur de la religion ! Il fête le samedi et se signe avec deux doigts !

Ma mère haussa les épaules et invita un soir l'adventiste à prendre le café avec nous. Il s'assit, étonné, sage, tournant son chapeau entre les mains, puis :

— Comme c'est propre chez vous, fit-il. Êtes-vous une ortodoxe ?

— Je suis une journalière, blanchisseuse... Mais dites : qu'est ce que c'est qu'un adventiste ?

C'était la question qui lui fallait. Le voilà parti : réformer la religion chrétienne, qui est faussée sur toutes ses faces. Comprendre le sens du Vieux et du Nouveau Testaments. Supprimer les cérémonies, avec leur faste éblouissant, le tout n'étant qu'une façon de suppléer à la foi, inexistante, par le décor, qui attire les foules, pratiques barbares que les curés sont allés chercher en Chine. Enfin : appliquer à la lettre les dix commandements.

— Les appliquez-vous ? demanda ma mère.

— Tous ! s'écria l'homme, les yeux hors de la tête.

— Mais, vous êtes soldat, vous avez prêté serment et vous serez obligé de tuer.

— Non, je ne suis pas soldat. On m'avait pris, comme on prend tout le monde, mais je me suis allongé par terre, dès le premier jour de caserne, et je n'ai plus voulu bouger un doigt.

— On ne vous a pas battu ? mis en prison ?

— Si, l'une et l'autre, pendant plus d'une demi année, puis, on m'a lâché, car je n'étais plus bon que pour l'hôpital. Et ça continue : on me chasse de tous les emplois et de tous les logis. Mais le corps est fait pour ça.

— Non, fit ma mère, doucement le corps n'est pas fait pour ça. Il est bon, notre corps. Bien de joies nous viennent de lui. Et je pense que c'est une offense au Créateur, que d'attribuer à notre corps une telle destinée. — Non, je ne veux pas de l'adventisme non plus, mais j'estime votre foi. Elle n'est pas facile. Puis, vous êtes un juste. C'est votre nouvelle église qui le sera moins, un jour, lorsqu'elle n'aura plus votre foi.

L'adventiste disparut, à la fin du mois, chassé par le propriétaire, mais nous ne l'avons pas oublié.

*

Depuis huit jours que j'avais enregistré ma demande d'engagement comme apprenti aux Docks, la sirène de ceux-ci résonnait dans mon cœur d'une façon bien différente. Cette sirène, la plus puissante de toutes à Braïla, était l'horologe et la montre de tous les habitants. Elle sifflait comme suit : à 6 heures moins le quart et à 6 heures, le matin ; à midi : à 1 heure 20 et à 1 heure 30, puis, à 7 heures, le soir. Impossible de la confondre avec une autre ou de ne pas l'entendre. Dans son long, interminable hurlement de bête apocalyptique, — surtout le matin, — elle débutait par des piaffements de monstre fâché, qui duraient une dizaine de secondes et se transformaient en quelque chose comme le grondement d'un éléphant qui se gargarise, crache, soufle ; enfin, quelques cris gutturaux, obstrués par une rage inhumaine, et voilà le flot massif et uniforme de ce beuglement de

loase. Din cauza asta, mama nu mi-a împuiat capul cu religia de tarabă, de care ea însăși s-a descotorosit. A văzut limpede și așa cum trebuie:

— Toți preoții fac avere. Aproape toți se îngrașă ca niște porci. Băieții lor devin mari domni, iar fetele, mari doamne. Asta-i, religia? Și colac peste pupăză, acești corbi mai vin să ne facă morală.

Dar, iată că într-o zi, se mută alături de noi un adventist, — un om la treizeci de ani, slab și sprinten ca o veveriță, jigărit și hîtru ca un pustnic de treabă, îndatoritor și discret, gata să dea îndată o mînă de ajutor, oriunde se simțea nevoie. Moldovean din Bacău, muncea ca hamal.

Fiind tare ocupată cu munca ei istovitoare, — mama nu avusese încă ocazia să stea de vorbă cu el. Dar, ne atrase atenția prin altceva: în mai puțin de-o săptămînă, nici un chiriaș nu-l putea suferi.

— E un antichrist, un distrugător al religiei! Ține sîmbăta și se închină cu două degete!

Mama ridică din umeri. Și într-o seară, îl pofti pe adventist, să bea o cafea la noi. Se așeză pe scaun, mirat, cuminte, rotindu-și pălăria cînd într-o mînă, cînd într-alta. Apoi, ne spuse:

— Ce curat este la voi. Sînteți creștini ortodocși?

— Sînt muncitoare cu ziua, spălătoreasă... Dar, ia spune-mi: ce-i un adventist? Întrebarea căzu la țanc. Și iată că-și dă drumul: să fie reformată religia creștină, care e falsificată în întregime; să fie înțeles tîlcul Vechiului și Noului Testament; să se desființeze slujbele cu fastul lor orbitor, totul nefiind decît un mijloc de a înlocui lipsa credinței printr-un decor care atrage mulțimile; practici barbare născocite de popi în China. În sfîrșit, să fie aplicate întocmai cele zece porunci.

— Voi le aplicați? întrebă mama.

— Toți! strigă omul, cu ochii ieșiți din orbite.

— Dar voi trebuie să faceți armată, să depuneți jurămînt, fiind obligați ca să ucideți.

— Nu, nu am fost soldat. M-au luat la armată, ca pe oricare, dar m-am lungit la pămînt, din prima zi de cazarmă, și nu m-am clintit de-acolo.

— Nu te-au bătut? Nu te-au băgat la carceră?

— Ba da, și una și alta, timp de mai mult de-o jumătate de an. Apoi, mi-au dat drumul, fiindcă nu mai eram bun decît pentru spital. Dar tărășenia continuă: sînt alungat din toate serviciile și din toate casele. Dar, trupul nostru pentru asta e făcut.

— Nu! spuse mama cu blîndețe. Trupul nostru nu-i făcut pentru asta. Și cît e de bun! Atîtea bucurii ne vin de la el. Socot că ar fi o jignire a Celui de Sus, dacă i-am hărăzi trupului nostru o asemenea soartă. Nu țin cîtuși de puțin să devin adventistă, dar îți respect credința. Nu-i ușoară. Și-apoi dumneata ești un om drept. Biserica voastră cea nouă va fi mai puțin dreaptă, dacă într-o zi îi va lipsi credința dumitale.

La sfîrșitul lunii, adventistul dispăru, alungat de proprietar. Dar noi nu l-am uitat.

*

De opt zile, de cînd înregistrasem cererea de angajare în Docuri, sirena lor răsuna în inima mea, într-un chip destul de diferit. Această sirenă, — cea mai puternică dintre toate, la Brăila —, era orologiul orașului și ceasornicul tuturor localnicilor. Șuera: dimineața la 6 fără un sfert și la 6; la prînz, la unu și douăzeci și la unu și treizeci; apoi seara, la șapte. Cu neputință s-o confunzi cu alta sau să n-o auzi. În lungul și nesfîrșitul ei urlet de fiară apocaliptică, — începea, mai ales dimineața, cu un tropăit de monstru supărat, care dura zece secunde; se transforma apoi în ceva asemănător mormăitului unui elefant, care face gargară, scuipă și sforăie; după care, cîteva strigăte guturale, gîtuite de-o furie neomenească și în sfîrșit, șuvoiul masiv

la civilisation moderne : l'appel au bagne. Il durait cinq minutes et eut pu réveiller les morts.

Il ne m'avait jamais réveillé, moi, que pour recevoir en réponse mon profond mépris. Maintenant, sans changer d'avis, j'allais m'y faire. J'allais, un de ces jours, sauter à mon tour, du lit, au premier coup, enfiler juste le pantalon et les savates, continuer et finir ma toilette à pas de gymnaste, dans le demi-jour ou l'obscurité complète de nos rues et en bondissant par dessus les mares, jusqu'à la porte de la grande grille des Docks, quand le second et le double-coup de sifflet devait nécessairement me surprendre à l'intérieur, car la porte se fermait avec le dernier soupir de la sirène et le monde s'effondrait net.

Au reste, je m'impatientais à vouloir cet effondrement. Ma mère devenait pénible à voir. Elle ne rentrait plus sans aller aussitôt pleurer sur la peau de la vache, affreuse charogne qu'on avait suspendu à une perche et qui ne rappelait en rien notre belle Doumana. *Et ma mère trouvait consolant d'appuyer son front contre cette peste pleine de mouches et s'y lamenter, elle, une femme vaillante et de bon sens comme j'ai rarement rencontré dans ma vie. Elle a même continué ses visites à la peau, après mon entrée aux Docks, jusqu'à ce qu'une nuit, quelques chiens vagabonds et bien intelligents se chargèrent de la dévorer toute, sauf, malheureusement, la queue, dont ma mère s'empara pour en faire un outil de ménage. Pendant quelques jours encore, ce furent des* ah ! *et des* oh ! *sur cette queue. Puis, un dimanche que nous procédions au nettoyage de nos deux chambres, un gros matou du quartier, nullement affamé mais plein d'esprit, vint la lui voler à sa barbe. Il y eut une course qui alerta toute la rue, ma mère, longue perche, trébuchant d'une cour à une autre, pendant que le matou sautait d'un toit sur un autre, la quenouille dans la gueule.*

Ainsi prit fin l'histoire d'une vache destinée « aux âmes des enfants qui meurent, faute de lait », — pour laisser la place libre à l'histoire d'une grande espérance de mère qui voulais ne pas mourir avant de voir son fils « casé ».

*

Je lui donnai la mesure de ma bonne volonté, en allant chaque jour pour rôder autour de l'Administration tracassière et formaliste, à l'entrée de ces Docks que je connaissais comme mes doigts. Et voilà qu'un jour de ce juillet, juste à l'heure du midi et au beau milieu de la vague de dockers de tous secteurs, je sens une main lourde qui se pose sur mon épaule et je vois monsieur Nicolau, oui, « Monsieur l'Administrateur » en personne, qui me dit, dans la stupéfaction générale des assistants :

— Je l'ai signée et transmise à ton chef d'atelier. Bonne chance, Adrien !

À peine avait-il dit cela et disparu, qu'un coup de poing, que je reçois dans les côtes, me fait perdre le souffle. De la foule qui m'entourait, un docker à la mine agressive m'apostrophe :

— Espèce d'animal ! Quand « Monsieur l'Administrateur » te fait l'honneur de te parler, ôte au moins ta casquette !

— Au moins ! *Et que devrais-je faire, pour que ce soit* le plus ? *Baisser ma culotte ? — C'est pour m'apprendre cela que vous m'avez cogné ?*

— Oui, pour cela . . . Et je t'en cognerai encore !

— Bien, dis-je. Nous en reparlerons !

— Tu vas me moucharder ?

— Je n'en ai pas l'habitude, et puis, il y a mieux.

— Me battre ? ! ricana-t-il.

Alors retentit une voix de la cohue :

— Tu n'as pas honte, Alexandre, de provoquer un garçon qui n'a que la moitié de ton âge ?

Ce fut un heureux hasard, pour cette brute, qu'aucune de mes connaissances ne s'y trouvât présente, autrement, ça aurait fait du propre. Je n'avais plus un Codine, mais j'étais connu et aimé par tous les forts de Braïla, précisement parce que, tout en étant

și monoton al răcnetului civilizației moderne: chemarea la ocnă. Dura cinci minute și ar fi putut scula morții.

Nu m-a trezit niciodată, decît pentru a primi ca răspuns, adîncul meu dispreț.

Acum, fără să-mi schimb părerea, mă obișnuiam. Într-una din aceste zile, sării la rîndul meu din pat, la primul ei semnal, îmi trăsei pantalonii și pantofii, terminîndu-mi toaleta în pas de gimnast, la lumina slabă a zilei sau în bezna străzilor noastre, sărind peste băltoace pînă la poarta marelui grilaj al Docurilor, cînd cea de-a doua și dubla șuierare trebuia să mă găsească neapărat înăuntru, deoarece poarta se închidea odată cu ultimul suspin al sirenei, cînd lumea cădea grămadă.

De altfel, mă necăjea faptul că am vrut să am o atare soartă. Mama devenise jalnică la vedere. Nu intra în casă, pînă ce mai întîi nu se ducea să plîngă pe pielea vacii, — o împuțiciune groaznică, spînzurată de o prăjină și care nu reamintea cu nimic pe Dumana noastră cea frumoasă. Și mama socotea alinător să-și sprijine fruntea de grozăvia asta, plină cu muște, să se jelească acolo, tocmai ea, femeie vitează și cu bun simț, cum rar am întîlnit în viață. A continuat bocetele la pielea vacii și după intrarea mea la Docuri, pînă ce într-o noapte, cîțiva cîini de pripas, înțelepți, se hotărîră s-o mănînce toată, din păcate afară de coadă, pe care mama o luă ca să-și facă un lucru necesar gospodăriei. Timp de alte cîteva zile alți *ah*! și *oh*! deasupra acestei cozi. Apoi, într-o duminică, pe cînd făceam curățenie în cele două odăi ale noastre, veni un motan mare din mahala, deloc flămînd dar înțelept, și o fură. Avu loc o goană care puse în picioare toată strada: mama cu o prăjină lungă, mătăhăind dintr-o curte în alta, în timp ce motanul sărea de pe un acoperiș pe altul, cu smocul în gură.

Așa s-a terminat povestea unei vaci, hărăzită „de sufletul copiilor răposați din lipsă de lapte“, — pentru a face loc unei alte povești, despre marea speranță a unei mame care nu voia să moară pînă ce nu-și va vedea feciorul „cu rost“ în lume.

*

M-am străduit, pe cît mi-a stat în putință. Zilnic dam tîrcoale în jurul Administrației circotașe și tipicare, care se afla la intrarea în Docuri, pe care le cunoșteam ca în palmă. Și iată că într-o zi din acel iulie, tocmai la ora prînzului și drept în mijlocul șuvoiului de docheri din toate secțiile, simt cum o mînă grea mi se așază pe umăr, și-l văd pe domnul Nicolau, da! „domnul Administrator“ în carne și oase, că-mi spune spre uimirea generală a celor de față:

— Ți l-am iscălit și predat șefului tău de atelier. Să fie cu noroc, Adriene!

Abia își termină vorba și dispăru, că un ghiont în coaste îmi taie respirația. Din mulțimea înconjurătoare, un docher cu figură amenințătoare, mă apostrofă:

— Mă boule! Scoate-ți cel puțin pălăria cînd „domnul Administrator“ îți face onoarea de-a vorbi.

— *Cel puțin*! Și ce ai vrea să fac *mai mult*? Să-mi dau pantalonii jos? Ca să-mi spui asta, m-ai lovit?

— Da, pentru asta ... Și am să-ți mai trag una!

— Bine. O să vedem noi!

— Vrei să mă torni?

— Nu am obiceiul ăsta și apoi mai există și altă cale.

— Să mă bați?, — rînji.

Atunci răsună un glas din gloată:

— Nu ți-e rușine, Alexandre, să-ți pui mintea cu un băiat, care n-are decît jumătate din anii tăi?

Bruta a avut noroc, că niciuna dintre cunoștințele mele nu se afla acolo; ar fi făcut treabă frumoasă. Nu mai aveam un Codin, deși eram cunoscut și iubit de toți oamenii

de leur classe, je ne me piquais pas de leur vie, sans que pour cela je fusse maléable comme du mastic.

Aujourd'hui, à trente années de distance, et après avoir couru la terre, fouillé la vie et étudié la nature humaine dans son vrai laboratoire, — l'Existence, — *le souvenir de cette scène, par laquelle je débutai dans le drame social de ma classe, ne fait que confirmer ce que je savais déjà de cette classe, à mes quatorze ans, au moment où l'un des miens voulut m'enseigner la servilité, en me cognant comme un ennemi, et où un autre, un anonyme, avait pris ma défense.*

C'est entre ces deux hommes que se joue toute la destinée de la classe ouvrière. Les Alexandre, nous les verrons, le long des récits qui vont suivre, prendre tantôt figure de berger, et tantôt figure de loup, car, au fond, c'est le même homme, à quelques magnifiques exceptions près, lesquelles ne démentent pas la règle universelle du « lève-toi pour que je m'y asseoie ». *Et les anonymes au cœur humain, qui oseront se dresser dans le chemin des Alexandre, seront presque toujours écrasés par ces derniers, lesquels ont du crâne, du poing, de la gueule, et connaissent à merveille l'art de se créer des « majorités » et de se faire donner des « votes de confiance ». Car, lorsqu'il arrive que le gourdin du Pouvoir tombe dans la rue, ce n'est jamais un homme de bien qui se précipite le premier pour le ramasser, c'est toujours une fripouille. Et quand, par miracle, c'est le contraire qui se produit, les Alexandre se chargent de rétablir l'équilibre de la vie égoïste, absurde, abominable, celle qui fait l'affaire de quelques uns, jamais le bonheur de la masse.*

C'est, là, la verité de mon temps, dont je suis le témoin, et, en la matière partie intéressée et juge averti : je ne tiens pas à gagner mon procès par tous les moyens et à mon seul profit, ainsi que le font les adversaires de classe.

Et c'est à quoi ma classe doit faire bien entendu attention, sans cesser une minute de combattre.

Il pleuvait affreusement, le premier jour de mon apprentissage aux Docks. Cela me revient très clairement parce que, y arrivant trempé jusqu'à la chemise et beaucoup trop tôt, le second chauffeur me poussa derrière les chaudières et me montra comment je devais « me sécher », dans le labyrinthe de l'inombrable tuyanterie qui s'enchevêtrait comme des serpents boa, tout le long de l'étroit couloir d'entre le mur de la « maison des machines » et l'énorme maçonnerie des chaudières.

— Fais attention ne pas te brûler, ou brûler tes frusques, m'avait dit, paternellement, ce bon monsieur Ghitza.

J'étais donc à la chaufferie. Quel enfer ! Impossible d'y rester cinq minute, sans mettre à nu jusqu'au ventre, comme le chauffeur. Je commence déjà à étouffer, et une fine poussière me pique les narines et les yeux. Les jointures des tuyaux laissent échapper de mince filets de vapeur qui sifflottent partout, remuant une masse de cendre légère, absolument irrespirable.

— Tiens-toi bien : je vais siffler !

Je regarde au dessus de ma tête. Monsieur Ghitza, monté sur les chaudières, me sourit aimablement de ses grosses moustaches noirs. Je bouche mes oreilles, et aussitôt commence le diabolique tapage de la sirène, — mais, d'ici, c'est un vrai tremblement de terre. Le toit du tôle « galvanique » ondulée, de la chaufferie, que le tuyau de la sirène traverse, produit une résonnance à vous faire rendre les entrailles. Ce n'est plus, ni piaffements, ni beuglements, comme cela me semblait de loin, c'est la fin du monde. Et monsieur Ghitza fume sa pipe, l'air distrait, une boule de déchet de coton à la main, se penche encore une fois pour voir si je me « tiens bien », puis, quand il juge que c'est suffisant, se met à fermer le robinet qui commande la vapeur. Alors je suis sourd et comme dans une tombe. Je cours à l'air.

puternici din Brăila, tocmai pentrucă fiind din aceeași clasă cu ei, nu făceam haz de viața lor, deși nu eram de cîrpă.

Astăzi, la o depărtare de treizeci de ani și după ce am cutreierat pămîntul, scormonind viața și studiind firea omenească în adevăratul ei laborator, — *Existența*, — amintirea acestei scene, cu care am debutat în drama socială a clasei mele, nu a făcut decît să-mi confirme ceea ce știam despre ea, la paisprezece ani, cînd unul de ai mei a vrut să mă învețe să fiu slugarnic, lovindu-mă ca un dușman, în timp ce un altul, un necunoscut, mi-a luat apărarea.

Între acești doi oameni se joacă tot destinul clasei muncitoare. Pe cei ca Alexandru, îi vom vedea de-a lungul povestirilor ce vor urma, luînd cînd figură de păstor, cînd de lup, fiind în fond același om, care în afara cîtorva minunate excepții, nu dezminte legea universală a lui „scoală-te tu, ca să mă așez eu". Iar necunoscuții cu inimă de om, care vor îndrăzni să se ridice în calea Alexandrilor, vor fi aproape întotdeauna striviți de ultimii, care au obrăznicie, pumn și gură mare, cunoscînd de minune arta de a-și crea „majorități" și de-a primi „voturi de încredere". Deoarece, oridecîteori se întîmplă ca ciomagul puterii să cadă în drum, niciodată nu se va repezi să-l ia un om de bine, ci totdeauna o lichea. Și, cînd printr-o minune, se întîmplă contrariul, — Alexandrii se însărcinează cu restabilirea echilibrului vieții egoiste, absurde, ticăloase, viața care aduce chiverniseală unora și niciodată fericire celor mulți.

Se află aici, adevărul vremii mele, al cărui martor sînt, parte interesată și judecător bine informat: nu țin să-mi cîștig procesul, prin orice mijloace și numai în folosul meu personal, așa cum fac dușmanii mei de clasă.

Iată de ce clasa mea trebuie să fie cu ochii în patru, neîncetînd o clipă lupta.

În prima zi de ucenicie în Docuri, ploua îngrozitor. Mi-o amintesc foarte clar. Sosind acolo, ud pînă la piele și mult prea de vreme, al doilea fochist mă împinse în spatele cazanelor. Îmi arătă cum să mă usuc, în labirintul de țevărie ce se încolăcea ca niște șerpi boa, de-a lungul strîmtului culoar dintre peretele „casei mașinilor" și uriașa zidărie a cazanelor.

— Bagă de seamă să nu te frigi sau să-ți ia foc bulendrele! — îmi spuse părintește bunul domn Ghiță.

Mă aflam, deci, în sala cazanelor. Ce iad! Cu neputință să rămîi cinci minute acolo fără să nu te despoi pînă la brîu, ca fochistul. Începui chiar să mă sufoc, o pulbere fină intrîndu-mi în ochi și pe nări. La îmbucătura țevilor, firicele de abur fierbinte șuierau peste tot, ridicînd un strat de cenușă ușoară, cu neputință de respirat.

— Ține-te bine! Trag sirena!

Mă uitai deasupra capului. Cățărat pe cazane, domnul Ghiță îmi zîmbi prietenos, pe sub mustățile-i mari și negre. Îmi astupai urechile. Și îndată se porni hărmălaia drăcească a sirenei, care semăna aici cu un adevărat cutremur de pămînt. Acoperișul sălii cazanelor, din tablă galvanizată ondulată, — străbătut de țeava sirenei, — zbîrnîia cu o putere ce-ți scotea măruntaiele afară. Acum, nu mai era vorba de tropăituri, nici de răcnete, cum mi se părea de la distanță. Era sfîrșitul lumii. Și domnul Ghiță, trăgînd distrat din pipă, cu un ghemotoc de zdrențe de bumbac în mînă, se aplecă încă o dată, ca să vadă dacă mă țin bine. Apoi, cînd socoti că totul este în regulă, începu să închidă robinetul de ieșire a aburilor. Îndată, mă trezii ca surd, de parcă mă aflam într-o groapă. Alergai, afară la aer.

En ce moment arrive le chauffeur en chef, un homme aux mâchoires fortes, aux yeux d'épervier et au maintient rigide. Son premier mouvement, c'est de jeter un coup d'œil aux manomètres des six chaudières sous pression, cependant que son collègue lance une dizaine de pelletées de charbon dans un foyer. Puis, les deux hommes se saluent, sans familiarité :

— *Bonjour*, monsieur *Ghitza.*

— *Bonjour*, monsieur *Popesco.*

Ainsi j'apprends leurs nom. Et monsieur Popesco demande aussitôt, avec une bonhomie bourrue, scandant les syllabes :

— *Qui est ce garçon ?*

— *Une recrue, pour l'atelier.*

On le savait donc ? Car monsieur Ghitza ne m'en avait pas questionné.

On le savait, et d'une façon qui devait me rendre la bouche bée. Ce sont mes collègues les apprentis qui allaient me l'apprendre. Ils arrivèrent en trombe, tous les quatre, quelques minutes avant le coup de six heures, chacun un paquet de vivre sous le bras et un parapluie à la main. Me voyant déjà là, ils pouffèrent de rire et allèrent se blottir en tas contre la maçonnerie chaude, où il fut tout de suite question de moi, — soi-disant, discrètement, mais on eut pu les entendre de dehors :

— *C'est lui ! c'est lui !*

— *Et c'est vrai qu'il est parent de « Monsieur l'Administrateur » ?*

— *Bien sûr ! On a vu monsieur Nicolau lui enlacer le cou et lui parler. Il n'a pas même ôté sa casquette.*

J'en fus renversé ! Voilà comment se créent les légendes. Mais à celle-ci, je n'y tenais pas, toute flatteuse qu'elle fût. J'allai la démentir promptement :

— *Ce n'est pas vrai que je suis parent de monsieur Nicolau, dis-je, en leur serrant les mains.*

— *Ah ! c'est pas vrai ? On le dit, pourtant.*

— *C'est une blague. L'administrateur me connait, voilà tout.*

— *Il ne faut pas dire ici : « l'administrateur », tout court. Tu recevrais vite une «baffe» !*

— *Pourquoi ?*

— *Parce qu'on te dira que vous n'avez pas gardé les cochons ensemble? C'est l'Etat, mon vieux !*

Le second coup du sifflet nous chassa tous les cinq. Avant même de commencer mon apprentissage, je savais déjà de quel côté il y avait une «baffe» à éviter.

La suite dans le numéro prochain.

Cine-a fost maistrul
Nottara o anecdotă
faptul că deși au
trecut atâția ani de
când ne-a părăsit,
pân' acum nu i-a
luat nimeni locul.
Radu D. Rosetti
25 Martie 1949

În clipa aceea, sosi fochistul șef, un bărbat cu fălci puternice, ochi de erete și ținută țeapănă. Primul gest: aruncă o privire la manometrele celor șase cazane sub presiune, în timp ce tovarășul său azvîrlea o duzină de lopeți cu cărbuni în cuptor. Apoi, cei doi își dădură binețe, fără căldură:

— Bună ziua, *domnule* Ghiță.

— Bună ziua, *domnule* Popescu.

Așa le aflai numele. Și domnul Popescu întrebă, îndată, posac, apăsînd cuvintele:

— Cine-i băiatul?

— Un boboc pentru atelier.

Se aflase, deci? Domnul Ghiță nu mă întrebase nimic.

Se aflase și într-un fel, care mă lăsă cu gura căscată. Mi-au spus-o tovarășii mei de ucenicie. Tus-patru sosiră val-vîrtej, cu cîteva minute înainte de semnalul pentru ora șase, fiecare cu un pachet de merinde sub braț și o umbrelă în mînă. Văzîndu-mă sosit acolo, pufniră în rîs și apoi se ghemuiră lîngă zidăria caldă. Acolo nu vorbiră decît despre mine, pasă-mi-te în secret, deși îi puteai auzi de-afară:

— El e! El e!

— O fi adevărat că-i rudă cu „domnul Administrator"?

— Desigur! Domnul Nicolau a fost văzut, cum l-a luat de gît și i-a vorbit. Nu și-a scos măcar șapca.

Mă simții descumpănit. Iată cum se făuresc legendele. Dar, la asta nu țineam de fel, oricît de măgulitoare ar fi fost. O dezminții îndată.

— Nu-i adevărat că sînt rudă cu domnul Nicolau! — le spusei, strîngîndu-le mîinile.

— Ah! Nu e adevărat? Și totuși așa se spune.

— E o glumă. Administratorul doar mă cunoaște. Atît.

— Aici, nu trebuie să-i spui, scurt: „Administratorul". Repede încasezi o scatoalcă!

— De ce?

— Pentru că o să ți se spună că n-ați păzit porcii împreună. Ăsta-i statul frățioare!

Al doilea șuierat de sirenă ne alungă pe tus-cinci. Înainte de-a începe ucenicia, știam de pe acum dincotro trebuia să mă feresc de-o scatoalcă.

Continuare în numărul viitor

Când m'am născut, maestre, fusei de 16 ani. M'am pomenit deci în viață și trăesc cu arta dumitale, ca și cu lumina soarelui.

Și în adevăr, numai astrele își măsoară ființa cu jumătățile de secol!

[illegible]

teatru

poezie

proză

Mihail SĂULESCU nu este autorul unei singure piese de teatru

ÎN CAZUL OPEREI LITERARE, DESTUL DE RESTRÎNSĂ, A poetului Mihail Săulescu (1888—1916), mort în tranșeele din Carpați în primul război mondial, se cuvine o rememorare succintă, pentru a înțelege mai exact necesitatea publicării oricărui text inedit pe care îl emite arhiva timpului. Cu ajutorul acestora vom putea corija erorile edițiilor și comentariilor trecute, și, firește, preîntîmpina pe cele viitoare; legenda « voluntarului » Săulescu prinzînd astfel contururile adevărului obiectiv.

În timpul vieții, poetul a publicat: Versuri, 1906 [1]; Departe, **„Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu", București, 1914;** Viața, **Stabiliment de arte grafice „Energia", București, 1916;** Săptămîna luminată, **piesă de teatru în** „Noua revistă română", **București, nr. 23—24, aprilie, 1913. Postume:** Săptămîna luminată, **dramă într-un act, Biblioteca Teatrului Național, Editura** „Viața Românească", **București, f. a. [1921]; Mihail Săulescu,** Opere, **colecția Scriitori români uitați, ediție alcătuită și prefațată de Eugen Jebeleanu, „Fundația Regală pentru literatură și artă", București 1947. Așadar, în 10 ani de activitate literară, poetul a publicat trei volume de versuri și o singură piesă de teatru. Dacă avem în vedere și faptul că pînă la plecarea sa pe front a mai publicat versuri « Din volumul** Cultul Morților **ce va apare la toamnă » (toamna morții sale!) cum notează sub asteriscul ce însoțește respectivele poeme, nenumărate articole, schițe etc., activitatea literară a lui Mihail Săulescu se prezintă bogată pentru cei 28 de ani ai săi, dar restrînsă pentru o carieră literară, ce se anunța impetuoasă. Trebuie să avem în vedere aici ritmul editorial impus de poet; febrilitatea cu care scria o piesă de teatru nouă, în lunile de dinaintea concentrării [2].**

În prefața volumului de Opere, **Eugen Jebeleanu, îngrijitorul ediției, deplînge soarta manuscriselor rămase de la poet. Și pe bună dreptate.**

---

[1] Din această ediție nu s-a putut face proba unui exemplar. Profităm de acest prilej pentru a invita pe cititorii noștri autorizați să ne-o aducă la cunoștință, în eventualitatea depistării acestei plachete de versuri. Ea este utilă nu atît pentru a demonstra evoluția poetului — ontogeneza sa — cît faptul că ea repetă o filogeneză lirică. Deci încă un caz, și pe un traseu foarte scurt și profund, necesar unei estetici a lirismului românesc.

[2] « Abia sunt la sfîrșitul primei părți și mai am încă pe puțin șease ». (cf. *„România literară"* nr. 39, 1972, pp. 4—5, *Mihail Săulescu — inedit. „Jurnal de dragoste și de război"*, cu o prefață de M. N. Rusu).

Mihail Săulescu nu este autorul unei singure piese de teatru

Pentru că dacă le-ar fi avut la îndemînă, atît fața nevăzută a poetului, cît și sumarul operelor sale ar fi arătat mult îmbogățite. Dar iată ce spune Eugen Jebeleanu: « Răpindu-ni-l pe Mihail Săulescu, războiul a dat o lovitură crudă vieții literare. Fapta distrugătoare a fost desăvîrșită prin dispariția unei bune părți din manuscrisele poetului. Printre hîrtiile ridicate de noi de la „Casa Școalelor", unde erau depuse, nu se află nici manuscrisul, atît de prețios, al Săptămînii luminate, nici alte cîteva opere, despre a căror existență n-au rămas în mape decît vagi suveniruri. Din manuscrisul excelentei drame, n-am găsit decît coperta și o schiță a modului cum își imagina autorul punerea în scenă. Pe o altă foaie de hîrtie, sunt scrise numele personagiilor dintr-o piesă cu titlul necunoscut: au mai rămas din manuscris cîteva pagini. Am mai găsit, de asemenea, o listă cuprinzînd înșiruirea următoarelor personaje, dintr-o altă piesă: 1 Plutașul. 2 Hagița. 3 Copila rătăcită. 4 Un călăreț. 5 Călugărul. 6 Zîna apelor. 7 Zîna furtunilor. 8 O spaimă. 9 Altă spaimă. 10 Altă spaimă. 11 Un om spîn și chel» (subl. n.).

Este interesant faptul că acest inventar parcimonios al manuscriselor lui Săulescu intră într-un fel de contradicție cu un alt inventar formulat într-o scrisoare a poetului către fratele său, Eduard. « Am acasă în birou — scrie autorul Săptămînii luminate — două manuscrise (subl. n.) unul de poezii, intitulat Cultul Morților și altul cu poemul meu dramatic Călătorii din care am scris un act și jumătate. Le vei păstra pe amîndouă pînă la venirea mea. Dacă s-ar întîmpla însă contrariul, pe cel dintîiu (Cultul Morților) dă-i-l lui Mihalache Dragomirescu, iar pe cel de al doilea rupe-l și asvîrle-l în foc. E o lucrare care dacă ar rămîne în starea fragmentară de acum, n-ar avea nici o valoare».

Ce constatăm din citirea în paralel a inventarului oferit de Jebeleanu și a celui lăsat de Săulescu? Îngrijitorul ediției nu dă nici o indicație despre poemul dramatic neterminat Călătorii cu toate că scrisoarea îi era cunoscută, fapt inexplicabil, deoarece întocmind bibliografia scrierilor lui Săulescu « cuprinzînd tot ce a publicat poetul (subl. n.) și tot ce s-a scris despre el, dar care a fost întocmită prin consultarea la Biblioteca Academiei Române, a multe mii de exemplare din periodicele, ziarele și cărțile epocii», Eugen Jebeleanu nu inserează și fragmentul din piesa Călătorii, publicat de Săulescu pe pagina I a revistei „Rampa ilustrată", la 1 august 1916 (avînd ordinul de concentrare în buzunar) și în imediata succesiune a publicării poemei Legendă („Universul literar" din 24 iulie 1916). La Săulescu, citarea zilelor din calendar trebuie înțeleasă ca o numărătoare inversă. Acestea sînt ultimele colaborări ale poetului cu presa [3].

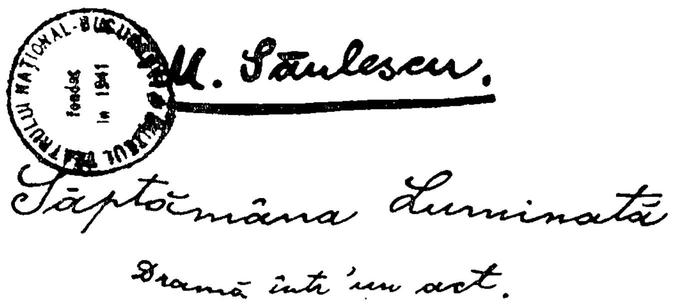
În fine, încă un motiv de nedumerire. Nici referințele lui E. Jebeleanu asupra manuscriselor săulesciene și nici poetul însuși, în scrisoarea amintită, nu transmit vreo indicație cu privire la manuscrisul piesei La țărmul mării, descoperită în mapele Muzeului Teatrului Național [4]. Poate că acea foaie de hîrtie pe care « sînt scrise numele personajelor dintr-o piesă cu titlul necunoscut» să facă parte din ciornele acesteia sau ale alteia.

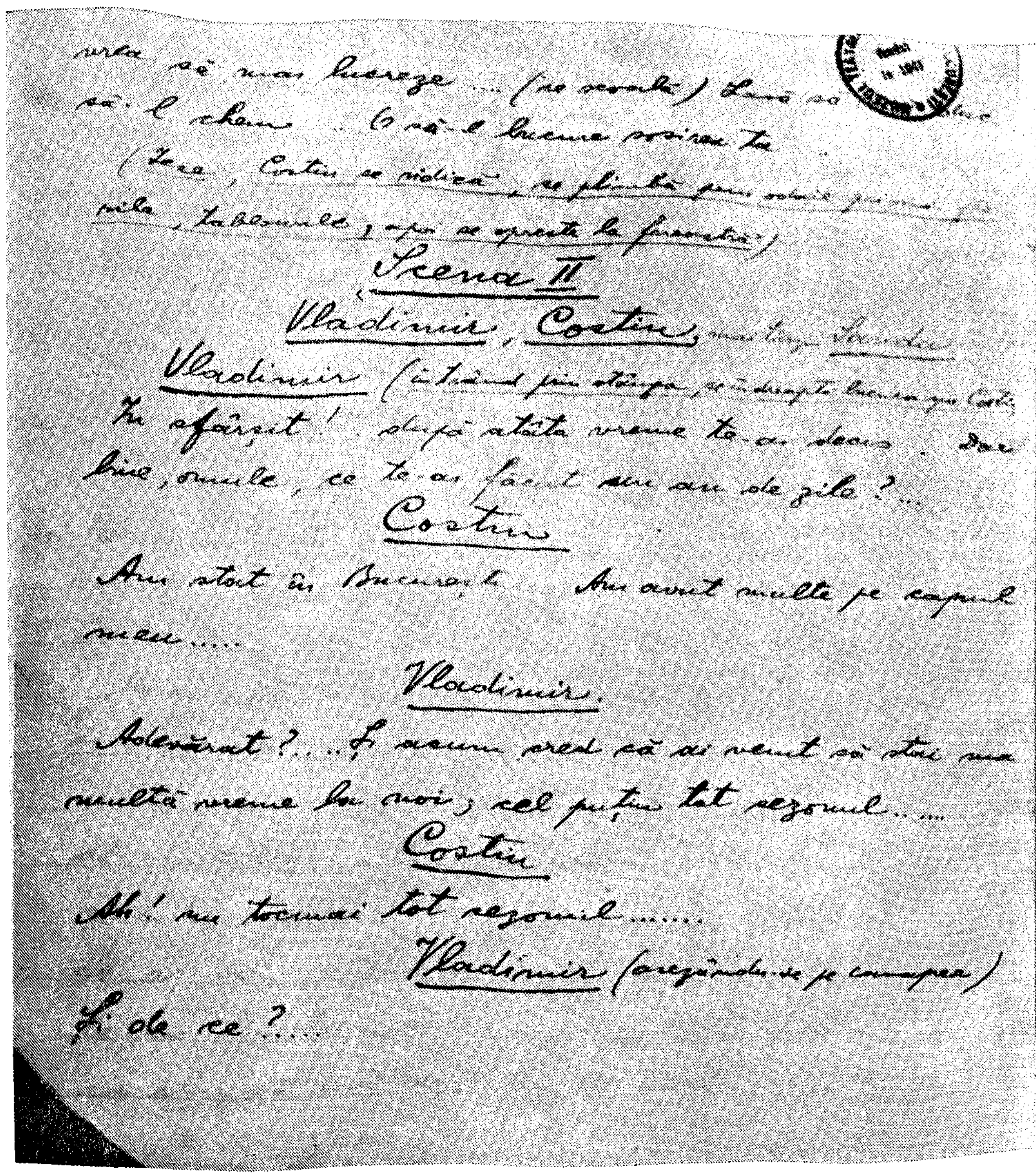
Așadar, pe lîngă fragmentul din piesa Călătorii rămas îngropat în paginile „Universului literar", vagile descrieri cu privire la piesa Plutașii, ce poate fi una și aceeași cu Călătorii avînd în vedere coincidența unor situații dramatice, ne aflăm în fața celui de-al doilea text dramatic integral, după acela al Săptămînii luminate. Din acest moment, Mihail Săulescu nu mai este autorul unei singure piese de teatru. Întrucît piesa inedită nu cuprinde nici o indicație cu privire la data cînd a fost elaborată, prima întrebare care se ridică este aceea de ordin cronologic. Cînd a fost scrisă piesa La țărmul mării? Lămurirea ei ne va edifica asupra « culiselor» care înconjoară drumul către capodopera Săptămîna luminată.

Atît viziunea cît și trama piesei se deosebesc de cele ale Săptămînii luminate, scrisă și tipărită în primele luni ale anului 1913. Varianta apărută în presă este împarțită în cinci scene, ilustrînd familiarizarea autorului cu tehnica decupajului clasic. Același lucru îl arată și fragmentul din piesa Călătorii, concepută în « șase părți», trei ani mai tîrziu. Descoperirea însă a manuscrisului originar al Săptămînii luminate revelă un aspect cu totul nou. Inițial, piesa nu a fost împărțită în scene, ci a fost un poem dramatic cursiv, de la un capăt la altul. E posibil ca defalcarea ei în scene să fi fost sugerată, fie în redacția „Noii reviste

[3] De altfel, poema *Legendă*, însoțită de nota « Din volumul *Cultul Morților* ce va apare la toamnă », deși figurează în bibliografia întocmită de E. Jebeleanu nu apare la capitolul postume al ediției de *Opere*. Omisiune gravă, deoarece *Legenda* lui Săulescu este piesa forte a ciclului de versuri postume, o uimitoare anticipare a propriei legende. Spre edificare, citez finalul: « Ca toți aleșii, siguri de operile lor, / Sădește o legendă în tot ce ai zidit, / Adăogînd la gravul granit nemuritor / Ceva din tine însuți, ceva din ce-ai iubit. // Iar dacă, spre izbînda unui mai mare gînd, / Chiar viața ți se cere, o zvîrle ca un dar, / Căci Moartea va impune mulțimilor un rînd, / Și Moartea are-ntr-însa un suflu legendar ».

[4] Odată cu acesta am descoperit și manuscrisul piesei *Săptămîna luminată*, considerat pierdut de E. Jebeleanu.

vrea să mai lucreze .... (se scoală) Lasă să
să-l chem ... O să-l bucure sosirea ta
(Iese, Costin se ridică, se plimbă prin odaie privind
pe la tablourile, apoi se oprește la fereastră)

Scena II

Vladimir, Costin, mai târziu Sanda

Vladimir (intrând prin stânga, se îndreaptă bucuros spre Costin)
In sfârșit! după atâta vreme te-ai decis. Dar
bine, omule, ce te-ai făcut atâta amar de zile?...

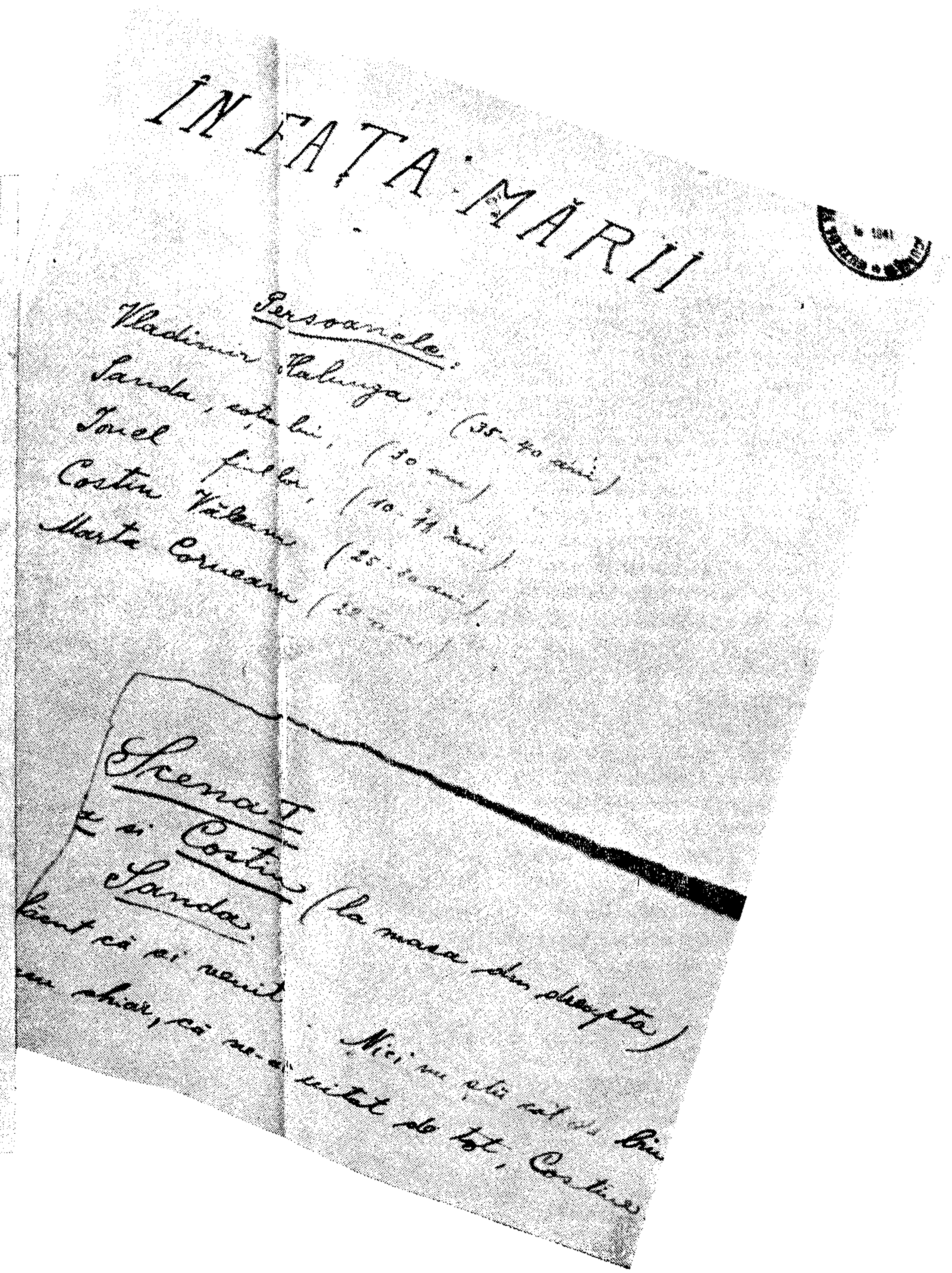
Costin
Am stat în București. Am avut multe pe capul
meu.....

Vladimir
Adevărat?... Și acum cred că ai venit să stai mai
multă vreme la noi; cel puțin tot sezonul.....

Costin
Ah! nu tocmai tot sezonul......

Vladimir (așezându-se pe canapea)
Și de ce?...

Filă din manuscrisul piesei La țărmul mării.
Fotografii comunicate de M. N. Rusu.

ÎN FAȚA MĂRII

Persoanele:
Vladimir Halunga (35-40 ani)
Sanda, soția lui, (30 ani)
Ionel fiul lor, (10-11 ani)
Costin Vălean (25-30 ani)
Marta Corneanu (20 ani)

Scena I

Costin

Sanda (la masa din dreapta)

române", fie în vederea transpunerii textului pe scenă. Dar acest motiv de ordin tehnic nu este în măsură să ne determine a plasa piesa La țărmul mării după anul 1913, cînd poetul s-ar fi putut deprinde cu regulile artei spectacolului. În schimb, o oarecare naivitate a subiectului, aerul său factice, în totală opoziție cu cel al Săptămînii luminate, ne-ar îndreptăți s-o plasăm înaintea anului 1913. Totuși, nimic nu ne împiedică să credem că după o piesă singulară în epocă, poate urma o alta, cu rezolvări în gustul epocii. Apoi, deosebirile fundamentale dintre ele pot fi interpretate și ca o dovadă a posibilităților dramaturgice de care dispunea scriitorul. Cu alte cuvinte, problema care se pune este dacă piesa La țărmul mării poate fi considerată piesă de exercițiu (de debut, abandonată), piesă de tranziție (între Săptămîna luminată și Călătorii lucrată în lunile precedente morții poetului) sau piesă de maturitate? Oricare denumire i-am atribui, cum se explică atunci faptul că ea nu a fost pomenită în scrisoarea-testament a poetului?

În fine, încercăm o altă cale de a stabili cronologia redactării piesei La țărmul mării și, implicit, motivul pentru care ea s-a păstrat. După cum reiese din lectura ei, piesa mi se pare, prin atmosferă și prin ideație, mai apropiată de atmosfera și de temele versurilor sale, în special de ale acelora din volumul Departe (1914). Volumul Viața (1916) nu intră în discuție. Universul lui poetic fiind circumscris, de astă dată, temelor sociale.

În Departe se ivește pentru întîia oară motivul mării, al portului, al oceanelor, al depărtărilor, al nemărginitului etc., motiv ce revine și în La țărmul mării (a cărei acțiune se petrece în familia unor intelectuali de la Constanța). Aceste corespondențe ne-ar determina să considerăm piesa ulterioară Săptămînii luminate (1913). Dar nu poate fi așa. Volumul Departe (1914) reprezintă o culegere de poezii din periodicele anilor 1910—1914. Mai mult. Una dintre ele, o compunere în genul scenariilor eminesciene, prezentînd similitudini cu obsesiile din La țărmul mării este datată 1910! Altfel spus, identificăm în acțiunea și în replicile piesei, motivele și temele simboliste ale creației sale de pînă în anul 1913. Aceste coincidențe, uneori suprapuneri sintagmatice, ne întreptățesc să fixăm data redactării piesei cu un an-doi înaintea Săptămînii luminate.

Partitura simbolistă a temelor din volumul Departe devine, în piesa La țărmul mării, o anticipare a teatrului de idei. Mai exact spus, atracția către simbolurile abstracte, caracteristică unei părți a simboliștilor români se preschimbă în piesă într-un conflict intelectualist, în care eroii

încearcă o tălmăcire a vieții în funcție de noțiuni ca: nemărginirea, gloria, iubirea, veșnicia, datoria, sacrificiul, moartea etc. Acestora le sînt asociate noțiunile de durere, de depărtare, de dor, de eroism și altele. Imaginea lor concretă, întruchipată de drama interioară a lui Vladimir Halunga, creator celebru. Ajuns în culmea gloriei, el trăiește un proces de înstrăinare: de sine și de cei din jur. Dar nu din pricina caracterului său, ci pur și simplu din aceea a gloriei la care a ajuns. Acuitatea acestui proces sufletesc este sporită și de faptul că, atras de ființa inefabilă a mării, el transferă familia la țărmul ei. Sîntem, așadar, în plină recuzită simbolistă, deși piesa lui Săulescu amintește de piesa lui Ibsen, Fata mării. « Marea asta care mă oprește ceasuri întregi la fereastră să o privesc, mă învață ce-i nemărgenirea... Îmi place nemărgenirea. Și marea e atît de întinsă, atît de neînțeleasă. Veșnic, parcă, te îndeamnă să-i cercetezi zările». Nemărgenire vrea să zică infinitul. Întîiul termen abundă în piesă. Al doilea, nu poate fi subliniat nici măcar o dată. În schimb, în poeziile din volumul Departe, acesta devine chiar categorie simbolistă alături de altele: « Gîndul, Infinitul și Durerea; / Au poposit la trei ferești de-odată!» (Rondelul vieții). Statistic vorbind — în versuri — termenul de nemărgenire este uzurpat de acela de infinit. De altfel, cel din urmă intrînd în categoria neologismelor preferate de simboliști; pe cînd nemărgenire are o nuanță arhaică și e mai puțin maleabil din punct de vedere poetic. Explicîndu-și opțiunea pentru peisajul marin, același personaj, spune: « Și, adesea, mă uit la ea, parcă aș vrea să fiu vîslașul ce-i spintecă valurile cu luntrea lui ușoară. Dar, mai îndrăzneț ca el, să mă depărtez de țărm, mult, mult, mult de tot — să ajung dincolo de zări... în nemărgenire... E o înșelare; dar sufletul meu aleargă după astfel de înșelări... După cum aleargă după ideea depărtată pe care să o poată prinde și întruchipa în opera pe care de atîta vreme mă căsnesc să o dau la lumină». Iată acum replica prozodică a motivelor simboliste subliniate în cuvintele lui Vladimir Halunga: « Ceva e ce ne cheamă, ceva din zări albastre, / Ceva din altă parte, și nu pricepem ce» (Excelsior, anul 1910). Sau: « Am stat așa acolo, privind la valul mării / Cum vine și se duce, departe plîngător» (Ultimul credincios, 1910). Sau: « De ce hrănim în suflet un dor de depărtare» (Cu sufletul și noaptea, 1910). Sau: « În Pacific, departe, sunt insule stinghere / Ce zac necunoscute de nici un marinar» (În Pacific, departe..., 1912). Sau iată versuri mai apropiate sintagmelor din La țărmul mării, din păcate, nedatate, dar asemănătoare acelor din anii 1910—1912: « Eu sunt în mijlocul acestui val de mare / Ce vine și se duce, mereu, necontenit/ [...]. / Din care zare vine, spre care zare trece / Același val de mare, același val mereu? / [...] / Mă va purta departe, mă va opri odată / Pe alte țărmuri care nici nu le bănuiesc? / [...] / Chemări neînțelese din depărtări eterne / Chemări ce mă frămîntă la fiecare pas». Alteori sufletului lui Halunga care se zbuciumă după o « idee depărtată» asemeni mării într-o poezie din 1912 i se substituie orașul: « Vai! tot orașul era parcă / O minte veșnic zbuciumată / De o idee pururi depărtată». Am ilustrat pînă aici conceptele de zare și de depărtare comune pînă la simbioză poeziilor din volumul Departe și replicilor din La țărmul mării. Insistenta lor întrebuințare ne-ar îndreptăți să emitem ipoteza că piesa se circumscrie anilor 1910—1912. Iată argumentul decisiv: poemul Durerea lui Faust urmărește în linii mari aceeași problematică a aspirației spre infinit, caracteristică și piesei La țărmul mării; doar că aici ea nu este anecdotică precum în piesă, ci filosofică, în genul Scrisorii I a lui Eminescu. Le este însă comună forma monologului și a dialogului. Acolo meditează asupra lumii « bătrînul dascăl», aici Faust: « Ce valuri se frămîntă pe-al mărilor pustiu, / Și mîna ce le poartă, nu-i nimeni să o știe, / De ce le face veșnic spre țărmuri ca să vie / [...] / Și toată lumea asta enigmă poate n-are; / Ci este-așa cum este — nemărginită, mare / [...] / Iar setea ce-am în suflet, cu ce s-o stăpînesc? Mi-e sete de oceanul enorm-nemărginit». Nu vi se pare că recunoașteți aici cuvintele personajului Vladimir Halunga citate mai sus? Aceeași dorință de evadare, aceeași obsesie a depărtării[5], a nemărginitului. Pentru a înlătura orice dubiu cu privire la posibilitatea ca piesa La țărmul mării să nu fie contemporană acestor versuri, să mai citām cîteva: « Dar cine-mi puse oare otrava asta-n mine, / A veșnicei iluzii, a veșnicului dor / Să pot să dau deoparte cernitul val ce ține / Ascuns al zeei Isis obraz, de cei ce vor / Ca să-i privească fața de moarte dătătoare? / O! ce mă-ndeamnă oare — / Spre țărmuri neștiute, spre ne'nțeles mereu? / De ce aleargă-ntr-una

[5] Este interesant de notat faptul că obsesia *departelui* la simboliști și cu precădere la Mihail Săulescu care i-a dat o expresie categorială, pare de sorginte eminesciană. Deci nu un fenomen exotic. Simbolismul pare că a înlesnit trecerea acestei categorii din planul cosmic (eminescian) în acela metafizic (blagian). Astfel încercarea dramaturgică a poetului poate fi văzută și ca o dezbatere asupra unui spațiu metafizic nedefinit.

nebun sufletul meu?». Nu altceva spune Vladimir Halunga despre aspirațiile care îl frămîntă, care l-au înstrăinat de familie. Gloria îl nemulțumește, vrea altceva: « E mulțumirea supremă, pe care o doresc, pe care nu o pot ajunge. Iată, o văd înaintea mea... E o femeie voalată... Naltă, subțire — ce frumoasă trebuie să fie; de atîtea ori am vrut să-i văd fața. Ca zeia Isis a Egiptenilor însă, nu mă lasă să o descopăr. Voi ajunge vreodată la asta? Puțin mi-ar păsa dacă aș muri!... Asta e mulțumirea supremă; să ajungi acolo unde vrei și să mori acolo, pe loc, într-o clipă, fără durere, fără părere de rău...». Pe lîngă argumentul în vederea stabilirii anului de redactare al piesei, se observă forma primară în care se anunță obsesia morții ca țel fără întoarcere al cunoașterii. (Însăși viața poetului s-a sfîrșit astfel, într-o clipă, fulgerat în frunte de un glonte dușman!). Așadar, toate confruntările dintre cadrul fizic al piesei și al poemelor, dintre replici și ideea unor versuri, ne îndrumă spre localizarea piesei în jurul anului 1910, oricum, a unui an premergător celui cînd a fost elaborată Săptămînă luminată (1913). Dar un minim scrupul științific ne obligă să cităm o coincidență asemănătoare celor de sus, dar care strecoară îndoială și asupra acestei ipoteze. În două episoade ale desfășurării piesei este invocat un motiv cu sonuri tenebroase: semnalul unei geamandure. Sanda, soția lui Halunga, refractară mării ce i-a sedus bărbatul, povestește: « Noaptea, marea e îngrozitoare pe furtună... Doar urletul geamandurei, care dă semnal vaselor ce intră în port, se aude în mijlocul furtunii — ca o presimțire înfricoșătoare». Sau, după moartea copilului: « Ascultă, ascultă semnalul geamandurii! Nouă n-a fost nimeni să ne dea de știre... / Același motiv, în poema Valurile, apare astfel: « Dar tîrziu în noapte, bate-un val mai tare... Cine știe oare presimțirea care / A făcut să sune un semnal acum, / Poate pentr-o barcă rătăcită-n drum! / Sub lumina palâ, galbenă, de lună / Glasul geamandurii tot mai trist răsună!» Poema e datată 1914. Dar, în raport cu celelalte enumerate pînă aici, acest argument este suficient să contracareze datarea piesei La țărmul mării, înaintea anului 1913? Cred că nu[6]. Anul 1914 nu este al scrierii poeziei Valurile, ci al apariției sale în presă. Putem deci presupune că e vorba de o reminiscență anecdotică a piesei, căreia i-a trebuit un timp mai îndelungat de sublimare poetică. Nu putem presupune invers. Că piesa este o sublimare în formă dramatică a unei idei poetice sugerate de-o geamandură. Dacă am făcut atîta caz de problema cronologiei, am făcut-o și cu scopul de-a comunica totodată atmosfera și sensurile piesei. Stabilirea unei date cronologice nu poate fi detașată de semnificațiile procesului de creație al autorului. Astfel, în cazul lui Mihail Săulescu, putem emite ipoteza că în piesa La țărmul mării atmosfera de fatalitate este anunțată doar tehnic; ea se află aici într-un stadiu narativ cu articulațiile cam vizibile, iar nu intrinseci, organic implicate în țesătura existențială a conflictului, ca în Săptămîna luminată. E de remarcat apoi și caracterul interogativ al acestei piese, asemănător poemelor interogative din Departe. În La țărmul mării schimbul de replici are un aspect factice; personajele se întreabă :« ce însemnează fericirea», ce este datoria, ce e veșnicia, ca și cum autorul ar vrea neapărat să-și facă publice părerile respective. Însuși Vladimir Halunga mărturisește: « Eu numai mă întreb», amintind de cuvintele dintr-un articol ale autorului: « Eu nu fac altceva decît întreb», ceea ce din punct de vedere compozițional dă senzația unor filosofări naive, trenante, adiacente subiectului. Totuși, efortul poetului îndreptat spre realizarea unei piese « de idei» nu poate scăpa atenției. El anticipă astfel pe Camil Petrescu.

M. N. RUSU

---

[6] Invocăm și argumentul grafologic. Manuscrisul piesei are o caligrafie rotundă, cu linii didactice, echilibrate, lipsit de orice semn al unei neliniști interioare. În schimb, caligrafia din *Săptămîna luminată* e precipitată, afectată parcă de presimțirile ce încep să-l agite pe autor.

MIHAIL SĂULESCU — LA ȚĂRMUL MĂRII

persoanele:
VLADIMIR HALUNGA (35-40 ani)
SANDA, soția lui (30 ani)
IONEL, fiul lor (10-11 ani)
COSTIN VĂLEANU (25-30) ani)
MARTA CORNEANU (22 ani)

Odaie de primire. O ușă mare în fund. O alta în partea stîngă. În fund spre dreapta, fereastră—alta pe peretele din dreapta. În colțul dintre ferestre un cămin mare. Pe pereți, tablouri.
Ca mobilier, în stînga o canapea mare, largă. În dreapta, o măsuță cu cîteva cărți și trei scaune în jurul ei. În mijloc un fotoliu tête-à-tête. În celălalt colț, măsuță. Oglindă.
Pe cămin trei vase cu flori; de asemenea și pe măsuță, flori în buchete, Odaie puțin luxoasă, dar cu mult gust aranjată.]

Scena I

SANDA și COSTIN *(la masa din dreapta)*

SANDA: **Ce bine ai făcut că ai venit... Nici nu știi cît de bine îmi pare ... Credeam chiar, că ne-ai uitat de tot, Costine.**

COSTIN: **Ah!... nu, dar am fost tare** ocupat...

SANDA: **Ocupat, tu?...**

COSTIN: **Ei, da, eu!... Ți se pare curios?... Am fost ocupat... Știi că am de gînd să intru în** magistratură?

SANDA: **Oh! nu** mai spune... Cum văd, vrei să **te cumințești.**

COSTIN: **Așa ceva ... Am de gînd să** mă și însor, **Sanda. Și de aceea am venit, pentru ca tu, sora mea mai mare, să-mi dai cîteva povețe, pe care ți le-oi cere... Ce zici?...** fac rău că mă însor?...

SANDA: **Da... și nu...**

COSTIN: Da și nu?... Ce-i aerul ăsta de mărire pe care îl [i ei? Da **și nu... Nu mi-e deajuns atîta.**

SANDA: **Da și nu, Costine.**

COSTIN: De ce? **— Fac rău că mă însor —** fac bine? de ce «da și nu»?

SANDA: **O! nu mă mai întreba!... Lasă-mă...** (După o clipă de nehotărîre.) **Știi ce vreau să-ți spun?...**

COSTIN (glumeț): **Nu prea...**

SANDA: **Nu te mai însura, Costine!**

COSTIN (același joc): **Ei?!... Și de ce?...**

SANDA: **De ce!...**

COSTIN: **Da, da. De ce?... Ce te face să-mi dai povața asta?...**

SANDA: **Siguranța că vei face din soția ta o nenorocită.**

COSTIN: **La urma urmei, se prea poate să facă ea din mine un nenorocit.**

SANDA: **Asta nu pot să ți-o spun. Îți vorbesc însă de ceea ce simt eu, de ceea ce am învățat...**

COSTIN (mîngîind-o): **O! dragă surioară, de cînd nu ne-am văzut ai devenit tare pesimistă...**

SANDA: **Nu pesimistă. Dar atîta tot că, am descoperit un adevăr...**

COSTIN (a glumă): **Un adevăr... Un groaznic adevăr, socotind după fața ta.**

SANDA: **Un groaznic adevăr, da...**

COSTIN: **Și care e adevărul acesta, Sanda?**

SANDA: **Voi nu vă țineți față de femei, promisiunile date, Costine...**

COSTIN: **De, mai știi... La urma urmei, ce promisiuni? Să le ducem la baluri, la șosea, la băi, la teatre, în străinătate? Sau să le plătim conturile rochiilor și pălăriilor?...**

SANDA (nerăbdătoare): **O! nu asta, nu asta, Costine!... Nu înțelegi ce vreau să-ți spun; nu înțelegi sau nu vrei să înțelegi... Dacă femeia pe care o vei lua tu, te iubește mult, înseamnă că așteaptă de la tine aceeași iubire nețărmurită, veșnică... Și poate că tu n-ai să i-o dai; deși prin faptul că o faci soția ta înseamnă că îi promiți iubirea aceasta curată, nețărmurită, veșnică...**

COSTIN (după o clipă): **Ascultă, Sanda, de ce vorbim asta? Îndărătul cuvintelor tale, e altceva decît ceea ce vrei tu să spui...** (stînd o clipă la îndoială). **Ești** nemulțumită de **Vladimir?...**

SANDA: **Nemulțumită?... Nemulțumită de el?... Nu de el — de mine! Prea multe am așteptat; și poate că nu trebuie să aștept atîtea...**

COSTIN (întristat): **Bine, Sanda, dar ce-i?... Ce este între voi?...**

SANDA: **Nu-i nimic... O! da, nimic... Nu mai e nimic, nimic din ce a fost odată. Și el poate nu-i de vină... Dar vezi, s-a schimbat atîta de mult...**

COSTIN (profetic): **Gloria, Sanda...**

SANDA: **Vezi, e veșnic nemulțumit, veșnic trist... Cîteodată îmi pare că îl plictisesc eu, că îl nemulțumesc eu... Și-mi fac atîta rău rîndurile**

astea... Cu oricîtă iubire l-aș înconjura nu pot să-l mai fac cel mai dinainte. Tu zici gloria. Da, parcă tocmai izbînzile pe care le-a avut, l-au făcut așa... O! începutul, începutul, zilele acelea de bucurie împărtășită numai de mine și de el, cînd reușea să creeze primele lui opere de seamă! Ce fericiți eram atunci... Cum îmi cerea răsplata muncii lui, mie. Și eu i-o dau; erau părți din inima mea, săruturile pe care i le dam la fiecare lucru frumos pe care mi-l împărtășea... De ce oamenii au venit cu răsplata lor? Ei l-au făcut așa cum e azi... Mie îmi creștea sufletul la fiecare izbîndă a lui, și el se închidea tot mai mult în el, se întuneca parcă tot mai mult cu cît își vedea numele mai trîmbițat...

COSTIN: În București nu era așa, Sanda...

SANDA: Începuse să fie...

COSTIN: De ce v-ați mutat din București? Un an de zile să stați aici la Constanța... Vara, nu zic că e rău, dar iarna...

SANDA: El a vrut... Am petrecut o iarnă grozavă... O! e îngrozitor crivățul aici... Dar furtunile de vară!... Noaptea, marea e îngrozitoare pe furtună... Doar urletul geamandurii, care dă semnal vaselor ce intră în port, se aude în mijlocul furtunii — ca o presimțire înfricoșătoare... Ai auzit de naufragiul de săptămîna trecută...

COSTIN: Da... Bietul Corneanu; ce moarte grozavă!...

SANDA: S-o vezi pe Marta, n-o mai cunoști...

COSTIN: Eu mă mir ce găsiți aici...

SANDA: Crezi că mie îmi place?... Îmi face rău marea asta... Și el s-a schimbat și mai mult aici. Ceasuri întregi stă și privește marea; ceasuri întregi stă neclintit, fără să vorbească cuiva. Parcă ne și ocolește chiar... E un lucru atît de trist, Costine, să nu mai poți găsi nimic în tine, din bucuriile din trecut... — nici în sufletul tău, nici împrejurul tău... Un pustiu nemărginit e sfîrșitul visurilor mele de demult... un pustiu nemărginit... Ce neînchipuit de tristă e viața începută cu un vis de fericire și sfîrșită cu durere... (După o clipă).

COSTIN: Unde e el acum?...

SANDA: În odaia lui de lucru... Nu l-ai văzut încă; așa-i?... Mă duc să-l chem...

COSTIN: Nu, nu-l chema; îl iei poate de la vreo lucrare...

SANDA: O! de la vreo lucrare!... Tu nu știi că nici nu vrea să mai lucreze... (Se scoală,) Lasă să mă duc să-l chem... O să-l bucure sosirea ta... (Iese; Costin se ridică, se plimbă prin odaie privind florile, tablourile, apoi se oprește la fereastră.)

Scena [a] II[-a]

VLADIMIR, COSTIN, mai tîrziu SANDA*.

VLADIMIR (intrînd prin stînga, se îndreaptă bucuros spre Costin): În sfîrșit!... după atîta vreme te-ai decis... Dar bine, omule, ce te-ai făcut un an de zile?...

COSTIN: Am stat în București... Am avut multe pe capul meu...

VLADIMIR: Adevărat?... Și acum cred că ai venit să stai mai multă vreme la noi; cel puțin tot sezonul...

COSTIN: Ah! nu tocmai tot sezonul...

VLADIMIR (așezîndu-se pe canapea): Și de ce?...

COSTIN (luînd și el loc, pe fotoliu): Nu-mi place la mare!...

VLADIMIR: Semeni cu Sanda... Cît mi-a trebuit ca s-o fac să se învoiască la mutarea noastră aici...

COSTIN: La drept vorbind, ce găsești aici?... Parcă te-ai schimbat și tu, de cînd stați prin locurile astea...

VLADIMIR: Eu?... Nicidecum... Sau, am devenit ceea ce voiam să devin; un om care să trăiască cît mai mult în el...
Marea asta care mă oprește ceasuri întregi la fereastră să o privesc, mă învață ce-i nemărginirea... Îmi place nemărginirea. Și marea e atît de întinsă, atîta de neînțeleasă. Veșnic, parcă, te îndeamnă să-i cercetezi zările. Și, adesea, cînd mă uit la ea, parcă aș vrea să fiu vîslașul ce-i spintecă valurile cu luntrea lui ușoară... Dar, mai îndrăzneț ca el, să mă depărtez de țărm, mult, mult, mult de tot — să ajung dincolo de zări... în nemărginire... E o înșelare; dar sufletul meu aleargă după astfel de înșelări... După cum aleargă după ideea depărtată pe care să o poată prinde și întruchipa în opera pe care de atîta vreme mă căznesc să o dau la lumină...

COSTIN: Ai mai lucrat ceva?...

---

* De fapt, Sanda intră la începutul scenei a III-a;(n. red.)

[5]

VLADIMIR: Nu... pentru că nu vroi să dau, ce-am mai dat pînă acum... Mai sus vreau să mă avînt... Unde?... Nu știu; dar sufletului meu îi cresc aripi pentru ceea ce e mai sus...

COSTIN: Și pe cînd vrei să te înalți spre acest mai sus?...

VLADIMIR: Cît mai tîrziu — pentru ca să fie cît mai sus!... Ah! tot ce a fost pînă acum, nu a fost nimic. Sufletul meu e pradă aceleiași lupte ca și la început. Aș vrea însă să dau lucrarea deasupra căreia să simt că mi-e peste putință să mă mai ridic...

COSTIN: Dar o mulțumire tot trebuie să ai pentru acestea pe care le-ai dat pînă acum. Iată, numele tău, ele ți l-au făcut atîta de trîmbițat... (în glumă.) Ilustre Maestre, stimate Maestre, scumpe Maestre...

VLADIMIR: Ah! ce-are a face asta... Lasă glumele. Crezi tu că lumea îmi va putea da mulțumirea mea de mine însumi?...

COSTIN: Îți dă gloria...

VLADIMIR: Glorie! — ce-i gloria?...

COSTIN: Vladimire, ești un om curios. Te-ai schimbat grozav de mult. Nici nu te mai cunosc. Mă uit la tine, mă gîndesc la faima ta, și mă mir de cele ce-mi vorbești... Mă mir...

VLADIMIR: ... Te miri? Ce lucru de mirare în asta? Și cu toate acestea și eu m-am minunat... Da, și eu m-am minunat. Ce frumoasă cale străbătută... ce iluzii... O! nu toate spulberate! Dar toate îndeplinite așa cum poate nici n-aș fi putut dori mai bine. Dar, pentru ce? — Pentru ce?...

COSTIN: Cum, pentru ce? — Dar pentru ca să ajungi aici unde ești. Atît de sus. Cine oare se mai poate întreba pentru ce a trăit cînd a făcut ce ai făcut tu? Eu unul, iată, nu am făcut nimic pe lumea asta. Am mîncat, am băut și am iubit, de cîte ori mi s-a dat ocazia să iubesc.

Și așa cum sunt, sunt foarte mulțumit de mine însumi. N-am cum fi nemulțumit.

Pentru ce? Pentru că așa mi-e firea! Asta e filosofia mea. Sunt așa, așa rămîn. Dar tu, ce fel de fire ești omule?

VLADIMIR: Ce fel de fire? Nu știu... Dar niciodată nu m-am mulțumit pe mine însumi. Mi-am mulțumit însă prietenii, cunoscuții; lumea toată. Toți zic: iată un om — iată un om mare! Dar, eu ce zic?... Eu zic: iată cel mai nenorocit om. (După o clipă.) Dacă nu ar fi fost să fiu omul care să poată da tot ceea ce a gîndit și a visat, aș fi fost atît de fericit... De ce?... Pentru că veșnic nu m-aș mai fi gîndit la vremea cînd n-am să mai pot crea nimic — ci la vremea cînd am să pot arăta lumii idealul

[6]

închipuirii mele întruchipat într-o operă nemaivăzut de frumoasă! Da, am mers din ce în ce suind mai sus drumul spre... (Zîmbind.) glorie...

COSTIN: Și ai ajuns-o... Iată numele tău care se află aproape în gura tuturor, nu-i o mărturie că ai ajuns acolo unde voiai să ajungi?...

VLADIMIR: Unde!?... Nu-i asta gloria — e altceva... Simt eu că e altceva. E mulțumirea supremă pe care o doresc, pe care nu o pot ajunge. Iată, văd înaintea mea... E o femeie voalată... Naltă, subțire — ce frumoasă trebuie să fie; de atîtea ori am vrut să-i văd fața. Ca zeia Isis a Egiptenilor însă, nu mă lasă să o descopăr. Voi ajunge vreodată la asta?... Puțin mi-ar păsa dacă aș muri!... Asta e mulțumirea supremă; să ajungi acolo unde vrei și să mori acolo, pe loc, într-o clipă, fără durere, fără părere de rău... Ce-a fost pînă acum o! nu-i glorie; a fost numai o fermecare că am putut-o întrezări — depărtată, pierdută, diafană. O iubită a unui poet, care niciodată nu-i așa, în carne și oase, cum o știe el...

COSTIN (după o clipă): Curios... Eu niciodată n-am întîlnit această femeie. Și chiar dacă aș fi întîlnit-o, aș fi lăsat-o să treacă. Eu nu-s ca tine: mă îndrăgostesc numai de femeia căreia îi văd ochii...

VLADIMIR: Tu aiurezi...

COSTIN: Și tu — tu ce faci?...

VLADIMIR: Eu?... trăiesc — trăiesc în mine, în închipuirea mea, dar trăiesc. Și tu trăiești în tine, și toți trăiesc în ei, la urma urmei. Și tot ceea ce e în afară de noi, nu-i nimic, sau dacă e ceva, apoi nu merită atenția noastră...

COSTIN: Asta e filosofia ta...

VLADIMIR: A mea, sau împrumutată... Nu pretind să fie mai adevărată, pentru tine, decît a ta, și pentru toți ceilalți decît a lor. Pentru mine însă e cea mai adevărată pentru că este răsărită în sufletul meu... Dar ce-are a face asta... (Se scoală și se plimbă prin odaie.) Eeei, Costine, tu nu mă înțelegi. Și nimeni nu-i să mă înțeleagă. De ce? — Nu știu... Sunt momente cînd mă simt atîta de nefericit. Cînd nu am nici o mulțumire, cînd totul mă obosește, mă face să sufăr chiar.

COSTIN: Ești un om sucit... Cînd ești ceea ce ești ce mai vrei? (Se scoală și vine spre el.) Și, apoi, vezi tu, trebuie să te gîndești puțin și la cei din jurul tău. Știi cît rău îi faci Sandei?... Te iubește atît de mult și o faci să sufere îngrozitor văzînd că nu mai are puterea să te facă fericit.

VLADIMIR: Ți s-a plîns ea?

COSTIN: Nu, dar din ce am vorbit cu ea, am putut înțelege **ceva. Ea e cu adevărat** sigură că e datoria ei să te facă să te lepezi de **gîndurile negre care** te muncesc de la o vreme . . .

VLADIMIR: Ce să fac . . . De cîte ori nu mă gîndesc la ea . . . **Dar, ce să fac? . . .**

COSTIN: **Nu o mai iubești? . . .**

VLADIMIR: De ce întrebi?! . . . **Eu nu pot să-ți răspund da, și nu pot să-ți răspund nu. Dar țin la ea; știu că dacă mi-ar lipsi, mi-ar fi neînchipuit de greu. E obișnuința? . . .** E **mai mult decît atîta. Și știu bine că tot ce am făcut îi datorez ei, liniștei** [pe] **care mi-a dat-o, căldurii iubirii ei. Dacă m-ar fi făcut să sufăr și nu m-ar fi iubit așa, ce aș mai fi putut face? Și totuși sunt atîta de puțin vinovat. Sunt clipe cînd aș vrea să-i fac pe voie; astfel poate aș putea fi fericit . . . Dar nu pot . . . și nu pot fi fericit . . . Vai! Ce înseamnează «fericirea»?**

COSTIN (aprinzîndu-și o țigară): **Ce vrei, ce poți să vrei. Ce poți să primești de la ea . . . Tu nu ești omul care poate primi fericirea**[,] **Vladimire . . .**

VLADIMIR: **Pentru că o visez, Costine. Pentru că o aștept . . . Poate că nu trebuie să o așteptăm, dacă vrem să avem fericirea . . .**

Se aude în depărtare un marș funebru. Costin se duce spre fereastra din față.

COSTIN: **Ce-i asta?**

VLADIMIR: **Înmormîntarea înecaților de săptămîna trecută. Abia ieri i-au pescuit . . . Și azi îi înmormîntează . . .**

COSTIN: **L-au găsit pe Corneanu? . . .**

VLADIMIR (apropiindu-se și el de fereastră): **Nu . . . nu l-a scos încă apa afară . . .**

Costin își ia pălăria după [sic!: de pe] un scaun de lîngă ușă.

COSTIN: **Mă duc să văd cortegiul. Dacă vrei să mergem împreună.**

VLADIMIR: **Eu nu merg. Du-te tu, și vino cît de curînd poți.**

Costin iese prin ușa din fund. Marșul se mai aude încă în depărtare, cîteva clipe mai puternic și apoi tot mai slab, mai slab pînă se stinge . . .

Scena [a] III[-a]

VLADIMIR, singur la fereastră, gînditor, apoi SANDA care intră încet și se apropie de Vladimir, punîndu-i mîna pe umăr.

SANDA: **La ce te gîndești, Vladimire? . . .**

VLADIMIR: **La acești nenorociți pe care îi îngroapă cu atîta pompă statul fiindcă așa zic cei mari, și-au făcut datoria . . . Parcă așa se face datoria! . . . Toți vor fi blestemat în clipa morții. Vor fi strigat la cer. Își vor fi plîns viața pe care o părăsesc, și nici unul nu s-a gîndit la datorie . . .**

SANDA: **Dacă vor fi avut toți mame, soții și copii sau logodnice . . . pentru. ce să nu plîngă? . . . Și, nu ai auzit, toți au fost tineri; nici unul trecut de treizeci de ani . . .** (Vladimir vine și se așază în față pe totoliu.) **Ca și Corneanu . . .**

VLADIMIR: **Da, Corneanu poate că poți spune că e unul care și-a făcut datoria . . . O fi fost sigur că moare, atunci cînd s-a dus să scape pe alții de la moarte. Și dacă a sărit din barca de salvare ca să dea ajutor unuia, poate că în ochi a avut nu moartea lui, dar fapta pe care o îndeplinea . . . Drept să-ți spun, nu l-aș fi crezut în stare . . .**

SANDA: **Săraca Marta, ce durere îngrozitoare pe ea . . .**

VLADIMIR (gînditor): **Desigur . . .**

SANDA (privindu-l o clipă se așază lîngă el): **De ce stai așa? . . .**

VLADIMIR: **Mă gîndesc, ce mult trebuie să stai pînă să găsești vieții un rost . . . Și de multe ori n-are nici unul . . .**

SANDA: **Iar? . . .**

VLADIMIR: **Da . . . iar. E o idee fixă nu? . . .**

SANDA: **O! nu vreau să zic asta. Dacă nu te-or urmări pe tine ideile astea. . . Dar, vezi, prea mă costă pe mine mult. De ce ești trist? Mereu trist, mereu pe gînduri. N-are nici un rost viața asta? N-are fiindcă nu vrei să i-l dai. Nu vrei să-i mai dai rostul dinainte. Ți-aduci aminte? Ce fericiți eram odată . . . Nu vrei nici să mai lucrezi.**

VLADIMIR: **Nu; pentru că nu mă mulțumește asta. O! nu asta m-ar putea face fericit — dar ceva, ceva care-i prea departe, ceva pe care nu-l zăresc, dar pe care îl simt — sau numai îl visez. Acolo. . . departe. . . departe . . . Tu nu mă înțelegi, Sanda.**

SANDA: **Da; nu te înțeleg. Dar te iubesc — și e deajuns atîta . . .**

VLADIMIR (privind-o blînd, ca pe un copil): **Da, Sanda . . . dacă n-ai fi tu. O! ție, ție am să-ți mulțumesc pentru atîtea lucruri bune** [pe] **care le-am avut în viață. Și dacă n-ai fi tu lîngă mine, nu știu ce m-aș face . . .**

SANDA: **Vezi, are și viața un rost, Vladimire.**

VLADIMIR: **Are? . . . Nu știu . . . Asta mă întreb și eu. Tu răspunzi pentru tine. Eu numai mă întreb. Aici la Constanța, ca și la București — și chiar de m-aș duce și în Tumbuctu, am să mă întreb. Ce mi-au folosit toate cîte am reușit să le fac?** Altora, poate; mie? — **nu . . .**

SANDA (plecîndu-și capul pe umărul lui): **Vladimire . . .**

VLADIMIR (zîmbindu-i): **Numai iubirea ta mi-a folosit, Sanda. M-a făcut fericit...**

SANDA (tristă): **De ce nu te mai poate face și acum?**

VLADIMIR: **De ce?... Pentru că tu simți și eu gîndesc, Sanda. Poate că eu sunt depărtat de viață, sunt înstrăinat — și de aceea nu-i pot afla rostul. Cine știe?... Dar, tu să rămîi așa cum ești!...**

SANDA: **Și tu să te schimbi mereu. Să te răcești tot mai mult de noi. Nici pe Ionel nu-l mai mîngîi, nu-l mai îmbrățișezi și nu-l mai privești cu drag ca mai înainte. Și e copilul nostru, Vladimire...**

VLADIMIR: **Copilul nostru... Dar nu numai el e copilul nostru al amîndurora. Sunt toate lucrările noastre cărora le-am dat viață numai cu ajutorul tău, Sanda. Ele mi-au adus ceea ce numiți voi, și tu și Costin, glorie — și de aceea nu le pot suferi. Dar pe Ionel, o! pe Ionel îl iubesc și mi-e negrăit de drag, pentru că el, odată și odată, va ajunge să facă ceea ce nu pot eu, și el poate va fi cu adevărat gloria mea.**

SANDA: **O, nu... Mai bine lasă-l să urmeze altă cale. Nu spui tu singur că viața poate e altceva decît ceea ce faci tu? Nu te numești tu singur un înstrăinat? Lasă-l om ca toți oamenii, dar să fie fericit. Să simtă ca mine — să nu gîndească așa ca tine.**

VLADIMIR (după o clipă): **Mai bine un măgar sănătos decît un înțelept ofticos cu alte cuvinte...**

SANDA (cam cu îndoială): **Da.**

VLADIMIR: **Asta e înțelepciunea celor învinși.**

SANDA: **Asta e filosofia poporului...**

VLADIMIR: **Poporul — poporul... Poporul e poporul. Eu simt că nu pot deveni poporul.**

SANDA: **Fie...**

VLADIMIR (după o clipă): **Dar ascultă, Sanda, unde e acum Ionel? Nu trebuie lăsat de capul lui prea mult. Crezi că eu nu m-am gîndit de atîtea ori că prea stă răzlețit de noi? La mine chiar, vine foarte rar...**

SANDA (ducîndu-se spre fereastra din față): **Cum vrei să vie dacă tu singur ești înstrăinat de noi?**

VLADIMIR: **Eu nu sunt înstrăinat de voi. Poate voi mă simțiți înstrăinat, dar nu sunt. Dacă plutesc mai departe de voi adesea, dacă trăiesc în mine însumi, nu-i un cuvînt să mă numiți înstrăinat de voi, pentru că, chiar atunci cînd trăiesc în mine însumi, trăiesc cu voi, cu o parte din sufletul vostru...**

SANDA (de la fereastră): **Vine Marta, împreună cu Ionel. E și Costin cu ei.**

VLADIMIR: **Cu Ionel?... Ce-a căutat Ionel pe stradă?**

SANDA: **S-o fi dus să privească trecerea cortegiului. Dar asta nu-i nimic. Era un lucru pe care făcea să-l vadă el, era ceva înălțător pentru un copil de vîrsta lui.**

VLADIMIR (se scoală și se plimbă de colo-colo): **Nici eu nu zic nu. Dar n-ar trebui să se ducă singur pe stradă. I se poate întîmpla cine știe ce... La doisprezece ani, un copil nu știe să se ferească...**

SANDA: **O! nu mai vorbi așa. Ce să i se întîmple?... Tu veșnic ești bănuitor!**

Sanda iese și vine cu Marta, [cu] Ionel și [cu] Costin, după puțin.

Scena [a] IV[-a]

VLADIMIR, SANDA, IONEL, MARTA și COSTIN.

Marta Corneanu e îmbrăcată în rochie de doliu mare.

SANDA: **Vino, Marta, aici.** (Amîndouă se așază pe canapea; Vladimir și Costin se duc la masă, Ionel stă lîngă Marta.) **Unde te-ai întîlnit cu Ionel?**

MARTA (abătută): **Pe stradă... Mai demult ne-am întîlnit; și am vorbit și ne-am plimbat amîndoi.**

IONEL: **Am fost pe plajă, mamă...**

MARTA: **Da...**

IONEL: **Am privit marea... cum se frămînta mereu.**

SANDA (ca să spu[i]e ceva): **Așa?**

MARTA: **Marea care ne-a luat atîtea... Ionel cînd m-a văzut a început să plîngă. De ce plîngeai, Ionel [?]** (După un timp.) **Toți mă plîng... și eu plîng — și totuși e zadarnic...**

SANDA: **Așa a fost să fie, Marta...**

MARTA: **Așa a fost să fie?... Eu aș fi voit... altceva... Ce?... Nu știu... dar altceva... Să fi rămas așa cum eram... Nu eram bine, Sanda?**

SANDA: **Da...**

MARTA: **Nu-i oare deajuns, în viață, iubirea?... Ne iubeam atîta...**

COSTIN (lui Vladimir): **Ar fi cu putință să nu-l mai găsească...**

VLADIMIR: **Cine știe...**

MARTA (tot către Sanda): **Eram așa de fericiți . . . Acum sunt eu, singură singură . . . Și Ionel vede că sunt singură, că sunt așa . . . și mă plînge — și eu plîng . . .**

SANDA: **Lasă, Marta . . .**

MARTA: **Odată, de mult, mă gîndeam privind marea . . . de ce e oare atîta de întinsă, atîta de nemărginită ? . . . Ca să poată lua, ca să poată cuprinde în ea, tot ce am avut noi mai scump și mai mare în viață . . . Cine mi-a spus asta ? . . . Un necunoscut mi le-a spus, unul pe care nu l-am putut zări, mi-a spus încet, la ureche vorbele astea, atunci, și le știu acum . . .**

SANDA (luîndu-i o mînă): **Marta . . .**

MARTA: **De ce le-am auzit! . . . De ce a fost să le înțeleg azi . . .**

SANDA: **Marta, așa a vrut Dumnezeu . . .**

MARTA: **Dumnezeu . . .**

SANDA: **Așa cel puțin trebuie să spunem, Marta . . .**

VLADIMIR (tot către Marta): **Dumnezeu; pentru toți, toate faptele noastre, toate întîmplările noastre sunt în legătură cu el. Și totuși n-a avut nimic a face Dumnezeu cu marinarii înecați în naufragiul de acum o săptămînă . . .**

COSTIN: **Ce poți să spui ? . . .**

MARTA: **Știe Dumnezeu de noi, oare ? . . .**

SANDA: **De ce să spunem nu ? . . . Pe cîtă vreme avem nevoie să sperăm că știe, Marta . . .**

MARTA: **Poate că știe . . .**

VLADIMIR (tot cu Costin): **Poate . . . Ce idee aveau oare marinarii de Dumnezeu ? . . . El e ceva nemărginit, Costine. E marea asta întinsă, mai largă decît zările. Nu toți o pot cuprinde și înțelege . . . Nu în toate sufletele e nemărginitul . . .**

SANDA: **Ce vorbești, Vladimire ? . . .**

VLADIMIR (apropiindu-se de Sanda și [de] Marta): **Vorbeam de Dumnezeu, pe care l-ai pomenit tu.** (Către Marta) **Da, Marta, Dumnezeu . . . Mi-e teamă să nu par un predicator. Dar voiam să spun asta: Dumnezeu a fost în Corneanu. Asta însemnează că a fost un altfel de om. Fapta lui îl arată așa. Și el e mult mai mare decît noi toți, care nici nu-l putem pricepe îndeajuns, poate. El e mult mai mare decît noi toți. Da! . . .**

MARTA (plîngînd): **Și durerea e mai mare decît noi toți . . .**

SANDA: **Marta, lasă, nu mai plînge . . .**

VLADIMIR: **Și totuși poate că o putem stăpîni . . .**

SANDA: **Vladimire, nu poți să știi . . .**

MARTA: **Da . . . nu poți să știi . . .**

COSTIN: **Poate că e adevărat asta . . .**

VLADIMIR: **Da, la urma urmei, ce suntem noi oare, ca să putem ști! . . .**

SANDA: **Da! . . .**

MARTA (după o clipă de tăcere): **Și noi . . . ce ne facem noi ? . . .**

VLADIMIR: **Care noi ? . . .**

MARTA (stergîndu-și ochii): **Femeile . . . care suferim.**

VLADIMIR: **Voi ? . . . iubiți și plîngeți . . . Și cu asta vă puteți apropia [,] poate, de ceea ce este într-adevăr veșnic . . .**

COSTIN: **Oare ce este veșnic ? . . .**

VLADIMIR: **Trebuie să fie ceva veșnic . . .** (Se așază pe un scaun la masă, Cîteva clipe tăcere.)

IONEL (apropiindu-se sfios de Vladimir): **Tată . . . așa-i că și el a fost un erou ? . . .**

VLADIMIR: **Da, un erou.**

COSTIN: **Ionel, de ce întrebi ? . . .**

IONEL: **Știi de ce întreb asta ? . . . Pentru că odată, la noi la școală, domnul ne-a citit o povestire. În ea se vorbea, de un om care tot așa a murit vrînd ca** [sic!] **să salveze pe altul. E frumos, nu-i așa ? . . .**

SANDA: **Și trist, Ionel . . .**

IONEL: **Da, și trist . . .**

MARTA: **Ionel, vino la mine . . . El e un copil așa cuminte . . . așa de bun . . . N-am mai văzut așa copil bun . . .**

IONEL: **Eu n-am să mai fiu copil — odată. Și atunci am să mă fac și eu căpitan de marină . . .**

MARTA: **Da, Ionel . . .**

IONEL: **Toată lumea vorbește în oraș de căpitanul Corneanu . . . Și, am să fiu și eu ca el. Acum . . . mi-e teamă de mare . . . De ce mi-e teamă ? . . .**

MARTA: **Fiindcă e nemărginită, Ionel . . .**

IONEL: **Dar n-are să-mi mai fie teamă odată. Am să fiu om mare . . .**

MARTA: **Ai să fii, Ionel . . .**

COSTIN: **Ai să fii, Ionel. Dar pînă atunci să te joci.**

IONEL: **De ce să mă joc ? . . .**

COSTIN: **Ca să nu bagi de seamă cînd ajungi mare . . .**

Marta se scoală vrînd să plece.

SANDA: **Pleci, Marta ? . . .**

[13]

MARTA: Da. Mă duc. Poate l-au adus. Nici nu pot sta locului. Mă duc. Dac-ar fi să-l găsească... Aştept mereu.

SANDA: Trebuie să-l găsească, Marta...

MARTA: Şi totuşi ce mîngîiere ar fi pentru mine dacă l-ar găsi?... Nici una... Tot atît pustiu va fi în jurul meu şi atunci...

Iese însoţită de Sanda.

Scena [a] V[-a]

IONEL, COSTIN, VLADIMIR

COSTIN (lui Ionel care stă gînditor pe canapea): Unde te gîndeşti, Ionel?...

IONEL: La Marta... Ea nu are pe nimeni acuma?...

COSTIN: Nu...

IONEL: Şi e trist să n-aibă omul pe nimeni, nu-i aşa?...

COSTIN: O! foarte trist, Ionel...

IONEL: Săraca Marta... Ea e singură acuma... Mă duc şi eu cu ea... (Se scoală.)

VLADIMIR (care pînă aci se plimba de colo[-]colo): Unde vrei să te duci, Ionel?...

IONEL: Cu Marta... (Vladimir îi pune mîna pe umăr, îl mîngîie.)... Mă laşi?... La revedere. ([I]ese.)

Vladimir priveşte zîmbind în urma lui, un timp, apoi se întoarce spre Costin.

Scena [a] VI[-a]

VLADIMIR, [COSTIN

COSTIN: Nu poţi spune că nu-ţi seamănă, Vladimire. De pe acum se vede firea ta aprinsă în el.

VLADIMIR: Crezi? Nici nu-ţi închipui ce bine-mi faci spunîndu-mi astea... Da! aş voi să fie ca mine, aş dori să mă întreacă. Mai mult decît în operele mele să trăiesc în el. Ele sunt moarte, niciodată nu mă vor întrece, dar el, copilul meu, va fi opera mea de seamă căci mă va întrece.

COSTIN: Cu toate acestea ar trebui să ai mai mult sistem în creşterea lui.

[14]

VLADIMIR: Nu! sau mai bine zis vreau ca lipsa oricărui sistem să fie sistemul meu în creşterea lui.

COSTIN: Nu te prea înţeleg...

VLADIMIR Vezi, Costine, viaţa trebuie să fie altceva decît ceea ce credem noi... Un elan, o putere nemaivăzută, o curgere potopitoare de apă. Nu trebuie să ne împotrivim vieţii, trebuie să o lăsăm să curgă puternică şi mare, să se înalţe — sus!... la Dumnezeu! Nu Dumnezeul tuturora, dar Dumnezeul celor aleşi. Celălalt nici nu există, sau există numai pentru cei mici ca să le servească interesele.

COSTIN: Şi acesta al tău le serveşte pe ale tale.

VLADIMIR: Nu-i interesul meu gîndirea mea — e numai dorul acesta de viaţă, de zbor spre tot mai sus. E dorul de o viaţă pe care nu o înţeleg, abia o presimt, dar nu o cunosc. Vezi, ce-am făcut pînă acuma, îmi pare că nu mi-a folosit întru nimic, nici o mulţumire nu mi-a adus. Şi aş dori fericirea!... Asta e viaţa oare?...

COSTIN: De cînd ai început să gîndeşti aşa?...

VLADIMIR: Ştiu eu?... Poate de azi, poate de cîteva zile. Poate de mult era în necunoscutul sufletului meu acest gînd şi numai azi a răsărit. Da; poate moartea lui Corneanu m-a făcut să gîndesc astfel... Crezi tu că fapta lui l-a făcut fericit?...

COSTIN: Poate... Deşi aş crede că a fost mai mult o orbire decît ceva raţionat...

VLADIMIR: La urma urmei, cine ştie?... Oare trebuie să ne gîndim? Trebuie să raţionăm?...

COSTIN: Ce să-ţi răspund!...

VLADIMIR: Ascultă, Costine: ţi s-a întîmplat să vezi vreodată un roi de albine?... Cît de frumos este... Şi iată, cît de proşti sunt oamenii cînd numesc trîntori, pe trîntori. Nu au de fel dreptate... Ai văzut, cînd zboară matca din stup... Într-un avînt nebun, trîntorii pornesc după ea în sus, în sus, luîndu-se la întrecere. E o luptă nebunească, îngrozitoare, şi înălţătoare... Ce mister al firii se ascunde aici?... Nu-l ştiu. Îl simt însă, îl simt eu, poate cum vreau eu, dar îl simt. Sunt şi ei nişte eroi. Ei zboară sus, ca să ajungă matca. Zboară sus ca să-şi ajungă ţinta... Unul o ajunge, cel mai tare. Unul. Şi cade jos mort...

Să mori pentru ceea ce vrei, să mori în clipa în care îţi ajungi ţinta; în clipa în care ajungi lucrul cel mai mult dorit. Creează şi ei... Oare avîntul acesta nebunesc al lor, nu-i o creaţie... Lucrul acesta mă munceşte...

De ce crearea unei opere mari, nu-i un elan, un zbor spre tăriile albastre, o moarte fulgerătoare . . . (După o clipă, gînditor.) **Corneanu . . . Corneanu a creat poate, murind așa! . . .**
Intră Sanda.

Scena [a] VII[-a]

Aceiași, SANDA.

Sanda tristă se așează pe canapeaua din față, Costin se îndreaptă spre fereastra din dreapta.

COS[illegible] . . .

SANDA: **Săraca Marta, pentru ea am plîns . . .**

VLADIMIR: **Întotdeauna avem de plîns ceva . . .**

Începe să se întunece a furtună.

COSTIN (de la fereastră): **Și femeile se îndurerează așa lesne.**

VLADIMIR: **Și le trec[e] tot așa, lesne . . .**

SANDA: **Le trec[e], Vladimire? . . .**

VLADIMIR: **Dacă sunt lucruri care trec Sanda . . .**

SANDA: **Durerea trece, Vladimire? . . . E veșnică durerea. Sau, cel puțin îi simțim veșnicia. Și în sufletele noastre rămîne mereu. Îngropată în adînc de tot, că pare numai trecută, dar trăiește, trăiește mereu, nevăzută . . .**

VLADIMIR: **Ce vrei să zici cu asta? . . .**

SANDA: **Ceea ce simt. Trebuie să mă gîndesc la ceea ce simt? . . .**

VLADIMIR: **Poate că nu, Sanda . . .**

SANDA: **Dar trebuie să simțim ceea ce gîndim.**

VLADIMIR: **Să simțim . . . să simțim puternic, dureros de puternic, cu toate simțurile noastre, desigur . . .**

SANDA: **Tu simți ceea ce gîndești?**

VLADIMIR: **Simt.**

SANDA (după o clipă): **Și numai grijile celor din jurul tău, celor ai tăi, nu le simți . . .**

VLADIMIR: **Le simt, le simt mai mult cu gîndul decît cu inima. Dar le simt. Poate e rău așa, dar ce să fac? E atîta de ușor gîndul . . . Zboară acolo unde nu poate ajunge simțirea noastră. Atîta de sus, Sanda, încît dacă am ajunge noi acolo, cu simțurile noastre, ne-ar apuca vîrtejul, ne-ar ameți, și ne-am prăvăli ca în prăpastie.**

SANDA: **Ca în prăpastie . . .**

VLADIMIR: **Da, ca în prăpastie . . . Ți se pare curios?.**

SANDA: **Nu . . .**

COSTIN (de la fereastră): **Ionel e cu Marta pe țărm.**

SANDA: **Lui Ionel îi este așa milă de Marta.**

VLADIMIR: **Trebuie să începem cu mila, Sanda.**

SANDA (după o clipă): **Și să sfîrșim cu durerea, Vladimire.**

VLADIMIR: **Cu durerea? . . . Nu . . . cu ceea ce ne face fericiți . . . cu gloria, Sanda . . .**

SANDA: **Așa ți le spune gîndirea ta. Dar față de ceea ce trebuie să suferim, față de viață, inima e mai cunoscătoare. Începem cu mila . . . începem cu visul și sfîrșim cu durerea, Vladimire . . .**

VLADIMIR: **Cine ți-a spus? . . .**

SANDA: **Viața.**

VLADIMIR: **Așa de mult cunoști tu viața? . . .**

SANDA: **Desigur . . .**

VLADIMIR: **O! Sanda, cum ai ajuns aici?**

SANDA: **Cum? . . .**

Se aude bătînd vîntul, întîi slab, mai tîrziu puternic.

VLADIMIR: **Da.**

SANDA: **Cu simțirea mea.**

VLADIMIR: **Nu . . . nu! Gîndul meu, închipuirea mea, mă învață să cred în ceea ce e mai departe, dar și mai frumos . . .**

SANDA: **Tot ce e prea departe e frumos . . .**

VLADIMIR: **Sfîrșim . . . sfîrșim . . . poate sfîrșim cu atingerea celui mai depărtat țel dorit, . . . cu mulțumirea supremă, cu gloria, Sanda.**

SANDA (rezemîndu-și capul de umărul lui): **Să visezi . . .**

Costin care tot timpul a stat la fereastră privind afară, face o mișcare de spaimă, dă un strigăt, **Ah,** se repede spre ușă.

VLADIMIR (venind spre el): **Ce-i, Costine? . . .**

COSTIN (tulburat): **Nu . . . Nimic . . . Stați aici.**

Iese repede.

SANDA (înfricoșată): **Ce e? . . .**

VLADIMIR (tulburat): **Nimic . . . Ce poate să fie? . . .**

[17]

Scena [a] VIII[-a]

VLADIMIR și SANDA.

SANDA (se duce la fereastră): **Vladimire** (Se întoarce spre el.), **ce-i? mi-e frică . . .**

VLADIMIR (fără să știe ce face, și el): **De ce, Sanda?**

SANDA: **Uite, vino.** (Vladimir se apropie.) **Uite, de ce e pe țărm atîta lume?**

VLADIMIR: **Sanda, așa e întotdeauna . . .**

Furtuna începe mai tare.

SANDA: **Mi-e frică, Vladimire . . . să nu s-o fi [sic!] ntîmplat ceva lui Ionel. Era cu Marta, adineauri pe țărm.**

VLADIMIR: **Ce să i se întîmple? . . .**

SANDA: **O! cine știe . . . mi-e frică!**

VLADIMIR: **Sanda, nu te mai gîndi la asta.**

SANDA: **De ce a plecat Costin așa repede? Și nu ai văzut ce tulburat era și el? . . .**

VLADIMIR: **Sanda, ai să vezi . . .**

SANDA: **Ah! . . . inima . . . Vladimire [,] s-a întîmplat ceva, să știi . . . De ce mi-e inima așa? . . .**

VLADIMIR (apropiind-o de el): **O! Sanda ce să se întîmple? . . .**

SANDA: **Ah! ascultă, vîntul. Cum bate . . . Uite cum se întunecă . . .**

VLADIMIR: **De furtună, Sanda.**

SANDA: **Așa se întunecă și în mintea mea . . . De furtună . . . Ce furtună o să vie? . . . De ce vremea de afară îmi pare atîta de îngrozitoare? . . .**

VLADIMIR: **De ce? . . . Dar nu-i nimic, Sanda . . . Ai să vezi! . . .**

SANDA: **Oh!, nu, nu! . . . lasă-mă . . .**

VLADIMIR: **Sanda, fii liniștită.**

SANDA (se desface de Vladimir, privește pe fereastră, apoi se trage repede înapoi sprijinindu-se de Vladimir): **Ah! uite, uite . . .** (Arată spre fereastră.) **Uite pe Marta; vine fuga încoa['] . . . uite, cu părul despletit . . . plînge. Și lumea aleargă spre țărm . . .** (Plîngînd.) **Vladimire, mă duc să văd!**

VLADIMIR: **Nu, stai; nu e nimic . . . Ai să vezi** (Aparte.) **Doamne! . . .**

Afară începe să bată mai cu putere vîntul. Se întunecă. Furtuna se dezlănțuie.

SANDA: **Oh! Ba nu, e . . . e . . . Doamne! Doamne!**

[18]

UN GLAS DE AFARĂ: **Vine furtună grozavă . . . Ce negru e cerul . . . Tot mai cere marea un om . . .**

SANDA (înspăimîntată, după o clipă): **Vladimire . . . cine a vorbit așa? . . .**

VLADIMIR (și el înspăimîntat): **Cine? . . . Un trecător . . . Acum trebuie să fie departe . . .**

SANDA: **Un trecător? . . . Și parcă a fost în inima mea . . .**

VLADIMIR: **Sanda! . . .**

SANDA (vine): **De ce a vorbit așa?** (Deschide fereastra. Furtuna se aude mai puternică.) **Ah! uite pe Marta. Uite, vine . . .** (Se apleacă pe fereastră.) **Marta, Marta ce-ai făcut pe Ionel [sic!]? . . .** (O îneacă plînsul, se retrage și cade în brațele lui Vladimir.)

Fulgeră. Furtuna trîntește geamul deschis. Marta intră, cu părul în neregulă, înspăimîntată, plîngînd, înnecîndu-se, abia putînd vorbi.

Scena [a] IX[-a]

Aceiași, MARTA.

MARTA (mergînd spre Sanda): **Sanda, Sanda . . . vai!** (Cade în genunchi lîngă Sanda luîndu-i mîinile. Vladimir o ridică ducînd-o spre canapea.)

VLADIMIR: **Marta . . .**

SANDA: **Unde e Ionel? . . . Spune, Marta . . . unde?** (Plîngînd.) **unde? . . .**

MARTA (aiurită, plînge luînd-o de mînă): **Sanda . . .**

SANDA: **Unde e Ionel, Marta? . . .**

MARTA: **Acolo . . .**

SANDA: **De ce l-ai lăsat singur? . . . ce-a fost?**

Furtuna se dezlănțuie mai puternică.

MARTA (se înspăimîntă): **Oh! . . .**

SANDA: **Unde e, Marta, Ionel? . . . Unde?**

MARTA: **Acolo . . .**

VLADIMIR (venind spre ea): **Marta . . . spune . . .**

MARTA: **Acolo . . . E furtună ca atunci . . . Și atunci era furtună, și atunci . . . Și-a trecut un om pe la fereastră și a zis: « Vine furtună grozavă, cerul e negru . . . cere marea om . . . ».**

SANDA (înspăimîntată): **Oh! Marta . . .**

MARTA: **Și ce a fost atunci . . . Doamne, Doamne, ce s-a întîmplat atunci . . .**

SANDA: **Marta, spune, unde e Ionel? Marta, eu simt ceva . . . spune e adevărat? . . .**

VLADIMIR (apropiindu-se de ea și luîndu-i mîna): **Sanda . . . poate că să fie adevărat ce simțim, cînd simțim . . .**

Stă o clipă așa, apoi se scoală îndreptîndu-se spre ușă. Se întîlnește însă cu Costin, care caută să pară liniștit, și-l . . . *

Scena [a] X[-a]

Cei dinainte, COSTIN.

VLADIMIR (repede și vrînd să iasă): **Unde e? . . .**

COSTIN (oprindu-l): **Nu . . . nu încă . . . stai!** (Din ce în ce mai încurcat.) **Vladimire . . . tu știi ce am să-ți spun?**

VLADIMIR (dîndu-l de-o parte): **Oh! nu** (Deschide ușa, în fața-i apare un barcagiu care ține pe brațe corpul neînsuflețit al lui Ionel.) **Ah! . . . Sanda** (Plîngînd.) **Ionel . . . Sanda!**

SANDA (cu un țipăt): **Ionel! . . . unde e?** (Se scoală și ea și Marta; vin spre ușă.)

COSTIN: **Vine . . . vine . . .**

Vladimir ia pe brațe corpul lui Ionel și-l așează pe canapea.

SANDA: **Mort? . . . Ionel a murit . . . Vladimire . . . a murit? . . .**

VLADIMIR (îngenunchind): **Ionel . . . Ionel . . .** (Către Marta.) **Ce-a fost?**

MARTA (care plîngea de-o parte) **Ce-a fost? . . .** (Înecîndu-se.) **O! nu știu. Nu pot să spun . . . nu știu** (Îndreptîndu-se spre canapea.) **Ionel . . .**

SANDA: **Doamne, Doamne, ce-am făcut? . . . Noi am făcut tot răul . . . Ionel . . .**

COSTIN (mîngîindu-l): **Ionel . . . ai fost ca un om mare . . . Privea cum se scaldă niște copii, și unul era să se înece . . . El s-a repezit să-l scape . . . Nu s-ar fi prăpădit dacă nu s-ar fi lovit de-o stîncă ascunsă de apă . . . Și el a fost un erou . . .**

VLADIMIR (ridicîndu-se): **A făcut așa? . . . De ce a făcut așa?. . . O! nu, e numai în gîndul meu asta . . . E numai un vis . . . Ce vis dureros . . . E numai un vis. Sanda . . . E numai un vis, Ionel. Și mîine ai să te scoli . . . Și n-are să mai fie vis . . . Și mîine ne vom deștepta și noi, și n-are să mai fie nimic din visul de acum . . .** (Ca desmeticit.) **Ah!, dar nu! . . . N-ai să te mai deștepți, Ionel . . . și nu-i vis aceasta ce e . . .** (După o clipă.) **Ionel, ce gînd nebunesc te-a purtat spre mare? . . . Marea e nemărginită, și tu ești așa de mic . . . așa de mic . . .** (Îngenunchiază iar, privește în jurul lui aiurit, către Sanda, apoi.) **Sanda, Sanda . . . sfîrșim cu durerea . . . sfîrșim cu durerea . . . pentru ca să trăim . . .** (Capul îi cade pe trupul lui Ionel și izbucnește în plîns.)

* Frază neterminată de autor [*N. R.*]

Scena [a] XI[-a]

Aceiași. Un barcagiu.

(Intră barcagiul. Costin se îndreaptă spre el; vorbesc cîteva clipe împreună, apoi se duce spre Marta.)

COSTIN: **Marta, vino, am să-ți spun ceva . . .** (Marta îl privește zăpăcită.) **. . . Vrei să-l vezi pe Corneanu? .**

MARTA: **Cum? . . . Să-l văd? . . .**

COSTIN: **Da . . . L-au adus . . . L-au găsit și l-au adus . . .**

SANDA (ridicîndu-se): **Du-te, Marta . . .**

MARTA: **A venit? . . . A venit? . . .** (După o clipă) **Nu, nu a venit, l-au adus . . .**

COSTIN (luînd-o de braț încet): **Da, Marta.**

MARTA: **Nu a venit, l-au adus . . . De unde e el, nu mai poate veni . . . Și ce-au adus oamenii, ce-au adus? . . . Pe el nu l-au adus . . . Și ce puteau să-mi aducă? . . . Nimic din ce putea să-mi facă fericirea . . .**

COSTIN: **Dacă nu se poate așa, Marta.**

MARTA: **Da, nu se poate așa . . . Doamne, Doamne . . . ce să fac eu acolo? . . . Cînd am să-l văd, am să-l chem, am să plîng; el are să se uite la mine și n-are să mă cunoască și n-are să plîngă . . . și nu va ști nenorocirea care ne desparte . . .**

Iese cu barcagiul.

SANDA (către Costin care se apropie de canapea): **Costine, du-te și tu . . .**

COSTIN: **Sanda, să stați voi singuri? . . . Poate că aveți nevoie să fie și altcineva cu voi . . .**

SANDA: **Nu, nu avem nevoie de nimic . . . Ba da . . . de liniște, Costine . . . de liniște . . . de lacrămi . . . Du-te . . .** (Se pleacă și sărută pe Ionel.) **Ionel, Ionel . . .**

Costin iese.

[21]

Scena [a] XII[-a]

SANDA, VLADIMIR.

Sanda iese prin uşa din dreapta, tulburată, tremurînd. Abia păşind se reîntoarce, în mînă are un revolver. Nesigură, fără să poată pune stăpînire pe ea, caută să ochiască pe Vladimir, dar mîna îi tremură, îi cade în jos.

SANDA: **Vladimire!** (Se aruncă la picioarele lui.) . . . **spune, pentru ce mai trăim noi? Mai avem noi ceva pe lume? . . . Mai avem noi de făcut ceva aici? . . .**

VLADIMIR: **Sanda . . . nimic nu mai avem de făcut! Eu nu mai am nimic de făcut . . .**

SANDA: **Nici eu . . .**

VLADIMIR: **Nici tu . . .**

SANDA: **Pentru ce mai trăim? . . .**

VLADIMIR: **Pentru ce? . . . Ca să plîngem . . . Sanda, tu singură ai spus: Ca să sfîrşim cu durerea . . .**

SANDA (ridicîndu-se): **Nu trebuia să venim aici!**

VLADIMIR: **Nu ştiu . . .**

SANDA: **De ce ne-ai adus aici? . . .**

VLADIMIR: Ca să vă arăt moartea! . . .

SANDA: Cum? . . . **Ca să ne arăţi moartea? . . . Eu nu o voiam. Şi ce voiai tu să vadă în mare copilul nostru, Vladimire?**

VLADIMIR: Nemărginirea . . .

SANDA: **Vladimire, tu, tu eşti vinovat de toate acestea!**

VLADIMIR: **Eu? . . . Nu! . . .**

SANDA: **Nu l-ai făcut pe Ionel să fie aşa . . . Ce trebuia . . .**

VLADIMIR (întrerupînd-o): **Trebuia . . . poate nimic nu trebuie, cînd nu simţi nimic . . . Dar el simţea . . .**

SANDA: **Tu . . . tu te bucuri de asta?! . . .**

VLADIMIR: **Eu? . . . Sanda, nu plîng şi eu ca tine nenorocirea noastră? . . .**

SANDA (după o clipă): **Vladimire, tu eşti vinovat . . .**

VLADIMIR: **Nu . . . Nu-i nimeni vinovat . . .**

SANDA: **Şi totuşi noi suferim . . .**

VLADIMIR: **Poate că aşa trebuie, Sanda . . .**

SANDA: **Şi am putea să nu mai suferim . . .**

[22]

VLADIMIR: **Cum? . . .**

SANDA: **Să nu mai fim aici . . .**

VLADIMIR: **Să nu mai fim aici . . . Şi unde să fim, Sanda?**

SANDA: **Cu el . . . Nu te gîndeşti? . . . Mîine are să ni-l ia . . . Pe cine o să mai avem?**

VLADIMIR: **Tot pe el . . . Poate în noi, Sanda.**

SANDA: **Undeva . . . e undeva un loc unde ne aşteaptă . . . Tu nu simţi asta? . . . E aşa aproape . . .** (Se [sic!] îngenunche iarăşi.)

VLADIMIR: **Nu ne aşteaptă, căci nu-l vom ajunge. Locul lui e tot mai departe şi noi vom rămîne tot mai mult în urmă . . .**

SANDA: **O! dacă vom muri şi noi, nu-l vom mai dori poate, nu vom mai suferi . . . Se va stinge şi durerea . . .**

VLADIMIR: **Şi durerea? . . . Şi totuşi nu putem muri . . .**

SANDA: **De ce? . . .**

VLADIMIR: **Pentru că nu avem de ce . . .**

SANDA: **Nu avem de ce? . . .**

VLADIMIR: **Nu, Sanda . . . Tu crezi că pentru el? Nu . . . tot pentru noi ar fi . . .**

SANDA: **Tot pentru noi? . . .**

VLADIMIR: **Sanda, să plecăm de aici. Să-l luăm şi pe Ionel . . . Îl vezi cum doarme? . . . Să-l culcăm undeva departe. Ştii, locul acela înconjurat de munţi, pe care l-am văzut odată, de mult . . . Acolo să ne închidem cu el . . . marea niciodată să nu o mai vedem . . . Nemărginirea ei niciodată să nu ne mai cheme . . . Pe patul lui să punem flori, Sanda . . . să punem flori multe . . . Şi noi să rămînem cu gîndul numai . . . da, numai cu gîndul . . .**

SANDA: **Şi cu durerea . . .** (Plîngînd îşi pleacă capul pe trupul lui Ionel. Furtuna se înteţeşte iarăşi, de departe se aude un urlet teribil; Sanda se scoală şi arată cu mîna.) **Ascultă . . . ascultă . . . Semnalul geamandurii! . . . Nouă, n-a fost nimeni să ne dea de ştire . . .**

CORTINA

(Pag. 92) M. Săulescu şi Ion Minulescu, (Desen de Cornescu, fără dată, comunicat de M. N. Rusu.)

125 ANI DE LA NAŞTEREA LUI IOAN SLAVICI

DEMERSURI PENTRU EDITAREA ROMANULUI MARA

Documentele pe care le publicăm, aflate toate într-un plic cu en-tête-ul revistei „Luceafărul" — revista pentru literatură şi artă; Redacţia: Budapesta, IV, str. Zöldi nr. 7, reprezintă o corespondenţă adresată de Ioan Slavici lui Octavian C. Tăslăuanu [1], directorul Institutului de Arte grafice şi al Editurii „Luceafărul", în legătură cu ediţia primă a romanului Mara.

Fondarea editurii a fost posibilă în momentul cînd „Luceafărul" a început să aibă tipografie proprie [2]. Au apărut, astfel, chiar la Budapesta, o serie de cărţi româneşti, printre care volumul Poezii, care l-a consacrat pe Goga (1905).

Contractul cu Ioan Slavici, pentru editarea romanului Mara, este întocmit şi este datat 10 iunie 1906 (10/23 iunie 1906). Documentul este scris de altcineva, Slavici doar semnîndu-l.

Celelalte documente (copia unei scrisori către Slavici, trimisă din Sibiu [3] de Tăslăuanu, la care primeşte răspuns la 20 ianuarie/2 februarie 1907), reconstituie destinul tirajului de 1200 de exemplare ale romanului Mara, la prima ediţie.

Slavici — referindu-se cu amară ironie la rentabilitatea unei « edituri făcută pentru marele public român » — îşi exprimă totodată entuziasmul la apariţia primului număr al revistei „Ţara noastră" precum şi dorinţa de a colabora.

Din altă scrisoare, din 1 martie 1908 (1/14 martie 1908) trimisă de Slavici, tot de la Măgurele, rezultă că probabil desfacerea cărţilor mergînd defectuos, autorul s-a mulţumit doar cu 200 coroane din încasări.

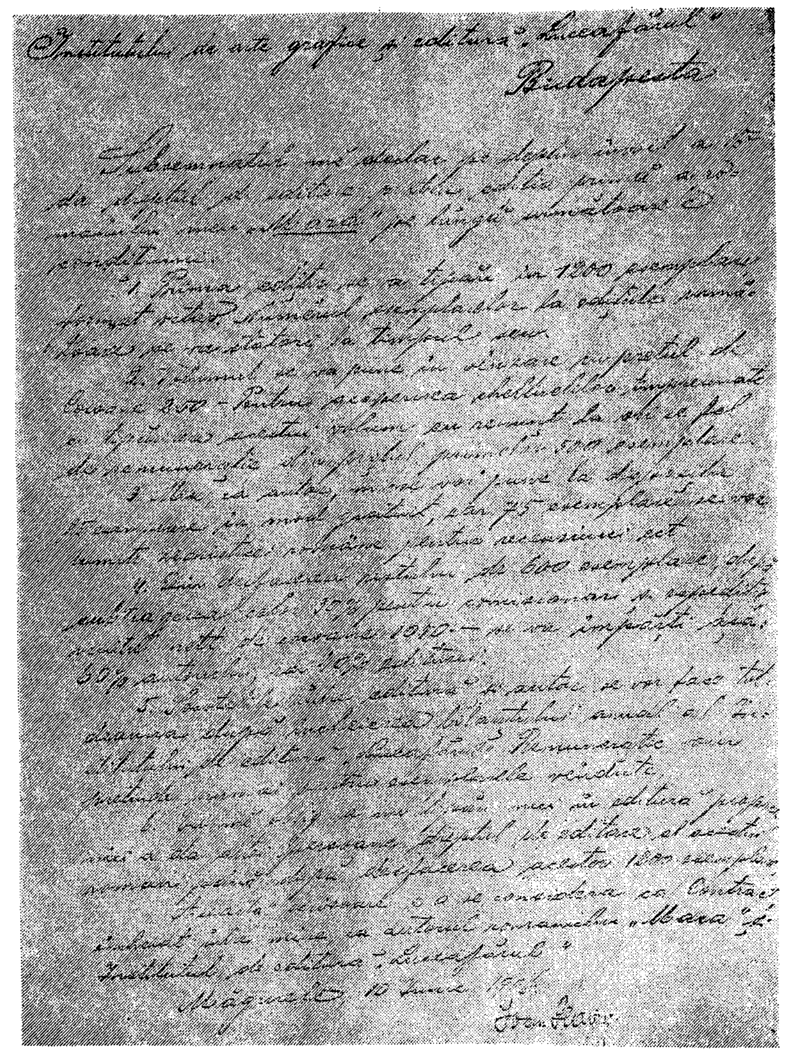
Gelu VOICAN

---

[1] «C» nu este iniţiala prenumelui tatălui lui Tăslăuanu, care se numea Ioan, ci a pseudonimului *Codru*. Tăslăuanu a preluat, de fapt, revista *„Luceafărul"* din toamna anului 1902 (data apariţiei nr. 1 fiind 1 iulie 1902). Schimbarea este anunţată în revistă abia la 1 aprilie 1903. Revista era difuzată în toată Transilvania, în Vechiul Regat, în Macedonia şi în Statele Unite (cîteva sute de exemplare pentru românii emigraţi).

[2] Utilajul tipografic a fost comandat la Firma „Wörner" din Budapesta, în mai 1905, graţie unei sume oferite de Mihai Popovici, care devenea astfel coproprietar. Aranjamentul a fost mijlocit de Sextil Puşcariu, care era prieten cu Mihai Popovici.

[3] Datorită unor dificultăţi financiare legate de activitatea editorială, precum şi a căsătoriei lui Tăslăuanu cu Adelina Olteanu-Maior (10 iunie 1906), redacţia şi editura s-au mutat la Sibiu, unde de altfel Tăslăuanu fusese numit şi secretarul Asociaţiunei ASTRA.

INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE ŞI EDITURĂ „LUCEAFĂRUL" BUDAPESTA

Subsemnatul mă declar pe deplin învoit a Vă da dreptul de editare pentru ediţia primă a romanului meu *Mara* pe lîngă următoarele condiţiuni:

1. Prima ediţie se va tipări în 1200 esemplare, format octav. Numărul esemplarelor la ediţiile următoare se va statori la timpul seu.
2. Volumul se va pune în vînzare cu preţul de Coroane 2.50. Pentru acoperirea cheltu[i]elilor împreunate cu tipărirea acestui volum eu renunţ la ori ce fel de remuneraţie din preţul primelor 500 esemplare.
3. Mie, ca autor, mi se vor pune la dispoziţie 25 esemplare în mod gratuit, iar 75 esemplare se vor trimite ziaristicii române pentru recensiuni ect. [*sic!*]
4. Din desfacerea restului de 600 esemplare, după subtragerea celor 30% pentru comisionari şi espediţie, venitul nett de coroane 1050. — se va împărţi aşa: 60% autorului, iar 40% editurii:
5. Socotelile între editură şi autor se vor face totdeauna după încheierea bilanţului anual al Institutului de editură „Luceafărul". Remuneraţie voi pretinde numai pentru esemplarele vîndute.
6. Eu mă oblig a nu tipări nici în editură proprie, nici a da altei persoane dreptul de editare al acestui roman pînă după desfacerea acestor 1200 esemplare.

Această scrisoare a se considera ca Contract, încheiat între mine, ca autorul romanului *Mara* şi Institutul de editură „Luceafărul".

Măgurele, 10 Iunie 1906.

IOAN SLAVICI

[Antet imprima.:] Redacția Revistei
„LUCEAFĂRUL"
Sibiiu [*sic!*] (Nagyszeben)

Sibiiu, 29 Januar 1907

Domniei[-]Sale
Domnului *Ioan Slavici* publicist
Măgurele

Conform contractului încheiat între D[omnia]voastră și editura noastră, avem onoarea a Vă încunoștiința că din romanul D[umnea]voastră *Mara*[,] cu sfîrșitul anului 1906, mi-au mai rămas în depozit 662 esemplare, afară de esemplarele ce le avem în comision, la librării[,] cari nu pot fi mai multe de 200 esemplare.

Pînă la sfîrșitul anului viitor nădăjduim să desfacem aproape toate esemplarele.

Ne folosim de acest prilej, ca să Vă rugăm să binevoiți a ne trimite, dacă se poate, vreo novelă și pentru revista noastră „*Luceafărul*", care trecînd peste greutățile materiale, acum își dă toate silințele să grupeze în jurul ei cît mai mulți scriitori distinși.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Suntem ai D[umnea]voastră devotați[.]

Măgurele, 20 Ianuarie v. 1907

Iubite Amice,

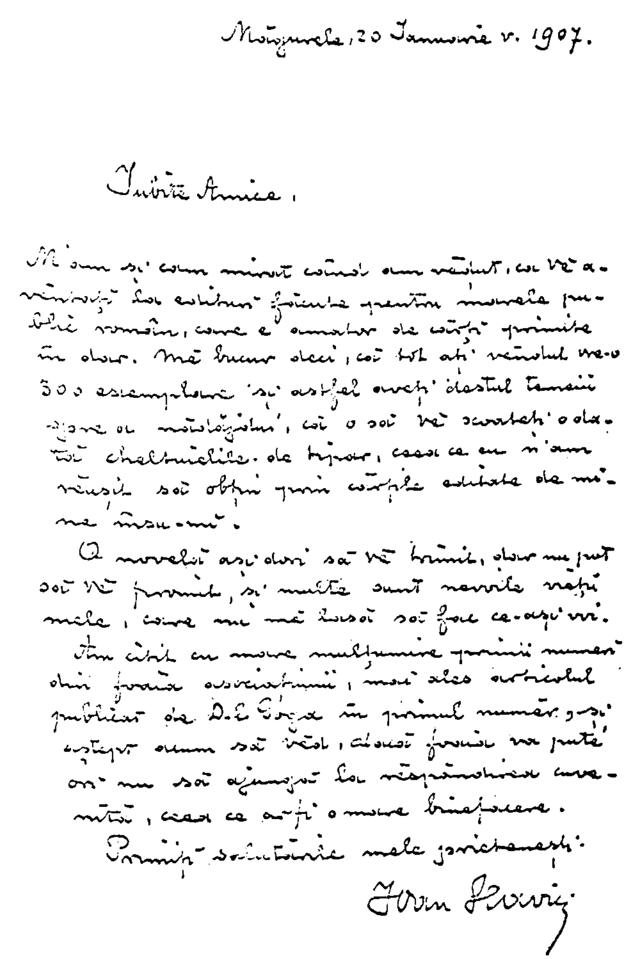
M-am și cam mirat cînd am văzut, că Vă avîntați la edituri făcute pentru marele public român, care e amator de cărți primite în dar. Mă bucur deci, că tot ați vîndut vreo 300 esemplare și astfel aveți destul temei spre a nădăjdui, că o să vă scoateți odată cheltuielile de tipar, ceea ce eu n-am reușit să obțin prin cărțile editate de mine însumi.

O novelă aș dori să vă trimit, dar nu pot să vă promit, și multe sunt nevoile vieții mele, care nu mă lasă să fac ce-aș voi.

Am citit cu mare mulțumire primii numeri din foaia asociațiunii, mai ales articolul publicat de D[omnu]l Goga în primul numer, și aștept acum să văd, dacă foaia va putea ori nu să ajungă la răspîndirea cuvenită, ceea ce ar fi o mare binefacere.

Primiți salutările mele prietenești.

IOAN SLAVICI

Măgurele, 20 Ianuarie v. 1907.
Iubite Amice,
M-am și cam mirat cînd am văzut, că Vă avîntați la edituri făcute pentru marele public român, care e amator de cărți primite în dar. Mă bucur deci, că tot ați vîndut vreo 300 esemplare și astfel aveți destul temei spre a nădăjdui, că o să vă scoateți odată cheltuielile de tipar, ceea ce eu n-am reușit să obțin prin cărțile editate de mine însumi.
O novelă aș dori să vă trimit, dar nu pot să vă promit, și multe sunt nevoile vieții mele, care nu mă lasă să fac ce-aș voi.
Am citit cu mare mulțumire primii numeri din foaia asociațiunii, mai ales articolul publicat de D.l Goga în primul numer, și aștept acum să văd, dacă foaia va putea ori nu să ajungă la răspîndirea cuvenită, ceea ce ar fi o mare binefacere.
Primiți salutările mele prietenești.
Ioan Slavici

Măgurele, 1 Martie v. 1908

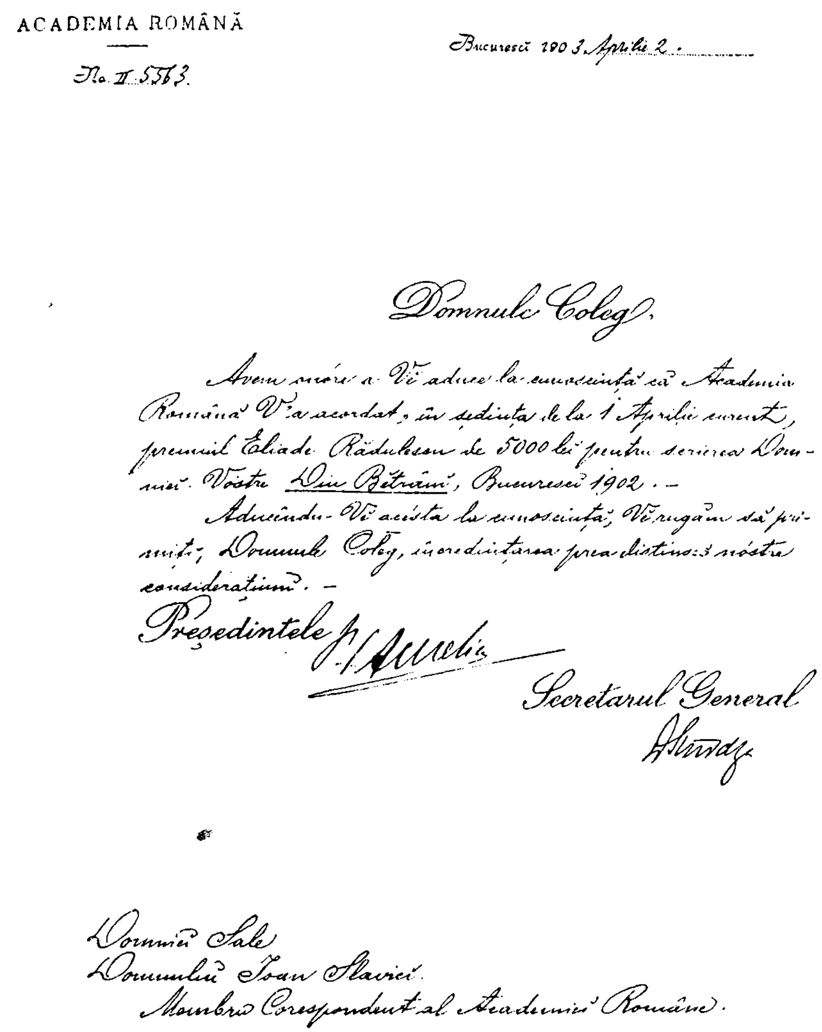
Stimabile Domnului [*sic!*] administrator,

Primesc propunerea ce-mi faceți prin scrisoarea de la 5 Martie st[il] n[ou] a.c. și declar, că mă voi socoti definitiv satisfăcut cu 200 cor[oane] și 50 exemplare.

Salutări prietenești.

IOAN SLAVICI

LUI IOAN SLAVICI «PENTRU SCRIERI LITERARE»

ACADEMIA ROMÂNĂ

No. II 5563.

Bucuresci 1903 Aprilie 2.

Domnule Coleg,

Avem onóre a Vĕ aduce la cunoscinţă că Academia Română V'a acordat, în şedinţa de la 1 Aprilie curent, premiul Eliade Rădulescu de 5000 lei pentru scrierea Domniei Vóstre Din Bĕtrâni, Bucuresci 1902.—

Aducându-Vĕ acésta la cunoscinţă, Vĕ rugăm să primiţi, Domnule Coleg, încredinţarea prea distinsei nóstre consideraţiuni.—

Preşedintele P. S. Aurelian

Secretarul General D. Sturdza

Domniei Sale
Domnului Ioan Slavici.
Membru Corespondent al Academiei Române.

În aprilie şi iunie 1903, meritele literare ale lui Ioan Slavici au fost (destul de slab) recompensate prin acordarea unui premiu de cinci mii de lei pentru volumul *Din bătrîni* (Comunicarea Academiei e semnată de P. S. Aurelian şi D. Sturdza) şi prin decernarea brevetului Bene-Merenti clasa I-a, care este contrasemnat de ilustrul dascăl Spiru Haret.

Reţinem din acest al doilea act specificarea că brevetul s-a acordat «Domnului Ioan Slavici pentru scrieri literare», «dorind da o probă de a Noastră bunăvoinţă». Datarea: «Bucuresci la 4 Iunie 1903».

Parfumul documentelor legate de viaţa şi opera unui atît de strălucit român cum a fost Ioan Slavici ne-a făcut să transmitem cu mîini sfioase reproducerea acestei preţioase hîrtii, reprezentînd acordarea premiului I. Heliade Rădulescu, pusă la dispoziţie de soţii Irina şi Alexandru Struţeanu.

Într-un viitor număr al revistei, vom încredinţa spre publicare şi alte documente Slavici, provenind din aceeaşi sursă documentară.

Radu A. STERESCU

CORESPONDENȚE

XXIV

București, Strada Viitorului 65

Dragă Blaga,

am primit astăzi scrisoarea ta și te asigur că în 7 zile după sosirea acestor rînduri vei avea în mînă materialul pentru „*Bund*". Toate traducerile s-au făcut de mult, însă n-am avut timpul necesar să le transcriu și n-am avut nici mașină de scris. De aceea soția mea va transcrie cu mîna traducerile din Gibi și din Bucuța, iar eu articolul lui Nenițescu, versurile și poemele în proză ale lui Teodoreanu. Te asigur că nu vom mai întîrzia. Dar, crede-mă că n-am fost « leneș ». Am lucrat mult. Acum am și un editor bun, care-mi scoate un volum la toamnă[16]. Arnold Zweig și cu Thomas Mann, care mi-a scris o scrisoare neașteptat de elogioasă[17], m-au

---

[16] Volumul de nuvele *Die Tatarin* va fi tipărit, în acel an, de editura Gebrüder Enoch din Hamburg. Emanoil Bucuța îl va recenza în „*Gândirea*" (nr. 8—10, an IX), la «Cronica măruntă» însăilînd succinte dar pertinente caracterizări ale artei acestui «scriitor german, născut, trăit și așezat în România...».

Dacă vom ține seama că tot Emanoil Bucuța, cu cîteva luni înainte, salutase, entuziast, publicarea nuvelei *Tătăroaica* în coloanele prestigioasei reviste germane „*Deutsche Rundschau*", putem conchide că el este, într-un fel, «nașul» lui Oscar Walter Cisek în ceea ce privește aria comentariilor din presa română.

[17] La 16 decembrie 1928, Thomas Mann îi comunică lui Cisek puternica impresie pe care i-a lăsat-o nuvela *Die Tatarin*, citită în „*Deutsche*

ajutat mult. În sfîrșit! Editorul vrea să scoată « toată producția » mea. Îți închipui cît de mulțumit sunt. Voi lucra cu mai multă înverșunare, știind că editorul așteaptă. Conferința lui Călinescu despre tine a fost bună, dar C[ălinescu] nu s-a ocupat de piesele tale, ceea ce, după umila mea părere, ar fi fost esențialul. Poate că voi ține eu despre tine o scurtă conferință la Radio.

Sunt foarte grăbit!

Te îmbrățișează prietenește

CISEK

21. I. [19]29.

[*P. S.*]

Voi scrie cît mai curînd și despre cartea lui Marti!

XXV

M. L. R. 16073

[Antet imprimat]

LÉGATION DE ROUMANIE EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

Dragă Cisek,

în chestia în care mi-ai scris — am scris numaidecît. Folosește-te de ocazie. Am oarecare trecere acolo. Sunt foarte amărit de veșnicile amînări ale *Cruciadei*[18].

Rundschau". Recomandarea către editura Gebrüder Enoch din Hamburg a făcut-o Arnold Zweig.

[18] *Cruciada copiilor* – dramă în trei, *„Dacia Traiană"*, Sibiu, 1930.

Pe Doamna Cisek o rog să facă traducerea așa cum crede Dînsa că e mai bine. Sunt locuri unde merge mai bine « Ihr », altele « du ». În românește e tot persoana doua singular:

D[umnea]ta, tu.

Altfel nimic nou.

Toate cele bune de anul nou cu toată dragostea

BLAGA

XXVI

București, Strada Viitorului 65

Iubite Blaga,

Am aflat pe neașteptate că ai părăsit Capitala noastră. Ar fi fost foarte bine dacă ne-am mai fi văzut încă o dată. I-am vorbit din nou lui Filotti, care m-a asigurat de tot concursul lui. Lugojanu pleacă în curînd astfel că ar fi necesar să știu dacă ai intenția de a părăsi B[ucureștiul]. Răspunsul trimite-mi-l, te rog la adresa mea de acasă: Strada Viitorului No. 65. Nu la Minister!

Ce s-a mai hotărît la discuțiile, pe care le-ai avut cu Soare? Ți se va juca piesa într-adevăr peste o lună de zile? « Gândiriștii » nu s-au mai întîlnit spre a discuta lucrările în legătură cu centenarul lui Goethe. Sunt curios să știu ce se va face[19]. Voi căuta să mai agit chestiunea și să deștept și interesul lui Crainic pentru ea.

Aștept răspunsul tău neîntîrziat. Sărutări de mîini soției tale!

Cu o frățească îmbrățișare

CISEK

14. II. [19]30.

XXVII

[*F. 1 r°*]

[Antet]

PRÉSIDENCE DU CONSEIL DES MINISTRES
DIRECTION DE LA PRESSE ET DES INFORMATIONS

Iubite Blaga,

îți mulțumesc din suflet pentru scrisoarea ta prietenească și pentru recomandația călduroasă făcută cumnatului tău. Înțeleg și atitudinea și situația ta. În ce mă privește, pot să-ți comunic că lucrurile au mai înaintat. Lugojanu i-a comunicat lui Filotti că e pentru numirea mea. Lucrăm foarte mult și pregătim o expoziție volantă de artă românească, în străinătate. E vorba să plec în Aprilie la Haga. Filotti mi-a promis că încă înaintea plecării mele în străinătate se va soluționa definitiv chestiunea numirii. I-am spus și lui Filotti că deocamdată nu te gîndești la schimbul cu postul de atașat de presă din Viena și că mă oblig să trec la Berna oricînd ți-ar conveni ție.

[*F. 2 r°*] Sunt zăpăcit de atîta lucru. Soția mea așteaptă cu nerăbdare textul definitiv al *Tulburării apelor*. Ai cetit traducerea lui Bucuța în „*Gândirea*“[20]?

---

[19] La o sută de ani de la moartea lui Goethe, Cisek — admiratorul de o viață întreagă al titanului de la Weimar — va edita o antologie tipărită de editura „*Dacia*“ din București (1932). Un florilegiu din poeziile traduse în românește sub semnături ca: Ion Pillat, Emanoil Bucuța, St. O. Iosif, Panait Cerna, Al. Philippide ș.a.

[20] În „*Gândirea*“, numărul 1—2 (an. X), Emanoil Bucuța îi traduce o povestire sub titlul *Despovărarea.*

Sper că de data aceasta voi reuşi în sfîrşit să-mi asigur o viaţă ceva mai omenească decît pînă acum. Cred că şi părerea cumnatului tău, în ce priveşte numirea mea, va avea o importanţă deosebită.

Sărutări de mîini doamnei Blaga!

Cu îmbrăţişări frăţeşti rămîn
al tău

CISEK

25. II. [19]30.

XXVIII

26. III. [19]30

Dragul meu Blaga,

« Bubi » acesta, despre care îţi scrie soţia mea, sunt eu, subsemnatul ataşat de presă. Am îndurat multe pînă s-a semnat decizia, dar în sfîrşit am învins, graţie insistenţelor depuse de cumnatul tău, care de la început s-a arătat nespus de binevoitor faţă de mine. E un om foarte deschis şi foarte simpatic. Am dus lupta cot la cot. Sunt sigur că scrisorile tale către dînsul au avut o hotărîtoare înrîurire asupra situaţiei. Din prima clipă m-a susţinut cu multă energie. Încă o dată: îţi mulţumesc din tot sufletul pentru fapta ta frăţească. Oricînd vei dori să schimbi reşedinţa ta cu a mea, iţi stau la dispoziţie. Îţi închipui ce însemnătate are această numire în viaţa mea. Sunt foarte fericit şi mă simt reîntinerit, cu toate că am multe necazuri cu organizarea expoziţiei româneşti din Haga. Cred însă că va[i]eşi un lucru bun. De dimineaţă şi pînă în noapte o lucrez, alerg de colo pînă colo. Aş vrea ca Maniu şi Lugojanu să fie pe deplin mulţumiţi. N-am avut timpul necesar pentru cetirea piesei tale. Dar mîine plec la Iaşi — tot pentru înjghebarea expoziţiei — şi voi lua volumul cu mine. Soţia mea e pur şi simplu entuziasmată de ţinuta magistrală a piesei şi vrea s-o traducă. Sunt şi eu foarte curios. Munca de organizator e ingrată şi istovitoare. Sper însă că la Viena voi putea să lucrez mai eficace pentru propagarea valorilor noastre, continuînd în acelaşi timp şi activitatea mea literară. Dacă îi scrii cumnatului tău, comunică-i, te rog, încă o dată că îi sunt nespus de îndatorat. Ţie îţi mulţumesc pentru bunătatea ta frăţească şi te îmbrăţişez! Sărutări de mîini doamnei! Al tău

CISEK

XXIX

Bucureşti Str[ada] Viitorului 65

[F. 1 r°]

Dragă Blaga,

numai din întîmplare am aflat zilele trecute prin Eugen Filotti că ai devenit părintele domnişoarei Ana Dorica Blaga, zisă Dorli, fiindcă s-a născut în Elveţia. Ne-am bucurat mult aflînd ştirea aceasta senzaţională şi i-am telegrafiat imediat domnişoarei, spre a-i comunica bucuria noastră a tuturora. Sper că apariţia domnişoarei Dorli n-a provocat o prea mare nelinişte în casa Blaga. Vă doresc să aveţi multă bucurie de ea. Nu ştiu dacă i-aş dori neapărat să devie poetă, ca urmaşă vrednică a tatălui ei, dar îi doresc neapărat să se facă frumoasă ca mamă-sa. Îmi închipui că ai trecut

prin clipe zguduitoare. « Kurz ist der Schmerz, doch ewig ist die Freude! » Aş dori mult să te văd o dată alături de acest copil. Aş dori mult să te văd jucîndu-te cu el. Blaga şi — copilul lui! Un neobişnuit, dar foarte semnificativ tablou. Comunică-ne, te rog, la Viena, cum o mai duceţi, cum îi merge soţiei tale şi cum se rotunjeşte Dorli. Altminteri, vom avea, desigur, ştiri şi prin domnul Brediceanu, care mă aşteaptă cu nerăbdare. Sper că Sîmbătă sau Duminică vom putea părăsi Capitala României Mari, pornind spre alte tărîmuri.

Nu ţi-am comunicat încă pînă astăzi ce impresie puternică mi-a lăsat *Cruciada Copiilor*. E piesa cea mai substanţială, cea mai plină, cea mai densă din cîte ai scris pînă astăzi. Am citit-o acum vreo lună, în tren, în drum spre Iaşi. Îţi spun foarte sincer: [*f. 1 v°*] Are ceva solemn — în sensul cel mai bun al cuvîntului şi e mai firesc încheiată decît *Meşterul*. O prefer chiar foarte mult *Meşterului*. Limba românească a ajuns în aceste acte la o nouă culme. Îmi pare bine că scriind de acum înainte despre literatura noastră românească, voi putea să-mi exprim şi părerea mea sinceră despre această capodoperă. Altminteri, sper că vom avea în curînd ocazia să vorbim despre aceste lucruri. Am foarte mult de lucru cu pregătirile pentru plecarea noastră, sper însă că totul va merge bine şi că ne vom instala la Viena ca într-o patrie nouă. Încă o dată: Multă fericire pentru Dorli şi pentru părinţii ei! Sărutări de mîini soţiei tale! Felicitări frăţeşti! Îmbrăţişări frăţeşti!

CISEK

19. V. [19]30.

XXX

M.L.R. 16057
[*1931*]

[Antet imprimat]

LÉGATION DE ROUMANIE EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

Iubite Cisek,

îmi scrie cumnatul cu mult regret că ai fost rechemat. Lucrul nu-l înţeleg decît doar aşa că ţi se rezervă la Bucureşti un alt rol — poate chiar la dorinţa Regelui. Scrie-mi te rog, ce şi cum! Îmi pare foarte rău că ai avut aşa de puţin parte de străinătate! Dar poate că totuşi nu pleci. — Grele timpuri, şi tocmai generaţia noastră trebuie să ducă ponosul. De la Bucureşti nu mai am nici o ştire. Ştiu numai că e o luptă groaznică pentru posturile de ataşaţi încă nedesfiinţate.

Scrie-mi te rog. Al tău cu toată dragostea

BLAGA

XXXI

Bucureşti, Direcţia Presei

[*F. 1 r°*]

Iubite Blaga,

de-abia sosit aci, am găsit scrisoarea ta. Îţi mulţumesc din suflet pentru prieteneştile tale rînduri şi pentru intervenţia făcută la Tilea, care, fără îndoială, va influenţa situaţia mea în bine. Altminteri, i-am şi vorbit lui Tilea, care a fost extrem de amabil şi care jură că M [ajestatea] S[a] Regele ar fi dorit ca eu să fiu rechemat. Acelaş[i] lucru i s-a comunicat şi lui Crainic, care a intervenit cu multă energie. De-abia audienţa mea la Rege, care a şi fost oficial cerută, va lămuri chestiunea. Pînă atunci voi încerca

să mă mai liniştesc. Oricare ar fi situaţia, sunt fericit să mă ştiu susţinut şi apărat de prieteni adevăraţi, care ţin la mine. Şi aceasta înseamnă mult, foarte mult, cînd te simţi lovit de soartă.

O fericită întîmplare a făcut să sosesc aci tocmai în ziua premierei *Cruciadei*. M-am pus imediat în legătură cu Crainic, care ne-a procurat bilete, astfel că ne-am aflat şi noi în publicul care a aplaudat mult şi cu convingere. Ştiu că şi Crainic s-a ocupat de punerea în scenă a piesei şi am auzit că Soare şi-ar fi dat multă osteneală. Cred totuşi, că piesa a fost cu desăvîrşire greşit înţeleasă de domnul Soare, care a făcut din drama aceasta medievală, dură şi puternică un fel de lamentaţiune. Poate că suntem prea severi şi dificili — adică eu şi soţia mea — cred însă că piesa a fost prea convenţionalizată şi că tot ce în structura ei sufletească şi în dinamica ei era putere concentrată, cuvînt tare şi gest purtător de simbol, a devenit un fel de moliciune plîngăreaţă. Te rog mult de tot să [*f. 1 v°*] nu-i comunici lui Crainic părerile mele, căci s-ar supăra foc. Sunt convins că numai domnişoara Nădejde în rolul lui Radu a dat ceva din spiritul piesei. Marioara Voiculescu cu mult prea moale, prea plîngăreaţă, prea lipsită de gravitate. Tot astfel şi Calboreanu, care în alte piese s-a dovedit artist înzestrat. Teodul acesta e o figură foarte puternică, susţinută de fanatism, ca un Sf[înt] Francisc pictat de Zurbaran sau sculptat de Francesco de Mena sau de Alonso Cano. Calboreanu n-a putut realiza nici un accent din cele scrise de tine în minunata ta piesă. Am fost cam revoltat. Dar ce să-i faci! Să ne mulţumim şi cu faptul că T[eatrul] Naţional s-a încumetat să joace în sfîrşit această piesă nespus de importantă în evoluţia dramei româneşti. Păcat! Păcat că autorul n-a asistat la repetiţii. Fără îndoială că chiar subsemnatul ar fi putut să îndrepte cîte ceva la repetiţii. Din nefericire a ajuns prea tîrziu în ţară. Soţia mea începe acum transcrierea piesei la maşină.

Sunt foarte ocupat cu fel de fel de intervenţii şi aranjamente pentru viitorul meu apropiat.

Sărutări de mîini soţiei tale!

Rămîn cu îmbrăţişări frăţeşti al tău

CISEK

11 Ianuarie 1931

XXXII

M.L.R. 16074

[Antet imprimat]

LÉGATION DE ROUMANIE
EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

Scumpe Cisek,

îţi mulţumesc pentru informaţiile despre jucarea piesei mele. Cu tot dezastrul indurat — mă declar mulţumit că piesa *s-a jucat*. Eu cred că atît publicul cît şi actorii trebuiesc obişnuiţi cu felul meu. Mi-ar plăcea să ştiu cum ţi-ai aranjat situaţia. La noi nimic nou.

Dorli începe să se tîrască, şi zice: tata; recunoaşte fotografia lui Caius, lampa, şi pe popa Blaga, din satul Lancrăm — moşul ei. Nu mai trăiesc decît pentru ea.

Sărut mî[i]nile Doamnei Cisek.

Ţie, ca totdeauna, toată dragostea

BLAGA

Lui O.W. Cisek
prietenie pentru prietenie,
și mulțumire pentru
îndemn L. Blaga

XXXIII

M.L.R. 16065
1 aprilie 1931

[Antet imprimat]
LÉGATION DE ROUMANIE
EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

Dragă Cisek,

de mult nu mai am nici o știre de la tine. M-ai uitat de tot. M-ar interesa să știu ce mai e pe la București. Și mai ales cum te-ai aranjat. La noi aproape nimic nou. Dorli ne-a făcut mari griji în timpul din urmă, a fost bolnavă de angină cu urmări — albuminurie etc. Acum e mai bine. Dar grijile ne-au cam istovit. Eu — fac ultimele puneri la punct ale studiului meu *Eonul dogmatic*. Peste o lună îl trimit la *Cartea Românească*. Zilele trecute am vorbit cîteva ceasuri profesorului univ[ersitar] de filosofie Arthur Stein (dir[ector] la revista berlineză: „*Archiv für Geschichte der Philosophie*") despre studiul meu. Mi-a făcut multe complimente, găsind ideile fundamentale deosebit de interesante și noui [*sic !*] Mi-a spus să-l public neapărat și în nemțește. Altfel sunt destul de « pesimist ». Nu mă prea ajută sănătatea să lucrez așa cum aș voi. Scrie-mi te rog.

Sărut mîinile Doamnei
Ție toată dragostea

BLAGA

XXXIV

M.L.R. 16060

[Antet imprimat]
LÉGATION DE ROUMANIE EN SUISSE

7 iunie 1931

Scumpe Cisek,

nu ți-am mulțumit pentru informațiunile ce mi le-ai dat fiindcă am fost tot timpul profund deprimat. Îți mulțumesc însă acum, cînd îți scriu în aceeași chestiune. Citesc în „*Curentul*" că e vorba ca direcția presei să treacă iarăși la externe și că atașații de presă vor fi rechemați. Te rog să-mi scrii cît mai grabnic ce se vorbește și ce se mai aude. E foarte important să știu ca să pot și eu să mă orientez. Din parte-mi vreau să vin în țară în concediu în luna Iulie. Soția mea cu Dorli pleacă <deja> peste două zile, întîi la Viena pe urmă la Sibiu. Nu mă uita te rog; sunt foarte enervat de această nesiguranță.

Al tău cu toată dragostea și prietenia

BLAGA

XXXV

București, Strada Viitorului 171 B

Dragă Blaga,

voiam tocmai să-ți trimit cărțulia mea despre Theodor Aman[21] drept foarte modestă mulțumire pentru minunatul tău *Eon dogmatic*, pe care l-am cetit și care înseamnă, fără îndoială, mai mult decît puteam presupune după explicațiile tale. E o carte care va face vîlvă în Germania, o carte atît de bogată în gînduri adînci și largi, încît nu m-aș încumeta să-mi închipui că mi-aș putea forma o părere cuprinzătoare și justă despre ea. În „*Gândirea*" va scrie Tudor Vianu despre ea. Am cetit și recenzia lui Zarifopol[22], care e însă un tip foarte negativ și care nu recunoaște calitatea, cînd aceasta îi stă prea aproape înaintea nasului. Dacă autorul *Eonului* ar purta un nume francez, german sau englez, cartea ar apărea multora dintre prietenii noștri ca o operă seculară.

Apariția acestei cărți e, în orice caz, un eveniment european.

Dar să revin la prima propozițiune. Am primit, firește, și cartea ta poștală și-ți mulțumesc din suflet pentru bunele tale gînduri cu ocazia sărbătorilor și a anului nou — gînduri ce le am și eu pentru tine și familia ta. Cu Ștefan Nenițescu vorbesc deseori despre tine, dar și cu Pillat, și cu Voiculescu. Pentru *Eon* și pentru toată activitatea ta îți doresc marele succes, pe care-l meriți!

Încă o dată, toate cele bune de Anul Nou!

Rămîn cu prietenia frățească de totdeauna al tău

CISEK

27. XII. [19]31.

XXXVI

M.L.R. 16053

[*F. 1 r°*]

Scumpe Cisek,

am fost vreo două săptămîni bolnav de gripă. Au rămas aproape numai oasele de mine. Voiam de mult să-ți scriu, dar am tot amînat. Cărțulia ta despre Aman mi-a făcut o mare plăcere, și-ți mulțumesc. Cuvintele tale despre *Eon* mi-au făcut de asemenea

---

21 Monografia *Theodor Aman:* Craiova, Editura „Ramuri", 1931, în cadrul colecției „Apollo".

22 Cronica lui Paul Zarifopol apare în „*Adevărul literar și artistic*", (numărul din 8 noiembrie 1931).

Nu descoperim în cronică atît o poziție negativistă față de volumul lui Blaga, cît o confruntare între concepții filozofice diferite, Zarifopol apărînd cu energie principiile raționalismului. Programului din *Eonul dogmatic* i se reproșează caracterul «nu destul de precis», chiar alura de «deziderat pios». De pildă, ce este «intelectul ecstatic decît o deghizare a acelei „sete"[sete de mister] și a altor apetite înrudite cu ea? În acest punct numai cartea d[omnu]lui Blaga nu spune destul». În continuare, Paul Zarifopol își explicitează propria poziție filozofică: «Elementul „emoțional", mai școlărește: rațiunea practică, este, fără suficientă justificare, neglijată în analiza dogmei, și credem că în ea stă interpretarea structurii însăși a dogmei; și distingerile „*plus-cunoaștere*", „*zero-cunoaștere*", „*minus-cunoaștere*", nu izbutesc să ne consoleze de abandonarea conceptului de „*cunoaștere*", simplu și autentic, într-un vag capricios. Perpetuarea acestei neglijări va face ca metafizica să nu fie decît o poezie nu de tot onestă. E un blestem care mînă atitudinile de „suflet" să se învîrte, ca niște duhuri care nu-și găsesc „trupurile" în jurul intelectului „ecstatic" pentru a se înveșmînta, măcar cum s-o putea din rechizitele sale. Iar metafizica oamenilor de știință fizică și biologică rămîne surprinzător de rudimentară; de la exemplele ingenios adunate de Chamberlain în lecțiile sale despre Kant, materialul pare numai să fie sporit. Această metafizică nu e o instanță care să caseze teoria cunoașterii».

După cum se poate observa, discuția, în fond, depășește propriu-zis *Eonul dogmatic*, implicînd o întreagă direcție de gîndire. Cît privește aprecierea dată concret volumului lui Blaga aceasta este neșovăitor elogioasă: «Dar ce are a face, în definitiv! Domnul Blaga ne-a dat o carte de care poate fi mîndră literatura română. Avem puțini în stare a exprima abstracțiile cu atîta desăvîrșită eleganță. În afară de oarecare cedări ispitei, foarte juvenile, de a risipi termeni tehnici — la care socotim și pompos școlărescul *eon* din titlu — scrisul d[omnu]lui Blaga este de adevărat maistru; și nu mai puțin informația, și nu mai puțin limpezimea, subtilitatea și energia gîndirii sale».

mare plăcere — și în tăcerea generală în jurul acestei cărți — îmi sunt și astăzi o mîngîiere. (Să știi că am disperat de scrisul meu. Mă întreb de multe ori dacă mai are sens să scriu.)

Primii astăzi o telegramă de la Filotti să-ți trimit poezioara lui Goethe. Am căutat-o prin manuscrise, și închipu[i]e-ți, am găsit-o așa departe de original încît mi-e imposibil să ți-o trimit. *Nu face ! !* Scuză te rog.

Ce mai faceți la București? Mi-e foarte dor de cei cîțiva prieteni.

[*F. 1 v°*] Ce scrii?

Dar Nenițescu? (Spune-i toate cele bune din parte-mi).

La Berna se simt întîile adieri de primăvară. (Zăpadă n-am avut aproape deloc).

Publicația voastră despre Goethe o aștept cu nerăbdare. (Te rog însă să nu aștepți din parte-mi nici o colaborare, deoarece nu am dispoziția necesară unui atît de senin efort).

Nu uita să duci acasă un salut din parte-mi Doamnei Cisek

Ție ca totdeauna multa mea
dragoste prietenească

BLAGA

XXXVII

M.L.R. 16075

LÉGATION DE ROUMANIE EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

[*F. 1 r°*] *Berna 23 Sept[embrie] 1932*

Scumpe Cisek,

numai așa întîmplător am aflat dintr-o gazetă că sunteți la Legația de la Praga. Știi că sunt cam supărat că nu mai dați nici un semn. În orice caz m-am bucurat nespus de știrea că sunteți iar în străinătate.

Noi suntem mutați la Viena pentru 1 No[i]emvrie. Cornelia și Dorli pleacă peste cîteva zile. Eu mai rămîn aici pînă pe la 23 oct[ombrie].

Ce mai faci? La ce lucrezi?

Eu am isprăvit o nouă carte filosofică: *Cunoașterea luciferică*, în continuare cu *Eonul* și tot atît de importantă. Un volumaș de versuri de asemenea își așteaptă apariția. După astea găsesc că trebuie să scriu iarăși o dramă. Uf! [*F. 1 v°*] La Viena sper să ne întîlnim și să mai punem lumea la cale!

Cu dor și drag

BLAGA

XXXVIII

M.L.R. 16071

[*F. 1 r°*] [Adresă imprimată]
Wien, IV, Prinz Eugenstrasse 60

Dragă Cisek,

aș vrea să te rog de-un mare serviciu prietenesc. Un traducător ceh a dat piesa mea *Avram Iancu* la Teatrul Național de la Praga. Piesa ar urma să se reprezinte după anul nou. Traducătorul e foarte nemulțumit de acest lucru. Te rog deci [,] treci pe la Teatru și interesează-te să vezi care e situația. Stăruie și tu să se reprezinte cît mai curînd!

Eu lucrez acum la al VI-lea volum al Sistemului meu [*f. 2 r°*] filosofic. Dar mai am încă vreo 9 în cap. E un dezastru.

Altfel totul bine, după cîţiva ani de grele încercări sufleteşti.

Îmbrăţişări cu neclintita marea prietenie de totdeauna

BLAGA

XXXIX

[*F. 1 r°*] *Praga, 19 no[i]embrie 1936*

Dragă şi scumpe Blaga,

scrisoarea ta mi-a fost prilej de bucurie. Sunt foarte bucuros că nu faci parte dintre aceia care s-au lăsat influenţaţi de lumea ce s-a amestecat fără rost în chestiunea divorţului meu — chestiune aranjată altminteri, în modul cel mai civilizat. Am rămas prieten bun cu fosta mea soţie căreia îi scriu în fiecare săptămînă, iar fetiţa mea s-a dezvoltat bine şi a devenit un om întreg. Cum la o rugăminte a mea nu primisem din partea ta nici un răspuns, eram convins, pe atunci, că intrigile curente ajunseseră şi la tine. Îmi pare nespus de bine că simţămintele ce ne-au legat prieteneşte timp de atîţia ani, n-au putut fi atinse de chestiuni, care, în fond, erau cu totul particulare.

În chestiunea reprezentării piesei tale la Teatrul Naţional de aci, m-am şi interesat la Profesorul Otokar Fischer care ocupă aci locul unui dramaturg. E un om foarte bine intenţionat. Rezolvarea chestiunii nu depinde însă numai de dînsul, iar Mojžiš Lom, directorul Secţiei de teatru, se află de cîteva zile suferind şi n-a primit pe nimeni. Aştept acum să-i pot vorbi. Te rog să crezi că-mi voi da toată silinţa spre a ajunge, cît mai curînd, la un rezultat pozitiv.

Şi eu am lucru destul, în timpul din urmă. Am terminat acel *Roman al Deltei*[23] de care ţi-am vorbit şi ţie. Cartea va apărea îndată după Crăciun la S. Fischer, Berlin, care a preluat în editură toată producţia mea de pînă acum. Contractul încheiat cu S. Fischer mă mulţumeşte şi-mi asigură venituri cu mult mai serioase decît acelea oferite de Enoch. Romanul va avea aproximativ 600 pagini. Ţi-l voi trimite îndată după apariţie. Judecînd după iluziile editurii, cred că romanul mi-a reuşit. Acum lucrez la un alt roman. Acţiunea se petrece între ţărani români, în Maramureş[24].

[*F. 1 v°*] Puşcă mi-a spus că vrei să pleci de la Viena. Dar încotro? Sper că mişcarea în corpul ataşaţilor de presă nu mă va atinge şi pe mine. Ar fi grav şi aş căuta să mă apăr. [...]

Îndată ce voi afla ceva mai concret, în privinţa posibilităţilor de reprezentare ale piesei tale, îţi voi scrie.

Exprimă, te rog, din parte-mi, cele mai distinse salutări cumnatului tău Caius Brediceanu.

Rămîn cu îmbrăţişări şi cu simţămintele prieteneşti de totdeauna al tău

CISEK

---

[23] Romanul *Der Strom ohne Ende* (Fluviul fără sfîrşit) care va fi tipărit în primăvara anului 1937 la editura S. Fischer din Berlin.

[24] Romanul *Vor den Toren* (În faţa porţilor), primul dintr-o trilogie proiectată, va fi publicat în 1950 (editura Surkamp din Frankfurt am Main).

XL

M.L.R. 16061

[*F. 1 r°*] *Wien 8 Ian[uarie] 1937 XVIII Buchleitengasse 42*

Scumpe Cisek,

nu ți-am răspuns atîta timp, fiindcă am trecut printr-o criză cu slujba mea, și am fost și bolnav. În sfîrșit mi-a venit telegrama de transferare la Berna, pe 1 Febr[uarie]. Drept să-ți spun că sunt mulțumit că plec, deoarece aici n-ar fi fost de trăit cu un ministru, care nu avea încredere în mine. Nădăjduiesc că tu vei rămînea neatins de schimbările ce se fac! Ți-o doresc din inimă! — Nu mi-ai mai scris ce ai putut să aranjezi cu *Avram Iancu*. Țin foarte mult și te rog să pui un umăr sau chiar doi, să se urnească chestiunea.

[*F. 1 v°*] Avem nevoie din cînd în cînd de cîte-un succes, ca să turbeze imbecilii. Mai ales cei de pe la legații.

Ce e cu cartea ta?

Activitatea mea a fost puțin întreruptă de neajunsuri, dar o să reîncep cu înzecită furie în viața de seminar de la Berna.

Te rog să crezi în prietenia mea neclintită de totdeauna. (La scrisoarea de care pomenești, nu ți-am răspuns, *fiindcă n-am primit-o!*) Îmbrățișări și mult noroc

BLAGA

XLI

[*F. 1 r°*] *Praga III, Narudová 5*

Lucian Blaga. O.W. Cisek la Praga, în iunie 1934.

Iubite Blaga,

primește, te rog, din parte-mi cele mai calde urări cu prilejul intrării tale sub cupola Academiei Române. Ești mîndria și fala generației noastre, iar Academia se poate socoti fericită că printre atîția pseudo-nemuritori se găsește și un creator care merită pe drept numele de nemuritor. Iar generația noastră nu putea să aibă un reprezentant mai demn și mai strălucit în mijlocul generației mai bătrîne. Am cetit în ziare discursul tău și am rămas încîntat. Nici nu se putea alege subiect mai semnificativ la intrarea ta în Academie.

Cu Otokar Fischer, care este directorul Secției dramatice de la Teatrul Național de aci, am mai vorbit, în repetate rînduri, despre reprezentarea piesei tale *Avram Iancu*. Fischer crede însă că ar fi prea locală, iar traducerea i se pare foarte puțin literară. I-am atras atențiunea asupra *Meșterului*. Fischer s-a hotărît totuși să joace o piesă de Caragiale, nu una de Blaga — și a montat *Scrisoarea pierdută*. Am asistat la premieră. Succesul n-a fost prea mare. Poate că vom plasa totuși o piesă aci. Ar fi de dorit. [*F. 1 v°*] Eu lucrez la un nou roman, al cărui [*sic!*] acțiune se petrece în Țara Oașului. Sper să-l termin pînă în primăvara anului viitor.

Romanul *Der Strom ohne Ende* are un succes neașteptat.[25] Nu știu dacă ai cetit recenzia de 11 pagini, pe care a publicat-o Oskar Loerke în "*Neue Rundschau*".

Îți doresc toate cele bune și liniștea necesară creației.

Te îmbrățișez cu dragoste prieteniască.

CISEK

15 Iunie 1937.

---

[25] Afirmație îndreptățită. Thomas Mann, deși suferind, îi trimite o nouă scrisoare în care mărturisește cît de mult l-a încîntat lectura romanului.

Poetul Oskar Loerke publică articolul *Oscar Walter Cisek — Der Strom ohne Ende* în „*Neue Rundschau*", (numărul 4, 1937).

XLII

M.L.R. 16055

[*F. 1 r°*]

Scumpe Cisek,

îți mulțumesc pentru frățeștile felicitări, ca și pentru roman, pe care sper să ajung să-l citesc în vara asta. Te felicit și eu la rîndul meu, pentru succes. Știi că Hugo Marti a murit? Cartea ta a fost ultima, pe care a citit-o. Mi-a trimis prin soția sa judecata: i-a plăcut grozav!

Discursul meu la Academie a apărut în ziare numai în scurt rezumat. [...] Petrovici a încercat să polemizeze cu mine în discursul de răspuns[26]. Replica i-a dat-o Regele. Fără apel. A fost o sensație. Iorga a trebuit să asculte în picioare sentința

---

[26] Lucian Blaga, își rostește discursul de recepție, la 5 iunie 1937, făcînd *Elogiul satului românesc* (Academia Română. *Discursuri de recepție*, LXXI, 1937). Teza de bază: satul românesc, «*creatorul și păstrătorul culturii populare, purtătorul matricei noastre stilistice*». Elogiul lui Blaga nu este lipsit de aproximări esențiale, îndemnul nu e «*de a se menține pentru totdeauna în cadrul realizărilor sătești*» ci, pornind de aici, însuflețindu-ne de «*elanul ei* [al culturii populare] *stilistic interior*,

regală asupra „*Sămănătorismului*"! Îți închipui [*f. 1 v°*] ce accese de furie l-au apucat!

Cît privește *Avram Iancu*, te rog să mă crezi că nu sunt deloc supărat. N-am intrat decît foarte fără de voie în această chestiune, deoarece traducătorul era o simplă persoană particulară, care mi s-a îmbulzit, și care nu-mi inspira nici o încredere. Cînd însă o <casă de editură> agenție teatrală a <p> acceptat traducerea, m-am gîndit că poate totuși va fi destul de bună! Subiectul e local, desigur, dar l-am ridicat în mit.

Eu am isprăvit al 6-lea volum al sistemului: *Geneza metaforei și sensul culturii.* Va apare în curînd la fundații.

[*f. 2 r°*] Ai primit *Spațiul Mioritic?* I-am dat editorului adresa ta!

Acu mă preocupă un nou ciclu de poezii, și o dramă.

La toamnă vreau să-mi încerc iarăși norocul la Universitatea de la Cluj.

Și așa, cu înfrîngeri și cu succese, dar mai ales cu organica creștere a sorții, trece timpul!

Planurile mele sunt încă mari, numai timp de aș avea!

Te îmbrățișez cu prietenia și dragostea de totdeauna

BLAGA

---

viu și activ», să creem «*într-o epocă de tragice răspîntii, o cultură românească majoră*», «*sublimînd*» și «*monumentalizînd*» «*atitudini și orizonturi lăuntrice*».

În discursul său de răspuns, I. Petrovici, apreciind «*viguroasa afirmare a importanței specificului etnic, a contribuției distincte și proprii în manifestările creatoare ale unui popor*» simte nevoia stabilirii unor delimitări de alt ordin, pe linia cunoscutei antinomii între rural și urban. Teza axiomatică despre «*metafizica satelor*» și «*rolul ei de ferment regenerator*» nu impune concluzia că «*citadinii, lipsiți de o atare tradiție, sunt osîndiți fatal la sterilitate*»? «*Talentele citadine*», dacă ar lua ca îndreptar «*metafizica satelor*» pe care n-o simt ca pe o forță lăuntrică, ar face «*operă de imitație, nu de creație*».

Soluția ieșirii din această dilemă, definită cu mult spirit de discernămînt : «*speranța că și în conștiința citadinului, care n-a venit aci de ieri, de alaltăieri, ci are și el o vechime și un arbore autohton, va exista ceva din nota specificului etnic, conceput firește puțin mai larg, o notă ce se va asocia inconștient, și deci în chip valoros, elaborărilor sale intelectuale*».

În cadrul acestei dezbateri, de o înaltă intelectualitate, o notă discordantă o constituie discursul regelui Carol al II-lea. El se declară pentru elogierea satului, văzînd în acest elogiu «*chiar simbolul vădit al căilor noi pe care trebuie să le calce [sic!] cultura românească*».

Este drept, se afirmă că sămănătorismul, vizat cu formula « calapod sentimentalo-rural », ar fi fost necesar poate la începutul veacului, dar [este] « o adevărată piedică pentru marile realizări ». Ne întrebăm însă ce noutate mai putea constitui amendarea sămănătorismului în anul de grație 1937? (Aprecierea superelogioasă a lui Blaga izvorăște din rațiuni strict subiective).

Alocuțiunea regală abundă în expresii retorice sforăitoare («de la sat, de la matcă, de la crysalidă izvorăște tot ce e adevărat românesc») atunci cînd nu se aventurează în considerațiuni teoretice cu totul rizibile. Dizertația lui Lucian Blaga este completată după cum urmează: «Ce frumos ai pus acea problemă a satului copilăriei, a satului „idee" — dă-mi voie să adaug, a satului „suflet" — satul ca matca culturii românești».

Numai că teza lui Blaga exact această aserțiune cuprinde, definind satul ca purtător al matricei stilistice, expresie a orizontului lăuntric, sufletesc.

din cronica unei existențe:

Camil PETRESCU

«...seamăn cu ea ca fizic...»

UN CAPITOL DIN BIOGRAFIA LUI CAMIL Petrescu — cel al copilăriei (în special referirile la familia lui) — a rămas încă neclarificat. Răspunsurile la întrebările ce se ivesc sînt cu atît mai greu de precizat cu cît însuși scriitorul, în interviurile date sau în alte ocazii, a păstrat rezerve asupra acestui subiect. Discuțiile de pînă acum s-au purtat doar pe marginea certificatului de naștere sau a interviurilor amintite, neexistînd nici o altă mărturie sigură.

În paginile ce urmează, aducem cîteva precizări pe baza unor documente biografice găsite printre manuscrisele scriitorului[1]. Cele ce fac obiectul discuției noastre sînt scrisorile aflate într-un plic pe care e notat: « Scrisorile Ana Petrescu »[2]: sînt două scrisori întregi și un fragment.

Într-un document autobiografic alăturat plicului (publicat în Prefața **la volumul I** Opere-Versuri[3] **și apoi în studiul biografic** Tinerețea lui Camil[4]) **— scriitorul menționează că la moartea tutorelui său, Tudor Popescu, i-au fost înmînate** zece **scrisori ale Anei Petrescu adresate familiei Popescu, în perioada 26 aprilie—24 august 1894. Așadar, — în ce an a murit Tudor Popescu, și deci — la ce vîrstă cunoaște Camil Petrescu adevărul** referitor **la părinții săi ?**[5]

Cele două scrisori pe care le publicăm sînt datate: 26 aprilie și, respectiv, 16 mai 1894. Celelalte nu ne sînt cunoscute. Cu toate acestea, sîntem încredințați că paginile autobiografice, de care am vorbit mai sus, au fost scrise după ce Camil Petrescu a intrat în posesia scrisorilor mamei. Referirile la ocupația ei, la banii dați doicii pentru îngrijirea copilului sînt doar cîteva date culese din scrisori[6].

---

[1] Doamna Eugenia Marian, soția scriitorului, a avut amabilitatea să încredințeze aceste documente revistei „*Manuscriptum*". Îi mulțumim cu acest prilej, pentru informațiile comunicate.

[2] Mențiunea, scrisă cu cerneală, aparține lui Camil Petrescu. Plicul are antetul „Fundației pentru literatură și artă"; adresa dactilografiată este următoarea: « D-sale Domnului Camil Petrescu, Calea Victoriei 63—69. Contractul nr. 613 din 14 ian. 47. Loco ». Nu are stampila poștei. Deducem că scrisorile au fost așezate spre păstrare, în acest plic, după 14 ianuarie 1947.

[3] Volum îngrijit de Al. Rosetti și de Liviu Călin, E. P. L. 1968.

[4] Mihail Ilovici, Editura „Minerva", 1971.

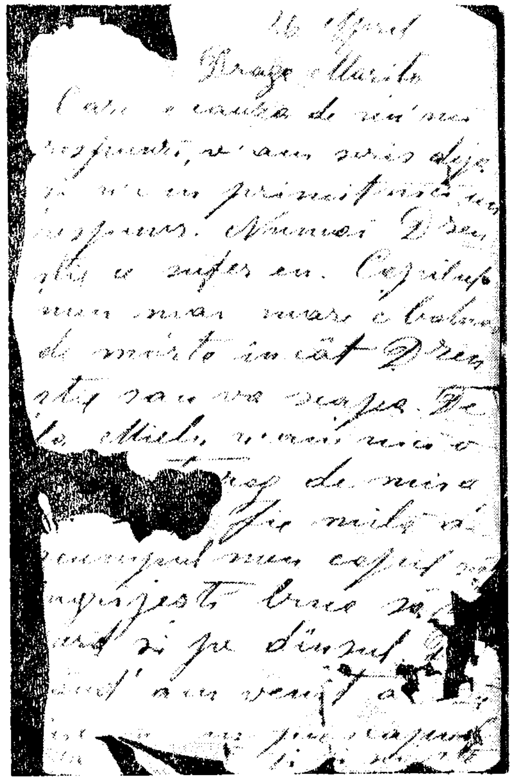
[5] După informațiile aflate recent, Maria Popescu ar fi decedat în 1934, iar Tudor Popescu — în 1944. (Urmează cercetarea unor arhive de stare civilă pentru a fi găsite actele de deces.) Iată că, abia la 50 de ani, Camil Petrescu are certitudinea a ceea ce intuise încă din copilărie.

[6] Reproducem integral documentul autobiografic, întrucît la aparițiile anterioare s-au strecurat și cîteva greșeli de transcriere: « Cu puțin înaintea morții lui, Tudor Popescu mi-a dat scrisorile acestea care și așa aveau adresa distrusă, pentru cazul cînd îmi vor cădea în mînă. Tot timpul le-a fost teamă, lui și nevestei lui că „după ce m-au crescut" să nu vie din nou autoarea scrisorilor să-și reia copilul... Și-au închipuit că din pricina deosebirii de nume (altfel ei țineau să trec drept copilul lor și așa mă știa lumea în mahala) și eu voiu încerca demersuri pe care voiau să le evite. Dintr-un sentiment de stranie stînjenire nici odată n-am întrebat nimic, căci de altfel nici nu mi s-ar fi răspuns. Bănuiam de altfel o dramă. Foarte tîrziu, cîțiva ani înainte de a muri, Tudor Popescu mi-a [dat] cîteva referințe orale, foarte vagi. M-am născut la spitalul Filantropia și în a treia zi am fost încredințat Mariei Popescu, Ana Petrescu trebuind să alerge în orașul de provincie unde lăsase bolnav de o boală contagioasă un alt copil ceva mai mare (care a și murit în două săptămîni). Nu s-au mai primit nici alte știri decît scrisorile și nici banii necesari, 24 lei lunar.

Dintr-un orășel de provincie, Ana Petrescu[7], îndurerată de pierderea primului copil, trimite doicii — Maria Tudor Popescu — scrisori duioase și pline de grijă pentru sănătatea și pentru viața micuțului Camil. Sint grăitoare pentru simțămintele aceleia spre care Camil Petrescu și-a îndreptat gîndurile întreaga viață.

Conținutul scrisorilor ne îndreptățește să credem că, în 1894, tatăl — Camil Petrescu — era mort sau despărțit de Ana Petrescu. Deducem că mama se zbătea singură în acele momente grele: boala și moartea copilului mai mare și depărtarea de celălalt, abia născut. Un mic amănunt din scrisoarea datată

26 April
Dragă Marito
Care e cauza de nu'mi respunzi, v'am scris deja ...

16 mai 1894, și anume, referirea la «pensia» de care trebuia să se intereseze, duce la întrebarea: Să fie, oare, vorba de o pensie cuvenită copilului mai mare din partea tatălui[8]?

S-a pus sub semn de întrebare afecțiunea mamei pentru copilul lăsat în grija unei doici. Acum, avem convingerea că numai anumite împrejurări ale vieții au putut-o determina pe mamă să-și depărteze copilul. Poate, așa cum spune și fiul ei, s-a stins din viață chiar înainte de a-l revedea.

Scrisorile înlătură încă o presupunere acceptată pînă acum de biografi și de istoricii literari, din

---

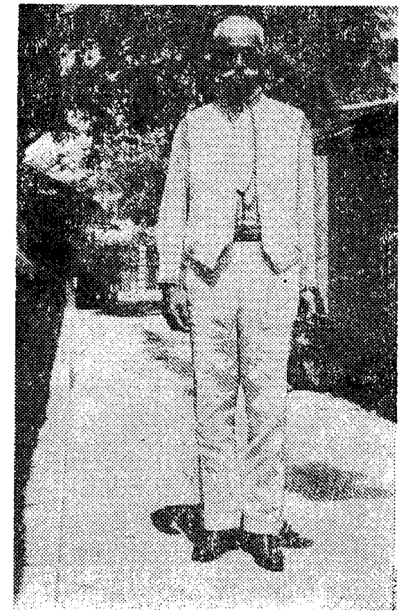
Se pare că era o văduvă foarte tînără 22—23 de ani, că semăn cu ea ca fizic, de meserie croitoreasă sau modistă... (?) Nici o referință despre Camil Petrescu, tatăl... „Celălalt" este un fost locotenent-colonel Const. Gheorghiu din artilerie pe care l-am căutat în anuar și e posibil să fie cel născut în 1849, participant la războiul din 1877, devenit colonel comandant al Școalei Militare, apoi colonel brigadier comandant al brigăzii 1 Dolj — 26 Calafat... Generalul Gh. Brăescu și-l amintea ca pe un ofițer brav de tot, destul de sever. A sfîrșit cariera activă cu gradul de colonel cu stea de general. Dar e o întrebare dacă despre acest ofițer a fost vorba.

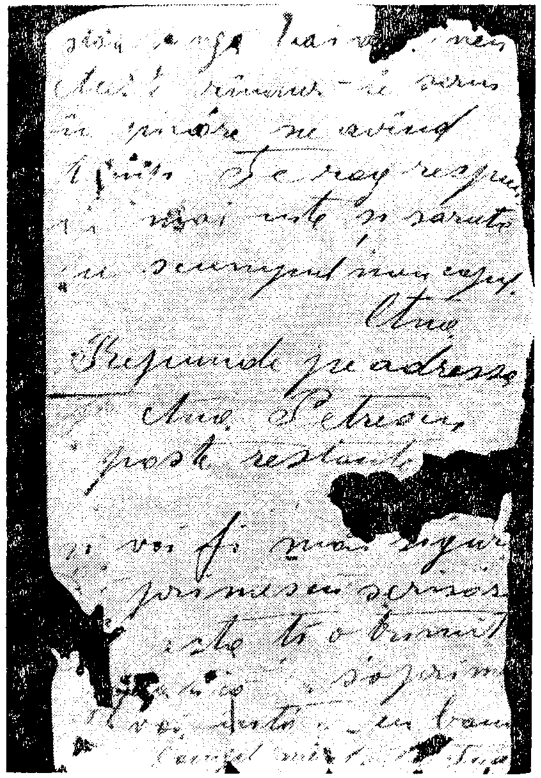
Ana Petrescu a dispărut cu totul. Nici măcar reputația mea literară (dacă ea va fi trăit pînă prin 1922) nu a făcut-o să dea nici un semn de viață. (E posibil să fi murit chiar în acel an.) Nici alte rude, de asemenea, de nici un soiu...

Sunt 10 scrisori, de la 26 April la 27 August 1894. Și pe urmă nimic, ca și cînd ar fi murit, ca și cînd ar fi plecat pe alt Continent. Numele Keller l-am mai întîlnit totuși mai tîrziu, dar n-am încercat nici o investigație ».

[7] Nu mai e nici o îndoială că mama scriitorului purta numele Petrescu; mărturie stă semnătura de pe scrisoarea din 26 aprilie 1894.

[8] E drept că la acea dată copilul era mort de cîteva săptămîni, dar poate fi vorba de pensia pe o lună anterioară decesului.

Ana
Respunde pe adresse
Ana Petrescu
post restante

Marița Popescu, doica lui Camil Petrescu.

Scrisoare Ana Petrescu (mama lui Camil) către doică. (26 aprilie, f. a.)

Tudor Popescu — soțul doicii lui Camil Petrescu.

lipsa altor dovezi: Cine și de ce i-a dat apelativul «Mielu»? Cu surprindere, constatăm că mama a fost cea care l-a alintat prima oară în acest fel, și apoi doica, unii prieteni, colegi și cunoscuți. Însuși scriitorul a răspuns într-un anume fel la această întrebare, în interviurile date, dar pe atunci încă nu cunoștea scrisorile mamei, sau, mai tîrziu, își refuza aceste precizări.

Referindu-ne la ceea ce spune Camil Petrescu, în paginile autobiografice, despre tatăl său natural, încă un argument poate fi o filă autografă (alăturată plicului cu cele 2 scrisori) cuprinzînd date biografice asupra locotenent-colonelului Constantin Gheorghiu și o tăietură dintr-o gazetă (nu are nici o indicație unde a apărut și la ce dată), în care familia anunță împlinirea a 40 de zile de la moartea acestuia. Se pare că investigațiile scriitorului s-au oprit aici [9]. Probabil că în scrisorile ce lipsesc din această corespondență s-ar fi putut găsi vreo aluzie.

Știut este că scriitorul nu a nutrit pentru părinții săi adoptivi decît sentimente de recunoștință. Mărturie este scrisoarea adresată lui Jean Th. Florescu de pe frontul primului război mondial, cu rugămintea să-i ajute pe bătrîni pentru asigurarea existenței [10].

---

[9] Lt. col. Ghiorghiu Constantin / 1893 *Reg. Mircea* nr. 32 / *Mizil*-Văleni Telega / 1846 Oct. 10, născut / 1865 Iulie 2, elev / 1867 Iulie 2, Sblt. /1872 Ian. 1, Locot / 1876 Ian. 1, Căpitan / 1883 April 1 maior / 1890 Martie 14, ltcol. / În 1894. Comanda Școala militară Iași / *1895* comandă Reg. 13 inf. și brigada 14 inf. / 1904 în retragere colonel / comand. brig. I Craiova / Calafat [.]

[10] « Deocamdată vreau să vă rog să-mi promiteți un mic serviciu, pe care atît de cunoscuta d[umnea]voastră gentilețe, sper că nu mi-l va refuza. Cum aci moartea mă pîndește după fiecare copac din pădure și după fiecare muche de deal, aș vrea să asigur într-un mod oarecare bătrînețele fostei mele doici — la care am crescut toată copilăria — părinții mei murindu-mi prea devreme. I-am lăsat [,] mai uitam [,] suma de 250 lei lunar din solda mea pe tot timpul campaniei. I-am scris că dacă nu-i primește să vie la d[umnea]voastră să vă spună cum stă [*sic !*] lucrurile și d[umnea]voastră omul legi[i] în toate sensurile sper că veți fi așa de bun să interveniți cu autoritatea d[umnea]voastră atotputinte — ca să-și poată primi

Aceste cîteva documente, corelate cu noi date și cu informații ce se vor descoperi în viitoarele investigații de către cercetători, vor duce la concluzii mai sigure.

Eliza ISPĂȘOIU

dreptul ei. În al doilea rînd, socot că dacă mor în acest războiu, femeia aceasta care mai are acum în mine unica ei nădejde — ar avea dreptul să primească o mică pensie. În cazul cînd nu s-ar putea aceasta — bărbatul ei să primească o mică slujbă care să nu-i lase pe drumuri. Toate acestea rămîn la cele ce o decide bunăvoința d[umnea]voastră pentru care recunoștința mea e anticipată. (Femeia aceasta se numește Maria Tudor Popescu din str. Cîmpineni [*lectio incerta*] 13 — București.) ss Semnează — Camil Petrescu / Sublt. Reg. 22 Dorobanți / Comp. 9 (Fragment — M.L.R. 2773).

26 April [1894]

Dragă Marițo

Care e cauza de nu-mi respunzi, v-am scris deja și n-am primit nici un respuns. Numai Dzeu știe ce sufer eu. Copilul meu mai mare e bolnav de moarte în cît Dzeu știe sau va scăpa. De la Mielu n-am nici o ....[11] te rog de miia ....[12] fie milă de scumpul meu copil, să-l îngrijești bine să nu-l pierd și pe dînsul. De cînd am venit aici eu încă n-am pus capul pe pernă zi și noapte stau lîngă băiatul meu. Aceste rînduri le scriu în picioare ne avînd timp. Te rog respunde mai iute și sărută pe scumpul meu copil.

ANA

Respunde pe adresa *Ana Petrescu* poste restante ....[13] și voi fi mai sigură că primescŭ scrisoarea. Pe asta ți o trimit noaptea încă, ca s-o primești. Nu voi întîrzia cu banii.

Complimente lu Tudor

16 Mai 1894

Draga mea Marițo

Am primit carta voastră poștală și nu-ți poți închipui ce bucurie am avut că iubitu[l] meu copil e sănătos și că merge bine. Bunul Dzeu să mi-lŭ dăruiască pentru veci căci el mi-e cel mai scump ce am în lume. Dragă Marițo[,] îți mulțumescŭ din suflet că-lŭ îngrijești bine, toată viața mea te voi privi ca pe sora mea. Acum tot ce am și toată munca mea e numai pentru Camil. La dînsu[l] e toată speranța mea. Toată dorința mea este să-lŭ vĕz mare și fericit. Sunt destul de nefericită că am perdut un copil așa mare și deștept și scos deja din toate necazurile, toată viața mea îlŭ voi plînge. Așĭ fi preferat mai bine să fi pierdut mai bine tot ce am, să fi rămas săracă cum m-a făcut mama și să-mi fi trăit copilu[l], dar să vede că D-zeu așa a vrut. Dragă Marițo[,] cît despre cîrpe află că săptămîna asta îți

[11], [12], Lipsesc cîteva cuvinte ce corespund adresei Anei Petrescu scrisă pe *verso*, dar ruptă din filă; (vezi specificarea lui Camil Petrescu în paginile autobiografice).
[13] Fusese notată localitatea.

voi trimite cămăși[,] pieptărași[,] scutice și altele pentru copil. N-am putut pînă acuma fiind foarte supărată din cauza nenorocirei, dar acuma voi îngriji de toate. Săptămîna viitoare i [*sic !*] voi trimite și o pernă. Asemenea i [*sic !*] voi trimite o rochie albă și o pălărie dar mai tîrziu cu o săptămînă. I voi trimite și Sofiei o pălărie tot atunci. Dragă Marițo[,] te rog de mii de ori să mă scuzi că nu ți-am trimes încă banii, dar te rog să n-ai nici o grijă despre asta că la mine sunt siguri. Dacă nu mi s-ar fi întîmplat nenorocirea ți i-aşĭ fi trimes la timp dar boala copilului și înmormîntarea m-a costat o mulțime și afară de asta n-am putut lucra în acest timp și nici să mă interesezŭ de pensie, așa că acuma îmi este cam greu, dar nu face nimic acum m-am pus pe lucru și sper că bunul D-zeu mă va ajuta.

Dragă Marițo[,] dacă ai numai decît trebuinți de bani, atunci scriemi [*sic !*] și voi face tot posibilul să-ți trimit cel puțin 10 l.[14] cu toate că-mi este foarte greu acuma dar dacă îți trebu[i]e mă voi strîmtora și voi trimite. La caz însă că nu, mai așteaptă și te voi achita în cursul acestei luni, pentru luna trecută și pentru luna asta îți voi plăti luna viitoare.

Scumpă Marițo[,] ce dor îmi este de Mieluțu să-lŭ vĕzŭ cum a crescut, dar cu tot doru[l] meu nu pot veni de cît după ce va trece saisonu [*sic !*] de lucru adică tocmai spre toamnă pînă atunci te rog aibi grijă de el și ține-lŭ bine. Mai tîrziu dacă mă voi înlesni de bani, îți voi trimite să-lŭ fotografiezi să vĕd cel puțin fotografia. Să nu-lŭ scalzi cu apă prea fierbinte, am întrebat pe doctor și mi-a zis că nu e bine mai cu seamă vara. Să probezi apa cu cotu[l] mînei și vei simți cînd frige.

Mii de sărutări copilașului meu. Și vĕ sărut și pe d[umnea]voastră. Respundeți mai curînd.

ANA

Ce-ți mai fac vecinii. Complimente la toți.

Draga[15]

Cam de mult n-am...
la d[umnea]voastră... Ce mai face...
e sănătos voinic? Te rog. . .
să nu-lŭ lăsa să plîngă. . .
s-a mai îngrășat puțin. . .
încă nu ți-am trimis. . .
e următoarea: Am dat. . .
nau și încă nu mi le-a g...
de la celălalt nu vreau...
el mort nu vreau să le...
dat de pomană.

---

[14] Înțelegem că acești 10 lei însemnau aconto pe o lună.
[15] Publicăm și acest mic fragment (un sfert din fila scrisorii); se poate descifra, totuși, ceea ce a vrut să comunice.

O VIZIUNE DIRECTORIALĂ A LUI CAMIL PETRESCU

ÎN BOGATA ARHIVĂ LIVIU REBREANU, PĂS-trată la secţia de manuscrise a ibliotecii Academiei în dosarele cu documente din rioada cînd autorul Răscoalei a fost conducătoru Teatrului Naţional, se află — rătăcite, printr-o f cită întîmplare — textele care urmează, aparţinîı lui Camil Petrescu, de pe vremea cînd fusese şi e lirector al aceluiaşi teatru, ceva mai înainte. Textele sînt nişte simple «directive» de serviciu care atestă însă o remarcabilă preocupare de fundamentare teoretică a activităţii scenice, în vederea eliminării improvizaţiei, a diletantismului şi a frivolităţilor mimetice. Ele sînt cu atît mai semnificative cu cît se integrează perfect în contextul gîndirii teatrale a lui Camil Petrescu, constituind, practic, o continuare a viziunii despre arta spectacolului expusă în lucrarea sa de doctorat Modalitatea estetică a teatrului. (Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1937.)

O dată instaurat la cîrma Teatrului Naţional, Camil Petrescu iniţiază măsuri în vederea asigurării unui climat propice creaţiei, întemeiat pe o mare rigoare intelectuală. Chiar la instalarea sa în post, succedîndu-i lui Ion Marin Sadoveanu, ţinea să solicite contribuţia întregului colectiv în vederea unei atmosfere de maximă exigenţă, conformă principiilor cunoscute tuturor din numeroasele sale texte critice şi din opiniile ferme formulate ani de zile ale cronicarului dramatic : « ...ţin să spun încă din această întîie clipă că opera de artă este o totalitate organică căreia climatul fanteziei fără frîu şi al anarhismului individualist — îi e neprielnic, distrugător. Cele mai de seamă monumente ale culturii omeneşti, catedralele gotice şi bisericile ortodoxe, s-au întregit într-o cutremurătoare unitate, tocmai din truda şi elanul obştiilor sufleteşti. Disciplina morală şi artistică sînt pentru munca intelectuală şi pentru creatorii în teatru tot atît de importante şi strict necesare ca şi în oştire. Numai dacă ne vom organiza munca şi ne vom supune cu abnegaţie unui consemn intelectual vom izbuti. Doresc să obţin de la d[umnea]v[oastră] acel spirit de corp care singur ne poate duce la izbîndă» (cf. „Universul", 12 februarie 1939).

Deseori, de-a lungul activităţii sale publicistice, Camil Petrescu a avut prilejul să se pronunţe împotriva rutinei şi a lipsei de iniţiativă care deveniseră aproape un balast tradiţional al primei scene. În articole anume (de pildă: Direcţia Teatrului Naţional în „Universul literar" din 3 iulie 1926) ca şi în cronicile la spectacole inserate mai mult de un deceniu în „Argus", omul de teatru formula critici din perspectiva unor exigenţe teoretice, într-un efort de promovare a unei înţelegeri moderne a specificului şi a funcţiei artei teatrale. De aceea şi numirea sa ca director a constituit prin ea însăşi o surpriză dătătoare de speranţe, căci se încredinţa posibilitatea deciziei unui teoretician şi nu a unui oarecare practician. « La Teatrul Naţional avem la conducere un filozof — nota cu satisfacţie Anton Dumitriu, în „Timpul" din 16 III 1939. — Un om care, aproape singur, în cincisprezece ani de cronică şi articole dramatice — colecţia „Argus"-ului e mărturie ca şi volumul Teze şi antiteze — a denunţat cu îndîrjire povîrnişul pe care a pornit teatrul românesc, un om de teatru care aduce o viziune şi o înţelegere a artei teatrale ce poate schimba fundamental rolul şi funcţiunea teatrului în viaţa şi cultura românească ».

Cum se și vede din textele alăturate, prima grijă a lui Camil Petrescu — director — a fost de a formula un « program », de a solidariza eforturile întregului personal al teatrului în jurul unei concepții artistice clar definite. Cînd cei mai mulți se așteptau la « măsuri » administrative, noul director da « directive artistice » și « instrucțiuni tehnice » elaborate în spiritul unei înțelegeri estetice superioare, unitare, în măsură să ducă la perfecta armonizare dintre realizarea spectacolului și a semnificațiilor autentice ale textului dramatic. « Stilul » său riguros de a gîndi fiecare problemă în detaliile componente se reflectă perfect în felul de a prescrie, bunăoară, etapele succesive ale sistematizării studiului textului propus spre interpretare. Poate să pară un pedantism oarecare sau un exces de candoare; în realitate, toate aceste indicații semănînd a « regulament de ordine interioară » marcau o revoluție în practica teatrală, întrucît pentru întîia oară se prevedea obligativitatea pentru fiecare actor distribuit de a cunoaște textul integral. Pînă atunci, actorilor li se distribuia numai partitura proprie cu indicarea momentului cînd avea să dea replică. Neajunsurile erau evidente și Camil Petrescu avea să le numească încă o dată vorbind tocmai de această « reformă » introdusă de el: « Necunoscînd piesa în întregime, uneori niciodată, dacă de pildă nu joacă decît în actul întîi (căci se grăbește apoi să plece acasă) actorul nostru nu cunoaște caracterul funcțional al replicelor sale, nu are sensul structural al totalității, nu știe cu ce alte părți din piesă rolul său e în corelație strictă și cum anume ». (Momente dintr-un directorat, „Universul literar", 21 ianuarie 1945).

O inovație era însuși sistemul « circularelor » emise de Camil Petrescu, astfel concepute încît funcționalitatea lor să se întemeieze solid și să se integreze într-un program estetic. Întîmplarea scoate acum la lumină două dintre ele, însă din presa epocii putem trage concluzia că erau frecvente de vreme ce la un moment dat se sugera publicarea lor, putînd să alcătuiască un valoros « breviar de teatru ». Un al treilea « ucaz » directorial al lui Camil Petrescu ne este comunicat parțial în „Timpul" din 28 aprilie 1939. Era justificarea deciziei de a înființa pe lîngă Teatrul Național o « școală de regie experimentală ». Aceeași oroare de empirismul îngust, practicist, dictează tonul comunicării:

« Deoarece repertoriul stagiunii viitoare nu se poate fixa înainte de a ști pe ce forțe artistice, regizorale și actoricești, ne putem bizui, hotărîm să menim ultimele două premiere ale T[eatrului] N[ațional] și ultimele două premiere ale Studio-ului, (care și așa sînt în genere ca sacrificate din pricină că luna mai e partea cea mai slabă a stagiunii) acestei verificări a posibilităților noastre în ceea ce privește pe interpreți.

În modul acesta sperăm că pe de o parte se vor valorifica, prin vădirea unor noi fațete ale temperamentului lor, actorii noștri consacrați, iar pe de altă parte vom descoperi în rîndul celor tineri tipurile psihologice care lipsesc cu desăvîrșire teatrului nostru.

În acest scop se inaugurează o activitate regizorală specială care va purta numele de „Școală de regie experimentală", și în vederea acestei realizări se iau următoarele măsuri:

1. Se alcătuiește repertoriul acestei școli după cum urmează:

Curierul de Lyon, în prelucrarea d[omnu]lui G. M. Zamfirescu, pentru ca tinerii interpreți să ia contact cu roluri directe și puternice, cu emoții simple, să învețe să « treacă rampa » înainte de a trece la marele repertoriu.

Maria Baschkirtseff, în prelucrarea d[oam]nei Ticu Arhip, care oferă aceleași posibilități pentru interpreții mai tineri.

Cei mai frumoși ochi din lume de Sarment, pentru că are două roluri în care regia concretă vede tipuri de bază ale unei activități artistice superioare.

În sfîrșit, a patra piesă am dori să fie un vodevil clasic, tot pentru motivele arătate mai sus.

2. Oricare dintre angajații Teatrului Național și Studio-ului, de orice categorie, chiar cei angajați seral, au dreptul să ceară să studieze oricare din rolurile principale ale acestor spectacole și eventual să le joace în spectacol obicinuit».

În mai puțin de o lună, primele două piese erau de acum reprezentate. Talentele tinere aveau un bun prilej să promoveze în atenția publicului. Bunăoară, în Maria Baschkirtseff se remarcau Maria Botta și Emil Botta (cf. cronica lui I. Anestin din „Timpul", 17 mai 1939).

Apropiindu-se vacanța, direcția teatrului ia măsuri pentru remedierea unor vechi deficiențe ale scenei și ale localului și inițiază inventarierea completă a vastei garderobe aflată în stare de haos total. Din cauza reparațiilor de anvergură, va întîrzia deschiderea stagiunii de toamnă. Aceasta se va inaugura abia la 2 octombrie cu O scrisoare pierdută concepută ca o strălucită demonstrație a inepuizabilei actualități a satirei lui Caragiale. Vor urma, la scurte intervale, Casa inimilor sfărîmate de G. B. Shaw, Profesorul Storițin de Leonid Andreev. Un

repertoriu, cum se vede, prestigios şi cu bune ecouri în presă. „Timpul" din 27 noiembrie relatează despre darea de seamă a directorului către comitetul de direcţie şi lectură: excedent financiar dar, mai ales, «excedent moral şi artistic». Totuşi, în chip neaşteptat, acelaşi ziar făcea publică, la 20 decembrie, printr-un bilanţ elogios, încheierea directoratului lui Camil Petrescu. Este greu de presupus vreo bruscă retragere, o abandonare a poziţiilor. Se poate bănui, mai curînd, o coaliţie a rutinei împotriva radicalismului său utopic. Filozoful se izbea încă o dată de pragul dur al realităţii.

Geo ŞERBAN

TEATRUL NAŢIONAL 20 martie 1939

DIRECTIVE ARTISTICE

Pentru Directorii de scenă ai Teatrului Naţional

În vederea unei mai bune colaborări impuse de studiul şi organizarea scenică a unei lucrări dramatice, se fixează următoarele directive artistice, care constitu[i]e un minimum necesar în acest sens.

1) — Se va studia lucrarea în toată structura ei, fixîndu-se pe cît posibil *o ierarhie a semnificaţiilor*, care cată să fie strict respectată, căci numai aşa se poate realiza un *ritm autentic*, în locul unui ritm mecanic. Ceea ce este esenţial într-o lucrare va fi deci tratat ca atare şi *neapărat, ceea ce e secundar va fi tratat ca secundar*. Cerem aceasta pentru ca să se evite deplasările de accent care distrug unitatea spectacolului. În acest înţeles un rol secundar e un rol secundar şi nu se va îngădui ca el să iasă în mod insolit în relief, oricare ar fi personalitatea artistică a interpretului.

2) — Regia concretă nu consideră textul ca singur reprezentant al momentului de artă scenică. Deşi esenţa lui e călăuzitoare, are nevoie să fie întregit de *totalitatea mijloacelor scenice:* fizicul adecuat al interpreţilor, mişcarea şi gestul personagiilor, decor, lumină, accesorii de recuzită etc. Abia prin această *întregire*, textul îşi capătă semnificaţie, cu alte cuvinte nu e esenţial să se audă textul pronunţat ca un discurs în sală cu nuanţări retorice, dimpotrivă[,] el trebu[i]e încorporat şi *trăit specific pe scenă*, la această trăire idealul fiind ca interpretul să participe organic cu reflexele şi viaţa sa vegetativă într-o formă specifică artei actoriceşti.

3) — Deci actorul nu va juca numai debitîndu-şi rolul, ci în aceeaşi măsură va juca ascultînd şi urmărind pe partener, reacţionînd dramatic la ceea ce spune acesta. Această participare la replică[,] « regia concretă » o consideră ca o cerinţă absolută.

4) — Necesitatea de a se călăuzi după ierarhia semnificaţiilor e valabilă şi pentru jocul individual al interpretului. Nu va fi deci îngăduit un joc monoton, sonor, sau un joc monocord accentuat ca o gîfîială automată, un debit banal patetic, o mimică permanent încordată. Acest dramatism mediocru serveşte de obicei interpreţilor neînzestraţi ca să mascheze că nu au forţă dramatică destulă pentru momente culminante ale rolului, căci linia unui rol trebu[i]e să fie socotită ca o diagramă de la minimum la maximum, cu caracter de unicitate.

5) — Dacă prin atît de lăudata dicţiune se înţelege o vorbire monoton sonoră, atunci ea nu e necesară în jocul actorului aşa cum scrisul caligrafic nu e indispensabil roman-

cierului. Regia concretă înțelege însă prin dicțiune o *punctuație orală*. *Nu va fi îngăduit* actorului să silabisească la nesfîrșit în scenă, cum nu poate fi îngăduit studentului să puie (« pentru orice întîmplare ») virgulă după fiecare cuvînt, căci acesta este modul cel mai condamnabil de a distruge sensul unei fraze. Cei care nu știu să puie punctuația în scris, nu știu să o puie nici oral, iar directorii de scenă vor fi foarte atenți cu acest exercițiu intelectual. Vor combate mai ales tendința cu nimic justificată a unor interpreți de a socoti publicul din sală de o cultură și inteligență inferioară lor, și de a face eforturi deplasate « ca să înțeleagă publicul », așa cum adulții vorbesc peltic ca să fie înțeleși de copii. Un public cum e acel al primei noastre scene nu poate fi disprețuit într-atît. De altfel[,] specificul trăirii scenice efective implică spontaneitatea reacțiunii în spectator, fără necesitatea unui comentar mimic suplimentar. Nu e nevo[i]e ca actorul să facă cu ochiul către sală pentru ca să arate că e șiret. E necesar[,] cu alte cuvinte[,] ca actorul să stăpînească desăvîrșit toată *punctuația orală*: virgulă, punct, punct și virgulă, două puncte, semnele de suspensiune, liniuță, varietatea semnelor de întrebare și mirare, ca să poată reda în vorbirea lui, corespunzător, textul în fraze, propoziții principale, secundare, incidentale, ideea de aliniat nou de « legat », eliziunile, parantezele, semnele citării, nuanțele de întrebare, mirare și exclamație.

De altfel silabisirea neinteligentă, continuă, obosește atenția publicului, provocînd rumoare în sală (tusete, tropot de picioare, șoapte), care rumoare la rîndul ei obligă pe actor să silabisească și mai tare, creindu-se un fel de întrecere zgomotoasă, în care pînă la urmă scena e învinsă, căci nici o nuanțare artistică nu mai e posibilă și puterea de atenție a publicului fiind mărginită, nimeni nu mai ascultă decît cu o ureche distrată, ca într-un spectacol de berărie.

O interpretare care nu obține de la spectatori să fie urmărită și în momentele de « pianissimo », asemeni unei orchestre simfonice, este o interpretare falimentară. Dacă publicul nu urmărește aceste « pianissimo » pe scenă, de vină e lipsa de ritm a spectacolului, deci directorul de scenă, incapabil de realizări artistice.

Nu se mai realizează « pianissimo » pe scenă, așa cum — cu actuala educație a actorilor și a publicului, care s-a obișnuit să nu mai asculte cu atenție (pierzînd ades momente esențiale pentru înțelegerea restului, agravînd deci consecutiv neputința de a urmări spectacolul) — actorii români cu rare excepții, nu mai pot realiza de la o vreme, momentele de *paroxism dramatic*, de *strigăte intense*. Domnii directori de scenă vor *studia anume*, îndelung, cu interpreții, accentele tari și strigătele intense, în așa mod ca ele să fie realizate și fără concursul tiradelor (care permit actorilor să-și ia de departe « avînt ») căci strigătul pregătit cu trambulină n-are nici o valoare artistică.

De altfel[,] o altă urmare a acestei calamități a teatrului românesc, care e silabisirea continuă și accentuată, e faptul că se lungește, cam cu jumătate din durata normală, orice spectacol, dînd impresia de interminabil, întinzînd pînă la oboseală puterea de atenție a spectatorilor. E ceea ce face ca foarte multă lume să ocolească teatrul. Pe de altă parte, din pricina silabisirii, devin « lungimi » de multe ori cele mai frumoase pasagii ale unei opere. Anumite replici și aliniate trebu[i]e trecute repede, și în scurtă vreme publicul își va da seama că au fost trecute repede tocmai fiindcă erau de [minim] interes, deși relativ necesare pentru ansamblu.

6) — O greș[e]ală care trebu[i]e cu orice preț evitată de către direcția de scenă este stilizarea simplistă a jocului actoricesc prin imobilizarea prelungită, mecanică a corpului. « Regia concretă » consideră că gîndirea, vorbirea, respirația și gesticulația alcătu[i]esc un tot vital și nici una nu poate fi împiedicată fără ca să nu le tulbure și să le anuleze pe celelalte.

Stilizare nu înseamnă sterilizare. Corpul nu poate rămîne imobilizat mai mult timp, de cît ar putea sta interpretul subt apă, iar această suspendare nu poate constitui decît un moment unic în expresie. Orice preocupări excesive de « frumos » în atitudine și rostire se întorc împotriva creației artistice, care trebu[i]e să aibă pulsația originară a vieții concrete. Cu cît un interpret va participa mai adînc organic la rolul său, cu

atît vocea sa va fi mai tulburătoare. O «bîlbîială» chiar, atunci cînd corespunde unei explozii expresive, capătă valoare de artă și putere de emoție.

7) — Silabisirea, pauza, imobilitatea, oprirea respirației vor fi impuse numai în momente rare, cerute anume de sensul textului, deci numai atunci cînd ele capătă semnificație artistică.

8) — Direcția de scenă va veghea ca neapărat toate amănuntele organizării scenice să participe la acea unitate de expresie pe care noi o numim *stil concret*, nu numai în amănuntele de decor[,] ci și în jocul actorilor. Nu va fi îngăduit astfel, subt nici un cuvînt, ca un actor să joace în mod vădit intenționat *altfel* la reprezentația publică decît la repetiții, cu intenția insolită a unui succes personal, în dauna operei și în mod iloaial față de camarazi. Asemenea « succese » obținute prin lingușirea publicului sunt nedemne de o instituție de stat. Nu trebu[i]e să existe la un artist adevărat preocuparea invederată de « succes » cu orice preț, oricînd și oricum, nu are drept nici un artist al primei noastre scene să cerșească mila artistică a sălii prin procedee grosolane, care în genere nici nu-și ating măcar tristul lor scop. Publicul le primește totdeauna cu iritație și plictiseală. Este un fapt pe care oricine îl poate verifica.

9) — Aceste directive artistice vizează numai ceea ce numim *Stilul concret*, care e după noi modalitatea esențială a artei.

Cum spectacolul teatral însă implică uneori și alte stiluri, convenționale (Commedia dell'Arte, comedia muzicală, nuanțele naturaliste, ori cele calofile, constructiviste, expresioniste, « descătușate » etc.), directive adecuate urmează să fie date anume dacă întîmplător se va ivi nevoia, pentru realizarea lor.

DIRECTOR,
[ss Camil PETRESCU]

P[.]*S*. Se atrage luarea[-]aminte celor ce li se comunică aceste instrucțiuni și directive că ele făcînd parte dintr-o lucrare de specialitate care este încă în lucru *(Regia concretă)*, ca o continuare la *Modalitatea estetică a teatrului*, nu au un caracter de publicitate, că deci nu pot fi comentate decît în caracterul lor fragmentar, aplicat și utilitar, fără nici o impietare asupra unor formulări ulterioare.

TEATRUL NAȚIONAL — 25 martie 1939

INSTRUCȚIUNI TEHNICE

pentru studiul și organizarea scenică a lucrărilor dramatice.

Pentru o sistematizare a studiului și [a] organizării scenice a lucrărilor dramatice[,] se iau următoarele dispoziții, în ordinea succesivă a acestei activități.

1) — Se scrie un text curent provizoriu pe care se vor face eventuale tăieturi și puneri la punct inițiale.

2) — De pe acest text inițial se vor face, la multiplicator, între 25 și 50 de exemplare, după numărul rolurilor, care vor fi consemnate într-un registru special pe care șeful serviciului de copiat le distribuie după cum urmează:

2 Directorului
2 Directorului de scenă
2 Biblioteca
2 Sufleurului
2 Regizorului

1 Regizorilor [1]
1 Directorului tehnic
1 Şefului electrician
pînă la 20, primilor 20 de interpreţi.

Un număr corespunzător de exemplare se opresc pentru dubluri, şi restul se păstrează ca rezervă. Cei care au primit texte, semnează de primirea lor şi sunt răspunzători de ele.

3) — Pe un exemplar, directorul subliniază, în mod convenit, ceea ce trebu[i]e scos în primul plan al spectacolului şi arată ceea ce ar putea fi pus în umbră. Fixează de asemeni *în scris* « stilul » în care va fi jucată lucrarea şi ce semnificaţie artistică cere reprezentarea ei.

4) — Directorul de scenă arată *în scris*, în amănunte, cum înţelege să realizeze dezideratele directive (momente principale, tonalitate, roluri secundare, ierarhia semnificaţiilor, decorul, figuraţia, muzica de scenă etc.).

5) — Se face apoi distribuirea rolurilor, după capacitatea artistică a interpreţilor, totuşi înfăţişarea fizică va fi luată temeinic în consideraţie, vîrsta urmînd să corespundă pe cît se poate rolului.

Actorii nu vor fi siliţi în principiu să primească roluri, în schimb cine nu va juca în cursul unei stagiuni cel puţin două roluri, va fi notat ca inutilizabil şi inutil teatrului.

Se va evita ca un actor să joace mai multe roluri secundare în aceeaşi piesă sau în două lucrări care vor ţine afişul cam în acelaşi timp.

Directorul tehnic, căruia i se explică dezideratele conducerii artistice, face devizul şi fixează un termen pentru decoruri.

Se indică regizorul şi sufleurul care vor colabora la spectacol.

Se fixează actorii meniţi să dubleze pe cei titulari.

6) — Are loc lectura piesei făcută de către directorul de scenă, de sufleur, ori de către principalul interpret, *pregătit cu grijă de directorul de scenă*. Nu se vor îngădui sub nici un cuvînt intonaţii false, care ar putea influenţa în rău studiul lucrării, ci întîia citire în comun va trebui să fie neapărat revelarea sensului real al operei.

7) — Urmează 3 repetiţii-lectură, *la masă*, fiecare interpret îşi citeşte partea de text care i se cuvine, explicînd cum îşi înţelege rolul. *Nu se va îngădui ca actorii să repete jucînd un rol, înainte ca semnificaţia lui în operă să fie cu totul înţeleasă.*

Aceste lecturi şi explicaţii sunt strict obligatorii, deoarece experienţa noastră ne-a arătat că, odată ce au deprins un sens, bun sau rău, actorii, cu rare excepţii, nu sunt în stare să-l mai modifice în cursul repetiţiilor ulterioare, ci se mărginesc numai să-l accentueze şi să-l dramatizeze, ceea ce e cu atît mai grav cu cît începutul a fost mai greşit. De aceea[,] în clipa cînd vor începe repetiţiile efectiv, lucrarea va fi bine studiată, toate semnificaţiile ei trebu[i]e să fie fixate şi just pătrunse de toţi interpreţii. Deci[,] *intonaţii afective provizorii* nu se admit sub nici un cuvînt, căci ar contrazice principiul organic de unicitate a expresiei. Mai tîrziu se pot face modificări de structură tehnică[,] dar se vor evita cele de semnificaţie.

8) — Această etapă de studiu se înche[i]e cu o repetiţie, care e citirea piesei, în ansamblu, fiecare interpret dînd replica *legat*, pentru fixarea ritmului şi a sensului general.

9) — Direcţia tehnică, prezintă schiţele şi machetele directorului care le aprobă în scris sau cere să fie refăcute.

10) — Următoarele 2 repetiţii sunt menite aşezării în scenă propriu-zisă.

11) — După aceasta se fac 2 repetiţii duble *numai* cu *interpreţii principali, în scenele principale*, pe cînd ceilalţi asistă numai pentru ca să se obţină cea mai mare complexitate şi intensitate, în joc, în momente determinante, *în care vor fi solicitate la maximum însuşirile de teatru ale interpreţilor.* Aceste repetiţii sunt menite să fixeze, şi pe calea aceasta, reflexele artistice ale interpretului.

---

[1] Regizorilor de culise (n. red.).

Dacă directorul de scenă e satisfăcut, va face un referat scris pentru ca să obţină aprobarea scrisă a directorului pentru a « trece pe scenă ».

12) — Următoarele 2 repetiţii se fac pe scenă cu cortina lăsată, pentru aşezarea în spaţiu.

13) — Decorurile fiind aprobate, se fac apoi 3 repetiţii cu decor.

14) — Cînd piesa e gata directorul de scenă face un referat pentru anunţarea premierei şi dacă obţine această aprobare, se fixează, după o săptămînă, data acestei premiere.

15) — În modul acesta mai au loc încă patru repetiţii, generale.

16) — Se acordă două repetiţii în plus în etapa pe care o alege directorul de scenă, dacă i se pare că sunt necesare.

Cu alte cuvinte studiul şi organizarea scenică a unei lucrări dramatice durează în principiu 5—6 săptămîni, însumînd cel puţin 20 de repetiţii.

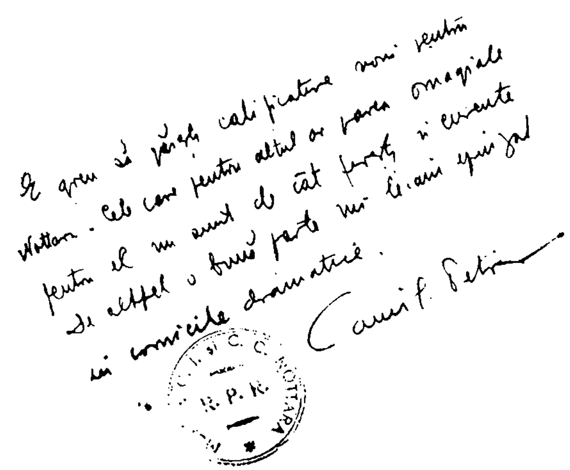
Se fixează de asemeni de la început actorii meniţi să dubleze rolurile principale, pentru ca eventual după întîile repetiţii, să înlocuiască pe titularii deveniţi insuficienţi.

Cînd nu se va întîmpla acest lucru, actorii care dublează vor continua să asiste la repetiţii, vor repeta însă numai cînd dintr-un motiv sau altul titularii sunt lipsă. În cazul cînd vor fi indicaţi să joace efectiv în dublură, li se vor acorda cel puţin două repetiţii: una de structură artistică, alta de ansamblu.

Abateri de la aceste instrucţiuni se admit directorilor de scenă numai cînd o vor cere motivat şi fiind gata să suporte consecinţele răspunderii pe care o cer.

DIRECTOR,

ss/ Camil PETRESCU

PERPESSICIUS

COLOCVIU CU CAMIL PETRESCU

Pe mine dispariția lui Camil m-a aruncat într-o stare de spirit vecină cu disperarea, pe care, dacă am înțeles bine, colegul nostru Călinescu o exprimă în articolul său din „*Contemporanul*", acea realitate, acea evidență greu de ocolit, că totuși Camil Petrescu a dispărut dintre noi, cu toate că nimic nu lăsase să se întrevadă acest sfîrșit, că nu trebuia să se întîmple așa ceva. Este tema într-un fel pe care a tratat-o — este greșit spus tema — este și ideea care răsare din articolul, tot din „*Contemporanul*", al lui Geo Bogza, în care Camil Petrescu apare ca unul din eroii basmelor noastre, ca acel erou al tinereții fără bătrînețe și al vieții fără de moarte. Zic, și pe mine dispariția lui Camil Petrescu m-a îndurerat profund. M-a îndurerat pentru că cu el pleacă și atîtea din viața noastră a tuturor, a mea îndeosebi.

Sînt decenii de cînd l-am cunoscut, l-am urmărit, l-am citit. Ne-am hărțuit din cînd în cînd, ne-am înțeles însă aproape întotdeauna, pentru că mai presus de micile neînțelegeri, de totalele neînțelegeri dintre noi, sînt, au fost întotdeauna, și vor fi întotdeauna printre cei care poartă condeiul cu gînd curat, punți de înțelegere. Și eu îmi amintesc multe din cele care au fost făcute, fie în articolele scrise, fie în cele spuse. Astăzi chiar, și eu îmi amintesc și de acea polemică, dacă a fost polemică — de la „*Revista Română*" — despre limba literară și de acel moment pe care l-a evocat Victor Eftimiu, al debutului lui Camil Petrescu în teatru cu *Suflete tari*, și îmi amintesc, de exemplu, de, să zicem, repetiția generală a acestui debut teatral, la puțină vreme, poate, știu eu, mai puțin decît cîteva luni după primul război mondial, cînd Camil Petrescu ne-a citit întîia versiune din *Jocul ielelor*. Nu-mi mai aduc aminte, afară de Struțeanu nu știu dacă era și Tudor Vianu; noi ne-am cunoscut și mai înainte de acea efemeră a noastră „*Letopiseții*", în care Camil a dat un fragment, și-mi aduc aminte de o [întîlnire] la Mihalache Dragomirescu în Gramont. Era profesorul nostru la care țineam și de care cam abuzam cu toții, fără doar și poate, dar care era un foarte mare dascăl de literatură, a cărui valoare desigur că va crește cu cît vor trece anii, din ce în ce mai mult.

Îmi aduc aminte de toate acestea în legătură cu Camil și la premiera *Sufletelor tari*, care a suferit cîteva modificări, de care îmi amintesc că am scris. Vianu își amintește de polemicile din presă, de micile sîcîieli, a fost articolul lui Ion Vinea care îl acuza de asemănare, de o pastișare după Julien Sorel.

Tudor Vianu: Da, asemănări cu *Le rouge et le noir*.

Perpessicius: Da, îmi amintesc, și am și scris eu atunci, în vremea aceea, dacă toată drama aceea ar fi fost conturată pe axa bătrînului Zaharia Boia, pentru că era cineva acolo care nu se ținea în această psihologie a lui Pietraru dar, în sfîrșit, toate acestea mi le amintesc fiindcă fac apel la ele; ele sînt prea multe, aceste amintiri, și prea dure-

roase; rămîne totuşi constatarea marelui adevăr, că sîntem convocaţi să spunem cuvinte triste la dispariţia unui om care — cum foarte bine a spus Eftimiu — mai avea multe de spus, şi trebuia, trebuia neapărat să rămînă între noi.

Cînd, la propunerea de rîndul trecut, la sugestia lui Geo Bogza, s-a hotărît să spunem cîteva cuvinte fiecare din noi şi cînd s-a amintit pentru astăzi mi-am zis în convingerea mea că vor fi mai multe acum, şi sînt mai multe aspecte, care se vor succede, ale acestei personalităţi, ale personalităţii lui Camil. Mi-am zis să mă opresc la unul, ceva mai puţin cunoscut, la un aspect care ţine şi el de literatură, înfăţişează chiar ceva mai mult decît atît; este aspectul acela al intelectualităţii, adică al lui Camil militant al organizării muncii intelectuale, şi mi-am zis să mă limitez la acest aspect şi pentru că merită să fie pus în lumină. De el a amintit şi Tudor Vianu în cuvîntul de despărţire, dar de el [se] aminteşte chiar în postfaţa volumului de poezii apărut zilele acestea — pe care nu ştiu dacă a apucat să-l vadă, aşa cum auzisem din zvon public că nu a apucat să-l vadă şi mă judecam chiar că se repetă vechea poveste cu Cora Irineu, care, tot aşa, cînd se stinsese atunci, nu apucase să vadă *Scrisorile bănăţene* şi i s-a pus în sicriu. În postfaţa aceasta, care este un adevărat cîntec de lebădă, aşa de dureros m-a mişcat — textul l-am cunoscut zilele trecute.

Pentru că iată, de pildă, experienţe de acestea sufleteşti: îmi aduc aminte de tinereţea noastră, era un poet pe care-l cunoaşteţi şi care-şi făcuse intrarea în literatură cu elegii— să le zicem, cu un termen care circulă astăzi — tebeciste — omul, sigur, trăieşte şi astăzi, nu aş zice că prosperează, dar, în sfîrşit, este destul de sănătos, dar aveau toate acele elegii un timbru puţin dedublat, îţi dădeai seama că lipseşte ceva de acolo, din greutatea caratei necesare. După cum zilele trecute mi s-a întîmplat să văd o piesă de teatru, a unui tînăr dramaturg, a cărui nici primă piesă de teatru nu mi-a lăsat o prea adîncă impresie de autenticitate — ader la acest termen — unde este vorba de *Hanul la răscruce*, unde oamenii stau acolo, sub ameninţarea unui mare cataclism şi, o noapte întreagă, sau, dacă nu mă înşel, două nopţi, două acte, treizeci şi trei de acte se văicăresc şi, în definitiv, nu se întîmplă nimic, dar ai tot timpul impresia că oamenii aceştia, pe care-i ştii că la sfîrşitul actului vor învia, nu sînt sinceri. Pentru că, totuşi, ca să poţi să redai, să comunici fiorul acesta tragic al dispariţiei iminente, ce mijloace de convingere nu ar trebui? Nimic, nimic! Este aşa de... şi mărturisesc că nu era nici o pornire din partea mea, dar nici sala nu participa prin nimic şi nu avea deloc impresia că se trăieşte o dramă, se debitau nişte monologuri — regia avusese grijă să inventeze un reflector ambulant, care mergea de la grup la grup, lumina fiecare grup şi, fiecare, după ce spunea ce avea de spus, reintra în umbră — dar, în sfîrşit, mă depărtez prea mult.

Vasăzică, în timp ce participam la aceste lucruri aşa de străine de sufletul meu, s-a întîmplat să citesc postfaţa lui Camil, care m-a mişcat adînc. Prin urmare, astă toamnă, la 30 septembrie, Camil scria pagini atît de pline de presentimente funerare — se vede cît de colo. Era convins că trăieşte ultimele zile din viaţa lui. Este intitulată această postfaţă *Început de toamnă pe Cumpătul* şi acestea sînt poate dintre cele mai frumoase pagini pe care le-a scris Camil în viaţa lui.

Dacă amintesc de lucrul acesta, de această postfaţă, este pentru că şi aici, în postfaţă, recapitulînd trecutul său literar (pentru că versurile pe care le retipăreşte îl întorc cu 30 de ani şi mai bine în urmă) — şi vorbeşte el atunci foarte frumos de freamătul sensibilităţii — retrăieşte freamătul sensibilităţii de atunci sau este împins cu violenţă să-l retrăiască şi, pentru acest motiv, pentru că şi eu retrăiesc sau încerc, sau sînt silit, să mă întorc la freamătul sensibilităţii de atunci, evoc aceste amintiri.

Dar şi Camil reaminteşte de activitatea omului acela şi aminteşte şi de *„Săptămîna muncii intelectuale şi artistice“*, de acea gazetă efemeră la care am participat şi eu, şi alţii, şi despre care o să vorbesc în curînd, pe de o parte, iar, pe de altă parte, pentru că toată această mică conversaţie este legată la mine de un foarte mare regret.

Sînt, cred, vreo doi ani, nu chiar doi, dar, în orice caz, multe, foarte multe luni, de cînd nu l-am mai văzut pe Camil aici, dar sînt mulţi ani, cîţiva ani buni, de cînd

tot amînam un mare colocviu pe care ni-l promiteam unul altuia. Ne tot întîlneam şi tot hotăram să stăm de vorbă la un lung, foarte lung taifas, să ne reamintim de toate, să discutăm cele prezente, cele viitoare, să punem ţara la cale, aşa cum obişnuiam cu ani în urmă, cînd ne întîlneam la cafenea sau acasă — fie că stătea acolo sau dincolo — pe o alee în Cişmigiu, pe stradă, aşa cum şi el în *Patul lui Procust* aminteşte, mă include acolo într-o notă din acestea, într-o discuţie, hai să zicem, urbanistică. Ei! pentru că acest colocviu amînat şi răsamînat nu a avut loc şi nu o să mai aibă loc, pentru tristeţea acestei hotărîri supreme, mi-am zis să mă opresc la unul din aceste aspecte ale tinereţii lui Camil şi al tinereţii noastre, a mea, şi să spun două — trei cuvinte despre această publicaţie foarte efemeră — „*Săptămîna muncii intelectuale şi artistice*".

Mi se pare că trebuie sau nu e rău să mă opresc la aspectul acesta şi pentru un motiv, pe care numai îl semnalez, sau numai îl enunţ, astăzi, cred că merită să fie relevat. Dacă nu mă înşel, cînd am venit, am surprins din discuţie că se luase notă de acea intervenţie, de acea prezentare la Radio Roma, care a fost făcută cu prilejul morţii lui Camil. Astăzi am primit şi eu de la „Agerpres" o copie a acelui necrolog cam sălbatec.

Ei bine, una din notele cele mai îndrăzneţe a[le] acelui necrolog este tocmai ceea ce contrazice cu totul biografia sufletească a lui Camil Petrescu. În fond — dar să nu stărui, trec peste acest detaliu care trebuie reluat cu alt prilej — în fond ceea ce i se reproşează este nu atît că a fost un om al regimului de astăzi, dar că a fost plin de bani în cîteva epoci ale vieţii lui, iar acum, în timpul din urmă, plin de onoruri, copleşit de onoruri. Ei bine, citite sau auzite, lucrurile acestea, cînd cunoşti realitatea, pe de o parte, cînd îţi dai seama că toate deceniile acestea care s-au scurs din 1924 — cînd scoteam împreună „*Săptămîna muncii intelectuale şi artistice*" — pînă astăzi, au fost marcate de truda lui, care s-a văzut şi în operă, şi de lipsurile pe care le-a îndurat. Fără doar şi poate, este adevărat că nu a murit de foame, că nu i-a lipsit pîinea, este foarte adevărat. De pildă, îmi amintesc de sfîrşitul acela din prefaţa la *Chatterton*, a[l] lui Alfred de Vigny, care pleda sau cerea pentru scriitori aceste două lucruri: mai mult timp şi pîine. Ei bine, Camil a avut o pîine, aceasta fără doar şi poate, dar pîinea aceasta a fost o pîine destul de grea, pe care a cîştigat-o cu multe, foarte multe sudori, cu sănătatea vieţii lui. Este aproape cert. De pildă această *postfaţă*, între altele, vorbeşte Camil, la un moment dat, de sănătatea lui falimentară. Este de prost-gust ce am să spun, sau ce am reţinut pentru mine, dar nu pot să mă smulg acestei impetuoase apropieri, mai ales cînd am luat notă şi de ştirea aceasta transmisă de Radio Roma şi am zis că dacă etimologia nu o confirmă, dar *falimentar* este construit tot din *alimentar*.

Ei bine, este clar, Camil a trudit şi a plătit pîinea aceasta ce a avut, cu o foarte mare producţie literară. De altminteri *postfaţa* însăşi aminteşte de foarte multe ori cîte obligaţii îl sileau de atîtea ori să acumuleze şi să acumuleze trudă peste trudă, lucruri pe care le făcea pe toate cum ştiţi prea bine, numai din pure nevoi materiale.

Însă, ca să revenim la ideia lui Vigny despre *Chatterton*, pîinea dacă a avut-o, în condiţiile acestea — timpul i-a lipsit. Este iar în postfaţa lui o frază mişcătoare: « Timp — zice Camil acolo — nu am avut niciodată! Nu am avut timp disponibil ». Timpul i-a fost prins tot de o muncă intensivă, fanatică, sălbatică chiar.

„*Săptămîna muncii intelectuale şi artistice*" (este o publicaţie care apare în 1924), în primul număr, la 5 ianuarie 1924, şi în celelalte patru numere — pentru că patru numere apar numai, la sfîrşitul lui ianuarie gazeta şi dispare — mărturiseşte de la început una din preocupările fundamentale ale existenţei lui Camil, anume organizarea tuturor muncitorilor pe tărîmul intelectualităţii.

Manşeta însăşi din primul număr spune foarte mult: lucrătorii manuali pornesc de la ideea de clasă, ţărănimea o afirmă, burghezia o practică. Numai unii mici intelectuali vor să sugă şi la oi străine. Era modul foarte plastic de a îndemna sau de a denunţa o vină a acestei intelectualităţi, care se punea în slujba celorlalte puteri constituite şi care nu-şi cunoştea menirea.

Editorialul lui Camil — şi este interesant de remarcat, desigur, dacă încerc să-mi reamintesc timpurile acelea, cu greu aş reconstitui sau, ştiu eu, aş vedea trecînd prin faţa ochilor şi a amintirii şedinţele care au avut loc. Am impresia însă că, mai mult decît noi toţi, cel care se zbătea era Camil, el făcea oficiul de secretar. Vorbeşte într-un loc, către sfîrşit, în ultimul număr al publicaţiei, de truda redactorilor care lipeau mărcile, care făceau nu mai ştiu ce treburi. Eu nu-mi amintesc de lucrurile acestea şi cred că nici nu le-am făcut, dar el le făcea în odăiţa lui de la hotel toate aceste munci de secretariat cu o răbdare [deosebită]. De altminteri în organizarea muncii lui proprii s-a dovedit a fi chiar unul din cei mai desăvîrşiţi arhivari. Şi este interesant de remarcat, desigur, că editorialul primului număr, întîiul articol tratează despre, sau mai bine-zis, titlul primului editorial este *Muncitorii intelecuali şi ideea de clasă.*

Celelalte editoriale reiau ideea aceasta şi Camil face distincţie între muncitorime, între muncitorimea manuală — care are marele avantaj de a se fi constituit în clasă şi a o conduce partidul care are o putere foarte mare — între burghezie — burghezia care are la dispoziţie băncile şi industria şi regimul protecţionist — şi intelectualitatea care este risipită.

De altminteri, chiar din primul număr, se pledează pentru o confederaţie generală a muncii intelectuale, se dau listele asociaţiilor, organizaţiile intelectuale, începînd cu Baroul, Societatea scriitorilor şi celelalte sau ale comitetelor acelea. Totul este pornit în mare şi cu îndemînare foarte serioasă pentru a se ajunge la acea organizare a tuturor societăţilor profesionale într-o mare confederaţie.

Învăţămîntul — care pe vremea aceea, dacă vă aduceţi aminte, suferea de o foarte mare lipsă de membri ai corpului didactic. Erau foarte multe catedre vacante. Este vestita epocă a directoratului lui Anghelescu — se începuse marea campanie a construcţiilor şcolare, dintre care multe rămîneau în drum, rămîneau cel mult ridicate de roşu. Este epoca improvizaţiilor corpului didactic. Pe vremea aceea, eram în debuturile mele de ziarist, scriam, plecînd de la dezastrul — aveam pe atunci dezastre feroviare foarte multe — de la dezastrul Vintilencii, îmi aduc aminte că plecasem de la dezastrul Vintilencii ca să vin să spun că ne aşteaptă « Vintilence » latente cu mult mai serioase, pe calea aceasta a pregătirii intelectuale a noilor generaţii din ţara noastră. Aminteam, de pildă, de cuvîntul lui Moşoiu, fost ministru, care în faţa dezastrului de la Vintileanca invocase psalmul zădărnicirilor lui David, ca să se scuze.

Tot ca o idee frumoasă a acestei publicaţii — în care Camil ţinea ca în fiecare număr să prezinte o mare personalitate intelectuală a ţării — în primul număr, o pagină întreagă este consacrată lui Enescu, cu unele din cele mai preţioase informaţii şi bibliografii despre arta lui. Era pe vremea cînd, împătimiţii de literatura lui Proust — tocmai se prăpădise Proust — aflăm de scrisoarea aceea a lui Proust către Lacretelle, se vorbeşte în legătură cu vestita sonată a lui Vinteuil*, este sonata lui Cesar Frank, acolo unde viorile îşi răspund ca două columne nu ştiu cum, cîntată mai cu seamă de Enescu, este aceasta, în scrisoarea lui Proust. Am recitit de curînd şi acest mic atestat, să zicem, al lui Proust, despre prestigiul şi despre magia artei lui Enescu.

Numerele următoare, de exemplu, continuă această analiză şi această pledoarie a lui Camil pentru organizarea muncii intelectuale şi Camil abordă, de pildă, într-un articol de oarecare violenţă despre naţionalismul ei în război, Camil vorbeşte aici, cu privire la recentul război din care ieşisem, despre ambuscaţii vremii aceleia. De pildă, Camil se întreabă: oare cîţi din familia Brătianu să fi participat la războiul acela de întregire? Evocă apoi situaţia de la Iaşi a străzii Lăpuşneanu, a acelor îmbogăţiţi de război... Sînt trăsături de romancier, aruncate în pripă.

Un oarecare articol vorbea cu violenţă despre exproprierea îmbogăţiţilor de război. Iar o casetă — lui Camil i-a plăcut să abordeze toate subiectele şi pe vremea aceea era problema sărăciei naţionale, a banului nostru scăzut, a lipsei de acoperire în aur ş. a. m. d., a devalorizării leului, toate aceste probleme îl preocupau în modul cel mai

* Personaj din *În căutarea timpului pierdut* (n. red.).

înalt — oglindește după părerea mea destul de elocvent situația. Zice: « Domnul Vintilă Brătianu are încă speranța în ridicarea leului fără aur la bancă și promite sinistru ieftinirea traiului. E nebun, e naiv sau numai de rea-credință? »

Este în caseta aceasta, îmi place să cred, una din trăsăturile lui Camil; trăsătură pe care o întîlnim și în activitatea lui publicistică și în polemicile pe care le-a dus de atîtea ori și în proporții cu mult mai vaste.

Mai departe, în nr. 3 de pildă, personalitatea pe care o elogiază *„Săptămîna muncii intelectuale și artistice"* este doctorul Marinescu și de asemenea se prezintă aspecte din această activitate și chiar anumite incursiuni anecdotice. Este prezentat, de pildă, doctorul Marinescu intrînd la Cameră, la Parlament, fiind bruscat de un oarecare ușier de acolo, în timp ce potentații vremii...!

La numărul 4, problema care [îl] preocupă este definiția termenului de muncitor intelectual: cine sînt muncitorii intelectuali? Și atunci spune: sînt cei la care predomină în activitatea socială munca intelectuală. « De ce munca și nu intelectualitatea propriu-zisă? Pentru că intelectualitatea este o simplă noțiune de valoare susceptibilă de evaluări cu totul subiective. Poate că intelectuali adevărați nu sunt nici o duzină în toată țara (numărați-i dacă vreți). Muncitori intelectuali? Ah, da! Aceasta este o categorie socială subîmpărțită la propriu (medici, avocați, profesori, agronomi, ziariști, farmaciști, pictori, artiști) ».

Și urmează o întreagă pledoarie. În pledoaria lui, Camil aduce cîteva argumente hotărîtoare. De pildă, el zice: țărănimea a ajuns grație organizării ei politice și grație conjuncturii politice universale să obțină votul universal, care este o foarte mare putere. Muncitorimea are sindicatele; burghezia are industria, capitalul și voința Palatului în același timp, în timp ce țărănimea a ajuns, grație acestei mari puteri, împotriva burgheziei, a ajuns să obțină moratorii, legi protecționiste, în timp ce muncitorimea intelectuală este incapabilă să se organizeze.

Cît de incapabilă este, tot Camil o spunea în cîteva din informațiile acestui al patrulea număr și altele [dinainte] ale *„Săptămînii muncii intelectuale și artistice"*. De pildă, arată în articolul *Scrisoare către un eventual Mecena*, despre care voi spune două cuvinte acum, arată cum societatea „Agir" s-a oferit să dea un abonament săptămînal *„Muncii intelectuale"*, care era săracă, un abonament de 250 lei și *„Săptămîna"*, Camil, noi, ne-am permis luxul și, în același timp, gestul, să refuzăm acest ajutor nenorocit de 250 lei, în timp ce Clinciu — profesorul de istorie care era președintele asociației profesorilor de istorie — pe care Camil îl știa, îl cunoștea, cu care stătuse de vorbă, a înțeles toate lucrurile acestea, dar a rămas « frămîntat » de gînduri. Era pe vremea cînd Clinciu, dacă nu mă înșel, era liberal sau era în orice caz și liberal, și era pe vremea cînd se vîntura ideea demisiei profesorilor în bloc, cînd situația era, așa cum știm cu toții, destul de tristă. Ei bine, în numărul 4 apare această *Scrisoare către un eventual Mecena.* Desigur este tot Camil în această spirituală și puțin dramatică spovedanie a unui intelectual care se trezește cu totul descoperit în fața acelei tranșee greu de cucerit, care ar fi fost organizarea muncii intelectuale în țara noastră la această epocă. Începe *scrisoarea* cu o ironie destul de acidă. Zice: « nădăjduim că, deși ești bogat, citești totuși ce apare, o ipoteză cam îndrăzneață, citești chiar *„Săptămîna"*, ceea ce pare de-a dreptul absurd! » Felul de a porni și ironia aceasta incipientă, *ex-abrupto*, arată că într-adevăr nu era vorba să capteze bunăvoința vreunui Mecena, pe care nici nu l-a captat, cît să arunce încă o ironie acestei mase amorfe de îmbogățiți de război, care în acea vreme era la putere.

Către sfîrșit, cînd am renunțat la acel abonament de 250 lei, Camil intervine spunînd: « Iar dacă lucrul acesta i se pare prea mult, fii calm, mai ales fii calm! »

Și numărul acesta într-adevăr este ultimul.

Poate că ar merita să mai amintesc două detalii — și cu aceasta termin. Este vorba de un articol, destul de violent, într-un fel, care nu-i aparține lui Camil — *Profesori universitari fără rușine și profesori universitari cu rușine.* Desigur că nu vă mai amintiți — este vorba de acel apel pe care îl face decanul Facultății de Medicină, Minovici,

către restauratorii din capitală, ca să înscrie în bugetele lor şi cîte patru studenţi cu masa, doi gratuit şi doi cu un preţ mai redus, pentru că studenţii o duc foarte greu. Acesta era Minovici. Iar doctorul Toma Ionescu, care a intervenit imediat, a declarat că este o ruşine să se vorbească în felul acesta. Plecînd de la aceste date şi de la situaţia pe care o cunoaşteţi cu toţii, s-a scris acest articol care corespundea şi se încadra întrutotul obiectivelor „*Săptămînii*".

Un alt *entrefilet* al lui Camil, intitulat *Cine este un intelectual*, se pare că încearcă o polemică timidă cu Rebreanu. De ce zic « încearcă », pentru că tot în numărul acesta se reproduce articolul lui Rebreanu, şi Camil, cum avea obiceiul de atîtea ori să intercaleze, a încadrat o glumă, vrea să răspundă acestei întrebări: *Cine este intelectual?* « Intelectualul este cel care vorbeşte celor ce cer (?) un romancier este un intelectual, poetul nu este intelectual, nici poetul nici contrabandistul. Aceştia doi, poetul şi contrabandistul, dau din mîini şi din picioare, deci sînt muncitori manuali ». Este un fel de glumă, dar un fel de glumă amară şi cu care se încheie această istorie a „*Săptămînii muncii intelectuale şi artistice*".

Dacă ar fi să mă gîndesc numai că, de pildă, în primul număr, două coloane sînt pline de numele aderenţilor la această muncă de confederare a Asociaţiilor şi încă s-ar înţelege că a fost un moment atunci, o încercare de a solidariza şi de a organiza intelectualitatea, strădanie, care, este clar întrutotul, revine lui Camil. Şi nu numai atît, dar poate că ştiu eu, punînd în cumpănă activitatea literară a lui Camil — pe care nu eu şi nu acum o judecăm, noi toţi o cunoaştem, nu este locul să stăruim acum asupra ei, este aşa de vastă, aşa de variată şi meritoasă — punînd în cumpănă această activitate literară cu această latură a muncii obşteşti şi poate că aş fi stat la gînduri să vorbesc mai curînd de poeziile lui, să retrăiesc emoţia ce am avut în decursul lecturilor sale — şi cu prilejul poeziilor şi al romanelor şi teatrului — dar este clar un lucru, că lui Camil i-ar fi făcut plăcere ca în colocviul acela, pe care l-am tot amînat, şi nu odată am avut această impresie, i-ar fi făcut plăcere să redeschidem tot acest capitol al *muncii intelectuale*, lăsat în părăsire de noi.

Cu acest aspect totuşi, cred eu, personalitatea lui Camil se completează, se întregeşte şi, dacă colocviul la care am făcut aluzie, nu a avut loc, mă consolează gîndul că totuşi îl vom relua într-o bună zi. Pentru că nu ştiu în ce măsură a crede în această viaţă de dincolo — în care totuşi aş zice: Nu cred, şi atîtea mă îndeamnă să cred în colocviul acela, şi în lumea de dincolo vom avea prilejul să stăm la acest taifas amînat de atîtea ori.

Nu ştiu în ce măsură este bine să amintesc aici şi de o vorbă a lui Hugo, la moartea lui Balzac, care spune că dacă marii scriitori — el vorbeşte de Balzac şi, desigur, întrebuinţează termenul de geniu — mor, este imposibil ca marii scriitori, care au lăsat atîtea urme în viaţa lor, să nu *fie* în moarte, sau o dată cu moartea să nu rămînă sufletul. Şi mă frămîntă şi pe mine gîndul acesta, că, totuşi, dacă în accepţie cuvîntul unei vieţi de dincolo este inimaginabil, ceva îmi spune că totuşi mai este timp, că nu este timpul pierdut şi mai este încă timp pentru un colocviu dincolo de Acheron.

Despre Camil Petrescu, Perpessicius a scris în diverse ocazii, fie recenzîndu-i, cu o impresionantă constanţă cărţile, fie apărînd conduita cotidiană a scriitorului în cele mai acute campanii de presă din cîte a cunoscut publicistica românească interbelică, fie susţinînd alături de alţi intelectuali contemporani iniţiativele gazetăreşti şi sociale ale autorului *Mioarei*.

Textul de faţă, fără a aduce informaţii istoriografice deosebite faţă de ceea ce se ştie despre Camil, are o cu totul altă valoare, aş spune — sentimentală.

E o febrilitate a rostirii, o incadescenţă a gîndului, o emoţie dureroasă, care străbate din fiecare frază covîrşitoare. Cuvîntarea ţinută, într-o adunare de doliu la Academie, la numai o săptămînă după dispariţia lui Camil, depăşeşte însă convenţionalismul momentului.

Ea se impune peste ani ca o patetică pledoarie pentru înţelegerea omului şi a scriitorului care a fost Camil Petrescu, pentru dezvăluirea crezului său ideologic şi pentru permanentizarea unei opere de o rară ţinută intelectuală în conştiinţa românească.

Stenograma, după care se reproduce textul de faţă, păstrată în Arhiva Academiei Române, ne-a fost comunicată de cercetătorul Petru Popescu-Gogan, căruia îi aducem mulţumiri.

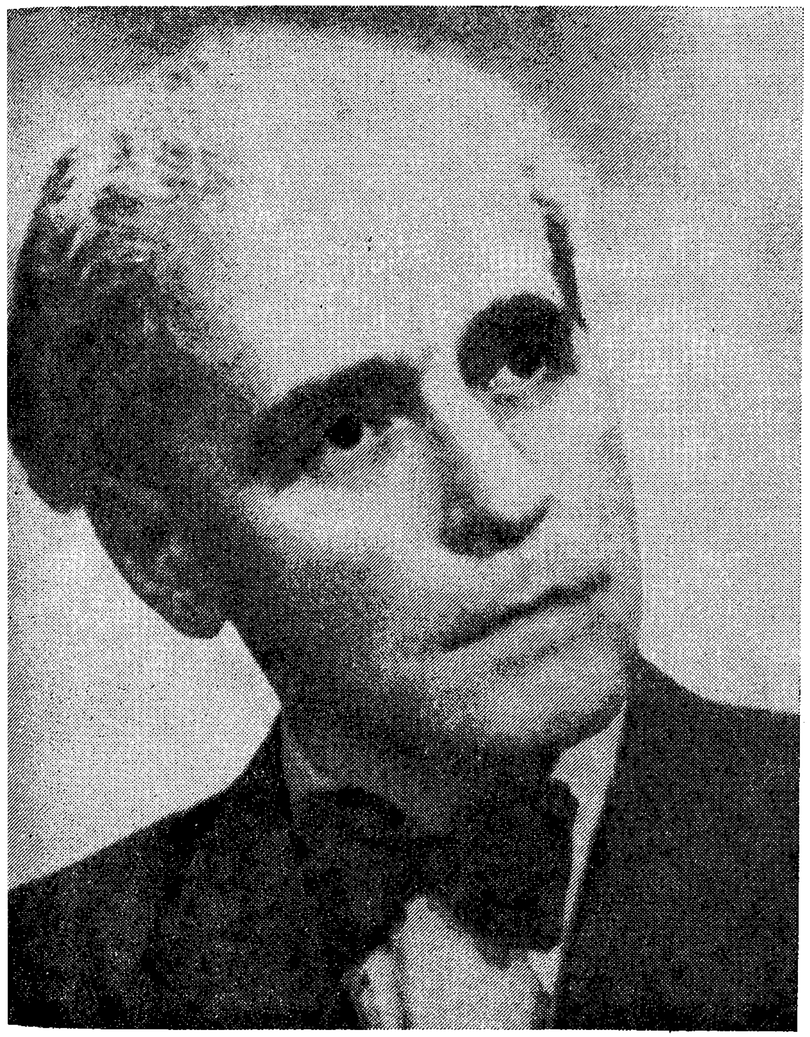
N. F.

PER ASPERA AD ASTRA

Cu sentimentele cele mai bune

Cezar Petrescu

Cezar PETRESCU

ÎN ANII 1956—1958, AM LUCRAT LA UN manual de literatură română contemporană, într-un colectiv foarte larg (format din N. I. Popa, Al. Dima, Al. Piru, D. Micu, Al. Bistrițianu, Const. Ciopraga, Mihail Novicov, Silvian Iosifescu, Savin Bratu, mai tîrziu Mihai Gafița), avînd îndatorirea, printre altele, de-a redacta capitolul monografic despre viața și opera lui Cezar Petrescu, axat pe analiza romanului Întunecare. (În 1929, în primul an al studenției mele, publicasem o recenzie despre acest roman la prima lui apariție în două volume, în revista „Scrisul nostru" din Bîrlad.)[1]

M-am adresat scriitorului pentru o convorbire cu scopul de a lămuri procesul de creație al unei opere cu rădăcini puternice în realitățile istorice ale contemporaneității. Comunicarea orală nu i s-a părut suficientă lui Cezar Petrescu, care avea o vorbire precipitată, un ritm verbal accelerat, de o rară spontaneitate și mi-a cerut să-i fac un chestionar de probleme la care să răspundă mai pe îndelete, cu un efort de concentrare.

Cezar Petrescu mi-a răspuns printr-o amplă scrisoare pe care o publicăm alăturat, în luna iunie 1956, în care, totuși, nu se referea la toate întrebările pe care i le-am pus, mai ales la problema privind romanul lui mai rezistent, Întunecare.

Astfel, mi-aduc aminte că mi-a comunicat numai oral că evocarea luptelor la care a participat Radu Comșa nu au la bază amintirea unor evenimente trăite de el însuși. Scriitorul nu a fost pe front, n-a putut trăi experiența tragică a războiului ca un Camil Petrescu, care a putut împrumuta lui Ștefan Gheorghidiu, jurnalul autentic al propriei trăiri. Cezar Petrescu a avut încă din copilărie o

---

[1] I, 4, 1929.

sănătate fragilă, a fost bolnav de tuberculoză osoasă, suferință ce l-a făcut inapt exigențelor aspre ale armatei, de care a fost dispensat, țintuindu-l la pat luni de zile în plină tinerețe, cum i s-a întîmplat în 1922 la Cluj.

În scrisoarea aceasta, Cezar Petrescu are destule rezerve cu privire la posibilitățile unui scriitor de-a fixa în mod obiectiv imaginea despre sine însuși, mai ales de a o proiecta în afară, preferind s-o păstreze « în intimitatea sa cu o explicabilă pudoare». « Toți ne credem altceva și altfel decît suntem». Deși are conștiința valorii sale, nu se supraestimează. Cînd arată identitatea dintre optica lui creatoare și aceea a lui Șolohov, nu uită să adauge: « păstrînd proporțiile».

În altă parte a scrisorii, cînd înfățișează pe larg intențiile lui, completează că intențiile nu se realizează totdeauna. Cu toate acestea, Cezar Petrescu a făcut de mai multe ori mărturisiri despre procesul lui de creație, despre scrisul său.

Revista „Manuscriptum" (II, 4(5)/1971) a publicat textul conferinței ținute la Ateneul Român, cu titlul Creator, creație și... creaturi, în ziua de 17 aprilie 1943, punînd accentul mai ales pe perioada începuturilor literare, evocînd figura profesorilor de limba română — Calistrat Hogaș, Nicolae Apostol (primul la Iași, al doilea la Roman, după ce cu un deceniu înainte fusese profesorul lui Mihail Sadoveanu la Fălticeni).

Scrisoarea alăturată e interesantă în primul rînd pentru problemele ideologice ale procesului creator, dar și pentru alte precizări.

La punctul 9, e o referință la un studiu al profesorului G. C. Nicolescu, studiu care conține afirmația (după noi justă) că prima lucrare, o povestire epistolară, a fost publicată în revista „Sămănătorul", « din 1907 sau 1908». « Nu eu am scris acea povestire în scrisori și nici nu știu despre ce C. Petrescu e vorba».

În monografia sa din 1963, Mihai Gafița fixează, fără nici o discuție, debutul literar al lui Cezar Petrescu, în „Sămănătorul" din 26 august 1907, unde îi apare « mica nuvelă epistolieră intitulată Scrisori», care, de altfel (lucru esențial), e reprodusă în volumul Drumul cu plopi (1961, p. 651), într-o ediție nouă, îmbogățită, sub supravegherea autorului.

Nu împlinise 15 ani cînd a debutat, dar stăpînea de pe-atunci meșteșugul compunerii libere, deși povestea de dragoste este destul de trivială, romanțioasă la modul ridicol, salvîndu-se oarecum prin nota parodică.

Cum s-ar explica faptul că scriitorul neagă răspicat că ar fi debutat prin această nuvelă? Dar ea a fost publicată (în „Cuget clar", nr. 5—8, martie—aprilie 1934) ca scrisoare trimisă în decembrie 1906 lui N. Iorga.

Despre această compunere scriitorul însuși declara lui F. Aderca, în interviul cunoscut, că-l fascinau idealurile lui Iorga. Poate că prin strădania lui perseverentă de-a se degaja de „Sămănătorul", de idilismul și de patriarhalismul sămănătorist, situîndu-se în sfera realismului, de-a se rupe de tot ce-i amintea de-o revistă care l-a influențat « de pe băncile școlii» (cum spunea în „Adevărul literar și artistic", 11 august 1929), în asemenea măsură încît nu i se părea absurd să împace antagonismul dintre moșieri și țărani.

Astăzi e clar pentru toată lumea că încă din Scrisorile unui răzeș (1922) Cezar Petrescu a evocat unele prăbușiri umane care depășesc idila sămănătoristă. În povestirea Întoarcerea eroului (care prefigurează problematica romanului Întunecare, cum, cu drept cuvînt, observă Cezar Petrescu, în scrisoarea alăturată), deziluzia ostașului întors în satul natal destramă utopia paradisului patriarhal. Eroul ce suferise cutreierînd țări străine, este primit nu numai cu neîncredere, ci cu dușmănie de țărani, ca și de autorități.

Scriitorul insistă asupra caracterului tipic al personajelor sale, a unui Radu Comșa, de exemplu, din Întunecare, romanul unei generații cu crizele ei de conștiință și al epocii în care s-au format și au trăit.

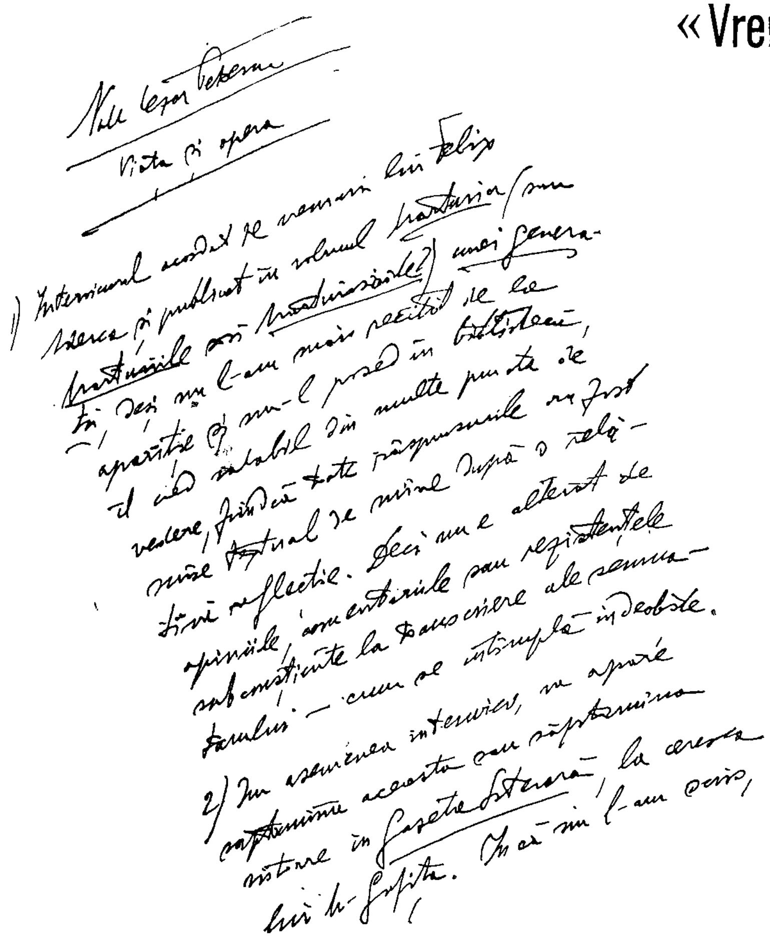
Războiul, în concepția lui Comșa, e un foc purificator, un purgatoriu, imensa suferință aducînd o însănătoșire a întregii vieți sociale românești. El aștepta (eroarea lui tragică!) ca această schimbare adîncă a conștiințelor să se producă în cadrul orînduirii existente, fără nici o răsturnare a claselor. Nu războiul, ci revoluția va întemeia o lume nouă: acesta e sensul implicit al romanului.

Sînt interesante detaliile despre uriașa activitate de gazetar — a scris peste 5000 de articole. Gazetăria l-a ținut mereu în actualitate, a fost un admirabil post de observație pentru cunoașterea faunei politicianiste, l-a făcut prezent în dezbaterea problemelor epocii sale, dar (așa cum a arătat critica, un E. Lovinescu, un Pompiliu Constantinescu) a dăunat prozei lui Cezar Petrescu, care adesea nu depășește cronica prin sinteza artistică, iar stilul așa de fluent al scriitorului nostru devenind prolix și facil.

Juste sînt observațiile despre tălmăcirea în limba română a romanului Pe Donul liniștit de Mihail Șolohov, la care se va putea adăuga traducerea romanului Mama de Maxim Gorki, precum și indicațiile despre traducerea în alte limbi a operei lui originale.

Există în scrisoare o febrilitate, un clocot de proiecte noi pe care, din nefericire, Cezar Petrescu, ce se va stinge peste cîțiva ani, nu le-a putut *împlini*.

G. G. URSU

Note Cezar Petrescu
Viața și opera
1) Interviul acordat pe vremuri lui Felix Aderca și publicat în volumul Mărturia (sau Mărturisirile) unei generații, deși nu l-am mai recitit de la apariție și nu-l posed în bibliotecă, îl cred valabil din multe puncte de vedere, fiindcă toate răspunsurile au fost scrise textual de mine după o relativă reflecție. Deci nu e alterat de opiniile, comentariile sau rezistențele subconștiente la transcrierea semnatarului — cum se întîmplă îndeobște.
2) Un asemenea interviu, va apare săptămîna aceasta sau săptămîna viitoare în Gazeta literară, la cererea lui M. Gafița. Încă nu l-am scris,

«Vreme de peste 30 de ani, am fost în permanență pe teren...»

Confesiuni de lucru

CEZAR PETRESCU

VIAȚA ȘI OPERA*

1. Intervievul acordat pe vremuri lui Felix Aderca și publicat în volumul *Mărturia* (sau *Mărturiile* ori *Mărturisirile?*) *unei generații* [1], deși nu l-am mai recitit de la apariție și nu-l posed în bibliotecă, îl cred valabil din multe puncte de vedere, fiindcă toate răspunsurile au fost scrise textual de mine după o relativă reflecție. Deci nu e alterat de opiniile, comentariile sau rezistențele subconștiente la transcriere ale semnatarului — cum se întîmplă îndeobște.

2. Un asemenea interviev, va apare săptămîna aceasta sau săptămîna viitoare în „*Gazeta literară*" [2], la cererea lui M. Gafița. (Încă nu l-am scris, căci nici n-am primit deocamdată cuvenitul chestionar). Cum însă după o prealabilă conversație știu că va pune în același timp probleme generale ale prozei, ca și probleme subiective ale prozei mele, cred că la apariție va oferi oarecare material documentar de orientare.

---

* Filele ce publicăm aici sînt însoțite de următoarea epistolă, pe care o transcriem în note:

«Iubite domnule prof[esor] G. Ursu,

Deși asaltat de-o sumedenie de obligații neprevăzute, care pur și simplu mă sufocă de îndată ce ajung la București — caut să satisfac măcar în parte dorințele exprimate în scrisoarea D[umi]tale. Bine înțeles, în fugă, fără nici o metodă.

Aceasta nu numai din pricină că n-am răgazul să-mi organizez haosul materialului de amintiri și date. Dar mai ales fiindcă e îndestul de penibil pentru un scriitor, să proiecteze în afară imaginea despre sine însuși, pe care o păstrează în intimitatea sa cu o explicabilă pudoare. Toți ne credem altceva și altfel de cum sîntem. Victime ale bovarysmului!

Voi căuta deci să înșir la întîmplare, pe foile alăturate, cîteva însemnări așa cum îmi vin sub condei, în siguranța că d[umnea]ta vei ști să le organizezi mai bine și să tragi concluzii mai juste.

De prisos să-mi arăt cu acest prilej toată mulțumirea că despre un scriitor moldovean, scrie tot un moldovean, cu alte antene, care lipsesc criticilor și monografiștilor de dincoace de Milcov și de dincolo de Carpați, care o nimeresc cu ... antena lui Irimia în gard, chiar cînd ne copleșesc de elogii. Sau mai ales atunci.

Cu sentimentele cele mai bune

CEZAR PETRESCU»

[1] Titlul exact: *Mărturia unei generații*, București, Editura „*Naționala S. Ciornei*", 1929.
[2] *Cum am devenit scriitor*, în „*Gazeta literară*", 14 ian[uarie], 7 febr[uarie] și 11 aprilie 1957.

3. Cu acest prilej, țin a menționa că M. Gafița a scris o prefață la reeditarea romanelor *Comoara Regelui Dromichet* și *Aurul Negru* sub tipar [3], cum și la versiunea franceză a *Întunecării*, într-un sens foarte apropiat de punctele mele de vedere scriitoricești. Încît cred că ar fi fertilizabile — și în această credință i-am și comunicat astăzi telefonic să intre în legătură cu d[umnea]ta, pentru a găsi o modalitate să le pună la dispoziție. Făcut-am bine sau ba? Dînsul s-a arătat foarte încîntat.

4. Socot că pentru sensul social-politic și istoric, *Aurul Negru* (inclusiv *Comoara Regelui Dromichet*) e de-o importanță care egalează *Întunecarea*.

5. Și fiindcă e vorba de *Aurul Negru*, unde M. Gafița spre adevărata sa surprindere a găsit un material documentar abia acum confirmat de nu știu ce studiu asupra luptei petrolului în Romania [4], e cazul să subliniez că activitatea mea jurnalistică de peste 30 ani — adică peste 5000 articole — dacă va fi avut cumva vreo proastă influență în privința stilului, a recompensat cu prisosință creatorul literat prin materialul de documentare viu asupra problemelor și oamenilor politici dintre cele două războaie.

6. Acest lucru e confirmat de altfel și în romanul recent *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine*, sub o formă mai directă și destul de accentuată. Vreme de peste 30 ani, am fost în *permanență pe teren*, cum se spune astăzi — și cu posibilitățile de informare directă, la sursă, care lipseau celor mai mulți scriitori de vîrsta mea. În intenția mea, acest roman, împreună cu romanul *Vladim* [5], în lucru, vor reprezenta procesul de tranziție, de creștere, de lărgire a orizontului scriitoricesc — semnificativ pentru toți scriitorii și, în genere, toți creatorii artistici ai generației mele.

7. E de notat, poate, că această generație a crescut și s-a format în climatul 1900—1914, înainte de primul război mondial, a trecut prin criza de conștiință a acestui prim război (vezi *Întunecare*), a suportat relativ o înfrîngere, o capitulare, o dezorientare între cele două războaie, prin însăși lipsa de orientare a epocii; și abia după zguduirea celui de-al doilea război și-a regăsit drumul pierdut, întrerupt, părăsit, dibuit... Adică, îndeobște drama oricărui intelectual onest și neoportunist, care între adolescență și plina maturitate a parcurs un *drum cu trei cotituri istorice, sociale, politice*, care altădată ar fi cerut cel puțin un secol sau două.

8. Tematica *Întunecării*, care sintetizează această criză a conștiințelor fără îndestulă orientare și fără o stea cardinală a izbăvirilor, am întrevăzut-o încă din primele povestiri și schițe din *Scrisorile unui răzeș: Prietenul meu Jean*, *Lîngă o piatră veche de hotar*, *Întoarcerea eroului* etc. Atunci păreau efemere notații, fără o semnificație mai profundă. Timpul — istoria — le-a confirmat. Iar ca scriitor am revenit mereu la ele, fiindcă mereu se reactualizau.

9. Anul trecut, prof[esorul] univ[ersitar] G. G. Nicolescu a publicat un studiu asupra operei mele într-o revistă universitară [6], cred a *Facultății de litere și filologie din București* [7] (Nu prea cunosc terminologia). Studiul conține multe date culese cu o meritorie perseverență — în afară de afirmația că prima mea... operă literară ar fi o nuvelă publicată în „*Sămănătorul*" din 1907 sau 1908 și semnată C. Petrescu. Aceasta mi s-a mai atribuit și altădată de către alții. Probabil replica mea cu intenții de desmințire a fost pe-un ton prea confuz glumeț pe vremuri, încît a re[i]eșit o confirmare în loc de desmințire. Nu eu am scris acea povestire în scrisori și nici nu știu despre ce C. Petrescu e vorba.

10. Socot că la egalitatea cu romanele originale, ar merita o *mențiune[,] stilizarea* traducerii *Pe Donul liniștit*, romanul lui M. Șolohov, care a fost apreciat de presa și

[3] Au apărut ambele romane sub titlul *Aurul Negru*, 1956, București E. S. P. L. A., cu un studiu de Mihai Gafița.

[4] Se referă la studiul lui G. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, București 1955, comentat de Mihai Gafița în monografia despre *Cezar Petrescu*, București 1963, p. 264.

[5] *Vladim sau drumul pierdut*, urma să fie o trilogie, o vastă frescă a epocii. O formă prescurtată a editat M. Gafița în 1961. Detalii în *Cezar Petrescu*, de Ion Bălu, Editura „Albatros", 1972.

[6] G. C. Nicolescu (nu G. G.), *Cezar Petrescu*, în „*Revista Universității C. I. Parhon*", Seria Științe sociale-filologie, an IV, nr. 2—3, 1955, pp. 73—109.

[7] *Facultatea de filologie* din București.

critica sovietică [,] de valoarea unei creații originale prin identificarea cu spiritul și resursele stilistice ale autorului, prin bogăția resurselor de limbă populară, prin înrudirea opticei mele creatoare (păstrînd proporțiile) cu optica lui Șolohov.

11. Activitatea mea gazetărească, publicistică și foiletonistică, de fundator și director al mai multor ziare și reviste vreme de peste 30 ani, mi-a permis ca în cele vreo 5000 articole semnate ori nesemnate, să consacru măcar un sfert problemelor de artă și creație etc. etc. Astfel, în aceste articole ocazionale, am avut prilejul — deși în fugă și fără aparatura savantă de erudiție — să-mi formulez diferite opinii și rezultatul diferitelor experiențe de creator, de care mai tîrziu un istoric, critic sau monografist literar, nu se vor putea dispensa în interpretarea operei mele și nici a *intențiilor ideologice* din această operă, chiar dacă intențiile au rămas și vor rămîne numai... intenții, fără posibilitatea de realizare.

12. Ar fi de semnalat că încă de la apariția primelor volume de povestiri și novele, o mare parte din cărți mi-au fost traduse în diferite limbi (italiană, germană, poloneză, cehă, franceză, olandeză, portugheză etc.) tocmai prin faptul că puneam probleme contemporane, acut actuale, care deși se mențineau în specificul nostru național, prezentau totuși un caracter general, universal, de epocă. (N. B. Și asta, rămîne pentru d[umnea]ta, prin raporturi diverse cu editorii, deci fără nici un element de propagandă — căci editorii străini îmi plăteau cuvenitele drepturi de autor pentru cărți care găseau lectori peste graniță, nu în funcție de sacrificiile materiale ale statului român, pentru a-și valorifica, așa, propagandistic, operele de creație națională — metodă artificială, suspectă și îndeobște, fără efect sau chiar un efect contrar.)

12[*sic* — 13] Datele biografice socot că au puțină importanță, în afară doar de faptul că tata, fecior de pălmaș oltean, a studiat agronomia și biologia la Paris (inginer agronom al *institutului* de acolo) și devenind apoi profesor de agronomie și director al unei școli de agricultură medie din județul Roman unde am copilărit (vezi prof[esorul] Dimitrie Petreanu din romanul *1907* — singurul roman cu o mare doză de elemente subiective din cărțile mele) prin mediu, ambianță, peocupări, cărțile din casa cu care am deschis ochii — mi-a ținut din copilărie și adolescență atenția mărită la problemele țărănimii, ale agriculturii, ale satului etc. etc. Acest climat în care m-am născut, a avut incontestabil o influență decisivă asupra orientării mele scriitoricești, trecute, prezente și desigur viitoare, dacă voi mai avea timp cumva să scriu atîtea cărți cîte se cer scrise.

Cezar PETRESCU

[P. S.] Înainte de a pune în plic tot haosul relatărilor de față, dracul m-a îndemnat să recitesc scrisoarea d[umi]tale. Și ca atare, am constatat că nu m-am învrednicit să răspund la întrebările cele mai însemnate. Dar ce pot face? Tocmai la acestea era mai greu de răspuns, cu o precizie oarecum didactică. Sînt răspunsuri care pentru mine însumi plutesc într-o nebuloasă, pe care eu însumi nu sînt capabil și nici nu vreau să le clarific, chiar dacă aș putea, fiindcă mi-ar da impresia unui om sfîrșit și întins pe masa de autopsie, să mă examineze specialiștii, ca pe-un fapt... consumat. Ce m-a îndemnat să scriu *Întunecare*, așa cum am scris acest roman? Realitățile pe care le-am trăit și le-am simțit *omenește* și care s-au cerut exprimate *scriitoricește*. Deci din seria imensă de experiențe, de episoade văzute sau trăite, scriitorul a selecționat cu știință și mai ales cu *instinctul* creației, pe cele mai reprezentative și corespunzătoare concepției sale, punîndu-se oarecum la puterea a treia, pentru a le transmite și lectorului. Scene din viața trăită, care s-au transformat în material de creație literară! Multe amintiri — sau mai exact: înregistrări din tinerețe și adolescență — care în procesul scrisului au obținut (naiba să știe cum), caracterul de evenimente sau personagii tipice. Și o imensă *experiență trăită de gazetar,* care mi-a servit pe... tavă, episoade și tipuri politice, de cea mai tipică semnificație pentru epoca socială și istorică pe care am traversat-o.

DELAVRANCEA ARTIST PLASTIC

ACUM OPTZECI ȘI PATRU DE ANI, UNA DINTRE cele mai dificil de mulțumit dintre marile personalități ale vieții noastre culturale din veacul trecut, a lăsat prețioase aprecieri și informații despre talentul de desenator înnăscut al lui Delavrancea.

În nr. 2 al „*Revistei noi*“, al cărei director nu acceptase să fie decît cu condiția ca Delavrancea și Vlahuță să fie principalii ei redactori, B. P. Hasdeu publică studiul său *Bucca și căpățînă*, relatînd împrejurările în care l-a conceput:

« Prietenul meu De la Vrancea are în fire-i, pe semne, de a cugeta în imagini. Cum scrie, se știe; dar și atunci cînd vorbește, dacă voiți a-l dezboboci pe deplin, dați-i un condei ș-o să-l auziți descriindu-și prin grai ce gîndește, ca și cind și-ar vedea gîndul trup și suflet de-naintea ochilor; și-n același timp, tot trage pe hîrtie linii peste linii, tot picură puncturi peste puncturi, le însoară și le dezbină, le umbrește și le luminează.

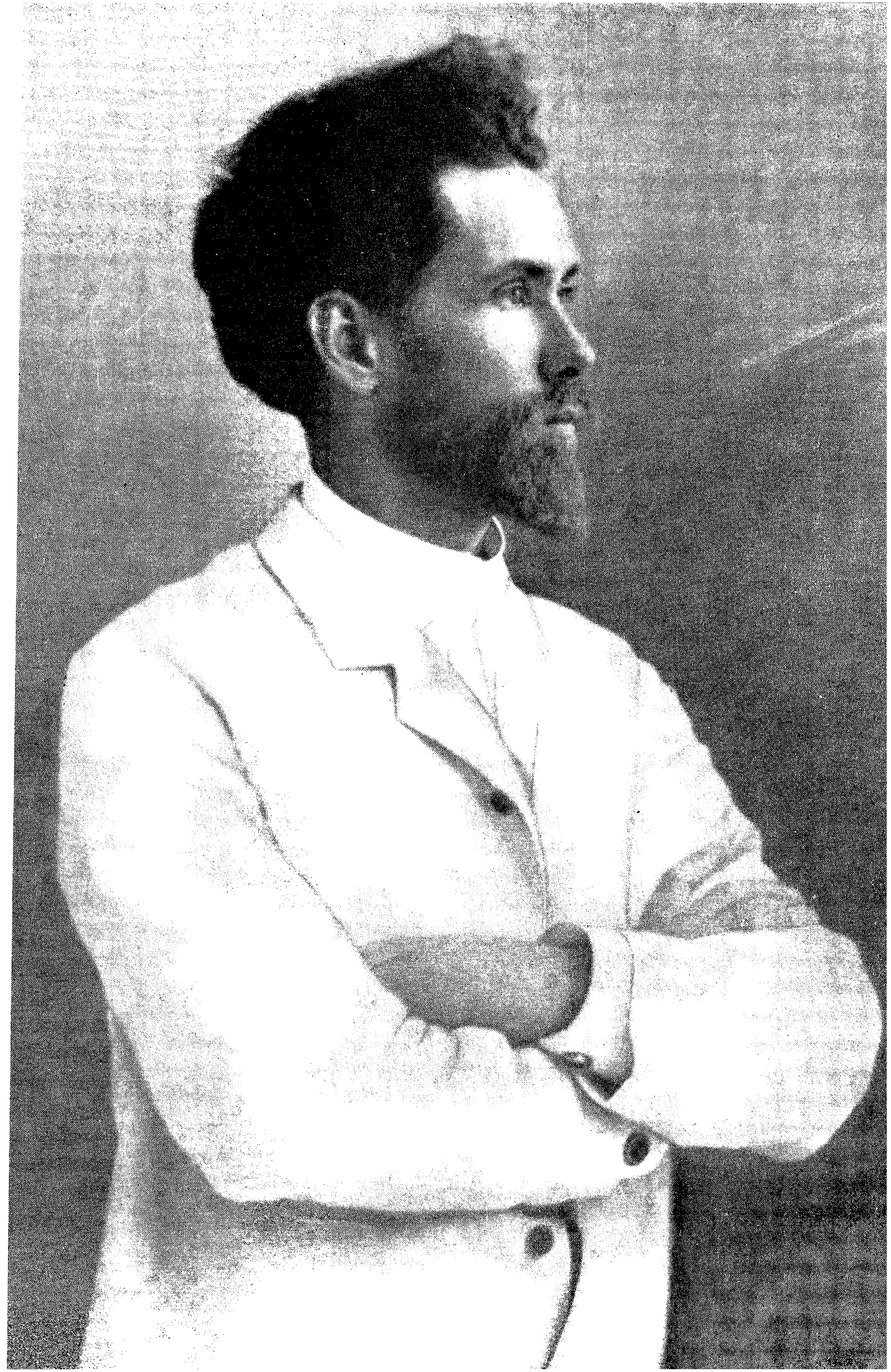
Într-o seară vorbeam amîndoi politică, ba nu... vorbeam istorie, dezvoltînd teoria lui Vico despre veciniecul dus și întors și iarăși dus și întors al întîmplărilor. De la Vrancea zugrăvea o roată. Și așa de aidoma era făcută încît eu nu m-am putut îndura de a i-o lăsa pe masă, ci am pus-o tiptil în buzunar. Acasă, o mai privii pe gînduri.[...] Și iată în ce chip, mulțumită lui De la Vrancea, al căruia desen, drept recunoștință, îl reproduc mai sus, s-a născut pe neașteptate cercetarea de față. »

Din corespondența cu Anghel Demetriescu, știm că în 1885, aflat la Cîmpulung-Muscel pentru odihnă, sculpta — cu instrumente improvizate de el — bustul unei femei (Coralia Săvescu); că lui Ion Russu-Șirianu, ziarist și scriitor ardelean, i-a dăruit, cu prilejul unei sărbători în familie, un album cu scene și cu tipuri din « Sala pașilor pierduți » a Tribunalului; mai știm din mărturisirile sale în Cameră că desenase toate instrumentele de lucru ale țăranului și ale țărăncii, cu formele lor specifice în diferite părți ale țării, pe cînd industrializarea nu începuse să facă inutilă munca artistică în gospodărie.

Știm că a lucrat și în ulei portrete ale prietenilor și ale soției sale, dar cei peste o sută de ani de la realizarea menționată cert a celor mai vechi dintre operele plastice ale lui Delavrancea și cele două războaie care au intervenit cu distrugerile și risipirile lor, au făcut să se piardă cea mai mare parte dintre ele. Nicolae Grigorescu, care a cunoscut mai multe din încercările acestea și ale cărui pînze Delavrancea își făcea o pioasă plăcere să le copieze, convins că în mai-tînărul său prieten și admirator se află un mare artist plastic, nerealizat, i-a propus o ucenicie de un an, în chervanul cu care Grigorescu colinda vara plaiurile înflorite ale țării, spre a se încredința pe sine și pe alții că « pictorul Delavrancea » este tot atît de mare ca stilistul și oratorul Delavrancea.

Din cele șaizeci de desene pe care le-am putut identifica, pe cînd mai trăiau încă mulți dintre cei ce-l cunoscuseră și-l admiraseră, prezentăm pe cele de față.

DELAVRANCEA

TIMOLEON PISANI – gazetar, prieten al lui Delavrancea; desen în creion, aflat în același album din 1895, destinat soției sale, sensibilă la darul de desenator al soțului său.

CASCADA „LA DALA“ din Elveția. Desen în creion din 1895.

În prima pagină: DELAVRANCEA în 1885, autor al volumului de nuvele Sultănica

MARYA DELAVRANCEA, soția scriitorului, schițată în 1895, la Loeche-les-Bains.

NICULINA (PICĂ) DELAVRANCEA, la cinci ani; portret din amintiri, în 1895, pe cînd Delavrancea se afla la o cură în Elveția, la Loeche-les-Bains.

POETUL ARTUR STAVRI, prieten al lui Delavrancea, nelipsit din cercul iubitorilor de artă și literatură din casa lui Gr. Păucescu sau Anghel Demetriescu, unde Delavrancea era favoritul amfitrionilor. Portretul în creion, desenat la Loeche-les-Bains în 1895, este uimitor de asemănător, după spusele celor ce l-au cunoscut și comparat cu fotografia de la Agapia, din 1896, în grupul lui Delavrancea și Vlahuță.

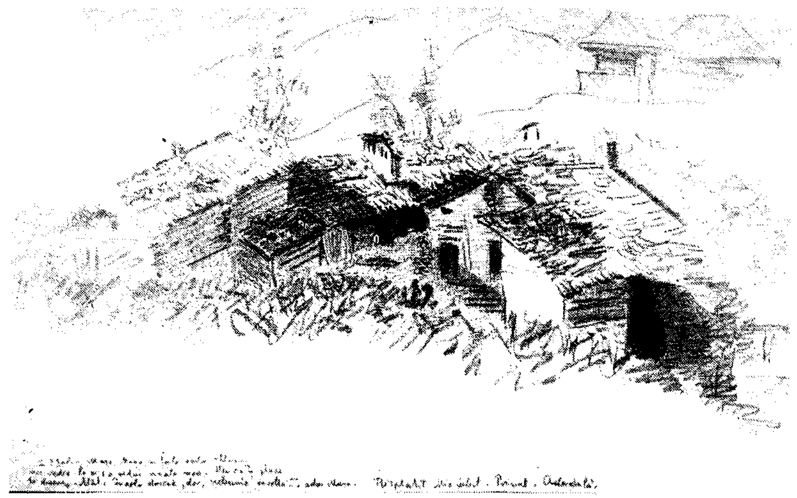

SILUETA UNUI COSAŞ, văzut din spate. Desen în creion, la Loeche-les-Bains, în 1895. Delavrancea însuşi, care cunoaşte toate florile, toţi arborii, cu frunzele, florile şi fructele lor, a dat ajutor ţăranilor elveţieni _[la strînsul fînului.

FEMEIE DORMIND ... Desen în creion.

FEMEIE CITIND LA UMBRA UNUI COPAC — desen în creion, în albumul din 1895, una dintre schiţele cu care încearcă să-şi aline dorul de familie.

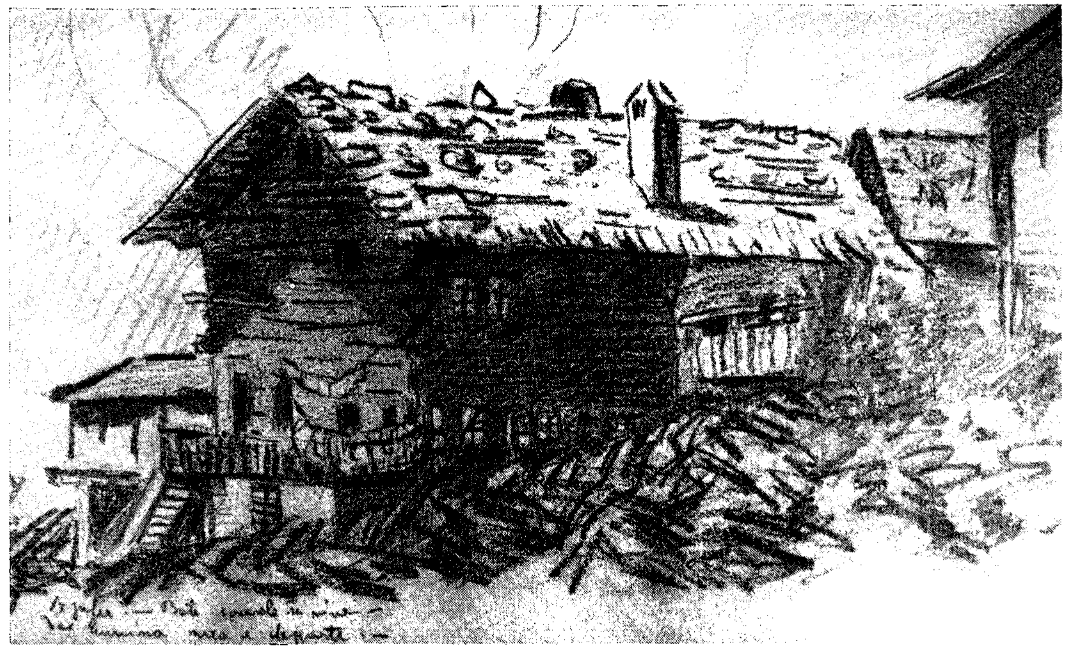

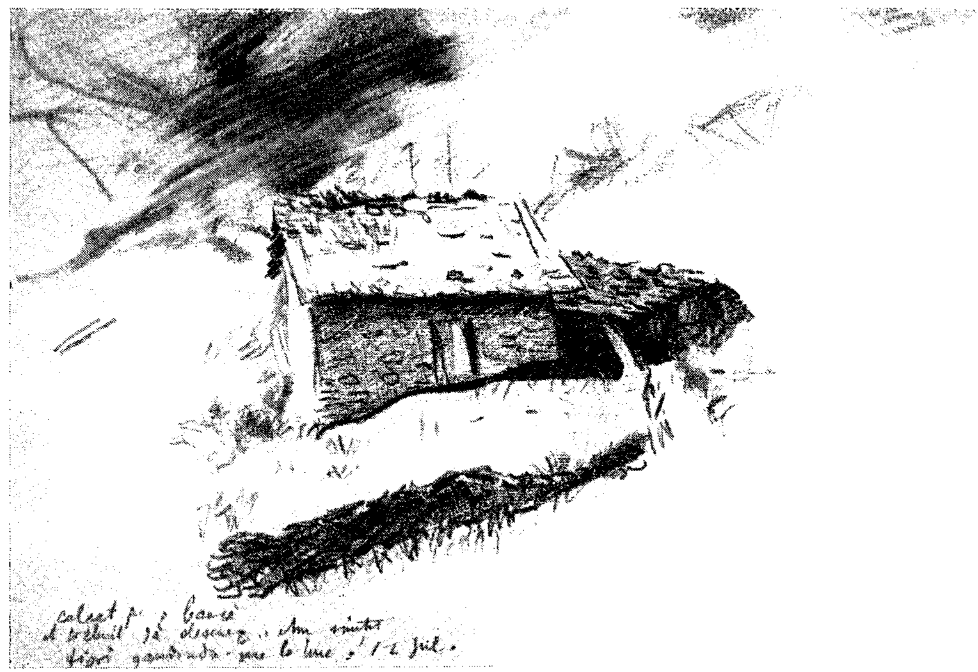
MĂRUNTE CONSTRUCŢII RUSTICE LA LOECHE-LES-BAINS — ritmuri, contraste şi... linişte.

SILUETĂ FEMININĂ LA UMBRA COPACULUI, ÎN IARBA ÎNALTĂ. Desen în creion din albumul lucrat de Delavrancea în Elveţia. Desigur, tot o ipostază a Maryei, căreia îi este închinat albumul.

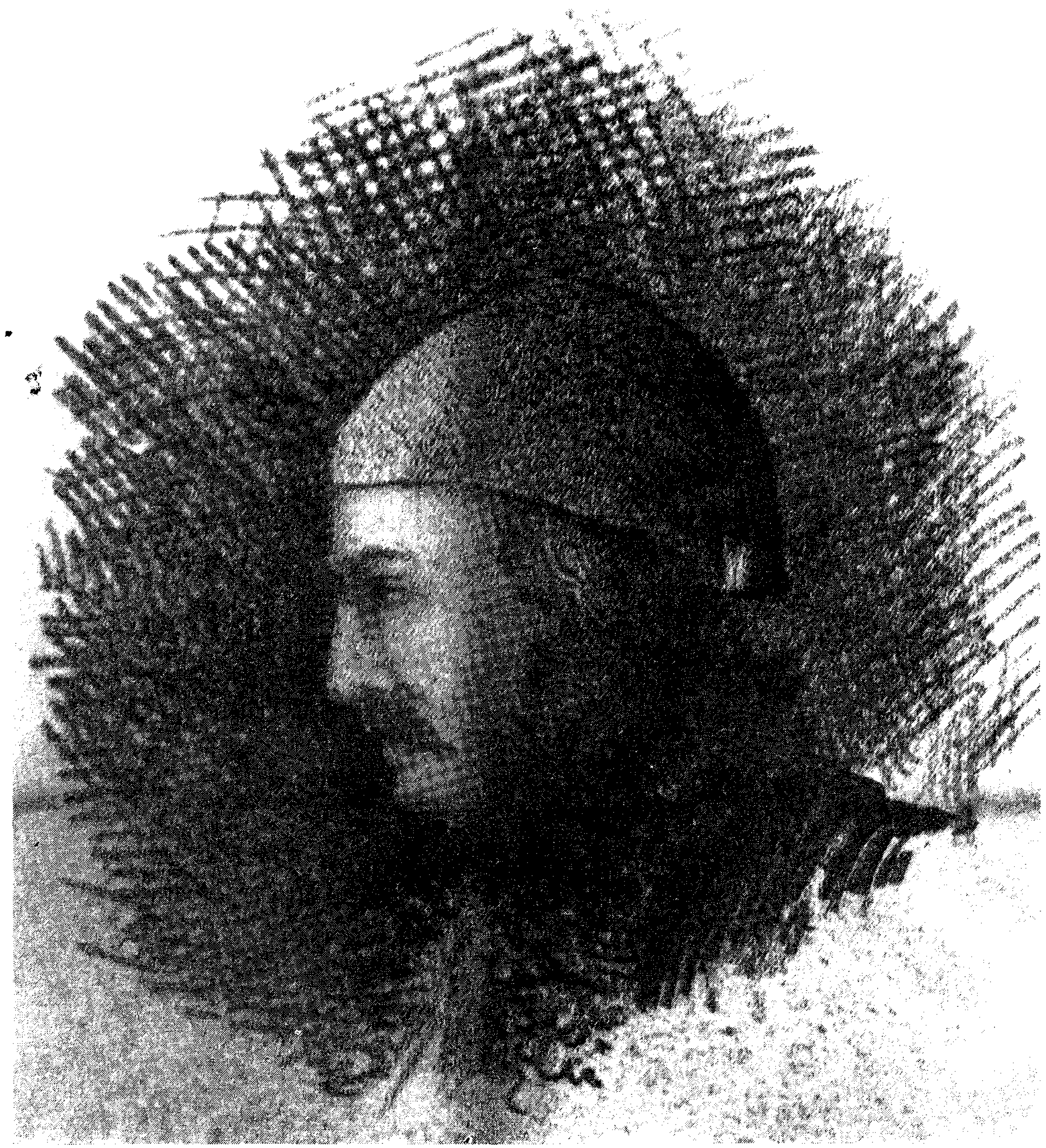
NATURA ŞI... LUCRAREA OMULUI, surprinse în vecinătatea lor pitorească, sub gheţarul **LA DALA.**

AŞEZARE DE OAMENI ÎNSTĂRIŢI LA LOECHE-LES-BAINS, scăldată în lumina amiezii — desen în creion din 1895.

COLIBĂ STRIVITĂ DE ÎNĂLŢIMILE SCÎNTEIND DIN CRISTALE DE GHEAŢĂ — desen în creion din 1895.

ANTON PANN — desen inedit de Delavrancea. Ca și versiunea cunoscută, care poartă semnătura autorului, cele două portrete ale lui Anton Pann, unul în creion, celălalt în peniță, n-au avut nici un model autentic. Fiind bolnav, în urma unei discuții cu Th. D. Speranția, Delavrancea a încercat să schițeze un Anton Pann, așa cum și-l imagina, în concordanță cu biografia și opera sa.

Un grup mare îl alcătuiesc desenele dintr-un album lucrat în Elveția, la Loeche-les-Bains, în 1895, unde Delavrancea fusese trimis de doctorul Babinski din Paris și de doctorul Ion Cantacuzino din București pentru cură și pentru odihnă. Liniștea deplină de care avea nevoie pretindea să petreacă o lună singur în Elveția, dar... dorul de familie, de Marya, ideala sa soție, îl chinuiește și singura alinare și-o găsește în desen.

Lirismul romantic din cele mai multe creații literare ale sale conduce și penița ori creionul, cărbunele ori pensula cu care lucrează artistul plastic Delavrancea. Case de oameni necăjiți, scene din timpul adunatului de fîn, la care, în Elveția, participă și el, cu sufletul întors spre trecutul familiei sale de țărani cu obîrșie vrînceană, chipuri înăsprite de vînt și de soare ale truditorilor pămîntului, gestul semănătorului gliei, statuar, de zeu autohton al rodirii, viței și roate, peisaj de tîrg dunărean, ori desenul sarcastic al « boierului și țăranului » îndoiți — unul de sărăcie, celălalt de huzur... iată cîteva din subiectele desenelor sale.

Poate esența artei de desenator a lui Delavrancea va ispiti pe un specialist, care analizîndu-l ca artist plastic, ar trebui să se refere și la arta fiicei sale, pictorița Niculina Delavrancea Dona (în fotografia alăturată, la vîrsta de 19 ani), din ale cărei pînze florile grăiesc o limbă aparte, lumina se cerne delicat pe secvențe de orașe și de sate, receptate de ochiul unei personalități ce vede lumea sub aspectul ei poetic; și va trebui să urmărească talentul lui Delavrancea, întrupat la a treia generație, în Niculina Dona, singura sa nepoată, specializată în frescă, a cărei operă merită cu prisosință să fie pusă în valoare de revistele de specialitate.

Noi ne-am făcut o sfîntă datorie, cum ar zice Delavrancea însuși în asemenea împrejurare, să grupăm o mare parte din desenele sale, reamintind o altă fațetă a unei personalități atît de multilaterale, despre care tot Hasdeu spunea că « ar fi fost mare în orice ar fi intreprins ».

Emilia Șt. MILICESCU

DELAVRANCEA: SCRISORI DIN LOECHE-LES-BAINS.

I

[Din Loeche les Bains. Cartă postală către Margueritte Miller]

Pension Richardet Rue Mon[t]-Blanc
Genève *

[Stampila poştei:] *13. VII. 1895*

Bobicule, să-ţi răspunz imediat la scrisoarea ta. Te felicit pentru examene. Bravo. Mamitica trebuie să fie încîntată de fie-sa. Şi are dreptate. Cît este de *om*, această fie-să delicată, numai eu ştiu. — Sărută pe Mamitica aşa cum ţi-am scris. — Vestea că veniţi mi-a făcut o deosebită plăcere. Voi rămînea cu dorul de Marya şi de copii, dar nu voi mai fi în exil. Aici la masă, nici un Bobic (nu mă mir), nici o Mamitică, nici pic de Maryă, nici un deget de Catia... cele mai urîte momente sunt la masă, chiar cînd mi-e foame. Eu mănînc mai mult cu sufletul... îmi trebuie un aperitiv moral, altfel ţintuiesc ochii în farfurie. — Să-mi depeşaţi cînd veniţi, ca să vă ies înainte. Să nu veniţi pe lac că ajungeţi noaptea la ora 9 1/2—10 în L.[oeche] les bains. Sînt 3 1/2 ore de trăsură, extraordinar de frumoase. Numai cu trenul ajungeţi la 12 1/2 în Loeche (gara).— Mă duc să întreb cît vă reduce, fiindcă veţi fi două. Mă voi *tocmi*. A fost o sărbătoare pe mine cartea Miruţei [!] Salutări şi amiciţii d[omnişoa]-rei Katia. Te sărut + două mîni ale Mămitichei,

Barbu

[Post scriptum]

Adu-mi o gumă de creion. Desenez cîte ceva ca să mai uit — dar tot nu pot.

Ah! ce răi au fost cu mine... aş fi putut veni cu Marya!

Tot, tot, cu *două odăi* am tocmit «13 lei».

Da! am văzut bine lacul, nu din cauza lacului, ci din cauza scrisoarei pe care o primisem de la Marya. E de necrezut, dar este aşa.

Uitasem: camera Mamitichei va fi la întiiul, a ta la al doilea, dar nu e mai'nalt ca la Richardet.

II

[Cartă postală ilustrată din *Loeche les Bains*. Nedatată. Stampila poştei din Loeche les Bains:] *14 iulie 1895;* [a poştei din Geneva:] *15 iulie 1895.*

M-elle Margueritta Miller — Pension Richardet
Rue Mont-Blanc
Genève

Iubitele mele, Mamitico şi Margot, vă sărut pe amîndouă şi vă aştept c-o nespusă plăcere. Bine ai venit, Mamitico, şi te felicit pentru admirabilele probe-examene în scris pe care le-a trecut Margueritta ta şi a noastră. Sunt sigur că ţi-a făcut o plăcere, o mulţumire profundă. Ş-apoi a scăpat de ce era mai greu, dupe [*sic!*] părerea mea — deşi Margarita nu are aceeaşi părere.

---

* Originalele în fondul B. C. S.— mss. 18122—18177. Menţionate de Mircea Anghelescu în «catalogul corespondenţei Barbu Delavrancea», B. C. S., Bucureşti, 1967, pp. 50—51.

Vă sărut încă o dată şi trec la răspunsurile ce-mi ceri, Mamitico dragă. 1° 13 lei = cu două odăi, una foarte jos şi alta ca la Richardet, cu cafea, unt, miere, dejun, prînz, serviciu, lumînare. (O odaie cu două paturi ar fi ceva, dar prea puţin mai ieftin) 2° Duşurile admirabile, căci n-ai decît să spui cum vrei. Are şi apă caldă şi f[oarte] rece. Deci poţi avea mai-mai orice temperatură. 3° O duşare pe zi: *1 leu*. 4° De la Loeche — gară pînă la L[oeche] les bains o minune de 3 1/2 ore care costă 14 lei, cu doi cai, 12, cu un cal. Veniţi însă cu trenul de la 12 ore, ca să nu vă apuce noaptea suind. Aş dori însă să-mi telegrafiaţi cînd veniţi, ca să ies înaintea voastră, să vă aduc eu ca la castelul meu.

Vă sărut a treia oară şi vă aştept cu tot sufletul. Margot, complimente Catiei.

Barbu

[Post scriptum]

Margot, ai găsit reţeta mea?

III

[Carte poştală din Loeche les Bains. Datată:] *16 iulie* [Stampila poştei din Geneva:] *17 iulie 1895.*
16 iulie

Margot iubită, am primit scrisoarea recomandată. Îţi mulţumesc din inimă. Aşteptam cu o sete... Dar Margot, de la voi nici un cuvînt? Eu v-am scris. V-am dat detaliile cerute. N-aţi priimit [*sic!*]? Ar fi o nespusă neşansă pentru mine. Vă repet aci pe scurt: 1° Duşi admirabile [*sic!*], 1 leu baia. 2° O climă extraordinar de potrivită pentru delicaţi ca noi. 3° 2 odăi, serviciu, cafea, masă, tot pentru voi două, 13 lei. 4° Eu voi da odaia mea Mamitichei că e mai jos şi [eu] pot sui şi 10 etaje. 5° Odaia ta la al doilea, nu e mai 'nalt ca la Richardet. 6° Trăsura va costa între 12—14 lei. Iar dacă îmi telegrafiaţi, va fi mai ieftin, căci voi aranja trăsura d-aici. Veniţi.

Ţi-am depeşat.

Mamitica e sublimă cînd iubeşte şi înţeleaptă cînd nu iubeşte. Mi se pare că sunt confuz. Ne vom explica. Sărută amîndouă mînele [*sic!*] Mamitichei din partea mea. O strîngere de mînă Katiei. Te sărut, ton frère ainé,

Barbu

IV

[Scrisoare adresată Mărgăritei Miller Verghi, aflată la Geneva. Pe un carton de carte de vizită, scrisă cu creionul, fără plic, din 1895.]

Către

M-elle Margueritte Miller

Pension Richardet Rue Mont-Blanc
Genève

Margot chèrie,

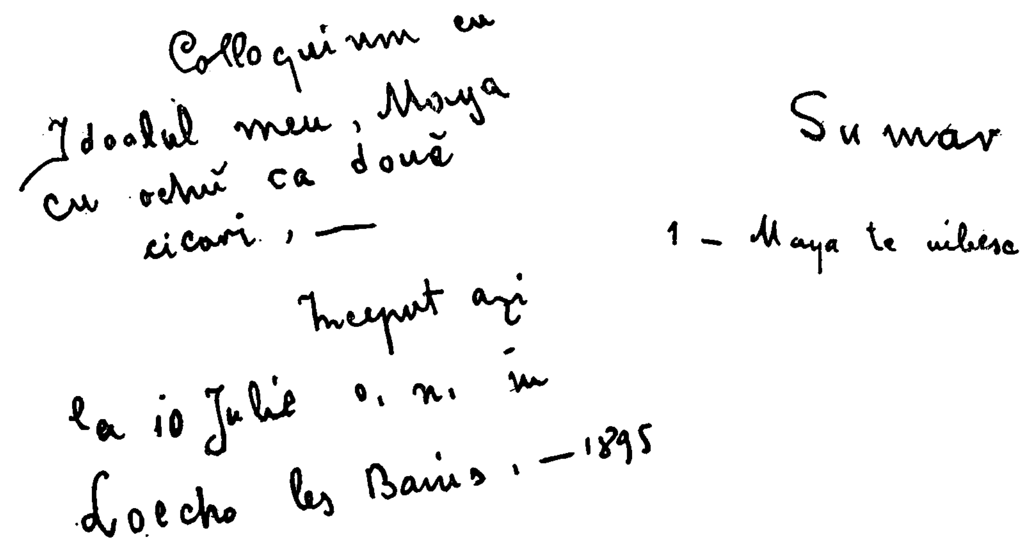
12 noaptea, 29 iul[ie]. Am rămas cu 35 de lei. Numai astfel am putut cumpăra broşa Maryei. Aştept omnibusul. Te sărut,

Barbu

[Post scriptum]

Richardelele foarte gentile.

Sărut mînele Mamitichei.

Colloquium cu
Idoalul meu, Maya
cu ochii ca două
cicori, —
Început azi
la 10 Julie s. n. în
Loeche les Bains. — 1895

Sumar
1 — Maya te iubesc

V

[Scrisoare adresată Mărgăritei Miller-Verghi. Scrisă pe un dreptunghi de hîrtie rupt din notes, fără plic].

Margot dragă, am găsit în șipețelul din stînga, firește, fără a mai căuta în dulap. Cheia am dat-o d[omnișoa]rei Luisa Richardet. Te rog să mă ierți dacă am discutat prea viu. Știi însă că în toată vivacitatea noastră n-a fost nimic ofensant. Ș-apoi îți repet și să binevoiești a ține minte: Zi ce vrei, susține ce-oi pofti, fii oricum vei vroi să fii, crezi orice vei vroi să crezi, spune-mi orice... eu... pe tine? jamais. Adică eu și supărat pe Margot? jamais. Ce vreai... tu cu defectele îngerului și eu calitățile diavolului... [de aici scrie cu creionul] vezi dar că nici cît defectele tale nu pot prețui calitățile mele...

(S-a rupt condeiașul de cerneală.)... Îți ordon: aer, aer, aer, soare, soare, fie și cu 1.000.000 de pistrui. Aer, soare, brad, pădure. La 9 1/2 să sforăi: altfel nici tu nu iubești pe Mamitica, nici Mamitica nu te iubește pe tine.

Te sărut — te sărut — te sărut și-ți mulțumesc.

Al tău frate cam sălbatic (cam = eufemism),

Barbu

28 iul[ie] 95 Geneva
odaia Marg. Miller

VI

Miercuri [28—31?] iulie — Viena.

Margot iubită, am ajuns în Viena putînd suporta dificultățile cu senin, cu calm voit. Mîncat în vagon. Băut apă cu plăcere. Plăcerea de a-i face plăcerea cu broșa m-ar face și pustnic și să trăiesc cu rădăcini. De altfel e mai igienic. Struguri, brînză, șuncă și pîne, dejun și prînz împărătesc cu 4 lei în loc de 14 lei, dejun și prînz greu și grețos. Am ajuns la Viena cu 25 lei și ceva (un fiorin). La Müller găsesc carta de la ea, adorata noastră. « Nu uita Noșc dragă, jucării pentru copii... » Vai! Aș fi vroit să uit, dar conștiința mea (Ea) mă urmărește pretutindeni. În sfîrșit și jucării. Am rămas cu 12 lei. Mă duc să fac ampletă [*sic!*] pentru două prînzuri și un dejun.

Am un coşuleţ. Dar ce nu face omul cînd are pentru cine? Broşa îmi dă curaj.] Ş-apoi mi-am adus aminte că tu-mi zici « cel m[ai] mare pr[ost] al Rom[âniei] ». Voi găsi eu 20—30 de lei în ţară — Curaj.

Te sărut dulce şi pe Mamitica asemenea,

Barbu

[Post scriptum]

Şi cîte n-am păţit! Pierdut şi găsit pălărie... nimeni nu ştie franţuzeşte, multe etc. Aer, aer, pentru tine, Margot, devreme culcare.

VII

[Cartă postală din Viena]

M-elle Margueritte Miller
Hotel de France
Loeche-les-Bains (Valais)
(Suisse)

Aceeaşi zi, 95—Viena

Ma dragă Margot, starea mea financiară merită să fie cunoscută de cineva. Adorata noastră niciodată nu-şi va închipui ceea ce tu afli acum de la mine. De la o gară la alta birja m-a ruinat — cu abatere pe la hotel Müller: 3 florini; jucăriile 4 florini 1/2. Plătit garderoba pentru a nu plăti otel. O cafea, niţică şuncă, 1 bere etc. mici lucruri. Plecat în tîrg cu omnibus şi cu coşul de tîrguială. Tîrguit fructe, brînză, şuncă şi pîne. Întors tot cu omnibus. Făcut socoteala: iacă averea mea: 1 1/2 florini în de cîte 10 creiţari — 3 lei argint francez — 1/2 florin în argint unguresc şi 15 creiţari în aramă austriacă. Aşa e că stau bine? Dar am ce mînca pînă mîne la 2—3 ore p[ost] m[eridian] cînd voi [fi] în ţară. Niciodată n-aş fi crezut că-mi va face atîta plăcere să fiu slujnicoi în piaţă — şi atît de sărac în ţări străine. Margot dragă, poate că această sărăcie este o bogăţie specială... Te sărut,

Bar[bu]

[Post scriptum]

Să scrii Mladeschia (?) sărutări de mîni şi complimente Katiei.
Richardelele adorabile.
Am mîncat... oh! şi nu Wertheim. Pardon, ma chèrie. Sărut pe Mamitica. Vă mulţumesc, iubitele mele, că m-aţi mai ţinut. Trebuia, la un nebun ca...

VIII

[Cartă postală din gara Ploieşti, 1 aug. 1895]

Către Margueritte Miller
Hotel de France Loeche-les-Bains
(Valais)
(Suisse)

1 August, Joi seara
Gara Ploieşti

Margot dragă,

Sunt la masă cu « Nenea Gherea » — istoria broşei s-a terminat cu un faliment complet. Am intrat la Predeal fără lăscaie. Dar te rog să ceri Maryei ca să-ţi reproducă notiţele ce-am făcut în afacere. Am găsit însă 40 lei la Predeal. Aştept trenul aci. Mîne [*sic*!] dimineaţă în Paşcani şi la 2 ore p[ost] m[eridian] voi săruta pe adorata noastră. Nu voi uita niciodată binele ce mi-aţi făcut venind la Loeche. Vă mulţumesc din fundul inimei. Vă sărut. Complimente de la « Nenea Gherea », ţie şi Irimeştelor.

Al tău frate şi amic,

Delavrancea

Ion GHICA — o scrisoare diplomatică

ION GHICA A CUNOSCUT UN NUMĂR impresionant de personalități politice — de la revoluționari la ultraconservatori — din mai toate țările Europei. A fost în relații și cu unii oameni politici maghiari, situîndu-se la 1848 printre cei mai fermi susținători ai colaborării celor două revoluții : română și maghiară. Prezența sa în arhivele din Budapesta nu este, așadar, întîmplătoare.

Documentul pe care-l publicăm reprezintă copia unei scrisori adresată lui David Urquhart (1805-1877), ziarist și om politic englez, membru al Parlamentului (între 1847—1852), cunoscut mai ales prin turcofilismul său. Această orientare l-a apropiat de I. Ghica, și el partizan al ideii de modernizare a imperiului otoman. Mai tîrziu, într-una din scrisorile către V. Alecsandri (intitulată chiar David Urquhart*), I. Ghica a vorbit pe larg despre el, considerînd că « ar fi jucat un mare rol politic, dacă nu ar fi fost absolut în ideile sale » ; remarc, de asemenea, că devenise cu timpul « cel mai bun și mai călduros amic al României,* [...] *un apostol al autonomiei și al unirii Principatelor », dar cu condiția ca românii să nu se despartă de imperiul otoman.*

Se cunosc trei concepte[1] *(încă nepublicate) ale scrisorilor trimise de scriitorul român lui D. Ur-*

[1] Se află la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. S. R., mss. rom. 5040, ff. 290—298. Sînt semnalate de Nicolae Liu în *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, 1962, pp. 350—351. Tot la Biblioteca Academiei se află și scrisori ale lui D. Urquhart către I. Ghica (doc. 84048—84059). Pentru relațiile dintre cei doi oameni politici, vezi și G. Zane, *O scriere necunoscută a lui Ion Ghica în „Portofolio" lui David Urquhart*, în *„Studii și cercetări istorice"*, Iași, nr. 1/1943.

quhart, datate (ulterior, cu creionul) : 14 iunie 1851, 1851 și, respectiv, 30 martie 1852. La Biblioteca Națională « Széchenyi » din Budapesta se află copia scrisorii datată în ciornă 1851. Textul găsit la Budapesta, fiind o copie a originalului expediat lui D. Urquhart, nu a ciornei, corespunde în general manuscrisului de la Biblioteca Academiei, fără a fi însă identic, deoarece stilul, unele cuvinte și expresii se deosebesc adesea. Diferențe apar și în ceea ce privește datarea: „24 septembrie 1852". (Anul redactării scrisorii fiind — potrivit contextului istoric — 1851, putem presupune că ultima dată este cea a efectuării copiei.)

Conținutul scrisorii este interesant mai întîi prin detaliile asupra situației economice și sociale din imperiul otoman, I. Ghica apărînd ca un participant activ la opera de modernizare a Turciei, precum și stăruința sa — folosind relațiile cu cercurile politice turcești și engleze — pentru realizarea aspirațiilor naționale românești.

Cine a făcut copia și de ce, nu știm. Se poate presupune că ar fi vorba de un membru al emigrației maghiare [2], căruia D. Urquhart i-ar fi arătat scrisoarea. Interesat de datele amănunțite privind situația sud-est europeană (se face și o referire la Kossuth), a copiat documentul, imitînd — de ce oare? — și semnătura lui I. Ghica, omițînd sau ortografiind greșit unele cuvinte pe care nu le înțelegea. Este posibil, de asemenea, ca însuși D. Urquhart să fi trimis copia (deși nu e scrisul său) vreunui prieten maghiar.

Dincolo de aceste ipoteze rămîne interesant conținutul documentului, suplinind deocamdată originalul, care trebuie să se afle în Anglia. În plus, existența unei copii dovedește interesul stîrnit, într-un cerc mai larg, de acest raport politic al lui I. Ghica.

Lucian BOIA

[2] Între emigranții români și maghiari au existat după *1848* strînse raporturi; de asemenea, imperiul otoman a avut o atitudine relativ favorabilă atît față de emigranții unguri, cît și față de cei români.

C[onstantino]ple le 24 Septembre 1852

Mon cher Monsieur Urquhart

Votre lettre du 24 Juillet, m'a été remise par Mr. Lowey vendredi dernier[3]. J'avais compté pouvoir vous répondre le lendemain par le bateau de Trieste, mais il n'y avait pas le tems[4] materiellement, nécessaire. Je voulais avant de vous écrire consulter certaines pèrsonnes, surtout sur ce qui concerne votre prochaine arrivée à Constantinople. Je la considère comme très utile, et très nécessaire. Les conseils que vous avez donnés l'année dernière ont porté leurs fruits, et je puis dire que plusieurs de vos propositions ont été mises en pratique presque telle qu'elle. Ainsi, les villages ont aujourd'hui la faculté d'acheter leurs dimes aux prix déterminés par les Sltizams[5] de l'année passè, plus une augmentation de 4% pour frais de perception. Ainsi, non seulement les communes payent en moins tout ce que les [apaltateurs][6] réali-

Constantinopol, 24 Septembrie 1852

Dragă Domnule Urquhart,

Scrisoarea dumneavoastră din 24 iulie mi-a fost predată de domnul Lowey vinerea trecută. Aș fi dorit să vă răspund a doua zi, prin cursa de Triest, dar nu am avut timpul necesar. Voiam, înainte de a vă scrie, să consult anumite persoane, mai ales în ceea ce privește apropiata dumneavoastră sosire la Constantinopol. O consider ca foarte utilă și foarte necesară. Sfaturile pe care le-ați dat anul trecut și-au adus roadele, și pot spune că mai multe dintre propunerile dumneavoastră au fost puse în practică aproape întocmai. Astfel, satele au astăzi posibilitatea de a-și răscumpăra dijmele la prețurile determinate de „iltizam"*-urile anului trecut, plus un spor de 4% drept taxă de percepție. Astfel, comunele nu numai că plătesc mai puțin tot ceea ce arendașii realizau ca beneficii, dar, mai mult, scapă de toate abuzurile și de vexațiunile la care erau expuse din partea acestor speculanți. Acesta nu era cel mai mic

[3] În ms. 5040: „...par Mr. Lowey vendredi dernier le 18 ème („le 18 ème" adăugat cu creionul).
[4] *Tems* (— formă învechită, pentru *temps*). În ms. 5040 este folosită forma modernă *temps*.
[5] *Iltizam* (în limba turcă). Scris greșit *sltizam*.
[6] *Apaltateurs*; cuvîntul aflat în ms. 5040, lipsește în copie, neexistînd, de altfel, în limba franceză. Format de I. Ghica din *appaltatore* (antreprenor, arendaș în limba italiană). În limba română exista cuvîntul *apalt* = arendă, luat tot din limba italiană: *appalto*.
* Arendă.

saient de bénéfices mais que plus est ils échappent à tous les abus et à toutes les vexations aux-quelles ils étaient but[7] de la part de ces spéculateurs. Et ce n'était pas là le miondre des griefs des habitan[t]s. C'est ce qui d'ailleurs l'année dernière avait occasionné les troubles de la Bulgarie. Pour le haratsh, la même chose se fait. Les évêques Grecs, avant peu seront soumis au régime d'un traitement fixe, et les pauvres rayas[8] seront soustraits à la cupidité onéreuse du clergé Grec. Il n'en est pas de même pour le Salianeh[9]. Là, il y a de grands abus et de grandes difficultés. Ahmet Efendi a donné un projet, pour la manière de percevoir cet impôt; il paraissait que sans augmenter d'un liard la contribution foncière, le Trésor réaliserait 600 millions de Piastres par an, au lieu d'environ 200 millions que cet impôt rapporte actuellement. De la sorte, le découvert de 80 millions Piastres de Caïmés[10] et de 40 millions en sacs[11] qui entravent aujourd'hui la marche des affaires serait promptement rétabli, et la Turquie tout en faisant une large part au budget des travaux publics, serait encore le seul gouvernement en Europe, qui pourrait mettre de côté un ou deux millions de livres Sterlings tous les ans. «Ce que Mr Urquhart dit du droit des douanes est on ne peut plus juste», me disait avant hier un personnage marquant auquel je parlais de vous, de vos idées, et de votre prochaine arrivée à Constantinople, «mais a chose ne pourra se faire, que lorsque nous aurons échappé aux difficultés apparentes et à a fausse position que nous ont fait les nombreux abus de la perception du Salianeh C'est ce qui, j'éspère ne tardera pas à venir Alors nous pourrons diminuer progressive ment les 12% de droit d'exportation sur le céréales et même le supprimer entièremen avec d'autant plus de raison, qu'aujourd'hui même les négocian[t]s étrangeres, particulièrement les Anglais qui font du commerce

necaz al locuitorilor. De fapt, este ceea ce a provocat anul trecut tulburările din Bulgaria. În ceea ce priveşte haraciul, se face acelaşi lucru. Episcopii greci în curînd vor fi supuşi regimului unui venit fix, şi bieţii „raia"* vor scăpa de lăcomia oneroasă a clerului grecesc. Nu e însă acelaşi lucru în ceeea ce priveşte salianehul**. Aici, sînt mari abuzuri şi mari dificultăţi. Ahmed Efendi*** a întocmit un proiect, referitor la modul de strîngere al acestui impozit; s-ar părea că, fără a mări cu o para contribuţia funciară, visteria va realiza 600 milioane de piaştri pe an, în loc de aproximativ 200 milioane pe care acest impozit le aduce în prezent. Astfel, neacoperirea celor 80 milioane în bancnote („caimé")**** şi de 40 milioane în monedă (pungi de aur), care jenează astăzi mersul afacerilor, ar fi repede înlăturată, şi Turcia, chiar atribuind o sumă mare bugetului lucrărilor publice, ar fi totuşi singurul guvern din Europa care ar putea să pună la o parte unul sau două milioane de lire sterline în fiecare an. «Ceea ce spune domnul Urquhart despre taxele vamale este cît se poate de just», îmi zicea alaltăieri un personaj marcant, căruia îi vorbeam de dumneavoastră, de ideile dumneavoastră, şi de apropiata dumneavoastră sosire la Constantinopol, «dar lucrul nu se va putea realiza, decît atunci cînd vom fi scăpat de dificultăţile şi de poziţia falsă în care s-a ajuns datorită numeroaselor abuzuri în perceperea salianehului. Este ceea ce sper că nu va întîrzia să se întîmple. Atunci vom putea reduce progresiv procentul de 12% asupra exportului cerealelor şi chiar să-l suprimăm complet, cu atît mai mult cu cît astăzi chiar negustorii străini, mai ales englezii care fac comerţ de import în Turcia, doresc diminuarea acestei taxe chiar dacă s-ar mări taxa de import. Sosirea domnului Urquhart aici ar fi foarte utilă, deoarece ar vedea cu ochii lui ce s-a făcut în acest an şi ar judeca ce este omeneşte posibil şi ceea ce se poate realiza din punct de vedere politic. El poate să dea sfaturi bune şi utile asupra căilor de comunicaţie».

În problema Principatelor nu s-a făcut nimic pînă acum, totuşi, Ahmed Efendi, prin atitudinea

---

[7] Formă incorectă. În ms. 5040 scris ›rect: *en butte*.
[8] *Raya* — cuvînt turcesc.
[9] *Salianeh* — cuvînt turcesc.
[10] *Caimé* — cuvînt turcesc.
[11] En sacs — în ms. 5040 *en sus*.
* Supuşi (Iniţial creştini, apoi şi m ıomedani).
** Impozit anual, dijmă din fin.
*** Sau Wefik Paşa, om politic tur..
**** Bancnotă.

d'importation en Turquie, désirent la diminution de ce droit, même à la condition de voir augmenter le droit d'importation. L'arrivée de Mr. Urquhart ici serait très utile, parcequ'il verrait par lui même, ce qui a été fait cette année, et juge[12] de ce qui est humainement et politiquement possible de faire. Il peut donner des bons et des utiles conseils, sur les voies de communication.»

Dans la question des Principautés, il n'a rien été fait jusqu'ici, cependant Ahmet Efendi par sa conduite a laissé voir aux Valaques et aux Moldaves que toute amélioration peut leur venir de Constantinople. Le gouvernement Ottoman se croit lié par l'arrangement de Balta Liman à une inaction qui doit durer jusqu'à l'année 1856. Mais des hommes qui ne peuvent pas manquer d'être appelés à jouer bientôt un très grand rôle pensent que pour la solution de cette question, la Porte doit s'y prendre quelques années à l'avance; et tout en différant sur certaines questions de détail avec ce qui est prescrit dans votre mémoire sur les Principautés, ils sont tout à fait d'accord quant au fond.

Si J'avais poussé un peu plus, l'affaire du Canal de Kustendge, je ne doute point que je serais arrivé a quelque résultat. Mais la crainte de mal faire m'a obligée d'attendre votre arrivée afin de combiner le meilleur moyen d'execution. On rattraperait plus tard, facilement le temps perdu, par un excés d'activité.

Je désirais que vous vizitiez les Principautés avant de venir ici. Il ne faut que quatre jours de Vienne à Giurgevo. Une quinzaine de jours employés utilement à Bucarest et à Jassy, pourraient avoir plus tard les plus belles consèquences. Cette question avec la question de L'Egypte constituent toute la source d'embarras et de difficultés en Turquie. Vous aviez bravement lutté et avec succès pour la liberation de Kossuth et pour l'évacuation des Principautés. Vous êtes le seul homme qui pourriez obliger le gouvernement anglais d'agir sur la Porte pour la promulgation d'un étât nouveau dans les Ptés car il faut le dire, malgré toute la bonne volonté des hommes qui sont à la tête des affaires en Turquie, il y a chez eux la resistance de l'inertie à tel point qu'il faut les pousser en toutes choses et quelques paroles, une interpellation faite dans le Parlement les éperonne et les enhardit.

Aujourd'hui le ministre en Turquie est plus libre et plus fort. La position de Réchid

sa, i-a lăsat pe valahi şi pe moldoveni să înţeleagă că orice îmbunătăţire le poate veni de la Constantinopol. Guvernul otoman se crede obligat prin convenţia de la Balta Liman * la o inacţiune care trebuie să dureze pînă în anul 1856. Dar persoane care vor fi chemate în curînd să joace un rol important gîndesc că, pentru soluţionarea acestei probleme, Poarta trebuie să acţioneze cu cîţiva ani înainte; şi, cu toată diferenţa în probleme de amănunt faţă de ceea ce e prescris în memoriul dumneavoastră asupra Principatelor, ei sînt pe deplin de acord în ceea ce priveşte fondul.

Dacă aş fi insistat mai mult în afacerea canalului de la Constanţa, nu mă îndoiesc că aş fi ajuns la un rezultat. Dar teama de a nu greşi m-a obligat să vă aştept sosirea pentru a stabili cel mai bun mijloc de execuţie. Timpul pierdut se va recupera mai tîrziu, printr-un surplus de activitate.

Aş dori să vizitaţi Principatele înainte de a veni aici. Se fac doar 4 zile de la Viena la Giurgiu. Două săptămîni, folosite util la Bucureşti şi la Iaşi, ar putea să aibă mai tîrziu cele mai bune urmări. Această problemă, împreună cu problema Egiptului, reprezintă întreaga sursă de încurcături şi de dificultăţi în Turcia. Aţi luptat cu dibăcie şi cu succes pentru eliberarea lui Kossuth şi pentru evacuarea Principatelor. Sînteţi singurul om care ar putea să oblige guvernul englez să acţioneze asupra Porţii în vederea promulgării unui nou regim în Principate, căci trebuie spus, că în ciuda bunăvoinţei personalităţilor care sînt în fruntea afacerilor în Turcia, inerţia lor e aşa de mare încît trebuie împinşi pentru orice lucru, şi cîteva cuvinte, sau o interpelare făcută în Parlament, îi stimulează şi le dă curaj.

Astăzi guvernul în Turcia e mai liber şi mai puternic. Poziţia lui Reşid Paşa** a devenit inexpugnabilă în interior, nu mai are nevoie să lupte pentru a se menţine, poate deci să-şi folosească timpul pentru ce este util şi bun de făcut.

---

[12] Corect: *Jugerait*: în ms. 5040: «... il poura voir par lui-même ce qui est humainement et politiquement possible de faire».

* Încheiată între Turcia şi Rusia în 1849.

** Om politic turc (1802—1858), în mai multe rînduri mare vizir.

Pacha est devenue inexpugnable à l'intérieur. il n'a plus besoin de lutter pour se maintenir, il peut donc donner son tem[p]s, à ce qu'il y a à faire d'utile et de bon.

La dernière note de Lord Palmerston a rétabli de nouveau la position de Sir Stratford Canning. S. Ef. qui est de retour hier soir d'un chiflik[13] que le sultan lui a donné est d'avis que vous pouvez être plus utile en Angleterre. Je serai d'accord avec lui, s'il s'agissait pour vous, de manquer a setion [sic!] et de venir ici pour long tem[p]s mais je pense que vous pouvez beaucoup faire en venant passer ici vingt à trente jours.

La route de Brousse marche très bien, cette entreprise a réussi au delà de toute attente. Elle sera pour la Turquie un exemple d'exécution à bon marché. Elle revient jusqu'ici [ponts][14] et destructions d'obstacles y compris à 7 journées de travail par mètre courant de chaussée. C'est un admirable résultat surtout și on tient compte de l'inexpérience des travailleurs.

Agréez Monsieur Urquhart mes salutations affectueuses

Votre très devoué

Ion GHICA[15]

Ultima notă a lordului Palmerston * a restabilit din nou poziția lui Sir Stratford Canning **. S. Ef. ***, care s-a întors ieri seara de la un ciflik**** dăruit de sultan, e de părere că ați putea fi mai util în Anglia. Aș fi de acord cu el, dacă ar fi vorba să pierdeți sesiunea și să veniți aici pentru un timp îndelungat, dar cred că puteți realiza mult petrecînd aici 20 sau 30 de zile.

Drumul spre Brussa merge foarte bine, această întreprindere a reușit peste orice așteptare. Ea va fi pentru Turcia un exemplu de execuție ieftină. Revine pînă acum, inclusiv podurile și distrugerea obstacolelor, la 7 zile de muncă pentru metru curent de șosea. E un admirabil rezultat, mai ales dacă se ține seama de lipsa de experiență a muncitorilor.

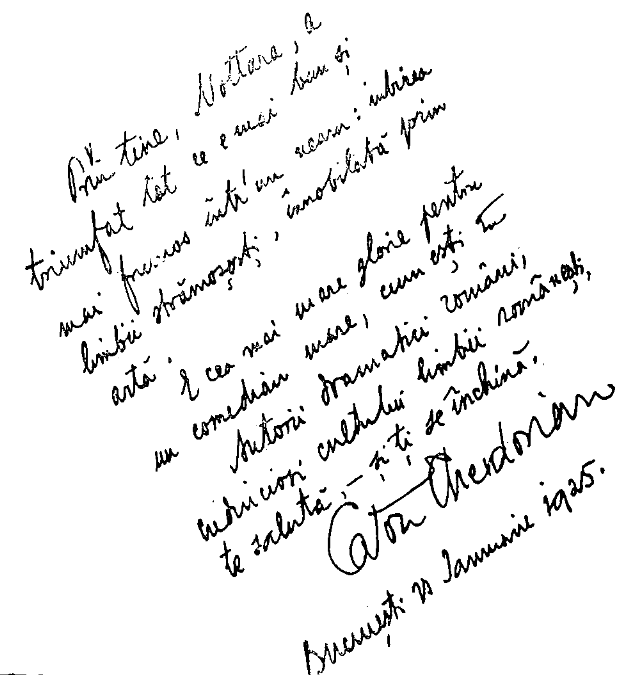
Primiți, domnule Urquhart, caldele mele salutări.

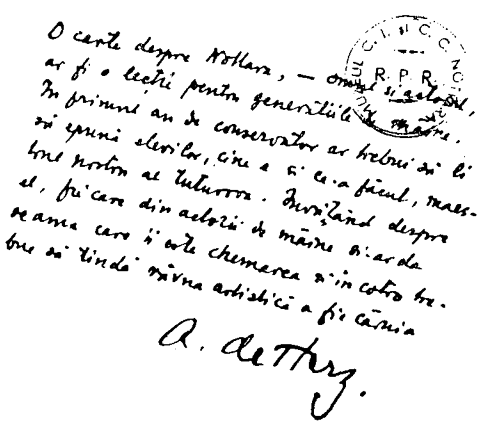
Al dumneavoastră devotat

Ion GHICA

---

[13] *Chiflik* (cuvînt turcesc).
[14] Cuvîntul lipsește în copie. În ms. 5040 « tout compris ponts et destructions d'obstacles, remblais, déblais et coupe des rochers à la poudre ».
[15] Formula de încheiere, ca și cea de început, lipsește în ms. 5040
* Henry John Temple Palmerston, (1784—1865), ministru de externe al Marii Britanii.
** Diplomat englez (1786—1880), ambasador la Constantinopol.
*** S. Ef. (în ms. 5040: S. E.), probabil Sadyk Efendi, numele turcesc al lui Mihail Czaika Czaikowski, om politic polonez, fost secretar al prințului A. Czartoryski.
**** Fermă.

Prin tine, Nottara, a triumfat tot ce e mai bun și mai frumos într'un secol: iubirea limbii strămoșești, înnobilată prin artă; și cea mai mare glorie pentru un comedian mare, cum ești tu: Autorii dramatici români, cultori ai limbii românești, te salută, — și ți se închină.
Caton Theodorian
București 20 Ianuarie 1925.

O carte despre Nottara, — omul și actorul, — ar fi o lecție pentru generațiile tinere. În primul an de conservator ar trebui să li-se spună elevilor, cine a fost ce a făcut, maestrul nostru al tuturora. Învățând despre el, fiecare din acești de mâine și-ar da seama care i-e chemarea și încotro trebue să tindă râvna artistică a fiecăruia.
A. de Herz.

Eugenio MONTALE şi Salvatore QUASIMODO

LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL PATRULEA deceniu, lirica italiană contemporană era puţin cunoscută în România. Informaţiile despre poezia italiană modernă se rezumau la acea dată la nume ca: Pascoli, Carducci, Ada Negri şi D'Annunzio.

În acest timp, la Timişoara, pe linia unei acţiuni de descentralizare literară, apare, prin 1942, la iniţiativa poetului Petre Sfetca, o tendinţă înnoitoare de transpunere a noului fenomen liric european, de difuzare a unor concepte de poezie cu vădite tendinţe de reformă şi de revoluţie.

Astfel, apar în traducerea sa, pentru întîia oară în România, culegeri din poezia lui Giuseppe Ungaretti (Editura „Vrerea", 1943), Umberto Saba (Editura „Dacia Traiană", 1944), Eugenio Montale (Editura „Vrerea", 1945) şi Salvatore Quasimodo (Editura „Asociaţiei Scriitorilor Români din Banat", 1946) — tălmăciri primite elogios de critica literară a vremii.

Saba, Montale şi Quasimodo erau pînă atunci poeţi interzişi de regimul fascist din Italia. Împotriva acestei situaţii primul lor traducător român protestează în prefaţa la *Poeme de Umberto Saba*, apărută în aprilie 1944, în aceşti termeni: « *Am ţinut să publicăm o cît de modestă plachetă a lui Saba. Ne-am încăpăţinat să opunem exceselor timpului virtuţi literare de natură să arate că arta este peste vremi, îmbrăcînd un caracter de eternitate. Fiindcă dacă azi valoarea omului e în scădere, noi avem credinţa că singure arta şi literatura mai pot salva ultimele rătăciri* ».

Publicăm astăzi, ca documente de istorie literară, scrisorile adresate acum mai bine de un sfert de veac de către marii poeţi Eugenio Montale şi Salvatore Quasimodo (laureat al Premiului Nobel în 1959) primului lor tălmăcitor român, scrisori aflate în posesia Bibliotecii Centrale de Stat a R. S. R.[1]

Nicolae MIRESCU

---

[1] Scrisori S $\frac{39}{IX}$; S 67, XV A, ms. 2546 şi S $\frac{26}{IX}$, SII, 6—4; ms. 2545.

[Destinatar]

Al Sig[nor] PETRU SFETCA,
Timişoara, Romania.

Firenze, Viale Duca di Genova 38
20 nov[embre] 1945

Caro Signor Sfetca,

Vogleri scusarmi che ho tanto ritardo a ringraziarvi delle traduzioni delle mie poesie e della fatica che Lei ha compiuto per me. Silvio Guarnieri mi aveva fatto avere il volumetto; oggi ne ho ricevuto un altra copia

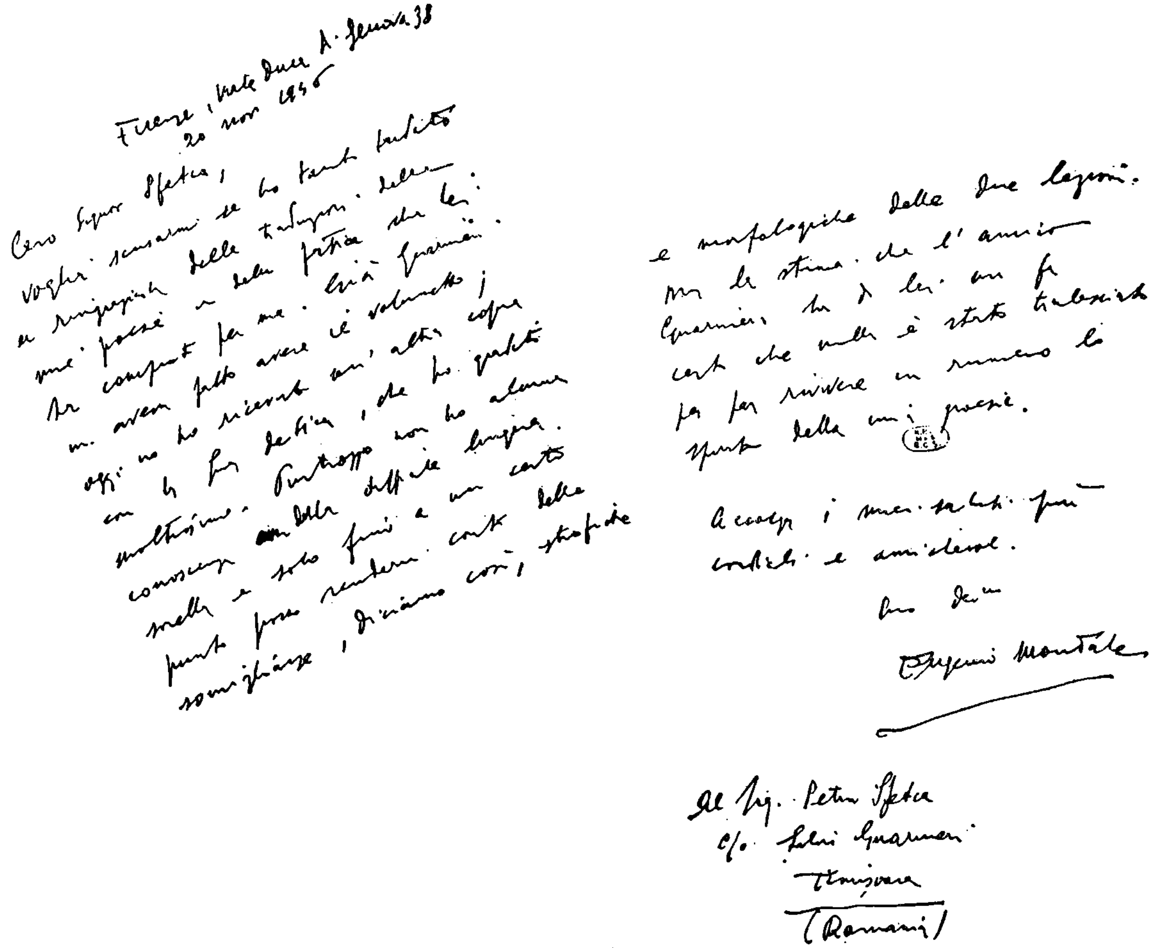
[Destinatar]

Domnului PETRU SFETCA,
Timişoara, România.

Florenţa, Viale Duca di Genova 38
20 noiembrie 1945

Scumpe domnule Sfetca,

Vă rog să mă scuzaţi că am întîrziat prea mult să vă mulţumesc pentru traducerea poeziilor mele şi pentru osteneala pe care v-aţi dat-o pentru mine. Silvio Guarnieri îmi dăduse placheta; astăzi am primit un nou exemplar cu dedicaţia

Firenze, Viale Duca d'Aosta 38
20 nov 1956

Caro Signor Sfetca,
voglia scusarmi se ho tanto tardato a ringraziarla delle traduzioni delle mie poesie e della fatica che Lei ha compiuto per me. [illegible] Guarnieri mi aveva fatto avere il volumetto; oggi ne ho ricevuto un'altra copia con la Sua dedica, che ho gradito moltissimo. Purtroppo non ho alcuna conoscenza della difficile lingua sorella e solo fino a un certo punto posso rendermi conto delle somiglianze, diciamo così, strofiche e morfologiche delle due lezioni. Ma la stima che l'amico Guarnieri ha di Lei mi fa certo che nulla è stato tralasciato per far rivivere in rumeno lo spirito della mia poesia.

Accolga i miei saluti più cordiali e amichevoli.

Suo dev.

Eugenio Montale

Al Sig. Petru Sfetca
c/o [illegible] Guarnieri
Timişoara
(Romania)

Eugenio Montale — scrisoare.

con la Sua dedica, che ho gradito moltissimo. Purtroppo non ho alcuna conoscenza della difficile lingua sorella e solo fino a un certo punto posso rendermi conto delle somiglianze, diciamo così, strofiche e morfologiche delle due lezioni. Ma la stima che l'amico Guarnieri ha di Lei mi fa certo che nulla è stato tralasciato per far rivivere in rumeno lo spirito della mia poesia.

Ancora La ringrazio dell'onore che ha voluto farmi e mi auguro di poterlo incontrare un giorno in Italia.[...]

Accoglio i miei saluti più cordiali e amichevoli.

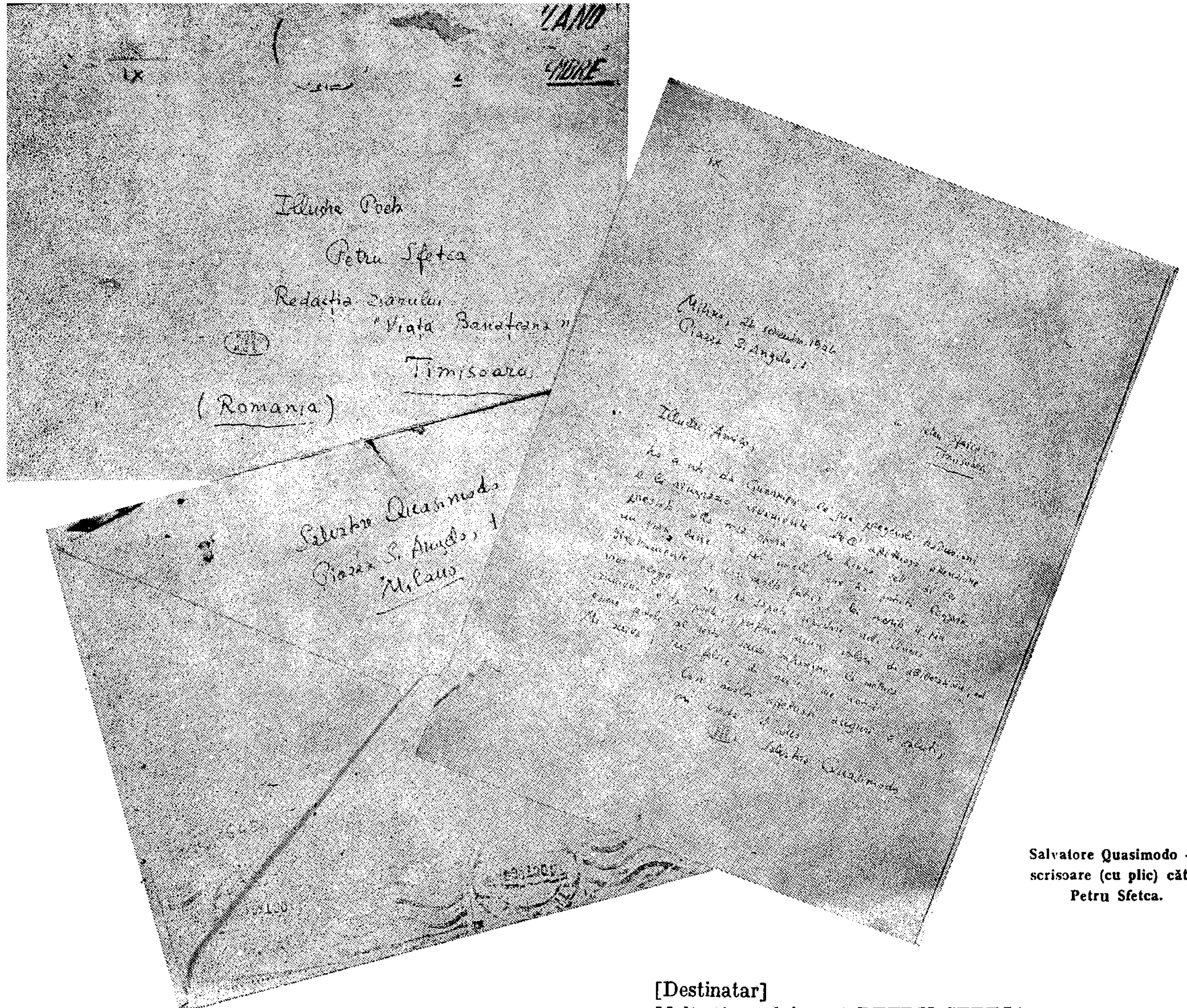
Suo devoto
Eugenio MONTALE

dumneavoastră pentru care vă mulţumesc în mod deosebit. Din păcate nu am nici o cunoştinţă asupra dificilei limbi surori şi numai pînă la un anumit punct pot să-mi dau seama de asemănările, să le zicem, strofice şi morfologice ale celor două variante. Dar stima pe care prietenul Guarnieri o are pentru dumneavoastră îmi dă siguranţa că nimic n-a fost omis pentru a face să retrăiască în româneşte spiritul poeziei mele.

Vă mulţumesc încă o dată pentru cinstea pe care aţi binevoit să mi-o faceţi şi m-aş bucura să vă pot întîlni într-o zi în Italia. [...]

Primiţi salutările cele mai cordiale şi prieteneşti,

Al dumneavoastră îndatorat,
Eugenio MONTALE

Salvatore Quasimodo — scrisoare (cu plic) către Petru Sfetca.

[Destinatar]
Ilustre poeta PETRU SFETCA
Redacţia ziarului *„Viaţa Bănăţeană"*
Timişoara (Romania)
Milano, 26 settembre 1946
Piazza S. Angelo, 1

a PETRU SFETCA
Timişoara

Ilustre Amico,

Ho avuto da Guarnieri le Sue pregevoli traduzioni e La ringrazio vivamente dell'affettuosa attenzione prestata a la mia opera. Mi hanno detto di Lei un gran bene, e per quello che ho potuto leggere direttamente (e con molto fatica) Lei merita il più vivo elogio. Lei ha saputo riportare nella lingua rumena e da poeta, perfino alcuni valori di allitterazione, ad essere fedele al testo senza infrangere la metrica. Mi scriva; sarò felice di avere Sue notizie.

Con molti affettuosi auguri e saluti, mi credo il Suo

Salvatore QUASIMODO

[Destinatar]
Mult-stimatului poet PETRU SFETCA
Redacţia ziarului *„Viaţa Bănăţeană"*
Timişoara (România)
Milano, 26 septembrie 1946
Piazza S. Angelo, 1

lui PETRU SFETCA
Timişoara

Mult-stimate prietene,

Am primit de la Guarnieri preţioasele dumneavoastră traduceri şi vă mulţumesc din inimă pentru afectuoasa atenţie acordată operei mele. Mi s-a vorbit despre dumneavoastră în chip deosebit de elogios, şi din cît am putut să citesc direct (şi cu multă trudă) dumneavoastră sînteţi demn de lauda cea mai vie. Aţi ştiut să transpuneţi în limba română, cu mijloacele poetului, pînă şi unele valori de aliteraţie pentru a fi credincios textului, fără să frîngeţi metrica. Scrieţi-mi. Voi fi fericit să am veşti de la dumneavoastră.

Cu multe urări afectuoase şi salutări,

Al dumneavoastră,
Salvatore QUASIMODO

afinități elective

15 autografe:

BRĂTESCU VOINEȘTI, ION MINULESCU, GEORGE RANETTI, TICU ARHIP, RADU ROSETTI, AL. KIRIȚESCU, CAMIL PETRESCU, CATON THEODORIAN, A. de HERTZ, TUDOR ARGHEZI, VICTOR ION POPA, LIVIU REBREANU, DEMOSTENE BOTEZ, VICTOR EFTIMIU, OCTAVIAN GOGA,

pe un album omagial C. I. NOTTARA[1]

DE CÎND S-AU PUS BAZELE TEATRULUI românesc și pînă în zilele noastre, una din figurile proeminente, care au dominat mai multă vreme scena, a fost Constantin I. Nottara.

Actor prin vocație, primind botezul rampei la vîrsta de 15 ani, s-a dăruit scenei cu o irezistibilă chemare și cu acea sublimă pasiune pentru artă ce este apanajul firilor deosebite.

Coleg mai tînăr cu Matei Millo și cu Pascaly, coleg de generație cu Gr. Manolescu, Vasile Leonescu, Petre Sturza, Ion Niculescu, Vasile Toneanu, Ion Brezeanu; îndrumător al colegilor mai tineri: Petre Liciu, C. Radovici, Aristide Demetriade, Achil Georgescu și al multor alți străluciți artiști dispăruți prematur, C. I. Nottara s-a bucurat de recunoașterea unanimă a colegilor săi care l-au consfințit cu mîndrie ca pe decanul și pe maestrul lor, recunoscut fiind și de întreaga țară, ca cel mai de frunte actor pe care l-a avut scena teatrului românesc spre sfîrșitul veacului trecut și începutul veacului nostru.

Devotat întru totul scenei, C. I. Nottara n-a cunoscut altă bucurie și satisfacție în viață decît sentimentul datoriei împlinite și mîndria neegalată a succeselor și a gloriei, vreme de o jumătate de veac și mai bine pe scena Teatrului Național din București și a celor din provincie.

Profesor la Conservator, societar de onoare al primei scene românești, director de scenă, a interpretat aproape 700 de roluri, făcînd din majoritatea lor creații desăvîrșite. Cariera lui Nottara este uluitoare, prin varietatea de genuri și de roluri pe care le-a interpretat, este uimitoare ca rezistență fizică. A fost neîntrecut în dramele romantice, a rămas creatorul neuitat al lui Tipătescu din Scrisoarea pierdută *și al lui Nae Girimea din* D-ale carnavalului.

Din repertoriul universal, C. I. Nottara a jucat cu pasiunea și căldura care-l caracterizau: Negustătorul din Veneția, Hamlet, Machbeth, Antoniu și Cleopatra, Iuliu Caesar, Regele Lear, Richard al II-lea, Intrigă și iubire, Hoții, Pygmalion, Ruy Blas, Hernani *și încă atîtea și-atîtea roluri*

---

[1] Toate documentele prezentate în acest articol ne-au fost puse la îndemînă de doamna Ana C. Nottara, nora artistului și soția muzicianului C. C. Nottara, căreia, și pe această cale, îi aducem mulțumirile noastre. ■

CONSTANTIN NOTTARA

(Inscripție pe un album comemorativ)

I-AM cunoscut destul de bine pe amîndoi — pe Nottara domnul și pe Nottara actorul. Vreau să zic artistul, pentru că un talent cu dimensiuni multiple, ca și în poezie și pictură, trecînd dincolo de profesie, consacră un artist.

Cu domnul distins printre cei mai eleganți și compleți dintinși, mă salutam la Terasă, grădina și cafeneaua de întîlnire a unora care cîntau, jucau, scriau, cioplea și zugrăveau. Ceva cam ca Chat noir și Closerie des lilas din Paris. Cînd intra, clienții localului se sculau de la mese: Nottara! Se arăta o autoritate!

Cu celălalt, cu artistul, el pe scenă și subsemnatul în stal, mă vedeam fără să ne vedem în accepția verbului te văd și mă vezi, el prezentîndu-și personajul, celălalt tocindu-și din palmele în bătaie.

Făceam la un cotidian cronica dramatică, pentru publicitate. Mi se pare azi că am profesat-o 20 sau 30 de ani: trecutul se lărgește pe cît se îngustează nu știu cum să-i zic, viața, viitorul, și care viitor? că sînt două viitoare, momentul și mîinele...

Pe lîngă efigia lui, s-ar putea spune neroniană, Nottara mi-a lăsat în iconografia suvenirei un Hamlet fără pereche și un Manasse monumental, scris de pana frumoasă a lui Ronetti-Roman, încă un uitat. Uităm curînd...

În lungile-mi peregrinări de tinerețe, am cunoscut prin lume Hamleți mai mulți.: într-un teatru de limbă franceză și de clasici ai teatrului din toată lumea, întrebuințat un timp în serviciile minore ale scenei, încingeam șoldurile cu spada și cureaua enigmaticului prinț, pe cei mai aplaudați interpreți ai lui. Niciunul, niciodată, n-a egalat pe Nottara. Hamletul lui, era exclusiv al lui.

Jocul său în fiece rol, dovedea cîte un nou Nottara și nu se repeta niciodată, chiar dacă debitul verbal rămînea în tonalitatea lui retorică acelaș.

Cei mai mulți actori, ca și scriitorii, cad lesne în monotonia morții unui talent și sînt obsedați ineluctabil, într-ascuns de influențele inconștiente ale unui model care le domină și destinează personalitatea.

Dacă l-aș chema din mormînt, zicîndu-i: scoală-te Nottara că s-a ridicat cortina, el ar sări din pămînt numaidecît și ar intra în Hamletul lui ca un fluture întors în crisalida din dreptul unei luciole din Calea lactee.

Tudor Arghezi

Rîndurilor ce trebuia să intre în albumul de față li s-a dat o dimensiune mai largă, publicate în revista «Contemporanul». Unul a fost Nottara și a rămas unicul.

Tudor Arghezi

9 aprilie 1964.

Gesturile lumii sînt schimbătoare, cum schimbătoare e lumea însăși. Dar dacă scriitorul fără izbîndă poate să nădăjduiască într'o glorie viitoare, care să-l treacă dincolo de zilele lui, și cel neuimnat de biruință să se teamă de judecata mai tîrzie a vremii, actorul rămîne aceia ce este și gloria vieții lui e de-apururi dăinuitoare.

De aceia, țara românească, în sărbătorirea celei o jumătate de secol de artă și de muncă pe care o înfățișează Maestrul Nottara, țara, și-a ridicat monumentul a cărui strălucire veac de veac n'o mai poate știrbi.

Și, oricît de slabă ar fi astă mîngîiere cred că e de-ajuns să împace cu sine o inimă de poet, ca inima Ta.

Victor Ion Popa

Nottara e mai scump decît toți înaintașii săi în teatru, pentrucă a întrupat cele mai reprezentative figuri pe care le-au dramatizat autorii români. Gloria lui e cea mai pură și mai apropiată de sufletul românesc. Deaceea cînd zici teatrul românesc, zici Nottara. E cea mai frumoasă mulțumire ce poate s'o aibă un adevărat artist contemplîndu-și trecutul.

Liviu Rebreanu

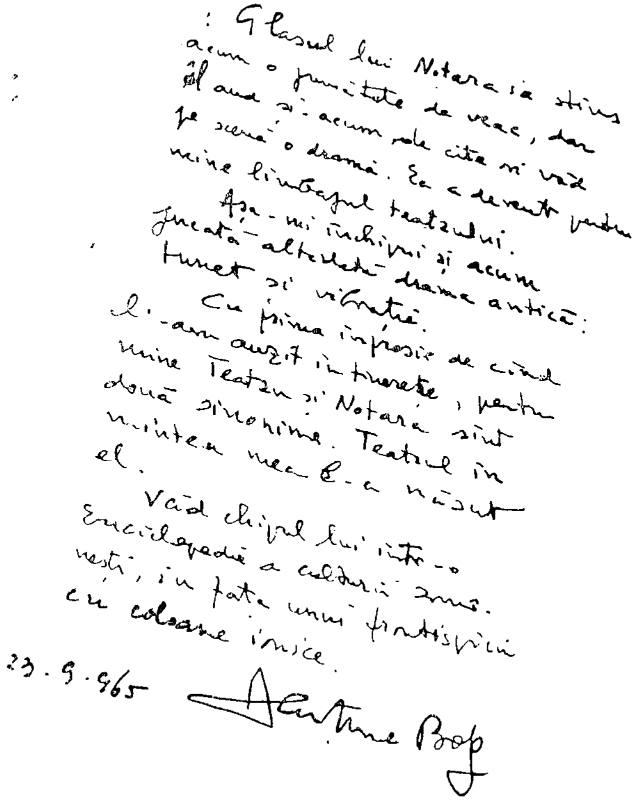
15 autografe pe un album omagial C. I. Nottara.

de protagonist în care a izbutit să se evidențieze drept cea mai puternică personalitate a teatrului românesc.

Îndrumarea lui Caragiale și colaborarea cu mari actori (ca Artistizza Romanescu și ca Grigore Manolescu), l-au stimulat în vechea orientare realistă. Jocul lui Nottara, profund, emoționant, pus în valoare de un glas modulat caracteristic și expresiv, se întemeia pe construirea gîndită și precisă a rolului, astfel încît nimic din interpretare să nu rămînă nejustificat.

Activitatea profesională, preocuparea permanentă pentru promovarea dramaturgiei originale în lunga-i carieră teatrală, a făcut ca marele artist să frecventeze cele mai alese cercuri intelectuale, să țină permanent legătura cu cei mai de seamă scriitori, dramaturgi, cu poeți din toate colțurile României acelei epoci.

Pasiunea și preocuparea continuă pentru literatură, pe care n-a abandonat-o pînă la adînci bătrînețe, i-au deschis orizonturi vaste, i-au sugerat analogii, i-au colorat inspirațiile, i-au redeșteptat amintirile, i-au furnizat comparații literare.

Glasul lui Notara s-a stins
acum o jumătate de veac, dar
îl aud și acum cum citea și văd
pe scenă o dramă. Ea a devenit pentru
mine lingotul teatrului.
Așa-mi închipui și acum
încă toată altitudinea drama antică:
tunet și vibrație.
Cu prima impresie de cînd
l-am auzit în tinerețe, pentru
mine Teatru și Notara sînt
două sinonime. Teatrul în
mintea mea l-a născut
el.
Văd chipul lui într-o
Enciclopedie a culturii noastre,
în fața unui frontispiciu
cu coloane ionice.
23.9.965

Marea prietenie a lui Nottara cu scriitorii[2] *— în special dramaturgii — colaborarea multilaterală cu aceștia au determinat tainice afinități.*

Nottara era solicitat să citească o serie de piese[3]*, solicita tineri talentați să scrie*[4]*, îi îndruma*[5] *și primea mulțumiri pentru sprijinul acordat.*

La una din aniversările sale, o admiratoare, și ea scriitoare (Hortensia Papadat Bengescu), la 7 decembrie 1915, îi scrie: « De copil am învățat să cunosc figurile mărețe ale clasicismului prin jocul dumitale... Admiratorii, amicii, elevii, camarazii vor face ca această zi să fie o apoteoză, dar cea mai bună recompensă stă chiar în opera dumitale. Mă bucur că sunt dintr-o generație care va putea spune nepoților... Eu am văzut pe Nottara! »[6].

Teatrul Național din București împreună cu Societatea artiștilor dramatici, ca și alte organizații culturale, avînd în vedere meritele excepționale ale « titanului scenei românești », au organizat, în ziua de 23 ianuarie 1925, sărbătorirea a 50 de ani de activitate teatrală.

Cu acest prilej au avut loc festivități la Teatrul Național, iar artistului — mari personalități ale vieții culturale și științifice, politicieni, prieteni și cunoscuți, admiratori, oameni de rînd — i-au adresat sute de scrisori în care preamăreau prezența lui scenică într-o jumătate de veac. Poetul transilvănean Emil Isac, făcîndu-se ecoul milioanelor de

---

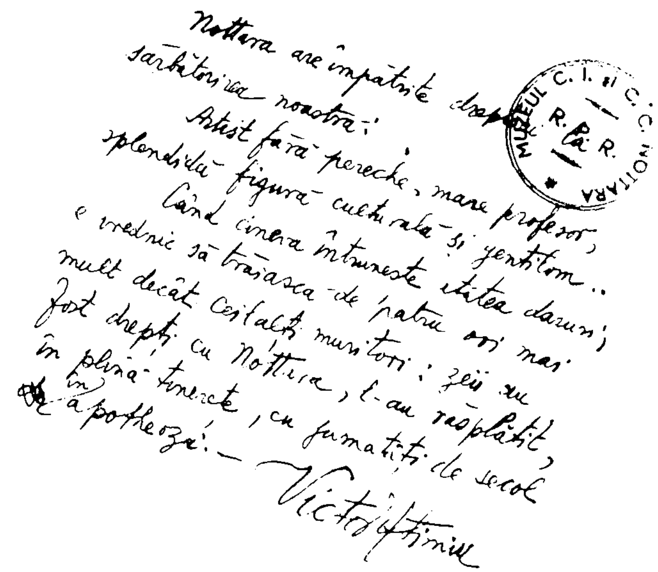
[2] În discursul pe care artistul l-a ținut la înmormîntarea lui Vasile Alecsandri, spunea: « ... salutăm în tine maistrul, gigantul, geniul! Salutăm în tine munca, iscusința, bărbăția și ne înclinăm cu sfințenie în fața odraslelor din care neîmblînzita moarte nimici, fără vreme, o viață dătătoare de bine, de bunătate și de adevăr, nimici lumina îmbelșugată a culturii poporului nostru, nimici sămînța generatoare a poeziei ... » (Arhiva „Muzeului C. I. și C. C. Nottara", Manuscrise, *Discursuri și corespondență*, vol. V, inv. 310/1956, p. 33). Nottara a vorbit și la solemnitatea dezvelirii statuii lui Vasile Alecsandri, cu care prilej a preamărit activitatea de dramaturg a marelui scriitor. (*Ibidem*, pp. 9–13 (309); pp. 36–38.)

[3] « Îndrăznesc a vă ruga să citiți alăturatul manuscris [...] cînd l-am creat [eroul], m-am gîndit la dumneavoastră ». Guță Tătărăscu. (Arhiva Muzeului C. I. și C. C. Nottara *Manuscrise către C. I. Nottara*, vol. I, p. 44.)

[4] Hortensia Papadat-Bengescu: « ... atîta însă cît sunt o modestă necunoscută care nu a înfruntat încă orbitoarea și cruda lumină a scenei, aceste duble vise îmi sunt interzise». (*Ibidem*, vol. II, p. 48).

[5] Gala Galaction: « Tinerii care îți aduc scrisoarea mea, sunt doritori să audă un sfat din gura dumitale. Și-au propus să reprezinte la liceul lor o comedioară (sunt elevi de liceu) și nu prea știu ce să le recomand. » *(Ibidem)*.

[6] *Ibidem*, vol. II, p. 49.

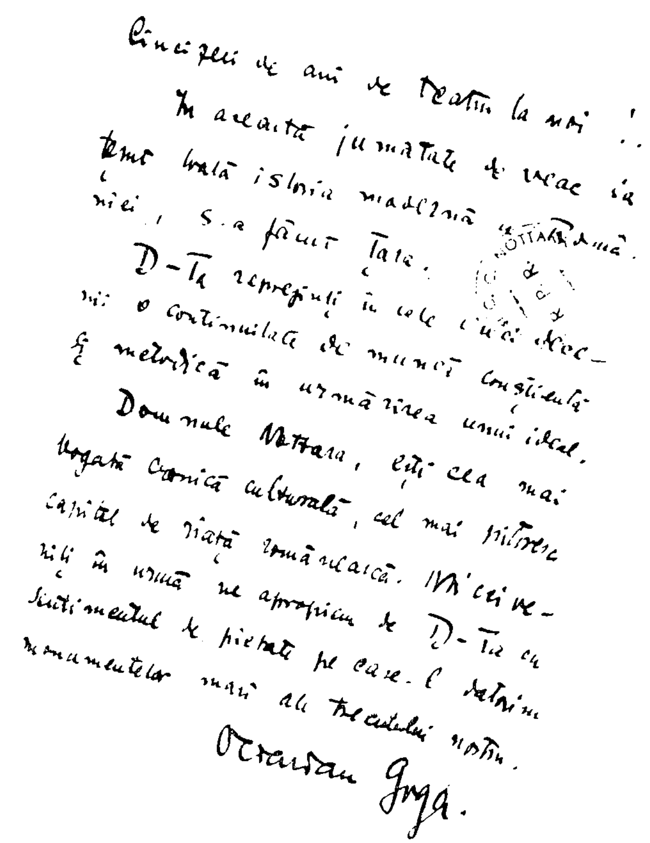
români ardeleni îi scria în această zi: « D[umnea]v[oastră] sunteți nu numai decanul scenei românești, ci și unul dintre cei mai puternici stîlpi ai civilizației românești, cu care am putut documenta tăria geniului românesc, chiar și în fața străinilor. Și Ardealul — robit și încătușat — liberat de sub jugul străin, a putut auzi de pe buzele d[umnea]v[oa]s[tră] cuvîntul de aur al veșniciei ».

Unul din prietenii săi nedespărțiți, regizorul Paul Gusty, îi scria cu același prilej: « Cincizeci de ani de teatru! Înseamnă muncă, frămîntare, zbucium, nevoi și suferință de tot felul. Și alături de ele, numai din cînd în cînd, arareori, biete crîmpeie de mulțumire. Iată npletirea carierei tale strălucite de 50 de ani ».

„Societatea artiștilor dramatici" din România a oferit lui Nottara, cu același prilej, un caiet cu dedicații adresate marelui actor în acest moment solemn pentru cariera sa artistică. Printre semnatari figurează nume ca: Octavian Goga, Caton Theodorian, Victor Eftimiu, Brătescu Voinești, Ion Minulescu, Corneliu Moldovanu, Camil Petrescu, George Ranetti, Liviu Rebreanu, Igena Floru, Victor Ion Popa, Alfred Moșoiu, A. de Hertz, precum și numeroși actori și critici dramatici.

Manifestarea grandioasă organizată în ziua de 23 ianuarie 1925 în cinstea lui C. I. Nottara a lăsat o impresie de neuitat. Cuvintele izvorîte din inima scriitorilor români, atunci, rămîn și astăzi un omagiu pe care literatura noastră îl aduce marelui artist.

Alexandru CEBUC

RESTABILIRI

G. TOPÎRCEANU

BACILUL LUI KOCH într-o nouă versiune

ÎNCEPUT DE APRILIE 1937. PLECASEM ÎMPREUNĂ cu Cezar Petrescu, la Iași, unde am rămas aproape trei zile.

Iașul acela cu destui prieteni, cu mulți cunoscuți, cu atmosfera și cu tradițiile, cu liniștea și cu lenevia lui, nu mai semăna cu Iașul de altă dată. Și metamorfoza marca un ritm foarte grăbit. De la an la an, ceva se pierdea, ceva din ceea ce lăsasem, nu mai era.

Birjele se împuținaseră. Ibrăileanu murise. „Viața Romînească“ își mutase sediul la București, iar în clădirea unde era redacția, se instalase poliția orașului. Bătea vîntul migrațiunii. Mihail Sadoveanu, Mihail Ralea, Demostene Botez, Al. O. Teodoreanu, Al. Philippide, M. Sevastos, Ion Sava, unii de curînd, alții mai de demult, părăsiseră, rînd pe rînd, « dulcele tîrg », ca să devină bucureșteni.

Din falanga cu nimb, statornici, mai erau acolo: Mihai Codreanu, G. Topîrceanu și, bineînțeles, Otilia Cazimir; iar Ionel Teodoreanu, nomad prin cealaltă profesiune de truver juridic, se înstrăinase și el de « Ieșul » natal și flirta cu ideea evadării spre Capitală.

Cred că din farmecul trecut, cu molicïuni și foșnet de mătase veche, o vagă mireasmă și o imagine estompată mai stăruiau la proaspetele „Însemnări ieșene“ și în perechile de îndrăgostiți de la Copou.

Cezar Petrescu îmi spunea: « Nu știu dacă voi reuși, dar aș vrea neapărat să-l văd pe Topîrceanu, care-i foarte greu bolnav ».

Știam.

Știam că plecase la Viena însoțit de Otilia Cazimir cu mijloace materiale puse la dispoziție — la demersurile lui Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu — de către Victor Iamandi, pe atunci ministru al cultelor și artelor și că se înapoiase de acolo cu un irevocabil diagnostic de condamnare.

Știam că arareori mai primea pe cîte cineva și, că-n genere, refuza contactul cu oamenii: nu mai voia să vadă și să fie văzut de nimeni. Și nu știu dacă prin Otilia Cazimir sau prin Mihai Codreanu, dar Cezar Petrescu a izbutit într-un amurg din acele trei zile, cît am zăbovit la Iași, să-l viziteze pe Topîrceanu lîngă patul lui de suferință fără izbăvire.

Cezar Petrescu s-a întors de la el destrămat și extenuat, cum aveam să-l mai văd în alte dăți, în cîteva împrejurări, cînd viața ne pusese alături, pe același drum al prieteniei și al colaborării.

Păstrez din vremea aceea placheta Bacilul lui Koch, pe care Topîrceanu i-a dat-o lui Cezar Petrescu la despărțire și pe care el mi-a dăruit-o cu vorbele: « De la un poet muribund ».

Pe acest exemplar al ediției princeps din Bacilul lui Koch, care apăruse în 1927 — adică în urmă cu 10 ani — Topîrceanu, cu puțină vreme înainte de popasul nostru la Iași, făcuse o serie de modificări, fiindcă în orele mai bune pe care le avea — artist și estet cum puțini au fost — mereu se întorcea la călimară sau la plaivaz — mereu, pînă în clipa ultimă, cizela un vers, șlefuia o frază, potrivea un cuvînt.

Peste viața omului puteau să cadă obloanele nopții. Dar conștiința lui de scriitor — care era nemăsurată și mai presus de toate încercările și de toate precaritățile — nu-i dădea dreptul să dezerteze din atelier și să-și trădeze uneltele, chiar dacă mîna, scheletizată, vibra...

Socotesc necesare cîteva lămuriri preliminare, pentru acei care nu au la îndemînă placheta, devenită de demult foarte rară, și cîteva amănunte care, desigur, nu vor fi lipsite de interes, în legătură cu apariția ei. Ea a fost — cum am menționat — tipă-

rită la Iași, în 1927, la tipografia „Viața Romînească". Are 16 pagini și o copertă, cu caractere grafice variate, care sună așa: Bacilul lui Koch, conferință umoristică în versuri de G. Topîrceanu — Rostită pe scena Teatrului Național din Iași la un festival al Societății pentru profilaxia tuberculozei.

Pe dosul coperții, prețul: 20 lei.

Cheltuielile de imprimare ale plachetei au fost suportate de Banca Iașilor; iar sumele realizate din vînzarea ei puse la dispoziția aceleiași Societăți pentru profilaxia tuberculozei.

Topîrceanu, delicat și sensibil la frăgezimile gesturilor omenești, nu lasă fără replică inițiativa întreprinderii bancare și face să apară în pagina 15, de la sfîrșitul broșurii, rămasă albă, în chenar și în nota din tema conferinței, următorul plin de haz anunț comercial: « Banca Iașilor e cea mai higienică din țară. În localul ei nu este tolerat nici un bacil. Desfide orice concurență și nu mai are nevoie de nici o reclamă».

Trec, acum, la versiunea nouă a Bacilului lui Koch; și voi folosi pentru o mai lesnicioasă înțelegere, ediția din 1970 a poeziilor lui G. Topîrceanu, ieșită de sub teascurile Editurii „Minerva" și îngrijită cu rigoare și cu pasiune, de Al. Săndulescu.

Versurile sînt numerotate din cinci în cinci și ele păstrează, firește, varianta inițială. În versiunea Topîrceanu, necunoscută pînă acum, 17 versuri sînt eliminate integral și înlocuite cu 8 noi; iar 10 versuri sînt, parțial, modificate.

Le voi reproduce și pe cele vechi și pe acestea inedite, respectînd semnele ortografice de epocă, la Topîrceanu, și în plus indicînd, prin alt corp de literă, schimbările care au intervenit. Fac și precizarea că la fiece vers în discuție, transcriu întîi pe acela cunoscut.

Astfel, versul 4 din ediția 1970:

« S-asculte, înainte de partea amuzantă» — după revizuirea operată de Topîrceanu apare:

« Să'nghită împreună cu partea amuzantă».

Și așa mai departe.

Versurile 6 și 7:

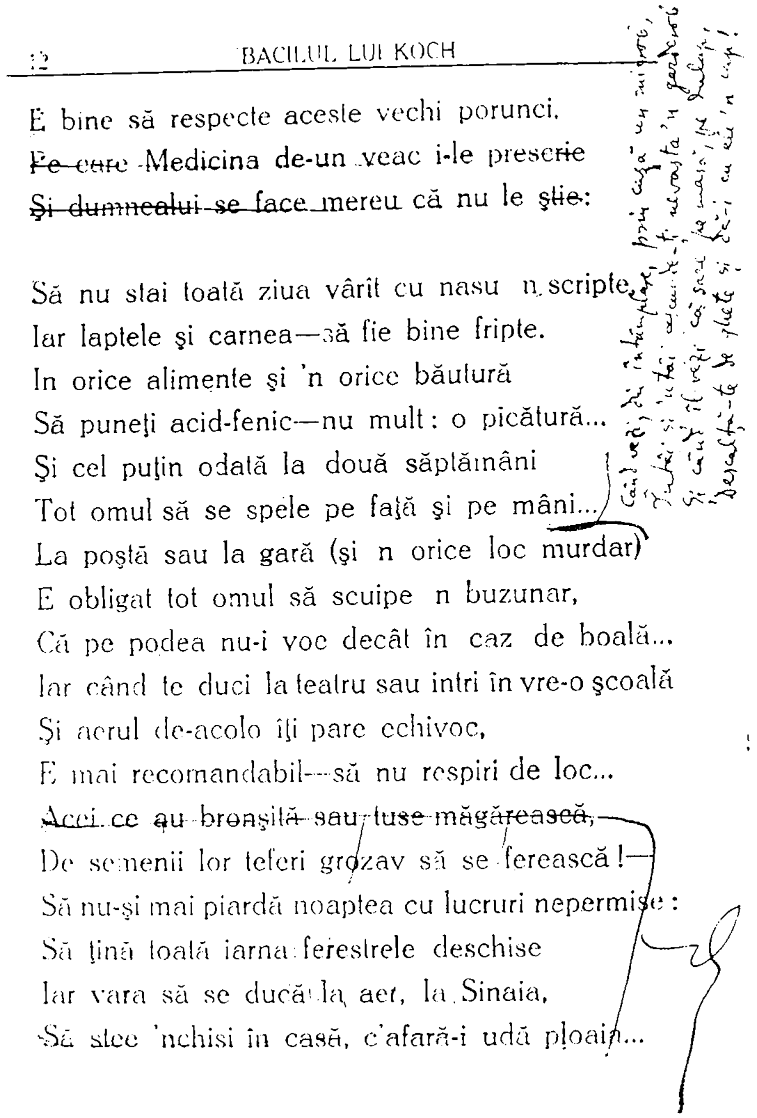
« Conform acestei datini sinistre, așa dar,
Avem între culise un conferențiar, —»

« Conform acestei reguli urîte, așa dar
Am angajat din vreme un conferențiar, —»

Versul 44:

« Dar nu fac oare zilnic cucoanele — și ele —»
« Dar nu fac oare adesea cucoanele — și ele —»

Fila 12 cu modificări autografe G. Topîrceanu, pe exemplarul Bacilul lui Koch.

12 BACILUL LUI KOCH

E bine să respecte aceste vechi porunci,
~~Pe care~~ Medicina de-un veac i-le prescrie
~~Și dumnealui se face~~ mereu că nu le știe:

Să nu stai toată ziua vârît cu nasu 'n scripte,
Iar laptele și carnea—să fie bine fripte.
In orice alimente și 'n orice băutură
Să puneți acid-fenic—nu mult: o picătură...
Și cel puțin odată la două săptămâni
Tot omul să se spele pe față și pe mâni...
La poștă sau la gară (și 'n orice loc murdar)
E obligat tot omul să scuipe 'n buzunar,
Că pe podea nu-i voe decât în caz de boală...
Iar când te duci la teatru sau intri în vre-o școală
Și aerul de-acolo îți pare echivoc,
E mai recomandabil—să nu respiri de loc...
~~Acei ce au bronșită sau tuse măgărească,~~
De semenii lor teferi grozav să se ferească!
Să nu-și mai piardă noaptea cu lucruri nepermise:
Să țină toată iarna ferestrele deschise
Iar vara să se ducă la aer, la Sinaia,
Să stee 'nchisi în casă, c'afară-i udă ploaia...

Versurile 73 şi 74:

« N-aţi năvăli afară prin uşi şi prin ferestre
Utilizînd cu toţii resursele pedestre»

«N'aţi alerga afară prin uşă, prin ferestre
Utilizînd de spaimă resursele pedestre?»

Versul 115:

« Nu, nu prea are-alură de plantă, — dimpotrivă»
« Nu mi-l închipui plantă ci tocmai — dimpotrivă»

Versurile 119—120:

« Ori aţi putea concepe vreun fel de ciupercuţă
Ce stă să se răpeadă, cînd nimeni n-o asmuţă?»

— sînt şterse şi cu indicaţia pentru zeţar, de a nu mai fi culese, ceea ce mă îndreptăţeşte să presupun, că-n intenţia lui Topîrceanu era să retipărească, fie separat într-o nouă ediţie, fie să includă în alt volum, Bacilul lui Koch.

Versul 137:

« Devine colb, se-nalţă pe-un strat de aer moale»
e modificat şi el:

« Un fir de colb se'nalţă pe-un strat de aer moale»

Versul 151:

« Şi-n nouă luni e-n stare să-ţi umple acest teatru»
«Şi'n nouă luni e'n stare să umple orice teatru»

Versurile 169—172:

« Să moară de ftizie...
Că poate să-şi aleagă o altă maladie...
Sau poate să-şi dea singur în cap cu-o cărămidă,
În caz cînd existenţa îi pare insipidă»,

ca şi versul trimis prin asterisc în subsolul paginii:

* « Mai sigură, mai promptă şi mai puţin stupidă»
sînt înlăturate şi înlocuite cu următoarele:

« Să dee ortul popii. Că'n caz de maladie
Nu mori pe-o lună, două, ci mori pe veşnicie;
Că, dacă existenţa îi pare insipidă,
Mai bine să-şi dea singur, în cap, cu-o cărămidă.»

Versurile 175 şi 176:

« Pe care medicina de-un veac i le prescrie
Şi dumnealui se face mereu că nu le ştie»,

sînt şi ele şterse.

Între versul 182:

« Tot omul să se spele pe faţă şi pe mîini»

şi versul 183:

« La poştă sau la gară (şi-n orice loc murdar) », —
Topîrceanu intercalează catrenul acesta:

« Cînd vezi, din întîmplare, prin casă, un microb,
Întâi şi'ntâi ascunde-ţi nevasta'n garderob
Şi cînd îl vezi că sare pe masă, pe dulap,
Descalţă-te de ghete şi dă-i cu ele'n cap!»

Apoi versurile 189—194 inclusiv:

« Acei ce au bronşită sau tuse măgărească,
De semenii lor teferi grozav să se ferească!
Să nu-şi mai piardă noaptea cu lucruri nepermise
Să ţină toată iarna ferestrele deschise,
Iar vara să se ducă la aer, la Sinaia
Să steie-nchişi în casă c-afară-i udă ploaia...»

ca şi versurile 197—198:

« De nu vrei ca la urmă să te trezeşti mofluz
Evită surmenajul şi orice fel de-abuz», —
sînt, toate, suprimate cu cerneală, avînd acelaşi semn specific pentru tipografie, să nu mai fie culese.

Aceasta este versiunea nouă a lui Topîrceanu la Bacilul lui Koch, pe care sînt înclinat s-o numesc varianta lui testamentară şi de care — am temeiuri să nu mă îndoiesc — că alcătuitorii viitoarelor ediţii, vor ţine seama.

Sărmanul şi nefericitul autor al Baladelor, care la 51 de ani a păşit în luntrea lui Charon ca să-l ducă dincolo de apele Styxului, în lumea lui de funingine! Şi cum şi-a mai păstrat oare umoarea şi humorul şi în ce străfunduri misterioase ale biologiei lui devastate, a mai găsit resurse să caligrafieze în preajma marei călătorii stihurile:

«...Să dee ortul popii. Că-n caz de maladie
Nu mori pe-o lună, două, ci mori pe veşnicie...»

Greu de înţeles. Explicabil totuşi, la risipitorul acesta generos de zîmbete fulgerate de tristeţe, care, în fond, îi definesc şi structura umană şi-i zămislesc şi opera.

L. KALUSTIAN

CRONICA EDIȚIILOR

MARILE PATIMI ROMANTICE[1]

CURIOASĂ FIGURĂ ACEST AL. PAPIU ILARIAN, astăzi complet uitat, căci numele său nu e măcar pomenit în „tratatul" de istorie a literaturii române (vol. II, 1967) în tabloul cultural al celei de-a doua jumătăți a veacului trecut, nici în studiile de istorie a lingvisticii românești, iar în istoriografie, cel despre care Iorga spusese că merită « să fie pus la catapeteasmă »[2] suportă mai degrabă urmările sentinței maioresciene. Criticul considera Tesaurul de monumente istorice pentru România, opera de arhivar pasionat a lui Papiu, drept « o întreprindere cu desăvîrșire greșită în concepție și în executare »[3] iar despre Istoria Românilor din Dacia Superioară (Viena, 1852, 2 vol.) refuza chiar să discute: « ea este o scriere tendențioasă, poate patriotică, poate și politică, dar istorică nu»[4]. Deosebirea tranșantă de concepție a celor doi oameni de cultură, romantismul patetic al luptătorului de la 1848, care-și scrisese opera istorică la 25 de ani, cu înflăcărarea juvenței marcată de evenimente tragice, și privirea rece, detașată, a unui spirit conservator, părea să dea cîștig de cauză celei din urmă. Proeminența personalității maioresciene, dominînd pînă departe destinele culturii noastre, elimina portretele adverse, reduse tot mai mult la siluetele unei „gărzi de noapte" topite în întunericul uitării. Cînd și cînd, amintirea lui Al. Papiu Ilarian era scoasă de acolo, cu o mișcare sentimentală de remușcare sau prin cîte un gest comemorativ celebrat mai ales de spirite áfine, agitate și pătimașe, un Ioan Rațiu, un Bogdan-Duică, un Vasile Pârvan, un Enea Hodoș sau un Ion Clopoțel.[5] Adevărata exegeză a vieții și a operei lui Papiu a întîrziat însă. Ea este inițiată acum, cu respectul documentului și cu rigoarea sistematică ce caracterizează întreaga sa activitate, de către istoricul literar Iosif Pervain, cel mai bun cunoscător actual al problemelor culturii și ale literaturii Transilvaniei. Deocamdată, ne aflăm în faza pregătitoare a sintezei, anunțată prin două masive volume de corespondență trimisă și primită de Papiu, reconstituind dialogul acestuia, pe parcursul cîtorva decenii, cu G. Barit, S. Bărnuțiu, T. Cipariu, S. Balint, D. Boteanu, I. Brîndușan, S. Crainic, I. Cristian, I. Faur, Aron Florian, I. Gherendi, I. Groze, I. Hodoș, G. Magheru, I. Maior, A. Maniu, N. Maniu, P. Misici, St. Moldovan, G. Munteanu, I. Mureșanu, Al. Roman ș. a., cu toții angajați în complicata rețea a luptelor politice și culturale ale românilor ardeleni și ciscarpatini din epoca post-revoluționară, cît și cu italienii filo-români G. Vegezzi Ruscalla, Alessandro Massimiliano și Andrea Petri. Parte din acest masiv epistolar a mai fost publicat în decursul anilor, cu capriciile, risipirea și neglijențele obișnuite nepăsării noastre vinovate față de nevoia constituirii sistematice a unui « corpus» arhivistic absolut necesar istoriei culturii și literaturii românești. Numeroase sînt însă și scrisorile relevate nouă

---

[1] Iosif Pervain — Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I—II, Editura „*Dacia*", Cluj, 1972, Col. „Testimonia".

[2] În „*Neamul Românesc*" (3 decembrie, 1930); *apud*. Al. Marcu, *S. Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și I. Hodoș la studii în Italia*, Academia Română, Mem. Secț. Lit. Seria a III-a, Tom. VII, Mem. VI, p. 18.

[3] Titu Maiorescu, *Critice*, vol. III, ed. din 1926, p. 25.

[4] Idem, *ibid.*, p. 26.

[5] Cu excepția, poate, a cercetării lui N. Iorga (vezi *supra*).

abia acum, printr-o cercetare asiduă și pasionată, întregite prin cîteva semnificative documente —reproduse în Anexe — privitoare la scriitor și la epoca sa. Astfel totalizată și clasată, corespondența lui Papiu Ilarian răstoarnă printr-o mișcare spectaculoasă imaginea noastră fragmentară și voalată de lacune și de prejudecăți asupra omului, a concepției și a acțiunilor sale, constituind o solidă bază documentară pentru o mai dreaptă judecată asupra operei însăși. Editorii au întregit substanțial nu doar capitolul epistolar, ci și pe cel biografic și bibliografic, schițînd o primă sinteză în această direcție, în așteptarea studiului propriu zis, deși poate cu o insistență nu îndestul justificată asupra ultimilor ani de viață ai scriitorului (1874—1877), cînd spiritul lui se întunecă. Narațiunea biografică ia aici turnura curioasă a reconstituirii clinice. Latura strict documentară a acestei secțiuni (pp. 248—315, vol. I) își păstrează fără doar și poate interesul inedit, uneori pasionant și — pe alocuri — senzațional, al lecturii, dar comentariul autorului (I. Chindriș) reclamă unele amendări de ordin științific: diagnosticul precis al bolii lui Papiu lipsește din certificatul medical reprodus la pp. 256—258, e întrerupt cu croșete tocmai la pasajul unde se bănuiește a se fi pronunțat; termenul folosit de comentator, « mania paralitică », depășit și căzut din uzul medical modern, nu explică suficient natura maladiei, pe care cititorul avizat o poate cel mult reconstitui din datele anamnezei, risipite în documentele produse și parafrazate în comentariu; ea pare a fi o paralizie generală progresivă, de natură luetică, sau o demență senilă precoce, lucrurile fiind acoperite dintr-o inexplicabilă pudoare. Alte amendări, mai numeroase, vizează prețiozitățile unui stil publicistic ale cărui avînturi puteau fi temperate ca să nu distoneze cu sobrietatea întregului: Papiu era un « leopard proverbial de sănătos» (p. 251, vol. I), evoluția bolii lui « se caracteriza printr-o încăpățînată păstrare a lucidității [sic!], prin refuzul de a părăsi terenul realității și a aborda limanul fantasmagoriilor» (p. 250, vol. I), la institutul vienez unde a fost internat, i s-a creat « un microclimat fizic și psihic» (ibid.), tot acolo, « pedanții doctori vienezi» erau « deranjați» și « iritați» de « totala neglijență fizică» a pacientului lor (lucru de mirare pentru niște psihiatri care sînt obișnuiți prin profesie să vadă multe și de toate!); mai mult, blestemații pedanți sînt acuzați că ignoră latura psihică a bolii pacientului, mascînd-o cu... parcuri somptuoase: « tragicul său zbucium sufletesc interesează mai puțin, acesta fiind mascat cu cochetărie de parcul somptuos și aleile riguros geometrizate ce ocoleau în semicerc clădirea Manicomiului» (p. 251, vol. I); adus acasă, pacientul are halucinații « sărace și legate de realități din trecut. Nu se credea nici Brahmaputra, nici Hanibal» (p. 253, vol. I) etc. Trecînd peste aceste pasaje, puține de altfel, unde stilul scapă din frîu sub influența poate și a unei firi impresionabile, pusă în situația de a descrie prea amănunțit nebunia eroului, vom accentua încă o dată seriozitatea ansamblului și probitatea întreprinderii. « Pe cît ne-a stat în putință, ne-am străduit să lucrăm conștiincios», ni se spune într-un cuvînt introductiv, avertizați totuși asupra multiplelor dificultăți ridicate de editarea unor texte cu « punctuația și ortografia rebarbativă», « prescurtări greu de descifrat», pasaje și citate în slavonă, latină, greacă, germană etc., sau cu degradări ale hîrtiei. Editorii au făcut vizibile eforturi de a prezenta un text curat și fluent la lectură, modernizînd cu moderație și îndreptînd erorile de lecțiune ale predecesorilor lor, în cazul epistolelor deja publicate. Un aparat critic abundent și prețios sub raport informativ însoțește cele patru sute de scrisori, completînd, împreună cu un indice de nume și cu unul de materii (instituții, scrisori, periodice) « instrumentarul» acestei valoroase ediții. Dar între « clemență» și riscul de a face « cu tot dinadinsul» o nedreptate (cum sîntem avertizați la p. 5 vol. I)[6] cronicarul trebuie să-și asume responsabilitatea unor observații de principiu privind alcătuirea culegerii: astfel, lipsa de unitate a criteriilor în funcție de care se face ordonarea celor două partide epistolare (scrisori trimise, scrisori primite de Papiu) rămîne fără acoperire. În Nota asupra ediției (I. Chindriș) se arată că « în prima parte am rînduit pe cei cărora li se adresează Papiu după „importanța“ lor», recunoscîndu-se parentetic că « ierarhizarea este, vrînd-nevrînd, arbitrară» (p. 9, vol. I), în vreme ce în restul ediției emitenții sînt așezați « în ordine strict alfabetică»... « Tabloul sinoptic» al corespondenței, indicînd numărul scrisorilor, autorul, destinatarul, anul, arhiva unde se păstrează, dacă, cine și unde le-a mai publicat, foarte util pentru o ochire de ansamblu, nu credem că suplinește pe deplin lipsa oricărei alte indicații după fiecare scrisoare din corp, cititorul fiind mereu nevoit să se întoarcă la « tabloul» inițial pentru a vedea exact cui îi este adresată cutare epistolă. Două probleme delicate, apoi: cea dintîi privește integritatea textelor, a doua — realitatea lor lingvistică. Ne mulțumim,

---

[6] « Fără să fie neapărat clement, cititorul poate să treacă peste asemenea scăderi, dacă nu ține cu tot dinadinsul să ne facă o nedreptate ».

în privința primului aspect, unde « vina» editorilor trebuie probabil scoasă din cauză, să semnalăm un singur caz, semnificativ prin inadvertență: la pagina 26, vol. I, în scrisoarea din 28 septembrie 1850, către Bariț (reprodusă și în Ion Clopoțel)[7] se omite următorul pasaj privind — ca de altfel întreaga scrisoare — problema decorațiilor acordate de Împarat revoluționarilor transilvăneni, chestiune larg controversată în epocă: «Vor mai zice unii cum poate Iancu etc., purta cruci ca un Erdeli episcopul rebel de la Oradea Mare, apoi Szilágyi etc., etc., cînd Iancu și-a vărsat sîngele pentru Împăratul, iar aceia au fost tot cu rebelii etc., etc., fără noi să zicem așa: noi și voi și toți românii cei buni, că nu le primim [decorațiile, n. n.] dar nu pentru aceea că ar fi prea mici, pentru că dacă sunt de la Împaratul pentru merite, nu facem deosebire între mici și mari, dar nu le primim pentru că noi ne-am bătut și ne-am vărsat sîngele pentru Împăratul și pentru drepturile națiunii, iar nu pentru stele și monete. Acum vedem că dacă Tronul este întărit prin sîngele altor vreo 40.000 de români uciși și prefacerea în cenușe a vreo 300 de sate, dar cu toate acestea națiunea încă geme tot sub vechea tiranie și se află într-o stare cu mult mai mizerabilă decît înainte de 1848, că încai atunci nu-și cunoștea drepturile, acum le cunoaște, și-s promise, le-au meritat, și-au periclitat averea și viața pentru ele, și totuși îi sunt denegate»[8]. Ce rezultă din acest pasaj fără justificare omis? Rezerva totală a lui Papiu față de cei care opinau pentru acceptarea decorațiilor imperiale, confirmată și în alte părți ale corespondenței și exprimată cu un curaj tineresc în discursul ținut în fața decanului facultății juridice vieneze în 1851 (reprodus întocmai în vol. II, pp. 423—428); cumplita decepție a celor mai mulți români transilvăneni, după 1848, că lupta lor revoluționară pentru obținerea drepturilor națiunii române din Transilvania — dusă în limitele amăgitoare ale apărării tronului imperial și soldată cu mii de jertfe — nu le-a adus decît gestul derizoriu al decorării, în vreme ce națiunea « geme tot sub vechea tiranie și se află într-o stare cu mult mai mizerabilă decît înainte de 1848»; în fine, o « argumentare» de circumstanță a posibilului refuz al decorațiilor, cu grija, explicabilă pentru condițiile aspre create românilor după căderea revoluției, de a nu-și atrage și urgia împărătească. Astfel, teza fidelității față de tron și alte idei, exprimate și în restul corespondenței, nu trebuie luate în litera lor, ci în sensul tactic, politic, adoptat de foștii luptători de la '48. Un anumit conformism politic afișat (și recomandat în ocurență și de Bărnuțiu, în epistolele sale din Pavia, către tinerii lui prieteni aflați la universitatea din Padova) e comun cu spiritul scrisorii lui Papiu către G. Bariț. O seamă de idei exprimate aci nu se suprapun cu convingerile intime ale corespondentului, ci constituie sfaturi pentru adoptarea unei atitudini publice de conivență (« fără [=dar] noi să zicem așa...»). În numeroase alte scrisori — pasaje similare, legate de Iancu ș. a., în aceeași spinoasă problemă a decorațiilor, au fost păstrate. De unde inadvertența. Cît privește aspectul lingvistic al textelor, el este și mai delicat. În Nota asupra ediției se arată: « Cîți autori, aproape tot atîtea sisteme ortografice etimologizante! Scăpînd epistolele de haina lor nefirească, am scris în loc de fetutia (și fetuce) fătuță, asidia — așeza, demanetia — dimineață, curendu — curînd, esa — iasă, înse — însă, sera — seară, tescu — teasc, nequi — nici, traincandu — trecînd, veriquine — oricine, quoqui — căci, scaimbare — schimbare, dein — din etc.» (p. 20, vol. I). O problemă de principiu se ridică aici: dacă o ediție riguros științifică, adresîndu-se în primul rînd specialistului, filolog sau istoric, nu e obligată să respecte întru totul grafia documentului, cu libertatea de a-l explica sau decoda în note, glosar etc.? Dacă, modernizînd haina scrisorilor și făcîndu-le mai accesibile publicului actual, cîștigînd așadar în direcția puterii lor circulatorii, nu trădăm de altă parte realitatea lor lingvistică, ca însăși un component inseparabil al documentului? Căci document, aici, nu înseamnă numai informație, conținut ideologic etc., ci, în aceeași măsură, și realitate a limbii scrise de către mulți oameni ai secolului al XIX-lea! Acceptînd, la urma urmelor, argumentul modernizării, care apropie limba textelor de limba vorbită în epocă și face lectura mult mai fluentă, ne întrebăm dacă o consecvență nu obliga și transcrierea altor numeroase forme, care au fost totuși menținute ca atare. Spicuim cîteva: puseciune, deleptătoriu, auneori, receput, tandem, vericum, tipul (pentru « chipul»), vidă (pentru « văduvă»), deve (pentru « trebuie»), debuincioase, schedulă, jactură, tutisim, eflicte, alioquiu ș. a. m. d. Oricum ar fi, lipsa unui glosar pune în serioasă dificultate cititorul actual (și mai ales pe cel extratransilvan). Modernizat sau nu, textul ridică numeroase piedici în înțelegerea a sute de cuvinte ieșite din uz, estropiate sau fabricate, între care, la o simplă răsfoire, ne sar în ochi sumedenie: complacență, contemna,

[7] *Al. Papiu Ilarianu în fața problemelor românești contemporane*, 1939.

[8] *Apud* I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 63.

apriat, beniguiza, gratula, capacita, asigna, insinua (în sensul de « anunța »), gremiu, revers (de solvabilitate), ambitu, prezent (« cadou »), rigoroase, erogațiuni, împadronări, presepiu, elucubrare (« cîte societăți s-au făcut pentru elucubrarea cărților folositoare »), aposite, abiturient, boled, laudeveri, recepui, reflepta (« un doctor de aici încă m-au refleptat la aceasta »), facchiu, testimonii, circustanțe (« circustanțele Paducii » = împrejurimile), leteră (« scrisoare ») a lege (« citi »), bozinade, răciunaver, onoraver, asformă, hăți, tămînda, kefenci, engubine, popandoși, patrocin, cortenire, pas (pentru « pașaport »), prodeg, acurat, conclusul etc., etc. Este greu de crezut că cititorul se poate descurca singur în acest hățiș de vocabule cu un aspect atît de bizar sau cu atîtea sensuri semantice schimbate, care dau paginii, nu o dată, caracterul ermetic al unei arhitecturi fantastice. Limba este, de altfel, Îngerul cu care Papiu, dar și corespondenții săi, un Bariț printre cei mai torturați, au purtat o luptă spectaculoasă. Construcțiile lor par astăzi niște adevărate « carcere d'invenzione », labirinturi asemenea celor din gravurile lui Piranesi, unde ei înșiși se pierdeau cu o adevărată voluptate a invenției: « pe mediterraneum — spune într-un loc Bărnuțiu — l-am făcut mezuțerană, — ie, mai puteam zice și mezățerană, după analogia mezunopteriului din Orologiul mare tipărit de Țipariu »[9]. Cuvîntul emană radiații misterioase, « scandala ortografică » provoacă febră recurentă. Soarta unui cuvînt e pricină de alarmă: res poate fi adaptat sau abandonat? El există în republică, realism, real, dar pluralul lui produce « confuziune amfibologică »: « o re, s-ar putea zice, ma două rele! »[10] În spatele acestei butaforii ermetice — pe care, astăzi, cititorul avizat o poate urmări cu pasiunea plină de suspense a aventurii formării limbii noastre literare, unde latinismul înscrie un episod vizionar baroc nu fără consecințe tîrzii — stau totuși enunțuri de principii pline de bun-simț și de realism. Acești dascăli-țărani, obișnuiți cu asprimile de tot felul și cu materia dură a vieții, exprimă uneori puncte de vedere în dezacord cu fuga unei fantezii pedante. Observînd realitățile limbii italiene, Papiu sancționează procedarea « unilaterală » a constituirii unei supra-realități ce nu respectă « toate dialeptele popularie după cuvenință, de unde urmă că poporul nu precepe limba cea cultă »[11]. Literaților noștri li se recomandă « să studieze limba din cărțile cele vechi bisericești », dar mai ales « formele limbei din gura poporului din toate părțile românimei » și « cu religiozitate să o urmeze »[12]. Într-o scrisoare-polemică adresată lui Cipariu, același Papiu avea să renege limba scrierilor sale de tinerețe, apărîndu-se și de eventuala acuză a inconstanței: « Eu unul, după o experiență și studiu de limbă făcut (pe cît am putut) în 12 ani în toate țările române, m-am încredințat că aceea ortografie [din volumele Istoriei... n. n.] nu este mai puțin periculoasă decît ortografia d-lui Cipariu pentru fireasca cultură a limbei și a literaturei române; periculoasă mai cu deosebire pentru Transilvania, unde cultura limbei de vreun deceniu încoace a apucat din nenorocire pe un drum cu totul fals. A se îndrepta cineva, după mine nu înseamnă a fi inconsecvent, precum a se îndărătnici nu e o virtute »[13]. Previziunea o avusese și Bărnuțiu, într-o scrisoare din 1853, pornind de la principiul resemnat că « usus est tyranus », unde scrie: « într-o epocă de nobilă emulațiune, cînd se întrec toți a adauga ceva la cultura limbei, lesne putem rătăci în probele noastre. Datoria fiecăruia este a învăța limba bine de la popor și de la scriitorii aprobați vechi și noi și a păși înainte cu știință ». Și tot acolo: « Numai cînd va intra limba noastră în besereca științelor și a artilor frumoase, cînd va intra în toate ramurile vieții publice, atunci se va putea cultiva și ea dimpreună cu națiunea, fiindcă limba este națiunea, cultura limbei este cultura națiunei însesi ».[14] O conștiință (poate amară) se desprinde deci din asemenea reflecții, vizînd artificialitatea experimentelor in vitro la care generația lui se înhămase, cînd realitatea autentică a limbii românești culte avea să se făurească in vivo, în procesul istoric complex, declanșat de epoca modernă a devenirii sale. Iar în fața acestor orizonturi, la urma urmelor « disputele aste lingvistice propriamente degenerează foarte curînd în certe de dascăli de la sate »[15]. Atît e de adevărat că acești oameni trecuți din adolescență prin experiența revoluției, cu idei și cu sentimente filtrate în contactul cu Occidentul (Italia, mai ales) și cu tot spațiul românesc (anii stabilirii lor la Iași, la București) știau să privească și cu un sîmbur de umor babilonicele arhitecturi în care se încarceraseră de bună voie.

Mircea ZACIU

---

[9] Vol. II, p. 98.
[10] Vol. II, p. 100.
[11] Vol. I, p. 158.
[12] *Ibid.*
[13] Scrisoarea lui Papiu, în *„Amicul școalei"*, an III, 1862, nr. 51, pp. 404—405; citat după *Istoria Românilor din Dacia Superioară, Schița*, vol III, Sibiu 1943, p. XVI.
[14] Vol. II, p. 93
[15] *Ibid.*

»curier«

Vladimir Streinu despre T. Vianu

un exemplu al ordinii raționale*

Erudit propriu-zis și totodată erudit al impresiei <literare> artistice, Tudor Vianu cultivă expresia simplă. El preferă alunecării curbe procederea în linie dreaptă, iar impresiei tumultoase argumentația liniștită. Nu mîngîie, nu pedepsește; afirmă. Nu seduce, nu învinge; convinge. Frazele i se urmează după reguli convenite în epoci bine știute de claritate a spiritului. Cuvintele se sfiesc să-i fie mai chemătoare decît suma lor în frază, după cum frazele înseși, ferindu-se să agite fanioane care să le semnaleze mai departe, consimt la frumusețea — sumă a disciplinei lor.

Știind de mai înainte ceea ce are de exprimat, pe Tudor Vianu ideile nu-l surprind de după cîte un cuvînt sau o întorsătură a frazei; spre deosebire de tipul intelectual contemporan, care, scriind, își transcrie procesul însuși de gîndire, cu îndrăzneli spontane și șovăiri reflexive, cu înaintări și retrageri, cu obscurități dar și cu lumini fulgurante, el consemnează pe îndelete rezultatul unui proces de gîndire încheiat. Proza de idei a ultimului timp se reprezintă la noi în forma european-tradițională numai prin eseurile lui de filozofie, de filozofia culturii, de estetică și critică. În condiția sa internă acest critic provenit dintr-un gînditor este un « grec », un învățat al Greciei Mari, care transmite modernilor de pe un anumit punct al Europei ordinea aristotelică de gîndire.

Contactul sensibil cu realitatea, se preface la Tudor Vianu, de îndată ce a fost stabilit, în trebuințe de legitimare.

Nici o voluptate nu-l decide la prelungirea ei. Împotriva modernilor, cărora le vorbește, el pare a crede că excepția nu este o categorie a existenței. Ceea ce-i particularizează gîndirea e prin urmare mișcarea, cu frecvență de act reflex, de a extrage din fenomenele observate *legea*, adică îndreptățirea lor la existență. Ori cît de cazuală, materia căreia i se aplică primește într-un fel sau altul lumina stătătoare a unei ordini prestabilite; zicem într-un fel sau altul, pentru că nu totdeauna fenomenul, mai cu seamă artistic, e subsumabil unei legi (« modern » înseamnă poate nelegal) și atunci, dacă legea întîmplător nu se află, nevoia de ordine îl duce la identificarea *tipului* esteticianul deve-

---

* Aceste pagini fac parte dintr-un proiectat volum omagial, inițiat cu prilejul sărbătoririi vîrstei de 60 de ani — la 27 decembrie 1957 — a lui Tudor Vianu.

Este de reținut faptul că în acel moment, Vianu și Streinu, ca și profesorul Șerban Cioculescu, Ion Crețu, Ion Dumitrescu și subsemnatul se aflau într-o strînsă colaborare la ***Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu.*** Se adunau fișe pentru elaborarea acestei lucrări pe care Tudor Vianu n-a mai apucat s-o vadă tipărită, căci ea a apărut de abia în 1968.

Volumul în care trebuiau să fie cuprinse aceste pagini, precum și alte prețioase articole omagiale, a rămas însă doar în intențiile acelui colectiv restrîns, format din Valentin Lipatti, Emil Manu și Gh. Bulgăr care-și propusese să cinstească personalitatea profesorului lor, Tudor Vianu, printr-un asemenea florilegiu tipografic.

Acum, Tudor Vianu și Vladimir Streinu nu mai sînt. Rîndurile de mai sus, scrise în 1957, păstrînd toată emoția momentului, ni-i apropie pe amîndoi în acest cadru memorial al prețuirii reciproce.

Gh. BULGĂR

nind critic comparatist; iar dacă tipul însuși se refuză, eruditului îi rămîne încă de căutat și stabilit *seria istorică*, antecedente sau numai prefigurări, prin care noutatea se aliniază vechimii. În sfîrșit, o voință de ordine se semnifică din comportamentul întreg al acestui spirit clasic.

Aventura intimă, dacă e totuși să-i presupunem o neliniște, constă desigur în a fi fost menit să clasicizeze într-un mediu omenesc cu gustul declarat al unicității și accidentalului. Nimic însă nu i-a putut influența spectacolul de personalitate, compus din acte de intelecție pe bază de sistematizare. Cuprins într-o secțiune a istoriei, care se manifestă dezintegrant, spiritul lui, ca și necontemporan, continuă, unificînd și legalizînd, să integreze. Ce e natură și ce e deprindere în această mișcare atît de proprie? Către care termen înclină, la el, raportul dintre « dat » și «construit »? Figurîndu-ni-l cumva ca lipsit de sensibilitate, ar însemna să nu-l fi observat cu destulă iubire. Cum am putea trece peste debutul lui ca poet? Versurile tipărite acum aproape 40 de ani nu sînt în nici un fel prozele metrificate ale lui Guyau. Ele au încă un relief — metaforic proaspăt și mai cu seamă cu sunet propriu, pe care dacă poetul de atunci și l-ar fi ascultat și urmărit mai îndelung, am avea azi o monodie mai mult între atîtea cîte ne-a dat generația lui. Cu semnificație egală ne apare de asemenea mediul în care a debutat. Studiile de mai tîrziu asupra lui Macedonski constituiesc nu numai omagiul datorit unui mare poet, dar și aplecarea emoționată a criticului asupra propriei tinereți, care se satisfăcuse consubstanțial în exploziunile biologice, deși donchijotești, ale bătrînului maestru. Căci o vitalitate aproape necunoscută zace sub artificiozitatea poeziei lui Macedonski ca și sub aspectul cerebral al criticului său.

Dacă Tudor Vianu și-a lăsat confrații de generație să-și cultive neconcurați eul liric în proiecții care de care mai îndrăznețe, el înțelegînd mai mult să se reprime decît să se exprime, e semn că în construcția de sine a intervenit un sentiment nou. În adevăr, tinerețea i-a fost contemporană cu ideea că exhibarea de sine este indecentă. După excesele subiective de conduită romantică și post-romantică (simbolistă și post-simbolistă), (expresionistă, futuristă și dadaistă), s-a ivit un moment neoclasic, cînd excesul a apărut ca inestetic. S-a născut astfel sentimentul cuviinței, care fără să producă vreodată un mare poet, a împiedicat pînă la anulare poeți dintre cei mai adevărați. Ce putem face! Numai exhibiția de sine, excesul și dezorbitarea inimii omenești, sînt în absolut, producătoare de poezie. Oricum ar fi însă, decența literară, cu implicațiile ei de măsură și regularitate, l-a făcut și pe tînrul poet Tudor Vianu să se retragă cu totul din percepția lirică și să-și deslușească consecutiv vocația ideilor. E sacrificiul lui intim, ((sau, poate, catarsisul său,)) pe care l-am reamintit numai cît să se poată vedea, că omul de idei s-a construit pe împotriviri remarcabile, că ceea ce în conștiința sa va fi fiind « dat », stă în cumpănă dreaptă cu ceea ce este « construit » și, în sfîrșit, că alcătuirea abstractă i se sprijină din adînc pe acel sentiment al cuviinței, care în ordinea morală [e] echivalentul conceptului de obiectivitate din ordinea logică.

((De aceea, în estetică, el a fost dus la ideea că opera de artă, privită cu predilecție ca efort și artizanat, este forma superioară a muncii, iar în critică spiritul lui a căutat latura cea mai necontroversabilă a scrierilor poetice, cu alte cuvinte valoarea lor stilistică-lingvistică.)) În planul ideologic, pe care i l-a înlesnit, aceeași valoare a decenței intelectuale avea să devină chiar factor intelectual. Căci față de cultură Tudor Vianu are o atitudine de prețuire care i se manifestă, în dorința de a ști mai întîi tot ce s-a spus asupra unei idei și numai apoi, dacă este cazul, de a-i spori personal istoria. Nici una din numeroasele lucrări, cîte i se cunosc, nu ignorează sau nu se grăbește cu afirmația de sine. Cuviința pentru efortul înaintașilor, pentru suma istorică a culturii, este izvorul erudiției lui. Prin ea, < în spațiul românesc > acest erudit ni se propune ca unul dintre puținii europeni < ai acestei epoci plină de neobarbaria subiectivismelor > care îndiguesc neobarbaria misticismelor fără istorie, din Apus.

La frumoasa aniversare, care ne aduce lîngă Tudor Vianu, am ținut să venim cu exemplara clasicitate a figurii lui de gînditor.

Vladimir STREINU

SPICUIRI

o schiță de IULIA HASDEU

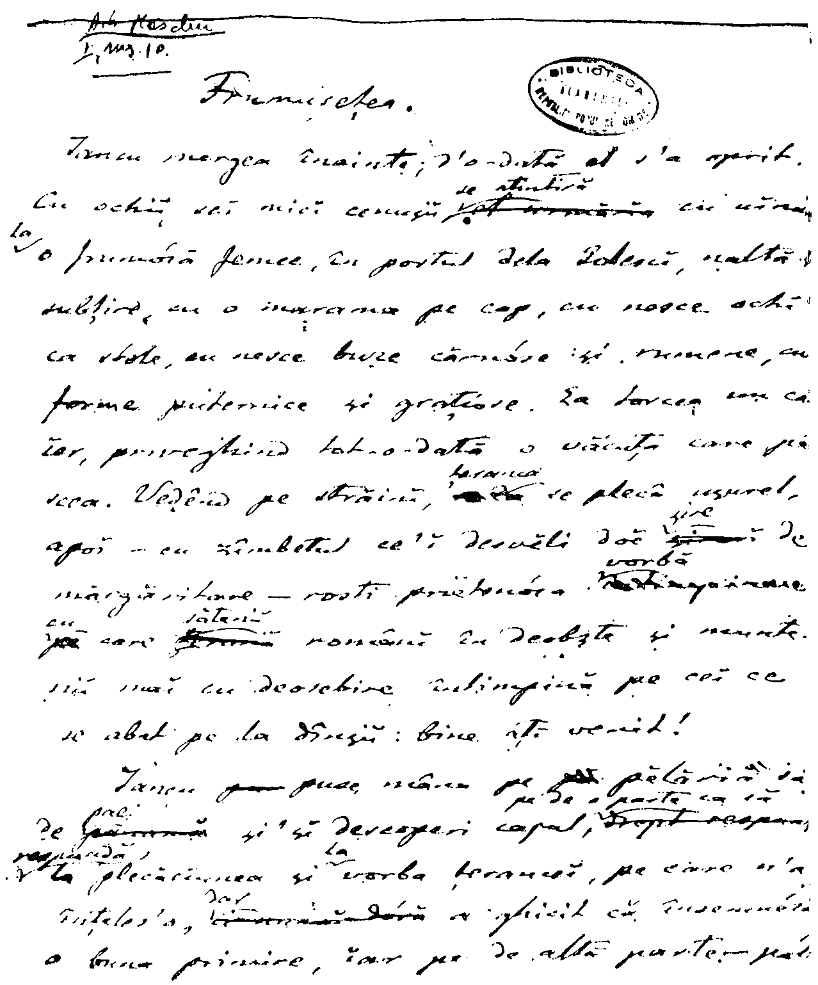
ÎN VARA ANULUI 1885, BOGDAN PETRIceicu Hasdeu primea din partea guvernului român însărcinarea de a merge în Elveția spre a « studia, la fața locului, organizarea și funcționarea învățămîntului », fapt ce va constitui un minunat prilej de a oferi celor două Iulii — soția și fiica — o vacanță la Montreux, stațiune recomandată cu insistență de medicii alarmați de agravarea stării sănătății Lilicăi (cum o alintau părinții). Plecată încă din 1881, împreună cu mama sa, Iulia studia la colegiul „M-me de Sévigné", iar la finele anului școlar 1884/1885, absolvea clasa a V-a, obținînd din nou premiul I. De la Montreux, unde le instalează, tatăl pleacă să-și îndeplinească misiunea încredințată, dar mai înainte organizează o excursie cu vaporul, pe lac, pînă la Ferney, faimoasa reședință a lui Voltaire. În timpul șederii la Montreux, ori în excursie la Ferney, sau poate chiar pe puntea vaporului, se vor fi închegat destule discuții pe teme din cele mai variate. Într-una din aceste plimbări își află, poate, germenele și schița Frumusețea[1].

Datată 1885, scurta schiță a Iuliei Hasdeu aparține « perioadei elvețiene », înscriindu-se în ciclul de scrieri dedicate țării natale, străbătute de sentimentul dragostei față de patrie, de frumusețile ei naturale, de oamenii care locuiesc în ea; toate acestea învăluite într-o tonalitate romantică, specifică Iuliei Hasdeu.

Schița se păstrează în două versiuni — franceză și română — ambele autografe.

Considerăm ca inițială versiunea franceză: paginile ei au fost scrise cu cerneală neagră și numerotate de autoare de la 1 la 5; în dreptul cuvintelor „Golești" (ortografiat ca atare, iar nu „Golesci" ca în versiunea română) și „maramă", ca și în subsolul filei respective, au fost notate asteriscuri (dovadă că intenționa să explice cuvintele). Versiunea românească este o traducere, scrisă cu cerneală violetă. La sfîrșitul ei, autoarea adaugă o propoziție în plus și, pentru identitatea celor două versiuni, o transcrie (tot cu cerneală violetă) și la sfîrșitul

[1] Biblioteca Academiei R. S. R., Arh. B. P. Hasdeu, I, mss. 10.

Frumuseţea.

Iancu mergea înainte; d'odată el s'a oprit. Cu ochii sei nici cum[...] se întâlnia cu uimire la o frumoasă femee, cu portul dela Golesci, naltă şi subţire, cu o marama pe cap, cu nesce ochi ca stele, cu nesce buze cărnóse şi rumene, cu forme puternice şi graţióse. Ea torcea un caier, priveghiind tot-o-dată o văcuţă care păscea. Vedênd pe străin, ţeranca se plecă uşurel, apoi – cu zimbetul ce'i desvăli doi şire de mărgăritare – rosti prietenósa vorbă cu care săteanii români în deobşte şi nevasta mai cu deosebire întimpină pe cei ce se abat pe la dânşii: bine aţi venit!

Iancu puse mâna pe pălăria [...] şi'şi descoperi capul, [...] la plecăciunea şi vorba ţerancei, pe care n'a înţeles'o, dar a ghicit că însemnéză o bună primire, iar pe de altă parte — [...]

textului franţuzesc. În plus, renunţînd la explicaţii sau considerînd mai nimerit să le dea la sfîrşitul schiţei (pe ultima filă se observă încercarea unei completări, azi pierdută, ce fusese lipită) tot cu cerneală violetă taie asteriscurile. Versiunea românească pe care o transcriem este incompletă, lipsindu-i pagina a patra.

În minunatul cadru natural al Carpaţilor, ce nu sînt chiar atît de aproape de Goleşti, folosind motivul frumuseţii portului popular ca şi farmecul şi frumuseţea de netăgăduit a româncelor, Iulia Hasdeu dezvoltă de fapt o temă cu semnificaţii deosebite, aceea a dragostei pentru frumos, a dragostei spirituale, temă ce va reveni şi în alte creaţii ale sale.

Fără să le acordăm o valoare deosebită, paginile de faţă îşi au importanţa lor, ca notaţie a unor sentimente pe care le-a încercat, cîndva, într-o scurtă plimbare, tînăra Iulia Hasdeu.

Paul Ioan CRUCEANĂ

FRUMUSEŢEA

[*F. 1. r*⁰] Iancu mergea înainte; d-odată el s-a oprit. Cu ochii săi mici [,] cenuşii <el urmări> ((se aţintiră)) cu uimire ((la)) o frumoasă feme[i]e, în portul de la Goleşti, naltă şi subţire, cu o maramă pe cap, cu nişte ochi ca stele[le], cu nişte buze cărnoase şi rumene, cu forme puternice şi graţioase. Ea torcea un caier, priveghind totodată o văcuţă care păştea. Văzînd pe străini <ea> ţăranca se plecă uşurel, apoi — cu zîmbetul ce-i dezveli două <şiruri> şire de mărgăritare — rosti prietenoasa <întîmpinare> ((vorbă)) <pe> cu care <ţăranii> sătenii români îndeobşte şi muntenii mai cu deosebire întîmpină pe cei ce se abat pe la dînşii: bine aţi venit!

Iancu puse mîna pe pălăria sa de <panama> pa[i]e şi-şi descoperi capul <drept răspuns> pe de o parte ca să răspundă la plecăciunea şi ((la)) vorba ţărăncii, pe care n-a înţeles-o, dar a ghicit că însemnează o bună primire, iar pe de altă parte — poate — [*f. 2 r*⁰] stăpînit ((fiind)) de un sentiment de admiraţiune şi de respect, pe care i-l insufla această frumuseţe <cîmpenească> sătenească şi muncitoare. Gabriel, doamna Farney şi Cipriana, cari veneau în urma lui Iancu, fiind întîmpinaţi <de către Română prin> cu acelaşi zîmbet şi ((cu)) aceeaşi vorbă, s-au mulţumit a răspunde Româncei printr-o slabă clătire din cap.

Iancu îi aştepta. Cînd ei au ajuns la dînsul, el izbucni:

— Pe cinste, iată o feme[i]e frumoasă!

Doamna Farney a rădicat din umeri <şi s-a> strîmbîndu-se.

— D[umi]tale îţi plac frumuseţile cele plastice, zise ea; dar ce mare lucru <dacă> de va fi această feme[i]e frumoasă sau nu! Eu te întreb numai, dacă nu e ciudat ca să te pironeşti d-odată în mijlocul drumului pentru plăcerea de a privi o ţărancă din Crap... Carp... cum se chiamă aceşti munţi grozavi?

— Munţii Carpaţilor nu sunt de loc grozavi, răspunse Iancu, re'ncepînd a merge înainte. Ei sunt foarte frumoşi, şi trebuie să mărturisiţi că ospitalitatea <lor> [*f. 3 r*⁰] oamenilor de aci e minunată. Cît despre frumuseţi plastice, eu m-aş opri nu numai în mijlocul unei poteci ca aceasta, ci aş merge trei zile şi trei nopţi ((d-a rîndul)), sărind peste prăpăstii, pentru ca să ((ajung a vedea)) o femeie frumoasă <pentru> ((din singura)) nespusă plăcere de a o privi <numai>! Da, fie o aseme-

nea femeie cea de pe urmă, cea mai sărmană țărancă, din dată ce Dumnezeu a însemnat-o cu degetul său, înzestrînd-o cu frumusețea, ea este pentru mine o ființă superioară, dinaintea căreia eu mă-nchin, îmi descopăr capul, o admir și o respect.

— A merge trei zile și trei nopți prin prăpăstii pentru a vedea o ((feme[i]e)) frumoasă! zise rîzînd Gabriel; o, pe legea mea, bă[i]ete, că nu te <credeam> știam așa de mare închinător al sexului frumos!

— <Binee> Aha! strigă Iancu, foarte însuflețit. Iată acum ăstălalt care se apucă <și el> a întortochia, numindu-mă închinător al sexului frumos! Dar ian să vedem; oare nu este iertat cuiva de a privi o feme[i]e frumoasă fără a se gîndi la dragoste? Tu însuți, spune-mi, cînd privești munții, cînd îi admiri, nu cumva te gîndești la dragostea munților?

[*F. 4 r⁰*] (— Ca și cînd ar fi același lucru! făcu Gabriel, tu faci................
....

mișcătoarele sale reflexe, imaginile încă încărcate de ploaie; simte că toată ființa sa prinde o nouă viață; se vede surîsul lui Dumnezeu asupra naturii, fără a se opri la pămîntul gloduros și umed, la fel, cînd privesc o feme[i]e frumoasă, sufletul meu, fără a se coborî la intențiile josnice pe care această priveliște nu poate s-o inspire decît unor imbecili, suie către ideal, și zărește, pe această figură, în această privire, pe acest corp, mîna lui Dumnezeu, raza lui Dumnezeu, și nu pot decît să respect și să ador opera sa.

Jean [sic! pentru *Iancu*], foarte emoționat, vorbise cu volubilitate, și obrajii săi palizi de obicei erau colorați de-o tentă roșie foarte vie. Privirea sa strălucea de)[1] [*f. 5 r⁰*] o ne'nchipuită strălucire; și a fost o clipă cînd, cu lungile <sale> plete zbîrlite de pictor, cu nasul său ca un cioc de vultur, cu fața sa lungă și macră [*sic !*], el semăna așa de mult cu <marele> Condé [2] <veșnic> descris de Boileau <cînd în discuțiuni> cînd discuta la Chantilly cestiuni de filosofie, încît Gabriel se înfioră fără vo[i]e, crezînd că vede dinainte-i umbra marelui <viteaz> ostaș.

Iancu părea acum frumos el însuși.

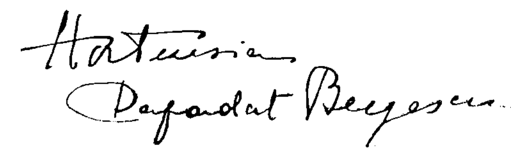
1885

---

[1] Textul dintre paranteze, existent pe pagina a treia din versiunea franceză, poate reconstitui parțial textul pierdut din pagina a patra a versiunii românești: « — Comme si c'était la même chose! fit Gabriel; tu fais des... [pagina ruptă]. ...ses mouvants reflets les images encore chargés de pluie, on sent que tout son être reprend une nouvelle vie, on voit le sourire de Dieu sur la nature, sans s'arreter à la terre fangeuse et humide, de même, quand je regarde une belle femme, mon âme, sans descendre aux pensées basses que cette vue ne peut inspirer qu'à des imbéciles, monte vers l'idéal, et aperçoit, sur cette figure, dans ce regard, sur ce corps, la main de Dieu, le rayon de Dieu, et je ne peut que respecter et adorer son ouvrage!

Jean, très ému, avait parlé avec volubilité, et ses joues pâles d'ordinaire s'étaient colorées d'une teinte rouge très-vive. Son regard brillait d'un . . . .»

[2] *Condé* (Ludovic II de Bourbon, prinț de) supranumit « Marele Condé », unul din cei mai mari căpitani ai secolului al XVII-lea, născut la Paris în 1621, mort la Fontainbleau în 1686 . . . (*Larousse du XX-e siècle* en six volumes, tome deuxième, p. 397, Paris, „*Librairie Larousse*").

«Am regăsit versuri ascultate cîndva cu plăcere...»

Pe banderola volumului de versuri al lui Nicolae T. Cristescu (1894—1964), Cîntec din mare, **tinărit în anul 1933, erau gravate cîteva cuvinte, veritabilă prefață, datorate poetului Ion Pillat: «Pentru prima oară marea, văzută de un marinar, intră triumfal în poezia românească».**

Printre cei care au exprimat păreri elogioase cu privire la volumul Cîntec din mare **se află și Hortensia Papadat-Bengescu.**

Un cercetător, E. Puiu, într-un articol Hortensia Papadat-Bengescu la Constanța **(„Tomis„ nr. 10, octombrie 1967), lansînd un apel «spre a fi scoase la lumină eventuale elemente încă necunoscute», limita «tabloul complet (și sărac) al relațiilor pe care Hortensia Papadat-Bengescu le-a realizat în șederea sa în orașul de pe malul mării», la trei familii.**

Ne mărginim acum doar la a adăuga la acest «tablou complet» încă o familie, aceea a comandorului Cristescu, locuind în acel timp la numărul 9 de pe strada Ion Bănescu, vis-à-vis de casa unde locuia prozatoarea.

N. T. Cristescu îi va fi citit scriitoarei, înainte de strîngerea lor în volum, unele din poemele sale. De altfel, însăși Hortensia Papadat-Bengescu declară în scrisoarea pe care o reproducem (scrisoare trimisă din București, unde se mutase în anul 1933, odată cu pensionarea soțului său, Nicolae Papadat), că unele dintre aceste poezii îi erau cunoscute. Nicolae T. Cristescu nu-și publica, decît cu foarte rare excepții, poeziile în ziarele locale sau de aiurea, confruntarea cu critica avînd loc mai ales sub forma lecturilor în anumite cercuri de prieteni, printre care și acela al Hortensiei Papadat-Bengescu.

George CORBU

[Destinatar]
Domnului L. Comandor N. T. Cristescu
Str[ada] Bănescu
Constanța

22 Oct[ombrie] [1]933

Stimate Domnule Cristescu,

Mulțumesc în chip deosebit pentru frumosul dar de poezie și regret de a nu-l fi primit direct din mîinile poetului. De la întîia privire asupra Volumului, Culoarea și forma unduioasă a învelișului pregătesc atmosfera de plăcută obsesie a Cuprinsului. Citind poemele Mării ești treptat învăluit de Simfonia Valurilor, de Vocile, Octavele, Acordurile marine, cărora li s-au amalgamat ecourile Sufletului omenesc.

Lucrarea poetică își binemerită Cuvintele de preț cu care o prezintă Poetul I. Pillat. Am regăsit versuri ascultate cîndva cu plăcere și am descoperit, m-am împrietenit cu bogatul cuprins inedit.

Deodată cu expresia bucuriei mele Colegiale trimit salutul meu cel mai bun — căruia îi alătur misiunea de a transmite Doamnelor afecțiunile mele.

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

Franz Hellens către Cezar Petrescu

ÎN OCTOMBRIE 1922 POETUL BELGIAN Franz Hellens [1] îi scria lui Cezar Petrescu, confirmîndu-i prin aceasta primirea unui articol, pe care îl solicitase pentru revista„ Le disque vert".

Ce cuprindea colaborarea lui Cezar Petrescu, vom clarifica în rîndurile de mai jos, grație unei întîmplări. Cum ajunsese să comunice însă cu directorul susnumitei reviste, nu sîntem în măsură să precizăm, în fața unor informații unilaterale.

Desigur că, în calitatea sa de director al „Gândirii", Cezar Petrescu făcuse efortul să statornicească relații reciproce cu prestigioase publicații de literatură de peste hotare. Faptul reiese cu prisosință după spațiul generos pe care l-a acordat la cunoscutele rubrici ale revistei: Cronici — idei, oameni, fapte sau Cronica măruntă, ecourilor literaturii străine la noi, cît și sporadicelor mesaje pe care străinătatea le-a consemnat despre literatura română [2].

În virtutea unor atari obișnuite raporturi literare, pare de neînțeles faptul că Cezar Petrescu n-a exploatat relația cu Franz Hellens, față de scrisoarea încurajatoare a acestuia, deschizînd perspectivele unor viitoare colaborări. Mai întîi, scriitorul belgian apreciase articolul lui Cezar Petrescu: în așteptarea altuia își exprima speranța ca „Gândirea" să vorbească și despre „Disque vert". Lucrul nu s-a întîmplat nici la rubricile ei de reclamă, nici în casetele fixe de bibliografie curentă a periodicelor de faimă europeană, revista belgiană avînd totuși o astfel de faimă.

Articolul semnat de Cezar Petrescu, intitulat Drumul literaturii române de astăzi a fost tradus și reprodus din „Disque vert" cu specificația: un articol dintr-o revistă franco-belgiană — în „Adevărul literar și artistic" din 6 mai 1923. Precedat de o notă a redacției, era remarcată faima europeană a publicației belgiene, erau citați cîțiva dintre prestigioșii săi colaboratori. Redacția apreciind, totodată, articolul ca fiind interesant, nu s-a reținut să nu-și exprime și dezacordul față cu unele opinii ale autorului.

Nu e locul să comentăm aici valabilitatea punctelor de vedere exprimate atunci de Cezar Petrescu. Materialul făcuse o bună impresie lui Hellens. Totuși, față de tema propusă, autorul insistase disproporționat asupra fondului sufletesc ancestral, «dualismul ereditar latin și scit» fiind pregnant, caracteristic literaturii române... a anilor 20. Sînt însă relevabile cîteva adevăruri privind condiția dezvoltării literaturii române interesînd nu numai lumea din afara noastră. Saltul miraculos pe care-l făcuse în evoluția sa — doar — pe întinderea unui secol de la o literatură memorialistică la marea literatură modernă a timpului; sacrificiul scriitorilor înaintași de a fi făurit o limbă literară «de o mare finețe poetică».

---

[1] Franz Hellens (Frédérich van Ermengen) — poet belgian de limbă franceză (n. 1881) despre a cărei faimă s-a vorbit în „*Contimporanul*" 1924—1930; colaborator cu producții poetice proprii, articole privind literatura Belgiei deceniului trei.

[2] Revista de la București expediată anume în atenția unor publicații străine, se solda — uneori — poate chiar adeseori, cu propuneri de publicitate din partea acestora. Așa va face, de pildă, în 1923, *Societatea de Editură „Unitas"* cu rugămintea de a fi înserat în „*Gândirea*" un anunț privind „*Revista d'Italia*". (Cf. adresă cu antet: Societatea Editrice „Unitas" — documentul M.L.R. nr. 4039).

Un schimb eficient de opinii, pe tema literaturii contemporane, a avut, totuși, Cezar Petrescu cu un alt reprezentant al Belgiei literare — Roger Avermaete, director al revistei de limbă franceză „Lumière“, *ce apărea la Anvers.* [3]

Sub titlul Scrisori franceze din Belgia, *la cronicile* „Gândirii“ *Avermaete va publica două articole: unul ocupîndu-se în exclusivitate de poezie* („Gândirea“ *nr. 13, 5 februarie, 1923*), *un al doilea, anunțat în finalul celui dintîi:* Proza, critica, revistele („Gândirea“, *nr. 11, 5 februarie 1924*)

Avermaete, în primul articol, a accentuat — principial — caracterul viu al unei literaturi, condiție a vitalității și a viabilității acesteia — idee exprimată simplu: « Numesc vii, scriitorii care în opera lor, se căznesc și izbutesc să fie interpreții timpului lor ». Ocupîndu-se, spuneam, mai întîi de poezie, Roger Avermaete informa publicul din România că în Belgia, « Poezia... e cea mai cultivată grădină ».

În sfîrșit, în cel de-al doilea articol, apărut în „Gândirea“ *cum am văzut, la distanță de un an, Avermaete se ocupă de cîțiva prozatori — interesanți — în diversitatea lor ca individualități artistice. Nu se putea vorbi de o dominantă a prozei, cu atît mai puțin de una a teatrului sau de un front închegat al criticii.*

Ceea ce ne privește, însă, în scurtul pasaj dedicat revistelor, *sînt cuvintele referitoare la* „Le Disque vert“. « „Le disque vert“ (unde s-au publicat și articole asupra literaturii românești de un compatriot al vostru d. Cezar Petrescu) se dezinteresează îmi pare de problemele sociale. Țintește, de asemenea, în literatură la o sinteză, dar cu hotare mai sigure și cu o aplicare către intimiștii fanteziști ».

Constandina ***BREZU***

[3] Nota redacțională însoțind articolul lui Cezar Petrescu în *„Adevărul literar și artistic“* citează un studiu asupra prozei românești contemporane al aceluiași autor, apărut cu un an în urmă în revista belgiană *„Lumière“*. Revista *„Lumière“* e citată, de asemenea, pentru o « sumară și aproape justă înfățișare a literaturii românești actuale » (*„Gândirea“*, nr. 6, 1922, la rubricile: *Cărți și reviste.*)

M. L. R. 4.037

12. X. 22

Cher monsieur,

Je trouve, en rentrant de voyage, votre lettre si/aimable, et l'article que vous avez bien voulu écrire/à l'intention du *„Disque vert“*. **Ces pages sont très/intéressantes et j'admire la correction du style fran-/çais que vous possedez: il n'y a rien à y changer!**

Grand merci aussi pour l'offre que vous me faites/de parler du *„Disque Vert“* **à vos lecteurs. Si, plus/tard, comme vous me le dites, vos loisirs vous permettant/d'approfondir, dans un nouvel article, la situation lit-/téraire de votre pays, ma revue vous sera ouverte/ et reconnaissante.**

Croyez, cher monsieur, à t[ou]s mes meilleurs sentiments

Franz HELLENS

12. X. 22

Stimate domnule,

Găsesc, întorcîndu-mă din călătorie, atît de amabila dumneavoastră scrisoare, și articolul pe care ați binevoit să-l scrieți pentru revista *„Disque vert“*. Aceste pagini sînt foarte interesante și admir corectitudinea stilului francez pe care îl posedați; nu e nimic de schimbat la el.

Mari mulțumiri, de asemenea, pentru oferta pe care mi-o faceți de a vorbi despre *„Disque vert“* cititorilor dumneavoastră. Dacă, mai tîrziu, cum mi-o spuneți, timpul liber vă va permite să aprofundați, într-un nou articol, situația literară a țării dumneavoastră, revista mea vă rămîne deschisă și recunoscătoare.

Credeți, scumpe domnule, în sentimentele mele cele mai bune

Franz HELLENS

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 30 septembrie)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

Hossu (Valer) — Inedit. [Scrisoare Ion Agârbiceanu către locuitorii comunei Băbeni (Sălaj) 1957.] „*Tribuna*", anul XVI, nr. 38 (822), 21 septembrie 1972, p. 10.

Zaciu (Mircea) — 90 de ani de la nașterea lui Ion Agârbiceanu. Dintr-un *Jurnal*. [Bilet scris lui Mircea Zaciu, datat: 16 octombrie (19)53; scrisoare către Titus Popovici: « Cluj, 10 VI 56 ».] „*Steaua*", anul XXIII, serie nouă, nr. 18, 16—30 septembrie 1972, pp. 7 și 8.

Zaciu (Mircea) — « Mă tem numai de aceia care nu au sinceritate deplină în scris... » [Mărturisiri rostite la 14 aprilie 1962, la o întîlnire cu studenții Facultății de filologie din Cluj.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3(8) 1972, pp. 104—115, rubrica:... *Ad Astra*.

ANGHEL (Dimitrie)

Firan (Florea) — Trei poeți simboliști în corespondență cu revista „*Ramuri*". [5 scrisori D. Anghel către C. S. Făgețel, datate: 1 noiembrie 1910 și 15 februarie 1910. 3 scrisori f. d.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 8(98), 15 august 1972, pp. 6, 23.

Pop (Augustin, Z. N.) — Dimitrie Anghel către Natalia Negru (corespondență inedită). [Scrisoare datată: « April 1910 »; scrisoare f. d.; bilet datat: « 2 ianuarie 1911 »; carte de vizită; scrisoare f. d.] „*Cronica*", anul VII, nr. 35 (343), vineri 1 IX 1972, pp. 4—5.

Pop (Augustin Z. N.) — La centenarul lui Dimitrie Anghel (cu două scrisori inedite). [Dimitrie Anghel către Natalia Negru (1909, 1911).] „*Tomis*", anul VII, nr. 10 (76), 25 iulie, 1972, p. 7.

ARGHEZI (Tudor)

* * * — Mîngîiere. Horă de poeți (versuri). „*Contemporanul*", nr. 38 (1349), vineri 15 septembrie 1972, p. 1.

Curticeanu (Mircea) — Tudor Arghezi. Scrisori către C. Șaban Făgețel. [2 scrisori din 1929.] „*Echinox*", anul IV, nr. 6—7, iunie—iulie 1972, p. 22, rubrica *Arhiva*.

B

BLAGA (Lucian)

Gruia (Bazil) — Momente Blaga — Valeriu Bologa. [3 scrisori L. B. către V. B., numai una singură datată: 1932.] „*Tribuna*", anul XVI, nr. 37 (821), 14 septembrie 1972, p. 13.

Oprea (Al.) — Corespondențe (I). [6 scrisori L. Blaga către Oscar Walter Cisek, datate: Lugoj 26 iunie 1925; 5 august 1925; 31 august 1925; 3 scrisori f. d.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3(8) 1972, pp. 78—89,

BLAGA (Lucian)

Zaciu (Mircea) — Ion Agârbiceanu şi contemporanii săi. [Scrisoare Lucian Blaga către Ion Agârbiceanu, datată: Cluj, 17 mai 1953.] „*România literară*", anul V, nr. 38, joi 14 septembrie 1972, pp. 16—17.

Zaciu (Mircea) — 90 de ani de la naşterea lui Ion Agârbiceanu. Dintr-un *Jurnal*. [*Telegramă* către Ion Agârbiceanu: 19 septembrie 1957.] „*Steaua*", anul XXIII, serie nouă, nr. 18, 16-30 septembrie 1972, p. 8.

BOLOGA (Valeriu)

vezi Blaga Lucian (Gruia Bazil).

BRÂNCUŞI (Constantin)

Brezianu (Barbu) — Mihail Sadoveanu şi bursierul Brâncuşi. [Petiţie (28 septembrie 1905) şi confirmare de încasare a bursei (17 noiembrie 1905), adresate Ministerului Instrucţiunii publice şi Cultelor.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 24-28, rubrica: *Afinităţi elective*.

Roman (Constantin) şi
Brezianu (Barbu) — Brâncuşi în Marea Britanie. [3 scrisori din perioada 1928—1933, adresate de C. B. lui H. S. Ede, directorul muzeului *Kettle's Yard* al Universităţii din Cambridge.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3(8) 1972, pp. 180—184, rubrica: *Meridiane*.

C

CARAGIALE (Mateiu)

Drăguţ (Vasile) — Mateiu I. Caragiale, desenator. [Cerere din 26 august 1924, adresată lui Ion Minulescu, Preşedintele S. S. R.-ului; C. V. *recto* şi *verso*, din 4 septembrie 1907 adresată lui Paul Zarifopol; note pe marginea unor desene heraldice.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, *File de album*.

CARAGIALE I. L.

Goga (Mircea) — O scrisoare inedită. Caragiale către Octavian Goga. [Berlin, 1/14 septembrie 1911] „*Transilvania*", anul I (LXXVIII), nr. 3, iulie 1972, pp. 17—18.

Grosu (Corin) — Pe marginea unui document Caragiale-Caion. [Notă autografă I. L. Caragiale cuprinzînd pe autorii cu numele de Kémeny.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 90—92, rubrica: *Dosar*.

CHENDI (Ilarie)

Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare Ilarie Chendi către C. Ş. Făgeţel, iulie 1911]. „*Echinox*", anul IV, nr. 5, mai 1972, Cluj, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

Eftimiu (Victor) — Scrisori de la Ilarie Chendi. [Din perioada 29 iunie — 9 noiembrie 1909.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 174—178, rubrica: *Curier*.

Firan (Florea) — 3 critici în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [O scrisoare I. Chendi către C. Ş. Făgeţel, f. d.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 7 (97), 15 iulie 1972, p. 16.

CISEK (Oscar Walter)

Oprea (Al.) — Corespondenţe (I). [5 scrisori O. W. Cisek către Lucian Blaga, datate: 10 august 1925; 30 octombrie 1925; 9 noiembrie 1925; 18 decembrie 1925; 19 decembrie 1925.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 78—89.

COCEA (N. D.)

Florescu (Nicolae) — N. D. Cocea. Alt jurnal inedit — ultimul capitol. „*Convorbiri literare*", nr. 13, 15 iulie 1972, p. 10, rubrica: *Arhiva convorbirilor*.

D

DAVIDESCU (Nicolae)

Firan (Florea) — Trei poeţi simbolişti în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [4 scrisori N. D. către C. Ş. Făgeţel, datate: 5 februarie 1927, 20 X 1937, 2 scrisori f. d.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 8 (98), 15 august 1972, pp. 6, 23.

DAVILA (Al.)

Panaitescu (Dumitru) — La Piteşti în închisoare. Jurnal intim (III). „*Manuscriptum*, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 116—131.

DOSOFTEI
Simonescu (Dan) — Dosoftei, traducător din dramaturgia cretană.
Iovan (Rodica) — Notă asupra ediţiei şi observaţii de limbă.
Vulpescu (Romulus) — « Modernizarea » vechilor texte de limbă românească?
[Traducerea prologului piesei *Erofili* aparţinînd cretanului Gheorghios Chortatzis.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 28—41, rubrica: *Revelaţia documentului.*

DRAGOMIR (Mihu)
* * * — Inedite. [Danzig. Quo vadis? Ne-aşteaptă îngerul. Despletire. Zvîrliţi cu pietre — Versuri.] „*Viaţa românească*" — Caiet de poezie 55, anul XXV, nr. 8, august, pp. 3—5.

DRAGOMIRESCU (Mihail)
vezi Iorga Nicolae (Curticeanu Mircea).

DUICĂ (G. Bogdan)
Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare G. Bogdan-Duică către C. Ş. Făgeţel, Cluj, octombrie 1921.] „*Echinox*", anul IV, nr. 5, Cluj, mai 1972, p. 24, rubrica: *Arhiva.*
Firan (Florea) — 3 critici în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [4 scrisori G. B. Duică către C. Ş. Făgeţel, datate: Cluj, septembrie 1921, Cluj, octombrie 1921; Cluj, noiembrie 28, 1922; o scrisoare f. d.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 7 (97), 15 iulie 1972, p. 16.

F

FĂGEŢEL (C. Ş.)
Vezi: Anghel, Dimitrie; Chendi, Ilarie; Davidescu, Nicolae; Duică, Bogdan; Goga, Octavian; Pitiş, Ecaterina; Rădulescu-Motru, C; Romanescu, Marcel; Vianu, Tudor; (Firan, Florea) şi Chendi, Ilarie; Duică, Bogdan; Vianu, Tudor; Arghezi, Tudor (Curticeanu, Mircea).

G

GÂRLEANU (Emil)
Vulpescu (Romulus) — « Bîrfe » literare. [Însemnări pe un carnet din perioada: miercuri 17 iulie — 31 iulie 1913.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8)/1972, pp. 166—168, rubrica: *Din lumea celor care... scriu.*

GOGA (Octavian)
Firan (Florea) — Scriitori transilvăneni în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [2 scrisori O. G. către C. S. Făgeţel şi respectiv I. C. Popescu-Polyclet, datate: Sibiu, 28 decembrie 1908; Budapesta 12/25, 905.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 9 (99), 15 septembrie 1972, p. 21.

GOLDIŞ (Vasile)
Şora (Gheorghe) — *Moţii* — un manuscris inedit al lui Vasile Goldiş. [Fragment din discursul lui V. G., ce urma să fie rostit la adunarea de la Cîmpeni, cu prilejul sărbătoririi centenarului naşterii lui Avram Iancu.] „*Vatra*" serie nouă, anul II, nr. 8 (17), 20 august 1972, pp. 13—14.

H

HOLBAN (Anton)
Florescu (Nicolae) — O posibilă semnificaţie a *Jocurilor Daniei.* [Fragment dintr-o scrisoare A. H. către Octav Şuluţiu (f. d.); c. p. din 29 decembrie 1936 către Jean Stratilat.] „*Astra*", nr. 7 (74), anul VII, iulie 1972, p. 4.

I

IBRĂILEANU (G.)
Vrancea (Ileana) — G. Ibrăileanu comentînd pe Eugen Lovinescu. [28 de însemnări ale lui Ibrăileanu pe volume lovinesciene.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 70—77, rubrica: *Critică.*

IORGA (N.)
Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare N. Iorga către M. Dragomirescu, nedatată.] „*Echinox*“, anul IV, nr. 5, Cluj, mai 1972, p. 24, rubrica: *Arhiva*.
vezi: Tăslăuanu Octavian (Curticeanu Mircea)

ISTRATI (Panait)
Talex (Alexandru) — Controverse Panait Istrati — Romain Rolland. Un schimb de scrisori despre Nikos Kazantzakis. [3 scrisori P. I. către R. R., datate: Atena, 17 ianuarie 1928; 21 martie 1928, Bekovo, lîngă Moscova 5 iunie 1928.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 8 (98), 15 august 1972, pp. 9—11.
vezi: Kazantzakis (Nikos) — (Talex, Alexandru).
vezi: Rolland (Romain) — (Talex, Alexandru).

K

KAZANTZAKIS (Nikos)
Talex (Alexandru) — Controverse Panait Istrati — Romain Rolland. Un schimb de scrisori despre Nikos Kazantzakis. [2 scrisori N. K. către P. I., datate: Kiev, 17 mai 1928: Kiev, 20 mai 1928.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 8 (98), 15 august 1972, pp. 9—11.

KALINDERU (Ion)
vezi: Zamfirescu, Duiliu (Popescu-Gogan, Petre).

L

LOVINESCU (Eugen)
vezi: Ibrăileanu, G. (Vrancea, Ileana).
vezi: Rebreanu, L. (Ilin, Stancu).
Ilin (Stancu) — O corespondenţă E. Lovinescu — L. Rebreanu, de interes major. [9 scrisori E. L. către L. R. din anii 1919—1920, Fălticeni.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 35 (819), 31 august 1972, pp. 10—11.

M

MACEDONSKI (Al.)
vezi: Zamfirescu, Duiliu (Soveja, Maria).

MAIORESCU (Titu)
Filimon (Domnica) — T. Maiorescu din Epistolarium. [T. M. către E. I.: Ministerul Instrucţiunii Publice şi Cultelor (1859); George Sturza (1859); E II, III, IV; Ion Maiorescu — tatăl său, 3 (1860), 1 (nedatată), 2 (1861); E III: prof. Schäfer (1860), prof. Schilling (1860), prof. Egger (1861)] — „*Convorbiri literare*“ nr. 15, 15 august 1972, p. 10, Epistolarium, I; 16, 30 august 1972, p. 10, E, II; 17, 15 septembrie 1972, p. 10, E, III; 18, 30 septembrie 1972, p. 10, E, IV; rubrica: *Arhiva convorbirilor*.

MINULESCU (Ion)
Manu (Emil) — Ion Minulescu — laborator poetic. „*Manuscriptum*“, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 95—103, rubrica: *Per aspera...*
vezi: Caragiale I. (Mateiu), Drăguţ (Vasile).

MIHĂESCU I. (Gib.)
Cristev (Diana) — Don Juan de Mârşani. [Piesa *Don Juan*.] „*Manuscriptum*“, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 52—69, rubrica: *Teatru*.

MUŞATESCU (Tudor)
Strihan (Petre) — Momente din viaţa lui Tudor Muşatescu. [Domnule Consilier, datată: 3 octombrie 1930.] „*Luceafărul*“, XV, nr. 39 (543), sîmbătă 23 septembrie 1972, p. 6.

O

OPRESCU (George)
Ionescu (Radu) — Paul Valéry către George Oprescu. [2 scrisori G. O. adresate din Geneva lui Paul Valéry, datate: 26 octombrie 1928, şi, respectiv, 26 noiembrie 1928.] „*Manuscriptum*“, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 145—155, rubrica: *Scriitori străini în arhive româneşti*.

P

PARASCHIVESCU (Miron Radu)

* * * Miron Radu Paraschivescu, Inedit. [Adolescența. Iarna. Întrebare—Versuri]. „*Contemporanul*", nr. 28 (1339), vineri 7 iulie 1972, p. 3, rubrica: *Literatură*.

PETRESCU (Camil)

Rusu (M. N.) — Fişă autobiografică. „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 22—23.

Rusu (M. N.) — Cine este C. Breugel? În jurul unei paternități. [*Pictorul Luchian* — tabletă.] „*Luceafărul*", anul XV, nr. 36 (540), sîmbătă 2 septembrie 1972, p. 6, rubrica: *Recuperări*.

PITIŞ (Ecaterina)

Firan (Florea) — Scriitori transilvăneni în corespondență cu revista „*Ramuri*". [3 scrisori E. Pitiş către C. Ş. Făgețel, datate: Sibiu, 8 decembrie 1910, Braşov, 30/XII-1910, o scrisoare f. d.]. „*Ramuri*", anul IX, nr. 9 (99) 15 septembrie 1972, p. 21.

PUŞCARIU (Sextil)

Gruia (Bazil) — Momente Blaga — Valeriu Bologa. [O scrisoare S. Puşcariu către V. Bologa, nedatată.] „*Tribuna*", anul XVI, nr. 37 (821), 14 septembrie 1972, p. 13.

R

RĂDULESCU-MOTRU (C.)

Firan (Florea) — C. Rădulescu-Motru în corespondență cu revista „*Ramuri*". [7 scrisori către C. S. Făgețel din perioada 20 noiembrie 1938—29 ianuarie 1944.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 6 (96), 15 iunie 1972, pp. 14—15.

REBREANU (Liviu)

Liu (Nicolae) — Un roman cu cheie. *Şarpele*. „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 42—51, rubrica: *Proză*.

Ilin (Stancu) — O corespondență Lovinescu — L. Rebreanu, de interes major. [O scrisoare L. Rebreanu către E. Lovinescu, 14. V. 1921, Bucureşti.] „*Tribuna*", anul XVI, nr. 35 (819), 31 august 1972, p. 11.

Ilin (Stancu) — Goethe, romancier. Text inedit de Liviu Rebreanu. [Conferință radiodifuzată la 22 martie 1932.] „*Luceafărul*", XV, nr. 23 (527), sîmbătă 3 iunie 1972, p. 8.

vezi: Lovinescu E. (Ilin, Stancu).

ROLLAND (Romain)

Talex (Alexandru) — Controversa Panait Istrati—Romain Rolland. Un schimb de scrisori despre Nikos Kazantzakis. [2 scrisori R. R. către P. I., datate: Villeneuve (Vaud), vila Olga, 11 martie 1928; Villeneuve (Vaud), Vila Olga, Paşti 1928.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 8 (18), 15 august 1972, pp. 9—11.

vezi: Istrati (Panait) — (Talex Alexandru).

ROMANESCU (Marcel)

Firan (Florea) — Trei poeți simbolişti în corespondență cu revista „*Ramuri*". [5 scrisori M. R. către C. S. Făgețel, datate: 5 octombrie 1925, 7 septembrie 1942, 24 septembrie 1942, 13 noiembrie 1943, 20 iunie 1945.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 8 (98), 15 august 1972, pp. 6, 23.

S

SĂULESCU (Mihail)

Rusu (M. N.) — Mihail Săulescu inedit. Jurnal de dragoste şi de război. [Perioada 1915—1916.] „*România literară*", anul V, nr. 39, joi 21 septembrie 1972, pp. 4—5.

SCARLAT (Teodor)

vezi: Streinu Vladimir (Curticeanu, Mircea).

STERE (Constantin)

Capreanu (Ioan) — Amintiri despre C. Stere. [Notiţe, adnotări şi comentarii pentru ultimul volum (IX) al romanului *În preajma revoluţiei*.] „*Cronica*“, anul VII, nr. 36 (344), vineri 8 IX 1972, pp. 4—5.

STREINU (Vladimir)

Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare Vladimir Streinu către Teodor Scarlat, nedatată. (1943?)] „*Echinox*“, anul IV, nr. 5, Cluj, mai 1972, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

T

TĂSLĂUANU (C. Oct.)

Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare Oct. C. Tăslăuanu către N. Iorga, Budapesta, 30 martie 1904.] „*Echinox*“, anul IV, nr. 5, Cluj, mai 1972, p. 24, rubrica *Arhiva*.

Firan (Florea) — Scriitori transilvăneni în corespondenţă cu revista „*Ramuri*“. [O scrisoare O. T. către redacţia revistei „*Ramuri*“, datată: Sibiu, 2 aprilie 1907.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 9 (99), 15 septembrie 1972, p. 21.

TEODOREANU (Păstorel)

* * * — Păstorel Teodoreanu inedit. [Exegi monumentum. Poeţilor moldoveni. Causes rerum. Măsluitorului. Versuri.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 29 (813), 20 iulie 1972, p. 14.

* * * — Păstorel Teodoreanu. Inedit. [Zoologie. Fantezie grotescă. Versuri.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 28 (812), 13 iulie 1972, p. 14.

* * * — Viziune biblică. [Versuri]. „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 33 (817), 17 august 1972, p. 15.

* * * — Păstorel Teodoreanu. Declin [Versuri.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 37 (821), 14 septembrie 1972, p. 14.

* * * — Păstorel Teodoreanu — Din caietul intitulat „Inter pocula“. [Disciplină, Longevitate, Nadă, Ageamiului, Opţiune, Apa de izvor. — Epigrame.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 26 (810), 29 iunie 1972, p. 15.

* * * — Păstorel Teodoreanu. Locotenentul de rez. Teodoreanu către R. T. A. (1917). „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 39 (823), 28 septembrie 1972, p. 14.

* * * — Păstorel Teodoreanu — inedit. Gastronomice, Specialităţi regionale. [Pelinul. Mielul fript haiducesc. Sarmalele.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 31 (815), 3 august 1972, p. 14.

* * * — Păstorel Teodoreanu. Gastronomice. Specialităţi regionale (II). [Friptura de mistreţ. Caracuda prăjită. Burta de porc.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 32 (816), 10 august 1972, p. 14.

* * * — Păstorel Teodoreanu. Zoologie. Fantezie grotescă. [Versuri.] „*Tribuna*“, anul XVI, nr. 27 (811), 6 iulie 1972, p. 14.

Florescu (Nicolae) — Elogiul improvizaţiei. [Scrisoare adresată prof. Ion Simionescu (prin 1931); 4 catrene; madrigal dedicat prof. dr. Sergiu Stoicescu.] „*Manuscriptum*“, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 169—173.

Sîrbu (I.) — Al. O. Teodoreanu — inedit. [Dedicaţii pe volumele: *Strofe cu pelin de mai contra Iorga Nicolai; Tămîie şi otravă*, II, datată: 19 decembrie 1935; *Caset*, datată: Bucureşti, 1938, octombrie 13, adresate profesorului Mihai Ciucă.] „*Cronica*“, anul VII, nr. 37 (345), vineri, 15 septembrie 1972, p. 14.

U

URMUZ

Corbu (George) — « Ştiu foarte bine să mă păzesc de tot ce trebuie. » [C. p. datată: Budaki — 7 august 1923.] „*Manuscriptum*“, III, nr. 3 (8) 1972, pp. 178—179, rubrica: *Curier*.

V

VIANU (Tudor)
Firan (Florea) — 3 critici în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [3 scrisori T. V. către C. S. Făgeţel, datate: 30 iunie 1935, vineri, 1 decembrie 1939, 15 decembrie 1941.] „*Ramuri*", anul IX, nr. 7 (97), joi 15 iulie 1972, p. 16.
Curticeanu (Mircea) — Critici în corespondenţă. [Scrisoare T. Vianu către C. S. Făgeţel, 15 decembrie 1941.] „*Echinox*", anul IV, nr. 5, Cluj, mai 1972, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

VINEA (Ion)
Dor (variantă) — „*Steaua*", anul XXIII, serie nouă, nr. 18, 16—30 septembrie 1972, p. 20.

Z

ZAMFIRESCU (Duiliu)
Gafiţa (Mihai) — O incertă colaborare. Duiliu Zamfirescu—Ştefan Vellescu. [Actul I din piesa *Prea tîrziu*.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 156—162, rubrica: *Ipoteze*.
Popescu-Gogan (Petre) — Dosar academic — Duiliu Zamfirescu. [2 scrisori adresate lui Ion Kalinderu, datate: Roma, 14/27 aprilie 1904 şi, respectiv, Roma 10/23 septembrie 1904; scrisoare adresată profesorului Elie Dăianu: Bucureşti 23 decembrie 1909.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, pp. 14—17.
Soveja (Maria) — Răsura [Versuri, Focşani, 1879.] « O să vă scriu cît oi putea mai des... » [7 scrisori D. Z. către Al. Macedonski, din perioada 1880—1881.] „*Manuscriptum*", III, nr. 3 (8) 1972, p. 6—13.

ZARIFOPOL (Paul)
vezi: Caragiale I. (Mateiu) — (Drăguţ, Vasile).

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: **Ticu Arhip (58); Tudor Arghezi (160); Demostene Botez (161); Lucian Blaga (108, 114); Al. Brătescu-Voineşti (11); Timoteu Ci[illegible]riu (56, 57); Oscar Walter Cisek (10[illegible]; Barbu Delavrancea (148); Ion Ghica ([illegible]; Octavian Goga (162); Iulia Hasdeu (172[illegible] Franz Hellens (176); A. de Hertz (154[illegible] Victor Eftimiu (162); M. Eminescu (8-9[illegible] Gheorghe Eminovici (14, 19, 21, 24-25[illegible]9, 34); Panait Istrati (68, 72, 73,); Al. [illegible]iţescu (85); Titu Maiorescu (12, 13); [illegible] Minulescu (47); Eugenio Montale (1[illegible]; Hortensia Papadat-Bengescu (175); Camil Petrescu (122, 123, 132); Cezar Petrescu (139, 141, 176); Victor Ion Popa (160); Salvatore Quasimodo (157); George Ranetti (47); Radu Rosetti (84); Liviu Rebreanu (160); Mihail Săulescu (88, 89); I. Slavici (105, 106, 107); Vladimir Streinu (170); Caton Theodorian (154); G. Topîrceanu (164); Tudor Vianu (170); A. Vlahuţă (62).**

FOTOGRAFII: **Tudor Arghezi (160); Lucian Blaga (108, 119); Timoteu Cipariu (57); Oscar Walter Cisek (109, 119); Barbu Delavrancea (File de album); Niculina Delavrancea Dona (145); M. Eminescu (9); Gheorghe Eminovici (15, 19, 25, 35); Ion Ghica (150); Iulia Hasdeu (178); Panait Istrati (72); E. Lovinescu (49); C. I. Nottara (158, 159); Camil Petrescu (122, 123); Cezar Petrescu (139); C. A. Rosetti (38); I. Slavici (104); A. Vlahuţă (61, 62, 63).**

DESENE: **Cornescu**—Mihail Săulescu şi Ion Minulescu **(92); Barbu Delavrancea** (File de album); **G. van Raemdonck**—Panait Istrati **(73).**

Fotografiile **din acest număr sînt realizate de** Magdalena Buză.

Creşterea colecţiilor

(iulie—septembrie 1972)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise

Cezar Petrescu, *Duminica orbului* — roman.

Victor Ion Popa, *Povestiri cu prunci şi cu moşnegi* — nuvele şi schiţe; *Ghiceşte-mi în cafea* — nuvele; *Deşteapta pămîntului* — comedie într-un act; *Plata birului* — comedie într-un act; *Cuiul lui Pepelea* — comedie într-un act; *Tuţu, Tuţi şi tăţica* — comedioară într-un act; şi alte lucrări.

Béla Bártok, *A hunyadi román nép zenedialektusa* (Dialectul muzical al românilor din Hunedoara).

Corespondeţă

Perpessicius, Mihail Dragomirescu, Victor Ion Popa, N. Dunăreanu, P. P. Negulescu, Al. Ciucă, C. Aricescu, V. Bogrea, Dr. I. Cantacuzino, R. Capitant, Em. Panaitescu.

Carte rară

Petrus Apianus, *Astronomicus Caesareum* — Ingolstadii, 1540 (ediţie facsimilată, Leipzig 1967).

D. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise

Oscar Walter Cisek, *Pîrjolul* — roman (în limba germană).

Cincinat Pavelescu, *Epitalam*.

Gh. Brăescu, *Poker-surprise* — piesă de teatru.

Dragoş Protopopescu, *Richard al II-lea; Trupul nu minte; Hilarita* — piese de teatru.

Aurel Marin, *Moartea lui Pan* — versuri; *Însemnări despre lume, prieteni şi moarte* — versuri; *Sonete*; *Comentarii critice*; *Yodler* — poeme; *Carnet de campanie* — versuri.

Corespondenţă

M. Sadoveanu, Otilia Cazimir, Perpessicius, N. Cane, Mihai Chirnoagă, Al. Dima, I. Al. Munteanu, U. V. Valerian, Elisabeta Marin Henţiu.

Fotografii

Aurel Marin

V. ÇĂLNIÇEANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise

G. Călinescu, *Nicolae Bălcescu şi Ciro Spontani*.

Al. Macedonski, *Pe ţărmul Veceniciei* (lui G. A. Cantacuzène).

Ionel Teodoreanu, *Biftecul unui vegetarian* — schiţă.

V. Voiculescu, *Atmosferă*, *Pădurile de gînduri*, *Din flori*, *Bătrîneţe*, *Amurg*, *Peştele de aur*, *Pescuitorul de gînduri*, *Grîu comun*, *Noapte de martie*, *În vie*, *Argonautul*, *Toamnă* — versuri.

Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române* (epoca veche).

Pericle Papahagi, *Meglenoromânii* (parte din vol. I, tipărit, cu completări manuscrise).

Constantin Istrati, Poezie dedicată lui B. P. Haşdeu, cu ocazia morţii (21.XII.1911).

* * * *Molitvenic*. Rînduiala botezului, cununiei, logodnei (secolul al XVII-lea).

Corespondenţă

Ion Pillat, Al. Davila, G. Galaction, Paul Zarifopol, Ramiro Ortiz, I. Bianu, Gh. Oprescu.

V. SEÇĂRESÇU

DIRECŢIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Manuscrise

I. Minulescu, *Strofe pentru toată lumea* — versuri.

A. Maniu, *Cîntec Dobrogean* — versuri.

V. I. Popa, *Pastel de april*, *Spre Bucovina* — versuri.

Aurel Mureşianu, *Răsunet* — versuri.

Haralamb Lecca, *O schiţă în tuş*, *O acuarelă* — versuri.

Corespondenţă

M. Sadoveanu, Al. Vlahuţă, I. H. Rădulescu, Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi, Sofia Nădejde, Traian Demetrescu, T. Maiorescu, Cincinat Pavelescu, P. Ispirescu, N. Ranetti, I. Marin Sadoveanu, C. Nottara.

M. SOVEJA

"Manuscriptum" *continues to provide the public and the literary history with texts, documents, evidences regarding all the ages and, in this way, re-integrates them into literature. This issue has a new column dedicated to the year 1848 whose 125th anniversary is going to be celebrated. It also includes al so far unpublished set of letters between the two great minds of the age: C. A. Rosetti and Ion Ghica.*

In the column Eminesciana, *in which the magazine permanently endeavours to pay homage to the memory of Eminescu, there are comprised: the text of a translation from German made by Eminescu himself, presenting a chapter entitled* 'Originality and Manner *by Teodor Rotscher; the letters of Gheorghe Eminovici, the poet's father, to Constantin Hurmuzachi; a letter from Titu Maiorescu to Alexandru Vlahuță.*

Two important names connected with the 19th century are presented in the magazine: one of them is that of Timoteiu Cipariu whose brief autobiography is edited at the request of the Romanian Academy; the second name is that of Ioan Slavici. A number of documents regarding the first

„Manuscriptum" continue à mettre à la portée du public et de l'histoire littéraire, les intégrant à la littérature, des textes, des documents, des témoignages concernant toutes les époques. Ce numéro contient une nouvelle rubrique dédiée à l'année 1848 qui se trouve au centre d'une attention anniversaire — 125 ans depuis cette date. Elle comprend un épistolaire inédit entre les deux coriphées de l' époque: C. A. Rosetti et Ion Ghica.

Dans la rubrique par laquelle la revue rend toujours hommage à la mémoire de M. Eminescu, *Eminesciana*, on y trouve: le texte d'une traduction faite de l'allemand, par Eminescu, et présentant un chapitre intitulé *Originalité et manière*, d'une oeuvre de Theodor Rötscher; les lettres de Gheorghe Eminovici, père du poète, adresées à Constantin Hurmuzachi; une lettre de Titu Maiorescu, adresée à Alexandru Vlahuță.

Deux noms importants illustrent le XIX-ème siècle, celui de Timoteiu Cipariu, présent par une note autobiographique, rédigée à la demande de l'Académie Roumaine, et celui de Ioan Slavici, par une série de documents à propos de la première edition de son roman, *Mara*. Passant

Die Zeitschrift „Manuscriptum" *veröffentlicht auch in dieser Nummer Texte, Dokumente, Bekenntnisse zu allen Literaturperioden. Hier gibt es eine neue, der 48-er Revolution gewidmete Rubrik, deren 125. Jahrestag bevorsteht. Es handelt sich um unveröffentlichte Briefe von zwei Hauptfiguren jener Epoche: C.A. Rosetti und Ion Ghica.*

In die Rubrik Eminesciana, *die das Vermächtnis des grossen Dichters ständig pflegt, wurden aufgenommen: ein von Eminescu selbst aus Theodor Rötscher:* Originalität und Manier *übersetztes Kapitel; die von Eminescus Vater an Hurmuzaki gerichteten Briefe; ein Brief Titu Maiorescus an Alexandru Vlahuţă.*

Zwei bedeutende Namen entstammen dem XIX. Jh.: Timoteiu Cipariu (der von der rumänischen Akademie verlante biographische Abriss) und Ion Slavici (eine Reihe von Dokumenten zur ersten Fassung des Romans Mara*). Die hier veröffentlichten Dokumente zum XX. Jh. sind zahlreich:*

«*Манускриптум*» продолжает предоставлять в распоряжение публики, а также и литературной истории, тексты, документы, свидетельства, относящиеся к различным эпохам, восстанавливая их в литературе. Этот номер журнала содержит новый раздел, посвященный 1848-му году, который находится в центре юбилейного внимания по случаю исполнения 125-ти лет. Он содержит неопубликованные письма двух корифеев эпохи: К. А. Росетти и Иона Гики.

В разделе, в котором журнал стремится почтить память М. Эминеску, *Эминесчияна*, включены: текст статьи Теодора Ротшера под заглавием *Оригинальность и стиль*, переведенной с немецкого языка лично Эминеску; письма отца поэта Георгия Эминовича, адресованные Константину Хурмузаки; письмо Титу Майореску, адресованное Александру Влахуца.

Два видных имени иллюстрируют XIX век, из которых Тимотеу Чипариу представлен автобиографической статьей, редактированной по просьбе Румынской Академии, и И. Славич — целой серией документов, касающихся первого издания романа *Мара*. Перейдя к нынешнему веку, «*Манускриптум*» помещает много

copy of the novel Mara *are published. Reaching the present century,* "Manuscriptum" *abounds in significant evidence belonging to: Alexandru Vlahuță (his album poems), Panait Istrati (a new short-story of his is published), Mihail Săulescu (his play* On the Sea-Shore*), Eugen Lovinescu (a few of his letters of social attitude are published), Camil Petrescu (of special interest is Perpessicius's speech on the occasion of the writer's death), Cezar Petrescu (a number of his professional confessions are published), G. Topîrceanu (a new version of the poems —* Koch's Bacillus), *Iulia Hasdeu (her short-story* Beauty), *Vladimir Streinu (a little-known text of his dedicated to Tudor Vianu). Worth to be mentioned are Barbu Ștefanescu Delavrancea's drawings which make up the* Album Pages *in this number.*

In the column Elective affinities *the homage payed by actors to the writer C. I. Nottara illustrates the permanent relationship between men of art.*

The correspondence between Romanian writers (Cisek-Blaga), or that discovered among foreign re-

au siècle présent „*Manuscriptum*" abonde en témoignages importants, apartenant a: Alexandru Vlahuță (avec des poèmes d'album), Panaït Istrati (dont on publie une nouvelle), Mihail Săulescu (avec la pièce *Au bord de la mer*), Eugen Lovinescu (avec quelques letters d'attitude sociale), Camil Petrescu (par un nombre de documents dont on retient le discours prononcé par Perpessicius au meeting de deuil tenu à l'enterrement de l'écrivain), Cezar Petrescu (avec une série de confessions), George Topîrceanu (avec une nouvelle version des poésies le *Bacille de Koch*), Iulia Hașdeu (avec l'esquisse intitulée *Beauté*), Vladimir Streinu (avec un texte peu connu, dédié à Tudor Vianu). Dignes d'attention sont les dessins de Barbu Ștefănescu-Delavrancea, qui composent les *Feuilles d'album* de ce numéro.

La rubrique *Affinités électives* présente aux lecteurs la relation permanente entre les hommes d'art, par l'hommage que les écrivains rendent à l'acteur C. I. Nottara.

La correspondance des écrivains autochtones (Cisek—Blaga) ou celle découverte dans les archives étrangères, ou les échanges épistolaires entre nos écrivains et les

Alexandru Vlahuţă (Albumspoeme), Panait Istrati (eine neue Erzählung), Mihail Săulescu (das Drama Am Meeresufer*), Eugen Lovinescu (einige Briefe mit sozialem Inhalt), Camil Petrescu (eine Reihe von Beiträgen, darunter Perpessicius' Rede bei der Trauerfeier des Schriftstellers), George Topîrceanu (eine neue Fassung von* Der Kochbazillus*), Iulia Haşdeu (die Skizze* Schönheit*), Vladimir Streinu (mit einem Tudor Vianu gewidmeten Beitrag). Erwähnenswert sind auch die Zeichnungen Barbu Stefănescu-Delavranceas (Rubrik* Albumsblätter*).*

Die Rubrik Wahlverwandtschaften *behandelt das permanente Verhältnis zwischen den einzelnen Künstlern (Schriftsteller über den Schauspieler C. I. Notarra).*

Die Korrespondenz rumänischer Schriftsteller (Cisek—Blaga), der in ausländischen Archiven entdeckte Briefwechsel oder jener zwischen rumänischen und ausländischen Schriftstellern ist vertreten durch: die Fortsetzung des Brief-Dialogs

значительных произведений принадлежащих писателям: Ал. Влахуца (поэмы для альбома), Панаита Истрати (публикуется новая повесть), Михаила Сауреску (пьеса *На берегу моря*), Еужена Ловинеску (помещены несколько писем социального характера), Камила Петреску (несколько статей, из которых можно выделить речь, произнесенную Перпессичиусом на траурном митинге в память писателя), Цезаря Петреску (публикуется целая серия профессиональных признаний), Г. Топырчану (новая версия стихотворений *Бацилла Коха*), Юлии Хашдэу (очерк, названный *Красота*), Владимира Стреину (помещена мало известная статья, посвященная Тудору Вьяну. Залуживают внимания рисунки работы Барбу Штефанеску-Делавранча, которые составляют в этом номере журнала — *Альбомные страницы.*

В разделе *Избранные аналогии* представлены читателям постоянные отношения между людьми искусства выражающими уважение писателей к актеру К. И. Ноттара.

Переписка местных (автохтонных) писателей (Чисек-Блага), а также переписка, найденная в иностранных архивах или же обмен письмами между нашими и заграничными писателями со-

cords, or that between Romanian and foreign writers comprises: the continuation of the letter dialogue in the previous numbers, one of Ion Ghica's diplomatic letters since he was a Samos bey, and the letters of the Italian poets Eugenio Montale and Salvatore Quasimodo to their first Romanian translator Petre Sfetea.

Particularly interesting are also the columns of indirect testimonies: The Editions' Commentary *and* Selections *include notes regarding the* Correspondence of Alexandru Papiu Ilarian *(published by Iosif Pervain and Ioan Chindris) and a number of data on Cezar Petrescu and Hortensia Papadat-Bengescu, to which we could also add an interesting iconography, a bibliographical catalogue and an account of the growth of the most important collections of documents.*

This mere enumeration obviously renders the wealth of documentary or strictly literary evidence in this number as up to the standard of the previous issues.

Dragoş VRÂNCEANU

Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy).

écrivains étrangers comprennent: la continuation du dialogue épistolaire des numéros antérieurs, une lettre diplomatique de Ion Ghica, de la période où il a été bey de Samos et les lettres des poètes italiens Eugenio Montale et Salvatore Quasimodo, à leur premier traducteur roumain, Petre Sfetca.

Très intéressantes sont, également, les rubriques de témoignages indirects, *Chronique des éditions* et *Spicilèges*, qui présentent des observations sur la *Correspondance d'Alexandru Papiu Ilarian* (éditée par Iosif Pervain et Ion Chindriș) et un nombre de dates sur Cezar Petrescu et sur Hortensia Papadat-Bengescu, auxquelles s'ajoutent une iconographie intéressante, un fichier bibliographique et des dates sur l'accroissement des collections dans les fonds documentaires les plus importants.

Comme on peut voir, par cette simple énumération, la capacité de révélation documentaire ou strictement littéraire de ce numéro reste à la hauteur des précédants.

Dragoş VRÂNCEANU

écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

der vorherigen Nummern, einen Diplomatenbrief Ion Ghicas, als er in Samos tätig war, und die Korrespondenz zwischen den italienischen Dichtern Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo und dem rumänischen Ubersetzer Petre Sfetca.

Äusserst interessant sind auch die Rubriken indirekter Aussagen Chronik der Ausgaben *und* Nachlese*: zur Korrespondenz* Alexandru Papiu-Ilarians *(herausgegeben von Iosif Pervain und Ioan Chindriş); dann noch eine Reihe von Informationen über Cezar Petrescu und Hortensia Papadat-Bengescu, eine Sammlung von Porträts. Bibliographie und eine Aufstellung über das Anwachsen der dokumentarischen Abteilungen.*

Aus dieser kurzen Aufzählung ist zu ersehen, dass die vorliegende Nummer der Zeitschrift „Manuscriptum" *genau so wertvoll ist wie die vorhergehenden.*

Dragoş VRÂNCEANU

Schriftsteller, Gastprofessor an der Universität zu Urbino (Italien)

держат: продолжение эпистолярного диалога предыдущих номеров журнала, дипломатическое письмо Иона Гики, периода, когда он был беем в Самосе, а также письма итальянских поэтов Еужению Монтале и Сальваторе Квази-модо к их первому румынскому м переводчику Петре Сфетка.

Особенно интересными являются и разделы, содержащие косвенные свидетельства, а именно: *Хроника изданий* и *Избранное*, которые представляют собой замечания относительно *Переписки Александра Папиу Илариана* (изданной Иосифом Первайном и Иоаном Киндришом) и некоторые данные о Цезаре Петреску и Хортензии Пападат-Бенжеску, к которым добавляется интересная иконография, библиографическая статья и указания о росте коллекций самых важных документальных фондов.

Как видно из этого простого перечня, — объем документальных или строго литературных сведений этого номера остается на уровне предыдущих номеров журнала.

Драгош ВРЫНЧАНУ

писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия)

MANUSCRIPTUM

1/1970 — 10/1973

II, nr. 4(5)/1971

III, nr. 1(6)/1972

III, nr. 4(9)/1972

RUBRICI*

* Consemnarea rubricilor (permanente și ocazionale) s-a făcut în ordinea alfabetică.

Critică

Corespondențe

Corespondențe... în corespondență

Cronica edițiilor

Curier

Dedicații

Destăinuiri

Premiul „M" al revistei „Manuscriptum"

Programul nostru

Proză

Recunoștința patriei

Restabiliri

Revelația documentului

Sărbătoriri UNESCO

Scriitorul — conștiința epocii

Scriitori români în arhive străine

Scriitori străini în arhive românești

Spicuiri

Spiritul critic... în scrisori

Sumar comentat

Teatru

75 ani de la naștere — [Tudor Vianu]

Violon d'Ingres

«Zile cu trei sori în frunte...»

AUTORI

COLABORATORI

SUMAR ICONOGRAFIC

Autografe

Fotografii

Desene

INDICE

Q

R

S

Ș

T

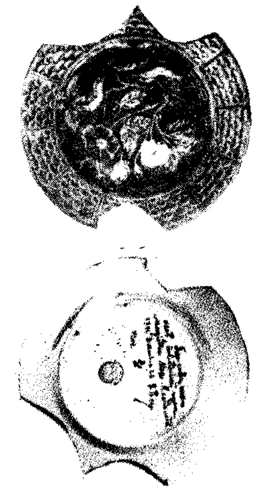
Ț

U

V

W

Z

Farfurie cu motive populare, dăruită de ARGHEZI lui Al. MACEDONSKI, în 1896. Colecția Muzeului literaturii române.

1(6)/1972

EMINESCU * CREANGĂ * CARAGIALE * BUDAI-DELEANU * REBREANU * GOGA * ARGHEZI
KOGĂLNICEANU * MINULESCU * IBSEN * HASDEU
T. S. ELIOT * DAVILA * MIKLOSICH * SADOVEANU
HOLBAN * IBRĂILEANU * AGÂRBICEANU

2(7)/1972

HELIADE * CAMIL PETRESCU * ISTRATI
BARBU * PÂRVAN * ARGHEZI * HASDEU * VINEA
MACEDONSKI * MAGDA ISANOS * MAIORESCU
G. M. ZAMFIRESCU * DAVILA * A. M. SPERBER
ÉMILE FAGUET * MIRCEA ELIADE * THOMAS MANN

3(8)/1972

DOSOFTEI * DUILIU ZAMFIRESCU * REBREANU
MATEIU CARAGIALE * BRÂNCUȘI * GIB MIHĂESCU
IBRĂILEANU * BLAGA * CISEK * MINULESCU
GÂRLEANU * AL. O. TEODOREANU * CHENDI
PAUL VALÉRY * URMUZ * MIRCEA ELIADE

4(9)/1972

EMINESCU * GHICA * VINEA * AGÂRBICEANU
VIANU * STOLNICUL CANTACUZINO * DAVILA
I. TEODOREANU * PALLADY * UPTON SINCLAIR
PERPESSICIUS * IACOB MUREȘANU * ELUARD
BRĂESCU * BLAGA * CISEK * HOLBAN * COCEA

1(10)/1973

EMINESCU * ROSETTI * SLAVICI * LOVINESCU
ISTRATI * TIMOTEU CIPARIU * DELAVRANCEA
GOGA * HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU * GHICA
IULIA HASDEU * VLAHUȚĂ * CAMIL PETRESCU
MONTALE * MAIORESCU * BLAGA * QUASIMODO

Lei 10